

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

1963 ANKARA ANLAŞMASI’NIN ÖNGÖRDÜĞÜ
HUKUKİ DÜZLEMDE SÜREGELEN
TÜRKİYE’NİN AVRUPA BİRLİĞİ ADAYLIK
SÜRECİNDE TÜRKİYE - FRANSA İLİŞKİLERİ

Tevfik YAVUZER

2502150010

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Mehmet HELVACI

İSTANBUL - 2021

ÖZ

1963 ANKARA ANLAŞMASI'NIN ÖNGÖRDÜĞÜ HUKUKİ DÜZLEMDE SÜREGELEN TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİ ADAYLIK SÜRECİNDE TÜRKİYE - FRANSA İLİŞKİLERİ

TEVFİK YAVUZER

Bu çalışmanın amacı; 1963 Ankara Anlaşması ile hukuki zemine oturtulan Türkiye'nin Avrupa Birliği adaylık sürecinde, söz konusu Anlaşmanın öngördüğü şekilde vuku bulan günümüze kadar yaşanan hukuki, siyasi ve diplomatik süreçte yaşanan gelişmelere Fransa'daki hükümetler (izleyen bölümlerde açıklanacağı üzere cumhurbaşkanları) ne şekilde tepki ortaya koymuştur, tutumları ne olmuştur, tatbik ettikleri Türkiye politikasında hangi parametreleri göz önünde bulundurmuşlardır, hangi politika alanlarında değişikliklere gidilmiştir gibi soruların cevaplarını ortaya koymaktır.

1963 tarihli Ankara Anlaşması, öncelikle Gümrük Birliği'nin ihdas edilmesini öngörmüş, üç aşamalı hukuki bir çerçeve çizmiştir. Akabinde 1996 yılı itibariyle de Gümrük Birliği Anlaşması olarak bilinen 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi kararı alınarak, Gümrük Birliği yürürlüğe girmiştir. Bu bağlamda, Ankara Anlaşması'nın çizdiği söz konusu hukuki çerçeve ekseninde 2017 senesine kadar Türkiye'nin Avrupa Birliği adaylık sürecinde yaşanan gelişmeler Fransa açısından irdelenmiştir. Yapılan incelemede, birincil kaynaklar çerçevesinde Türk Dışişleri Bakanlığı kayıtları ve açıklamaları, Fransa Cumhurbaşkanlığı ve Başbakanlığı arşivleri, Türk ve Fransız basın arşivleri ve Fransa'da görev yapmış diplomatlarla gerçekleştirilen mülakatlardan, ikincil kaynaklar çerçevesinde ise yayınlanmış akademik çalışmalar, makale, kitap ve veri tabanlarından istifade edilmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde Avrupa Birliği'nin kurucu üyesi olarak Fransa ve Fransız dış politikasının temel çizgileri analiz edilirken, 1958 tarihli Beşinci Cumhuriyet Anayasası çerçevesinde Fransa cumhurbaşkanlarının rolü de

incelenmiştir. Çalışmanın ikinci bölümü olan 1963 tarihli Ankara Anlaşması'ndan Türkiye'nin 1987 yılındaki tam üyelik başvurusuna giden süreçte Türk - Fransız ilişkileri üzerinde durulurken, son bölümde ise Gümrük Birliği sonrası ilişkilerdeki gelgit sorunsalı açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışmada elde edilen bulgulara göre, Fransa'nın Avrupa Birliği özelinde Türkiye politikasında prensiplerinin sabit olduğu ve stratejilerinin değişkenlik arzettiği görülmüştür. Beşinci Cumhuriyet Fransa'sı cumhurbaşkanlarının mensup oldukları parti ne olursa olsun izledikleri politikaların mensup oldukları parti dışında bir devlet politikası boyutu olduğu tespit edilmiştir. Bu durumu ise Türkiye'yi ne Topluluk içerisinde ne de dışında tutan Avrupa asimptotu politikasının açıkladığı, Cumhurbaşkanı Valéry Giscard d'Estaing ve Nicolas Sarkozy'nin Türkiye'yi Avrupa Birliği'nden tamamen dışlayan yaklaşımları haricinde Beşinci Cumhuriyetin diğer tüm cumhurbaşkanlarının, takındıkları siyasi ideolojilerden ve bu ideolojilerin Türkiye politikasından ayrıksı biçimde bir devlet politikası olarak addedilebilecek Türkiye politikası izledikleri sonuçlarına varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Fransa, Beşinci Cumhuriyet, Ortaklık Anlaşması, Yarı Başkanlık Sistemi, Müzakere Süreci, Asimptot

ABSTRACT

TURCO - FRENCH RELATIONS DURING THE ONGOING CANDIDACY PROCESS OF TURKEY TO THE EUROPEAN UNION BASED ON THE 1963 ANKARA AGREEMENT

TEVFİK YAVUZER

The aim of this thesis is to present answers to the following questions: how did French governments react to and what were their attitudes as regards developments in the legal, political and diplomatic processes that took place in the course of the European Union candidacy process of Turkey. This was set on a legal basis with the 1963 Ankara Agreement of which parameters have been incorporated into Turkish foreign policy and from which changes have been made to policy areas. The reactions of French presidents will be studied in later sections.

The Ankara Agreement of 1963, which first envisaged the establishment of the Customs Union, outlined a three-stage legal framework. Then from 1996, the Customs Union entered into force by the decision of the Association Council numbered 1/95, known as the Customs Union Agreement. Developments experienced in Turkey's European Union candidacy process until 2017, in accordance with the Ankara Agreement, have been examined from the perspective of France in particular. In the study, primary sources include records and statements of the Turkish Ministry of Foreign Affairs, archives of the French Presidency and the Prime Ministry, Turkish and French press archives as well as interviews with diplomats who served in France. Secondary sources include published academic studies, articles, books and databases.

The first part of this study, which focusses on France as a founding member of the European Union, analyses the basic lines of French foreign policy. The roles of the French Presidents within the framework of the 1958 Constitution of the Fifth Republic are also studied while focusing on Turco-French relations in the process

from the Ankara Agreement of 1963 to the application for full membership in 1987. The final part of this study explores the problematic of the tide in the relations after the Customs Union.

As per the findings of this study, it is observed that principles of France in the European Union and Turkey policy are stable, but their strategies vary. It has been determined that the policies followed by the presidents of Fifth Republic France, regardless of the party they belong to, have a state policy dimension other than the party they belong to. This situation is explained by the European asymptote policy, which keeps Turkey neither in the Community nor outside it. With the exception of the approaches of Presidents Valéry Giscard d'Estaing and Nicolas Sarkozy, which completely exclude Turkey from the European Union, all other presidents of the Fifth Republic have political ideologies and policies that follow a Turkish policy, and one which can be regarded as a state policy.

Keywords: European Union, France, Fifth Republic, Partnership Agreement, Semi Presidential System, Negotiation Process, Asymptote

ÖNSÖZ

Asırlara dayanan ve birçok veçhede tesis edilen temaslar ağını haiz Türk - Fransız ilişkileri, tarihin her döneminde önem arz etmiş olup; bu münasebetler bilhassa Türkiye'nin Avrupa Birliği adaylığı süreci boyunca çok daha ön plana çıkmıştır. Bu kapsamda, bu çalışma ile Beşinci Cumhuriyet dönemi Fransa cumhurbaşkanlarının Avrupa Birliği nezdinde Türkiye politikalarının muhteviyatının tespit edilmesi amaçlanmış, mevcut Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron'a kadar görevde bulunan yedi Fransa cumhurbaşkanının Türkiye yaklaşımları ayrıntılı bir şekilde irdelenmeye çalışılmıştır. Bu amaçtan yola çıkan işbu çalışma ile Fransa'yla mevcut ikili temasların Avrupa Birliği boyutu ele alınmıştır. Zira literatür incelendiğinde iki ülke arasındaki münasebetleri Avrupa Birliği özelinde ve de Fransa cumhurbaşkanlarının yaklaşımları çerçevesinde ele alan doktora çalışmasının yapılmadığının gözlemlendiği cihetle, literatüre bu anlamda katkı sunulmaya çaba sarf edilmiştir.

Yukarıda mevcut amaç kapsamında, lisans eğitiminin bir bölümünü ve “Avrupa Birliği Yönetişimi” yüksek lisansımı Paris'te gerçekleştirmem ve Avrupa Birliği'nin başkenti olarak addedilebilecek Brüksel'de görev yapmam sebebiyle, Fransa'nın Türkiye politikası akademik merak uyandırmış ve bu alanda beni derinlemesine bir araştırma yapmaya sevk etmiştir.

Bu meyanda, çalışmanın ortaya çıkmasında ve nihayete ermesinde her türlü akademik ve manevi desteğini esirgemeyen, çalışmanın görevim sebebiyle bulunduğum Afrika'da yazılması esnasında her daim yanımda olan tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Mehmet Helvacı'ya özellikle içten ve sonsuz şükran ile minnet duygularımı arz ederim. Değerli yönlendirmeleriyle çalışmama katkısını hiçbir zaman esirgemeyen Sayın Prof. Dr. Osman Küçükahmetoğlu'na, Galatasaray Üniversitesi Öğretim Üyesi Sayın Prof. Dr. Sezai Enis Tulça ve Dr. Esra Atuk'a minnet ve şükranlarımı iletirim.

Ayrıca, doktora öğrenciliğim boyunca sunduğu çözüm önerileriyle ve kıymetli katkılarıyla her daim yönlendirici olan İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü menbusu Sayın Selver Adıgüzelman'a, Avrupa Birliği Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi Sayın Advie Damla Ünlü'ye, verdiği tavsiyelerle desteğini esirgemeyen doktora sınıf arkadaşım Erkin Cihangir Karataş'a, Dışişleri Bakanlığı'nda değerli büyüğüm Celal Doğan'a, Emekli Büyükelçi Tanış Bleda ile Emekli Büyükelçi Uluç Özlük'e ve doktora öğrenciliğim boyunca katkılarını aralıksız sürdüren sevgili Seyla Sağlık ve Pelin Kaya'ya müteşekkirim.

Eğitim hayatım boyunca her şartta yanımda olan ve tüm imkânlarıyla beni destekleyen ve koruyan biricik aileme en kalbi duygularıyla sonsuz teşekkürlerimi iletirim.

Bu çalışma, başta değerli ailem olmak üzere, tüm sevdiklerime ithaf olunur.

Tevfik YAVUZER

Ankara, 2021

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	vii
TABLolar LİSTESİ.....	x
EKLER LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN KURUCU ÜYESİ OLARAK FRANSA VE FRANSTZ DİŞ POLİTİKASININ TEMEL ÇİZGİLERİ

1.1. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Fransız Dış Politikası.....	12
1.1.1. Fransa'nın Geleneksel Dış Politikasının Çizgileri.....	16
1.1.2. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Konjonktürde Fransa'nın.....	23
Uluslararası Sistemi Biçimlendirme Eğilimleri	
1.2. Fransa'nın Avrupa Birliği İçindeki Yeri.....	52
1.2.1. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Fransa'nın	
Avrupa Bütünleşme Çabaları.....	54
1.2.2. "Schuman Bildirisi"nden Avrupa Birliğinin.....	58
Kurucu Üyeliğine Giden Yolda Fransa	
1.3. Maurice Duverger Kavramsallaştırmasında Fransız.....	61
Yarı Başkanlık Sistemi ve Dış Politika Bağntısı	
1.3.1. 1958 Beşinci Cumhuriyet Anayasası ve 1962.....	61
Anayasa Reformu Işığında Fransız Yarı Başkanlık Sistemi	
1.3.2. Fransa Cumhurbaşkanlarının Dış Politikadaki Rolü.....	66

İKİNCİ BÖLÜM

1963 ANKARA ANLAŞMASI'NDAN 1987 TAM ÜYELİK BAŞVURUSUNA GİDEN SÜREÇTE TÜRK - FRANSIZ İLİŞKİLERİ

2.1. Avrupa Ekonomik Topluluğu Ortaklık Başvurusu ve.....	71
Katma Protokol Döneminde Fransa'nın Tutumu	
2.1.1. Charles De Gaulle Dönemi.....	71
2.1.2. Georges Pompidou Dönemi.....	97
2.2. Kıbrıs Barış Harekâtı ve 12 Eylül Gölgesinde Avrupa.....	106
Ekonomik Topluluğu Tam Üyelik Başvurusuna Giden Süreçte Fransız Yaklaşımı	
2.2.1. Valéry Giscard d'Estaing Dönemi.....	106
2.2.2. François Mitterrand Dönemi.....	120

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÜMRÜK BİRLİĞİ SONRASI TÜRK - FRANSIZ İLİŞKİLERİNDE GELGİT SORUNSALI

3.1. Lüksemburg ve Helsinki Zirveleri Öncesi ve Sonrası.....	141
ile Avrupa Birliği Katılım Müzakereleri Döneminde Olumlu Chirac Etkisi ve İlişkilerde Konjonktürel Tıkanma Evresi	
3.1.1. Jacques Chirac Dönemi.....	141
3.1.2. Nicolas Sarkozy Dönemi.....	161
3.2. İlişkilerde Sembolik Normalleşmeye Doğru.....	172
3.2.1. François Hollande Dönemi.....	172
3.2.2. Emmanuel Macron Dönemine Geçerken.....	187
SONUÇ.....	191
KAYNAKÇA.....	203
ÖZGEÇMİŞ.....	246

TABLÖLÄR LİSTESİ

Tablo 1: Fransa Cumhurbaşkanları Listesi.....	13
Tablo 2: Türkiye - Fransa İkili Ticaret Rakamları.....	181
Tablo 3: Fransa Cumhurbaşkanlarının İzledikleri Türkiye Politikaları.....	200

EKLER LİSTESİ

Ek 1: Türkiye’den Fransa’ya Gerçekleştirilen Resmi Ziyaretler.....	239
Ek 2: Fransa’dan Türkiye’ye Gerçekleştirilen Resmi Ziyaretler.....	243

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AFC	: Almanya Federal Cumhuriyeti
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AKÇT	: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
ASALA	: Ermenistan'ın Kurtuluğu için Ermeni Gizli Ordusu
AST	: Avrupa Savunma Topluluğu
AT	: Avrupa Topluluğu
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BK	: Birleşik Krallık
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
COREPER	: Daimi Temsilciler Komitesi

DP	: Demokrat Parti
EOKA	: Kıbrıslıların Milli Mücadele Örgütü
EURATOM	: Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
GATT	: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
IFOP	: Fransız Kamuoyu Araştırma Enstitüsü
IRIS	: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Enstitüsü
KTFD	: Kıbrıs Türk Federe Devleti
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
OEEC	: Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
THY	: Türk Havayolları
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UEA	: Uluslararası Enerji Ajansı
UMP	: Halk Hareketi Birliği Partisi

GİRİŞ

Bu doktora çalışmasının araştırma sorusu; Fransa'nın Türkiye'nin 1963 senesinden bu yana yürütmekte olduğu Avrupa Birliği adaylık sürecine ilişkin tatbik ettiği siyasasının ilkeleri ve stratejisinin, 1958 yılı itibariyle Beşinci Cumhuriyet dönemi boyunca göreve gelen farklı ideolojileri haiz cumhurbaşkanları döneminde ne şekilde evrildiğidir.

Bu sorudan hareketle çalışmanın amacı; 1963 tarihli Ankara Anlaşması ile ahdî zemini tesis edilen Türkiye'nin Avrupa Birliği adaylık sürecinde, anılan Anlaşmanın öngördüğü kapsamda günümüze kadar vuku bulan hukuki, siyasi ve diplomatik süreçteki gelişmelere Fransa'daki hükümetler ne şekilde tepki ortaya koymuştur, tutumları ne olmuştur, tatbik ettikleri Türkiye politikasında hangi parametreleri göz önünde bulundurmuşlardır, ülke içi siyasetin dış politika pratiklerine yansımalarının sınır ve koşulları ne olmuştur, hangi politika alanlarında değişikliklere gidilmiştir gibi soruların cevaplarını ortaya koymaktır.

Bu noktada, çalışmanın inceleme sürecine katkı sunması amacıyla aşağıdaki hipotezlerden faydalanılmıştır. İlk olarak, Fransa'nın, iktidarda bulunan siyasi figürlerden ayrışması olarak Avrupa Birliği boyutuyla Türkiye siyasasında süreklilik arz eden bir devlet politikası boyutu olduğu, ikinci olarak ve devlet politikası boyutunun da doğal bir sonucu olarak ne Avrupa Birliği sisteminin dışında ne de bu sistemin içinde bir Türkiye modelinin takdire şayan olduğudur. Söz konusu hipotezlerin ispatlama ve çürütme süreçleri çalışmanın daha ziyade ikinci ve üçüncü bölümlerinde ifa edilmiş ve sonuç bölümü itibariyle de ayrıntılı ve bütüncül bir yaklaşımla irdelenmiştir.

1963 tarihli Ankara Anlaşması, öncelikle Gümrük Birliği'nin ihdas edilmesini öngörmüş ve üç aşamalı hukuki bir çerçeve çizmiştir. Bunun akabinde 1996 yılı itibariyle de Gümrük Birliği Anlaşması olarak bilinen 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi kararı alınarak Gümrük Birliği yürürlüğe girmiştir. Bu bağlamda, çalışmada

Ankara Anlaşması'nın çizdiği söz konusu hukuki çerçeve ekseninde 2017 senesine kadar yaşanan gelişmeler Fransa'nın bakış açısı itibariyle irdelenmiştir.

Yarı başkanlık sisteminin Fransa'da uygulanması itibariyle kohabitation dönemleri (cohabitation) haricinde, cumhurbaşkanları ile siyasi iktidarlar aynı siyasi parti mensubu olma özelliği sergilemiştir. Bu çerçevede, 1963 senesinden itibaren başlayarak günümüze kadar olan Türkiye'nin Avrupa Birliği adaylık süreci irdelenirken, Fransa Beşinci Cumhuriyet cumhurbaşkanlarının görev sürelerine paralel bir okuma ifa edilmiştir. Böylece kuramsal altyapının tesis edilmesi akabinde, 1959 - 1969 arası Charles De Gaulle, 1969 - 1974 arası Georges Pompidou, 1974 - 1981 arası Valéry Giscard d'Estaing, 1981 - 1995 arası François Mitterrand, 1995 - 2007 arası Jacques Chirac, 2007 - 2012 arası Nicolas Sarkozy ve nihai olarak 2012 - 2017 arası François Hollande'nin söz konusu tarih aralıklarındaki süreçte bahse konu cumhurbaşkanları, Türkiye'nin 1963 Ankara Anlaşması düzleminde yaşadığı adaylık sürecinde ortaya çıkan gelişmelere hangi politikalarla yanıt verdiler, tutumları hangi yönde gelişti sorularının yanıtları çalışma boyunca aranmıştır.

Fransa'nın İkinci Dünya Savaşı akabinde ortaya koyduğu geleneksel dış politikasının ana hatlarını General Charles de Gaulle tespit etmiş, kendisinden sonra göreve gelen cumhurbaşkanları ise söz konusu ana hatlardan uzaklaşmayarak minör yöntem değişiklikleri ile Fransız dış politikasını idame ettirmişlerdir. De Gaulle, İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan Avrupa resmini tekrar eski canlılığına kavuşturmak adına batı sistemini pekiştirmeye çalışmış, Almanya ile yakın işbirliği yapmış, Amerika Birleşik Devletleri'ni ise gücü ve kapasitesi oranında dengelemeye gayret göstermiştir.

1950'li yıllarda Cezayir sorunu ile karşı karşıya kalan Fransız dış politikası, Dördüncü Cumhuriyet Dönemi'nde yürürlükte olan parlamenter sistemin tıkanıklık yaşaması ve hükümetin adım atmasında zorluklar yaşaması ile gerekli çözümleri üretememiş, söz konusu durum yürütme organının daha güçlü olduğu bir sistemin gerekliliğine dönemin Fransız konjonktüründe meşru bir zemin hazırlamıştır. Böylelikle Beşinci Cumhuriyet'in başlangıcı kabul edilen 1958 Anayasası, güçlü bir

yürütme organı zemininde tasarlanarak, cumhurbaşkanlarını dış politikada önemli bir başat aktör haline getirmiştir.

De Gaulle, güçlü Avrupa inşası çabalarında Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğini olumlu bir politikayla desteklemiştir. Zira güçlü Avrupa inşası çabaları yanında dönemin Cezayir etrafında şekillenen uluslararası ilişkiler konjonktürünün de önemli bir etkisi, daha sarıh bir ifadeyle adeta ahde vefa etkisi olduğu değerlendirilebilecektir. Türkiye, o dönem 1958 senesinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda görüşülen Cezayir'in bağımsızlığı oylamasında Fransa cenahında tavır sergilemiş ve çekimser oy kullanmıştır. Fransa bu çerçevede, bahse konu dış politik tutumun bir nevi karşılığı olarak Türkiye'nin 1959 senesinde yaptığı Avrupa Ekonomik Topluluğu'na ortaklık müracaatı için olumlu bir yaklaşım ve söylem sergilemiştir.

De Gaulle'ün on yıllık cumhurbaşkanlığı görevi sonrasında cumhurbaşkanı olarak seçilen Georges Pompidou, De Gaulle'ün ana hatlarını belirlediği ve Gaullist yaklaşım olarak da tanımlanabilecek dış politika çizgisini sürdürmüştür. Melek Fırat, makalesinde söz konusu politikanın Gaullist yaklaşımı devam ettirmekle birlikte, Pompidou'nun vizyonunu Avrupa, Akdeniz, Afrika ve Ortadoğu ile sınırlandırdığını kaydetmektedir. Fransa'nın modernleşmesine ve kalkınmasına öncelik veren Cumhurbaşkanı Pompidou, bu amacın Avrupa Ekonomik Topluluğu marifetiyle olacağı kanısını taşımıştır.

De Gaulle'ün cumhurbaşkanlığı esnasında başbakan olarak görev yapan Pompidou, Eylül 1963'te Ankara'ya yaptığı resmi ziyarette, Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğu'na ilişkin çalışmalarını destekleyeceğini belirtmiştir. Bu ziyaretin bir karşılığı olarak Pompidou'nun cumhurbaşkanlığı döneminde Ocak 1972'de Başbakan Nihat Erim, Fransa'ya resmi bir ziyaret gerçekleştirmiş, Cumhurbaşkanı Pompidou ile bir görüşme yapmıştır. Avrupa Ekonomik Topluluğu hususunun da görüşüldüğü resmi akşam yemeğinde Pompidou, *“Asya ile Avrupa'nın birleştiği yerde bulunan Türkiye, Avrupa'ya bağlılığı ve bu kıtanın örgütlenmesine ve yaşama çabalarına katılmayı tercih ettiğine göre, her iki ülke de Avrupalıdır”*

demıştır. Dönemin Fransız Başbakanı ise, “*De Gaulle’ün geliştirmeye çalıştığı Türk - Fransız işbirliğini bizler daha da ileri götüreceğiz, dünya, Avrupa ve Akdeniz için el ele olmak zorundayız*” şeklinde olumlu yaklaşımını ifade etmiştir. 1972’den yaklaşık kırk yıl sonra yine bir Fransa Cumhurbaşkanı olan Nicolas Sarkozy ise, Türkiye’nin Avrupa Birliği üyesi olamayacağını, zira Türkiye’nin Avrupa’da yeri bulunmadığını açıklamış, bu hususu 2006 senesinde yayınladığı İtiraflarım isimli kitabında da ifade etmiştir.

Pompidou’nun vefatı akabinde göreve gelen ve 1974 - 1981 yılları arasında cumhurbaşkanlığı görevini sürdüren Valery Giscard d’Estaing dönemi, dünyadaki ve Avrupa’daki majör değişikliklerden hem etkilenmiş hem de bunlara yön vermiştir. Bir yandan, bütün dünyada vuku bulan petrol krizinin yarattığı olumsuz makroekonomik etkiler sebebiyle güçlük yaşayan Fransız ekonomisini toparlamaya büyük zaman ayıran Giscard d’Estaing, bir yandan da Avrupa Ekonomik Topluluğu’nun derinleşmesine olumlu katkılar sunmuş, Avrupa Para Sistemi’nin hayata geçirilmesini sağlamış, Avrupa Parlamentosu milletvekilleri Avrupa halklarınca genel oy prensibiyle seçilmeye başlamış ve Yunanistan’ın 1981 yılında AET’ye katılımıyla Avrupa genişleme süreci ivme kazanmıştır. Bununla birlikte ivme kazanan Avrupa pozitif konjonktürü Giscard d’Estaing’in iktidardaki pozisyonunu korumaya yeterli olamamış, petrol krizinin kronik etkileri sebebiyle kırıma yaşayan Fransız ekonomisi karşısında yerini sosyalist François Mitterrand’a bırakmasını beraberinde getirmiştir.

De Gaulle ve Pompidou döneminde Türkiye konusunda görece olumlu Fransız yaklaşımı Giscard d’Estaing ile kırıma yaşamıştır. Yunanistan’ın söz konusu süreçte Giscard d’Estaing ile yakın işbirliği içerisine girmesi ve Kıbrıs’ta vuku bulan Sampson hükümet darbesi karşısında Garantör Anlaşması’nın dördüncü maddesine istinaden Türkiye’nin adada askeri müdahale başlatması ikili ilişkileri olumsuz etkilemiştir. İlk harekâta diplomatik açıklamalar ve tarafları itidale çağırma çabaları ile sorunun halline çaba sarf eden Fransa, Türkiye’nin görülen lüzum üzerine başlattığı ikinci askeri harekât karşısında tutumunu değiştirmiş, Cumhurbaşkanı Giscard d’Estaing, 1975 senesinde Yunanistan’a gerçekleştirdiği ziyarette,

oldubittilerle bir hakkın kazanılamayacağını dile getirmiştir. İlişkilerdeki gerginliği gidermek adına Giscard d'Estaing'in ziyaretinden hemen iki ay sonra dönemin Fransız Dışışleri Bakanı Jean Sauvagnargues Türkiye'yi ziyaret etmiş, basına yaptığı açıklamada Fransa'nın Türkiye ile Yunanistan'a eşit düzeyde dost olduğunu vurgulamıştır.

1979 senesinde ise ilişkileri eski düzeyine ulaştırmak için normalleşme süreci başlatılmış, ne var ki Türkiye'de 1980 senesinde gerçekleştirilen askeri darbe ve Fransa'da gerçekleşen 1981 cumhurbaşkanlığı seçimleri ilişkileri farklı bir zemine taşımıştır.

Giscard d'Estaing sonrası Fransa, Beşinci Cumhuriyet döneminin ilk sosyalist Cumhurbaşkanı François Mitterrand ile tanışmıştır. Mitterrand, Fransa'nın geleneksel dış politika çizgisini korumuş, dış politikayı salt kendi alanı olarak addetmiş, temel kararları başbakanı ve içine kapalılıkla tenkit ettiği dışışleri bakanlığını dışlayarak, Elysée Sarayı'nda danışmanlığına atadığı Hubert Vérdine, Régis Debray ve Jacques Attali gibi kişisel dostlarıyla birlikte almıştır.

İki defa art arda Fransa cumhurbaşkanlığı görevini üstlenen Mitterrand ilk döneminde çok daha tutkulu bir Avrupalı olarak ortaya çıkmış, Margaret Thatcher yönetimindeki çekimser Avrupalı İngiltere'yi Avrupa ülküsü konusunda ikna etmeye çaba sarf etmiştir. Mitterrand, Avrupa derinleşmesine yönelik çalışmalara ara vermeksizin devam etmiş, kurumsallaşma konusunda önemli atılımlarda bulunmuştur. Bu süreçte Avrupa, 1985'de Schengen Anlaşması, 1986'da İspanya ve Portekiz genişlemesi ve 1986'da Tek Senet Anlaşması ile tek pazar hedefinin yeniden tanımlanması sürecine şahitlik etmiştir.

Mitterrand'ın Avrupalı tutumu Türkiye konusunda geçerli ol(a)mamış, seçim kampanyası esnasında, Ermenilerin 1915 Olayları savını uluslararası kuruluşlarda destekleyeceği vaadinde bulunması, Ermenilerin Türk diplomatik ve konsüler temsilciliklerine ve diplomatlarına saldırması konusunda gerekli desteği vermemesi ve Türkiye'nin Kıbrıs harekâtını onaylamaması ile Mitterrand'ın eşi Danielle

Mitterrand'ın terör örgütü PKK konusundaki destekleyici açıklamaları ikili ilişkilerdeki gerilimi tırmandırmıştır.

1995 senesine gelindiğinde ise Fransa on dört sene aradan sonra tekrar sağ ideolojiye sahip bir cumhurbaşkanı tarafından yönetilmeye başlanmış ve Jacques Chirac Beşinci Cumhuriyet'in beşinci cumhurbaşkanı olmuştur. Chirac, etkili bir dış politika oluşturmak adına çaba sarf etmiş, bununla birlikte Gaullist çizginin “güçlü, bağımsız ve etkili bir Fransa” sloganını korumaya çalışmıştır. Bu kapsamda De Gaulle, Avrupa Birliğini çok kutuplu dünyadaki başat uluslararası aktörlerden biri haline getirmeye gayret göstermiştir.

Bu yaklaşım çerçevesinde Chirac'ın, 1995 - 2005 senesi arasında Türkiye'nin Avrupa Birliği ile ilgili girişimlerinde olumlu yaklaşımlar ve söylemler sergilediği gözlemlenmektedir. 10 - 12 Aralık 1999 tarihlerinde gerçekleştirilen Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'ye adaylık statüsü verilmesinde Chirac'ın gayretleri ve girişimleri etkili olmuş, 3 Ekim 2005 tarihinde ise Türkiye'nin Avrupa Birliği üyelik müzakerelerine başlaması hususunda da destek yine Cumhurbaşkanı Chirac'tan gelmiştir.

Bütün bu olumlu gelişmelere rağmen aynı Chirac, 2006 senesinde Ermenistan'a gerçekleştirdiği resmi ziyarette Türkiye'nin AB üyesi olması için sözde Ermeni soykırımını tanıması zaruriyetine vurgu yapmış, 2004 senesinde ise Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği konusunda Fransız toplumunun referanduma gitmesi kararını onamıştır. Bu durum da bir kez daha Türk - Fransız ilişkilerinin gelgitli doğasını ortaya koymaktadır.

Söz konusu gelgitli dönemin tam anlamıyla olumsuz yöne evrilmesi ise 2007 senesinde “Halk Hareketi Birliği” (Union Pour Un Mouvement Populaire) partisinin Genel Başkanı Nicolas Sarkozy'nin cumhurbaşkanlığına seçilmesiyle başlamıştır. Türkiye'nin AB yolundaki çabalarına somut eylemlerle ket vuran Sarkozy, iki ülke ilişkilerini sürdürülemez seviyeye getirmiştir.

Sarkozy 2006 senesinde yayımladığı “İtiraflarım” (Témoignage) adlı kitabında “...Türkiye’nin AB’ye girmesi bakış açıları bana ters geliyor. Bu fikrin altında yatan stratejik beklentileri görüyor ve anlıyorum. Bu beklentiler bu devletle yapılan stratejik bir ortaklıkla da karşılanabilir. Ama topraklarının yüzde 98’i Avrupa dışında kalan ve 20 yıl içinde Birliğin en fazla nüfusa sahip ülkesi konumuna gelecek olan, dahası kültürü büyük ölçüde Müslüman öğeler taşıyan bu ülkenin AB’ye girmesi, Birliğin adeta kökten bir değişim geçirmesine, kurucularının geçmişte Birleşik ve Siyasi bir Avrupa düşüncesiyle oluşturdukları projeyle ise uzaktan yakından ilgisi kalmamasına sebep olacak bir karmaşa yaratacaktır... ifadeleriyle henüz daha Cumhurbaşkanlığı görevini deruhte etmeye başlamadan izleyeceği Türkiye politikasının ilk sinyallerini vermiştir.

2012 senesinde yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerini “Sosyalist Parti” (Parti Socialiste) adayı François Hollande’ın kazanması, ikili ilişkilerin beş sene aradan sonra tekrar ivme kazandıracağı umudunu ortaya çıkarmıştır. Halefi Sarkozy’nin üyelikle doğrudan ilintili olduğu gerekçesiyle beş müzakere başlığını bloke etmesini hafifleterek, görevi süresince ilk olarak 22 numaralı bölgesel politika ve yapısal araçların koordinasyonu (Litvanya, 05.11.2013) ve akabinde 17 numaralı ekonomik ve parasal politika (Lüksemburg, 14.12.2015) başlıklı müzakere fasılları görüşmelere açılmıştır.

Bununla birlikte, Hollande’ın cumhurbaşkanlığı görevine gelmeden bir ay önce bir sosyal medya kanalı marifetiyle paylaştığı mesajında “Gelecek beş yılda, Türkiye’nin Avrupa Birliği üyeliği söz konusu olmayacak, çünkü şartlar yerine getirilmemiştir” ifadesiyle Fransız kamuoyuna yönelik popüler bir açıklama yaptığı da gözlemlenmiş, bunun oy potansiyeli barındırdığı cihetle seçim stratejilerinden biri olduğu değerlendirilmiştir.

Bu çerçevede, her ne kadar Cumhurbaşkanı Sarkozy dönemine göre ikili ilişkilerde gelişme yaşansa da, Doç. Dr. Mustafa Nail Alkan’ın “Türkiye - Avrupa Birliği İlişkileri ve Fransa” isimli makalesinde dile getirdiği üzere Fransa’nın

Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğine ilişkin prensibi aynı kalara sadece stratejisi değişmiştir.

Bu aşamada, Hollande'nın görev süresinin sonu olan 2017 senesinin Fransa'da Cumhurbaşkanlığı seçim senesi olması hasebiyle, 1963 tarihli Ankara Anlaşması'nın öngördüğü hukuki düzlemde yaşanan süreç, 1963 - 2017 yılları arasını kapsayacak şekilde değerlendirilmiştir. Mevzu bahis analizin, Ankara Anlaşması'nın her iki taraf için de öngördüğü hak ve yükümlülükler çerçevesinde, tarafların uluslararası hukuktaki ahde vefa ilkesini ne derecede tatbik ettiklerini de değerlendirmeye katkı sunacağı öngörülmüştür.

Fransız dış politikası, uygulanma şekli, Fransa'nın Avrupa Birliği içindeki yeri ve Fransız yarı başkanlık sisteminin dış politika pratiklerine yansması bu çalışmanın teorik arka planını teşkil etmiştir. Bu kapsamda da çalışmanın ilk bölümünde, İkinci Dünya Savaşı sonrası Fransız dış politikasının ana çizgileri, Schuman Bildirisi ile temelleri atılan Avrupa Birliği'nde Fransa'nın yeri ve Maurice Duverger kavramsallaştırmasında Fransız yarı başkanlık sistemi ile dış politika bağıntısı irdelenmiştir. Öte yandan, çalışmanın ikinci ve üçüncü bölümlerinde tarihsel bir perspektifle olaylar ve yaşanan gelişmeler analiz edilerek, değişen cumhurbaşkanları dönemlerindeki Fransız dış politikasındaki Türkiye tutumu, değişim/süreklilik/kırılma/evrilme/tutarlılık gibi nosyonlar etrafında açıklanmıştır. Bu açıklamalar ise yukarıda ifade edildiği üzere, Fransa Beşinci Cumhuriyeti cumhurbaşkanlarının AET ile başlayıp AB ile devam eden Avrupa entegrasyon modeli çerçevesinde, Türkiye politikalarının hangi yönde evrildiği sorusuna yanıt vermeye çalışmıştır.

Bu kapsamda çalışma, yaşanan olayları salt tarihsel sıralamayla anlatma amacının dışına çıkarak, yaşanan dönemi önemli kılan ve ağırlığı bulunan olaylar silsilesini Türkiye - Fransız ilişkilerinin tüm veçhelerinin ötesinde günümüzün Avrupa Birliği'yle ilintili boyutuyla ortaya koyma amacı gütmüştür. Bu husus da çalışmanın sınırlılığını tespit etmektedir. Zira elli yılı aşkın bir döneme yayılan çalışmada, Türk - Fransız ilişkileri genel olarak Avrupa Birliği etrafındaki ve bunu

etkileyen gelişmeler itibariyle Fransa cumhurbaşkanlarının yaklaşımları üzerinden irdelenmiştir. Öte yandan, siyasal sistem kapsamında mevcudiyeti bulunan sivil toplum kuruluşları, baskı ve çıkar grupları gibi muhtelif grupların siyasa tespit etme esnasında rolü de büyük önemi haizdir. Ayrıca, söz konusu gruplara ilaveten o ülkedeki elit seçkinlerin de görüş ve değerlendirmeleri siyasa inşa sürecinde göz önünde bulundurulabilmektedir. Bu meyanda, bu çalışmanın sınırlılığı çerçevesinde anılan grupların Fransa'nın Türkiye politikasının inşası sürecindeki etkilerine değinilmemiştir. Nihayetinde çalışma tarihsel metodolojiye uygun olarak Türk - Fransız ilişkilerini periyodik ve tematik kapsamda ele almıştır.

Çalışmanın nihai hedefine erişebilmesi için her akademik çalışmanın istifade ettiği araçların incelediği disiplin metodolojisi ile uyuşması ilkesinden yola çıkarak sosyal bilimler alanında uluslararası ilişkiler ve tarih disiplinine uygun olarak bir süreç yürütülmüş ve çalışma nihayetinde bir siyasi tarih çalışmasına bürünmüştür. Çalışmanın tamamında salt bir uluslararası ilişkiler teoremi etrafında analiz geliştirmek mümkün olamamış, zira Avrupa Birliği bağlamında Türk - Fransız ilişkilerinin elli yılı aşkın gelgitli yapısı, dönemin küresel ve ulusal seviyedeki değişken konjonktürleri farklı uluslararası ilişkiler teoremi etrafında analizi gerektirmiştir. Örneğin De Gaulle dönemi ikili ilişkiler, bilhassa İkinci Dünya Savaşı sonrası konjonktüründe, ulusal çıkarların korunma gayretleri sebebiyle önemli ölçüde Hans Morgenthau'nun geliştirdiği realist teoremle açıklanabilirken, Mustafa Kemal Atatürk'ün ifade ettiği şekilde “Yurtta Barış, Dünyada Barış” söylemi, Avrupa Ekonomik Topluluğu gibi uluslararası örgütlere eklemlenme çabaları ile bunların yanında serbest piyasa ekonomisi modeline uzanan Gümrük Birliğini ihdas etme çabaları; uluslararası ilişkilerin salt güçle tespit edilmediğini, uluslararası hukuk, moral değerler ve uluslararası kuruluşların da uluslararası siyasanın tespitinde etkili olduğu ve olması gerektiğini savunan ve serbest piyasa ekonomisi modeline dayanan “İdealizm” teoremiyle açıklanabilmektedir.

Yukarıdaki kayıtlı prensip çerçevesinde çalışmanın analiz birimleri kitap, makale, gazete ve dergi kupürleri ile görevde ve emekli Büyükelçiler ile

gerçekleştirilen mülakatlar ve arşiv kayıtlarıdır. Bu minvalde, 1963 - 2017 yılı Mayıs ayı arasında yayınlanan çalışmalar araştırmının ana kütlesini oluşturmaktadır.

Yaklaşık elli dört senelik sürecin analizi esnasında doğrudan birincil kaynaklardan veri derleme amacıyla, Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı ile Fransa Dışışleri ve Avrupa İşleri Bakanlığı arşivlerinde çeşitli kaynak taramaları gerçekleştirilmiştir. Türk Dışışleri Bakanlığı'nın erişilebilen arşivleri ile Fransız Cumhurbaşkanlığı ve Fransız Başbakanlığı'na bağlı Hukuki ve İdari Bilgiler Müdürlüğü (Direction de l'information légale et administrative) arşivlerinde kayıtlı kaynaklarından istifade edilmiştir. Ayrıca, Avrupa Birliği kaynaklarının da birincil kaynak olması sebebiyle Avrupa Komisyonu'nun "Historical Archives" isimli veri tabanından da faydalanılmıştır.

İkinci olarak, her iki ülke ile birlikte diğer ülkelerin basınında yer alan haberlerin taranması ise analiz edilen dönemde Avrupa Birliği sürecinin Türk - Fransız ilişkilerine nasıl yansıdığını anlamak açısından önem arz etmiştir. Üçüncü olarak, bahse konu elli dört yıllık süreçte bilfiil görev almış diplomatik figürler ile yapılan röportajlar ise olaylara ve tepkilere doğrudan şahitlik etmiş kişilerin ilk ağızdan gözlem ve yorumlarını aktarma imkânı tanımıştır. Aynı şekilde basılı mevcut hatıratların da bu anlamda çalışmaya katkı sunması tasavvur edilmiştir.

Son olarak, konunun çalışma evreninin kapsamına göre yapılan literatür taraması ise tezin bir diğer araştırma yöntemi olmuştur.

Yukarıda kayıtlı kullanılan kaynaklar muvacehesinde, çalışma daha ziyade nitel araştırma yöntemine yönelmiştir. Anılan araştırma yöntemi, bireyin şahsi kapasitesini algılamasını, bilinmeyenleri keşfetmesini ve kendi uğraşıyla tesis ettiği sosyal yapı ile sistemleri görmesi amacıyla tasarladığı bilgiyi yaratma yöntemlerinden birini teşkil etmektedir. Bu meyanda bu araştırma türünde, gözlem yapmak, görüşme gerçekleştirmek ile belge ve ifade analizi gibi yaklaşımlar kullanılmıştır. Nitel araştırma yaklaşımı incelediği sorunsalı kendi evreninde yorumlayıcı bir açıyla irdelemekte olup, ilk aşamada veri toplama işlemleri

gerçekleştirilmekte, akabinde verilerin sınıflandırılması ve analiz edilmesi süreci yaşanmakta, bilahare verilerin yorumlanması ve raporlaştırılması aşamaları izlemektedir. Bu kapsamda ise çalışmanın genelinde daha ziyade doküman/metin analizi yöntemine başvurulmuştur. Araştırmada üzerinde çalışılan olgu veya olaylarla ilişkili veriler kapsayan yazılı dokümanların detaylı bir şekilde taranması ve bunlardan güncel bir bütünlük tesis edilmesi ayrıntılı olarak doküman/metin analizi olarak tanımlanmaktadır. Bu çalışmada da, 1958 ile 2007 yılları arasında Fransa'nın AB boyutuyla Türk politikasına temel oluşturan arşiv kayıtları, konuşma metinleri, resmi söylemler, röportajlar, basına verilen demeçlerin analizi yapılarak çalışmanın bütünlüğüne uygun şekilde derç edilmiştir. Bu kapsamda, ilk aşamada çalışmanın bölümleriyle de paralellik arz edecek şekilde erişim sağlanabilen kaynakların tarihsel bölümlenmesi gerçekleştirilmiş, izleyen süreçte ilgili bölümler itibariyle tasnif edilen kaynaklardan istifade yoluna gidilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN KURUCU ÜYESİ OLARAK FRANSA VE FRANSTZ DİŞ POLİTİKASININ TEMEL ÇİZGİLERİ

1.1. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Fransız Dış Politikası

İkinci Dünya Savaşı boyunca, Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) müttefiki olarak kalan Fransa, savaşın nihayete ermesiyle birlikte 1949 senesinde Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün (NATO) üyesi olmuş, bununla birlikte, 1960'lı yıllardan itibaren Cumhurbaşkanı Charles de Gaulle, Batı dünyası içinde ABD'yi sürekli olarak tenkit ederek, özerk bir dış politika gütmeye refleks sergilemiş ve Fransa'yı nükleer güce ulaştırmayı başarmıştır. Aynı De Gaulle, 1966 yılının Mart ayında ise Fransa'nın NATO'nun askeri kanadından ayrıldığını bütün dünyaya ilan etmiştir. De Gaulle'ün bu kararı, gütmek istediği tarafsızlık politikasının bir ön çalışması olarak addedilmiştir.¹

Bu konjonktürde, Fransız dış politikasının bir diğer önemli bileşenini ise Avrupa'nın yeniden inşası süreci teşkil etmiş, bunu sömürgecilik sonrası Afrika'da varlığını sürdürme çabaları, 1973 yılı Petrol Krizi, ABD tek taraflılığı, Soğuk Savaş ve küreselleşme gibi krizler/konular/evrimler takip etmiştir.

Bütün bu süreç boyunca Fransız dış politikası, hedefleri ve dış politika araçları/kapasitesi arasında denge denklemleri arayışları ile varlığını sürdürmüştür. Bilhassa De Gaulle, Fransa'nın dünya sahnesinde hak ettiği yere ulaşmasını İkinci Dünya Savaşı'nın ertesinde kendi adıyla anılan Gaullist dış politikanın merkezine yerleştirmiştir. Bu meyanda, savunma alanında bağımsızlığını pekiştirme ve koruma isteği, askeri nükleer programın hayata geçirilmesiyle somut hal almış, ülkenin ekonomik kalkınma ve gelişmesi de Avrupa inşası projesiyle sağlanmaya çalışılmıştır. Zira anılan hedef de 1957 yılında Roma Antlaşması'nın altı Avrupa ülkesi tarafından akdedilmesiyle gerçekleştirilmiştir.

¹ Maurice Vaisse, "La France et l'OTAN: une histoire", *Politique Etrangère*, No: 4, 2009, s.864.

1950’li yıllarda Cezayir sorunu ile dış politika mesaisi yapan Fransa, Dördüncü Cumhuriyet Dönemi’nde yürürlükte olan parlamenter sistemin tıkanıklık yaşaması ve hükümetin politikaların uygulanması minvalinde adım atmakta zorluklar yaşamasıyla gerekli çözümleri üretememiş, söz konusu durum yürütme organının daha güçlü olduğu bir sistemin gerekliliğine meşru zemin hazırlamıştır. 1958’deki bu kapsamdaki rejim değişikliği de aslında Fransız gücünün yeniden tanımlanma süreci olmuştur.

Soğuk Savaş’ın iki kutuplu dünya konjonktüründe, Fransız dış politikası dekolonizasyon süreci ve dünya sahnesinde kaybedilen ön sıranın yeniden elde edilme uğraşlarıyla şekillenmiş, De Gaulle’ün ana hatlarını çizdiği politika ise; akabinde cumhurbaşkanlığı görevine gelen Georges Pompidou, Valery Giscard d’Estaing, François Mitterrand, Jacques Chirac, Nicolas Sarkozy ve François Hollande gibi cumhurbaşkanlarının siyasi tutumuna göre yapılan revizyonlarla devamlılığını sağlamıştır. (Bkz.: Tablo 1)

Tablo 1: Fransa Cumhurbaşkanları Listesi

CUMHURBAŞKANI	BAŞBAKAN	DIŞİŞLERİ BAKANI
Charles de Gaulle (Ocak 1959 - Nisan 1969)	Michel Debré (Ocak 1959 - Nisan 1962) Georges Pompidou (Nisan 1962 - Temmuz 1968)	M. Couve de Murville (Ocak 1959 - Mayıs 1968)
	M. Couve de Murville (Temmuz 1968 - Haziran 1969)	Michel Debré (Mayıs 1968 - Haziran 1969)
Georges Pompidou (Haziran 1969 - Nisan 1974)	Jacques Chaban Delmas (Haziran 1969 - Temmuz 1972)	Maurice Schumann (Juin 1969 - Mart 1973)
	Pierre Messmer	Michel Jobert

	(Temmuz 1972 - Nisan 1974)	(Nisan 1973 - Nisan 1974)
Valéry Giscard d'Estaing (Mayıs 1974 - Mayıs 1981)	Jacques Chirac (Mayıs 1974 - Ağustos 1976)	Jean Sauvagnargues (Mayıs 1974 - Ağustos 1976)
	Raymond Barre (Ağustos 1976 - Mayıs 1981)	Louis de Guiringaud (Ağustos 1976 - Kasım 1978) Jean François-Poncet (Kasım 1978 - Mayıs 1981)
François Mitterrand (Mayıs 1981 - Mayıs 1995)	Pierre Mauroy (Mayıs 1981 - Temmuz 1984)	Claude Cheysson (Mayıs 1981 - Aralık 1984)
	Laurent Fabius (Temmuz 1984 - Mart 1986)	Roland Dumas (Aralık 1984 - Mart 1986)
	Jacques Chirac (Mart 1986 - Mayıs 1988)	Jean-Bernard Raimond (Mart 1986 - Mayıs 1988)
	Michel Rocard (Mayıs 1988 - Mayıs 1991) Edith Cresson (Mayıs 1991 - Nisan 1992) Pierre Bérégovoy (Nisan 1992 - Mart 1993)	Roland Dumas (Mayıs 1988 - Mart 1993)
	Edouard Balladur (Mart 1993 - Mayıs 1995)	Alain Juppé (Mart 1993 - Mayıs 1995)

Jacques Chirac (Mayıs 1995 - Mayıs 2007)	Alain Juppé (Mayıs 1995 - Haziran 1997)	Hervé de Charette (Mayıs 1995 - Haziran 1997)
	Lionel Jospin (Haziran 1997 - Mayıs 2002)	Hubert Védrine (Haziran 1997 - Mayıs 2002)
	Jean-Pierre Raffarin (Mayıs 2002 - Mayıs 2005)	Dominique de Villepin (Mayıs 2002 - Mart 2004) Michel Barnier (Mart 2004 - Mayıs 2005)
	Dominique de Villepin (Mayıs 2005 - Mayıs 2007)	Philippe Douste-Blazy (Mayıs 2005 - Mayıs 2007)
Nicolas Sarkozy (Mayıs 2007 - Mayıs 2012)	François Fillon (Mayıs 2007 - Mayıs 2012)	Bernar Kouchner (Mayıs 2007 - Kasım 2010) Michèle Alliot-Marie (Kasım 2010 - Şubat 2011) Alain Juppé (Şubat 2011 - Mayıs 2012)
François Hollande (Mayıs 2012 - Mayıs 2017)	Jean-Marc Ayrault (Mayıs 2012 - Mart 2014)	Laurent Fabius (Mayıs 2012 - Şubat 2016)
	Manuel Valls (Nisan 2014 - Aralık 2016)	Laurent Fabius (Mayıs 2012 - Şubat 2016) Jean-Marc Ayrault (Şubat 2016 - Mayıs 2017)
	Bernard Cazeneuve	Jean-Marc Ayrault

	(Aralık 2016 – Mayıs 2017)	(Şubat 2016 – Mayıs 2017)
--	----------------------------	---------------------------

1.1.1. Fransa'nın Geleneksel Dış Politikasının Çizgileri

İkinci Dünya Savaşı sonrası yıkımın ortadan kaldırılması çabalarına sahne olan Fransız dış politikası, 1950 senesinde dönemin Dışişleri Bakanı Robert Schuman ve Planlama Komiseri Jean Monnet'nin etkisiyle Avrupa politikasını oluşturmaya başlamış ve savaşın sonuçlarından ders çıkarırcasına dış politikasının temellerini atmaya çalışmıştır.

Bu meyanda, dönemin Fransız dış politikası Ernst Weisenfeld'in 1975'te kaleme aldığı makalesinde değindiği üzere aşağıda kayıtlı ana akslar etrafında şekillenmiştir.²

- I. Alman sanayisini yeni bir Fransız - Alman çatışmasını dışlayacak ve Fransa'nın sanayileşmesini sağlayacak yöne sevk etmek,
- II. Batı yanlısı Almanları Fransa cenahında tavır sergilemeye itmek ve Almanya'nın birleşmesi yönündeki Alman tutumunu kontrol altında tutmak,
- III. Kademeli olarak Avrupa'ya savaş sonrası iki kutubun çatışması etrafında şekillenen dünyada hak ettiği yeri sağlayacak bir kimlik kazandırmak ve böylelikle Fransa'nın sesinin daha gür çıkmasını temin etmek,
- IV. Avrupa'nın Amerika Birleşik Devletleri'nin korumasını ve Avrupa'ya yardımını sağlamak ve başkent Paris'i Vaşington'un tercih edilir muhatabı olması için çaba sarf etmek,

² Ernst Weisenfeld, "Les grandes lignes de la politique étrangère de la France", **Politique étrangère**, no:1, 1975, s.5.

- V. Mümkin olduğu takdirde Birleşik Krallık'ın merkezde değil çeperde kalmasını sağlamak ve 1904'te akdedilen İngiltere - Fransa Dostluk Anlaşması'ndan (Entente Cordiale) ziyade Fransız - Alman işbirliğini ön plana çıkarmak.

Bu çerçevede, 1950'li yıllarda Fransız dış politikası, Amerika Birleşik Devletleri'nin desteğini alarak ve Birleşik Krallık'ı dengeleyerek Fransız - Alman işbirliğine dayalı bir modelle Avrupa inşası çabaları etrafında şekillenmiştir. Zira o dönemde NATO Genel Sekreteri olan ve Avrupa Birliği'nin kurucuları arasında gösterilen Paul Henri Spaak, 1960 yılında gazetecilere verdiği röportajında, Fransa'nın başından beri amacını İngilizleri kıtanın dışında tutmak olduğunu dile getirmiştir.

1958 yılında Cumhurbaşkanlığı görevini üstlenen De Gaulle, İkinci Dünya Savaşı sonrası Fransa'sında dış politikanın en büyük mimarı olmuş ve izlenen dış politika uzun yıllar değişmeksizin iktidara gelen Fransa cumhurbaşkanlarınca tatbik edilegelmiştir. Zira De Gaulle her seferinde “Fransa'nın büyüklüğü” (Grandeur) ifadesine başvurmuş, İkinci Dünya Savaşı'ndan yorgun çıkan ve uluslararası sahada etki alanı azalan Fransa'yı deyim yerindeyse şaşalı dönemlerine geri getirmek istemiştir. De Gaulle, Fransa'nın büyüklüğü ile ilgili şu sözleri dile getirmiştir. “...Fransa, büyüklük olmadan Fransa olamaz...,” “...Fransa bir dünya gücü olarak görevini yerine getirmelidir. Biz dünyanın her yerindeyiz. Dünyanın herhangi bir zamanında insanların bize bakmadığı ve Fransa'nın ne söyleyeceğini merak etmediği bir köşesi yok. Mükemmellikte eşit değerle bir insancillaştırıcı güç olarak Fransa olmak büyük bir sorumluluktur...” “...Fransa, yapabileceği için ve Fransa olduğu için, dünyanın merkezinde bir küresel politikaya önderlik etmelidir...” “...Faaliyetimiz Fransız oldukları için insanlığın çıkarına olan hedeflere ulaşmayı amaçlamıştır...” “...Bu “Fransız güç ve büyüklüğünü insanlığın kardeşliği ve refahına yönelten” “Fransız dehası”ndan dolaydır”³. Bu düsturdan yola çıkan De

³ Özlem Demirkıran, “Fransa'nın Güvenlik Politikası: De Gaulle Dönemi (1958-1969)”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 3, No: 5, 2007, s.79.

Gaulle, ülkesinin mevcut imkânlarını sonuna kadar kullanarak, etki alanı geniş ve meydan okuyan bir dış politika pratiği ve söylemi geliştirmiştir.

Melek Fırat, De Gaulle'ün temel amacının ülkesini yeniden etkili bir güç haline getirmek olduğunu, savaş esnasında ekonomik ve askeri gücünü kaybetmiş, Nazi işgalinden ABD ve İngiltere'nin sayesinde kurtulmuş Fransa'nın yeni uluslararası sistemde etkili bir güç olma şansı yokmuş gibi görünse de Soğuk Savaş'ın başlaması ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) tehdidinin, Avrupa'nın merkezinde stratejik bir konumda bulunan Fransa'yı vazgeçilmez hale getirdiğini ve De Gaulle'ün uluslararası konjonktürün kendisine sağladığı avantajdan yararlanmayı bildiğini, hem batı sistemi içinde kaldığını, hem de iki kutuplu sistem izin verdiği ölçüde sistemi değiştirme doğrultusunda çıkışlar yaparak gücünü aşan bir şekilde Fransa'yı büyük güçler arasına yerleştirdiğini ifade etmiştir.⁴

André Eshet ise Fransa'nın büyüklüğü politikasının De Gaulle'deki tasavvurunun, General de Gaulle'ün, mevcut iki kutuplu sistemin yerini alacak ve önce Batı Avrupa'da ve ardından tüm Avrupa'da bir grup bağımsız Avrupa ülkesinin oluşmasına izin verecek uluslararası çok kutuplu bir sistemin yaratılması ve akabinde bu grubun, uluslararası ilişkilerde kendini ifade etme yeteneğine sahip ve üçüncü dünya gücüne bürünerek hareket etmesi olarak gerçekleştiğini ileri sürmüştür.⁵

Fransa'yı büyük güçlerin arasına yerleştirme çabaları kapsamında, 1950'li yılların başında askeri konularda çeşitli uyuşmazlık alanları bulunmakla birlikte Fransa ile Amerika Birleşik Devletleri arasında bir güven ortamı mevcut olmuştur. Başkent Vaşington, Fransa'nın hedefleri karşısında olumlu tavır sergilemekle birlikte, iki ülke arasında “dekolonizasyon” hususunda bazı çatışma noktaları ortaya çıkmıştır. Bunun en somut örneği ise Cezayir sorunu etrafında şekillenmiştir. Zira ABD'ye göre Fransa, sorunun halli konusunda uzun süre ayak diremiştir. Bir diğer çatışma noktası ise Süveyş Kanalı konusunda vuku bulmuştur. Dönemin Mısır

⁴ Melek Fırat, “Soğuk Savaş Sonrasında Fransa'nın Dış Politikası”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt:64, No:1, 2009, s.117

⁵ Barnavi, Elie ve Friedländer, Saul, *la Politique étrangère du Général De Gaulle*, International, 1985, s.77.

Devlet Başkanı Cemal Abdul Nasır'ın Süveyş kanalını millileştirme kararı alması Mısır'ı Fransa, İngiltere ve İsrail'in radarına koymuş, Kuzey Afrika'daki konumunu pekiştirmek amacıyla kanalın kontrolünü yeniden ele geçirmek isteyerek Fransa; İngiltere ve İsrail ile uzlaşa halinde, Mısır'a karşı savaş açmıştır. Her ne kadar söz konusu girişim ABD nezdinde tepkiye sebep olsa da dönemin Paris - Moskova çatışmasının daha gergin olduğu bir diplomatik konjonktürde daha tolere edilir bir hal almıştır.

Dış politikada Fransız - Amerikan uyuşmazlığı, Avrupa üzerinde çok fazla etki yaratmamıştır. De Gaulle ilk başta, Avrupa inşası politikasını ABD ile istişare halinde yürütmeye gayret etmiş, NATO kapsamında üçlü bir yapı kurulması teklifini ABD'ye iletmıştır. 17 Eylül 1958 tarihli "General De Gaulle'ün ABD Başkanı ve Birleşik Krallık Başbakanı'na Memorandumu" başlıklı dört maddeden oluşan metinde⁶ De Gaulle, Ortadoğu'daki ve Tayvan Boğazı'ndaki son gelişmelerin, küresel güvenliğin sağlanması yönündeki gerekli şartlara NATO'nun güncel yapısının imkân vermediğini, bu kapsamda Fransız Hükümetinin bir teklifinin bulunduğunu, NATO'nun günün siyasi ve stratejik gerçekliklerine yanıt vermediğini ve Fransa'nın bundan memnuniyetsizlik duyduğunu, bu amaçla dünya güvenliğinin sağlanmasına hizmet edecek ABD, Birleşik Krallık ve Fransa'dan müteşekkil bir yapının ihdas edilmesi gerektiğini, anılan yapının küresel güvenliği ilgilendiren konularda ortak kararlar alacağını, gerekmesi halinde nükleer silahların kullanılması konusunda da ortak karar alınmasının elzem olduğunu, Fransız Hükümetinin böyle bir yapının inşasının kaçınılmaz olduğunu değerlendirdiğini, bu meyanda da gerekli istişareleri yapmak üzere Vaşington'da bir toplantı düzenlenmesini önerdiğini ifade etmiştir.

Söz konusu girişimin başarısız olması karşısında De Gaulle, 3 Kasım 1959 tarihinde Fransa'da askeri bir okulda yaptığı konuşmada, Fransa'nın savunmasının Fransız olması gerektiğine değinmiş, böylelikle NATO'nun askeri kanadından

⁶ CVCE, "Lettre et mémorandum du général de Gaulle au général Eisenhower (17 septembre 1958)", (Çevrimiçi), https://www.cvce.eu/content/publication/1999/1/1/aebdd430-35cb-4bdd-9e56-87fce077ce70/publishable_fr.pdf

çekilmeyle sonuçlanacak sürecin de ilk ipuçlarını dünya kamuoyuyla paylaşmıştır. Zira De Gaulle, 10 Mart 1966 tarihinde NATO üyesi on dört devlet ve hükümet başkanına gönderdiği muhtıra (aide-mémoire) vasıtasıyla, NATO'nun askeri kanadından çekildiğini açıklamıştır.

De Gaulle tarafından alınan bu kararlar birlikte Fransa, hem milli bağımsızlığını koruyabilmek hem de dünya politikalarında etkin bir rol oynayabilmek amacıyla kendi nükleer gücünü geliştirme yöntemini tercih etmiş ve Fransız dış politikasında yeni bir sayfa açılmıştır.⁷

Bu dönemde Fransız dış politikasının bir diğer ana uğraşı ise Almanya'nın birleşmesi hususu olmuştur. Fransa'nın Almanya'nın birleşmesine verdiği formel destek, Fransa için hayati addedilen bir dizi çıkarlar topluluğundan oluşan imtiyaz olarak değerlendirilmiştir. Zira Fransız - Alman ilişkileri, dönemin konjonktüründe Fransa özelinde daha ziyade ekonomik mülahazalarla şekil almıştır. Fransız bakış açısına göre, her iki ülkenin sürdürülebilir barışı sağlaması ekonomik çıkarların tek bir potada birleştirilmesine bağlanmış, böylelikle Fransa'nın da ivedilikle sanayileşmesi hedeflenmiştir. Bu çerçevede, Fransa'nın Avrupa politikası da bir bakıma Fransa'nın Almanya politikasına bağlı kalmıştır. Öyle ki, Fransa ve Federal Almanya araçlarını Avrupa politikalarında birleştirmişler, süreç de 1963 yılında Fransa Cumhurbaşkanı Charles de Gaulle ve Almanya Başbakanı Konrad Adenauer'in imzaladıkları Elysée Antlaşması'yla sonuçlanmıştır. Söz konusu anlaşma, De Gaulle tarafından, Federal Almanya'yı "Avrupalı Avrupa" konseptine yerleştirecek bir araç olarak görülmüştür.⁸ Anılan Anlaşma De Gaulle döneminin belki de en önemli dış politika kazanımlarından biri olarak değerlendirilebilecektir. Zira asırlara dayanan Fransız - Alman husumeti barışçıl projelere odaklanma marifetiyle giderilmiş ve Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun başarılı bir bütünleşme örneği olmasına katkı sunmuştur.

⁷ Demirkıran, "Fransa'nın Güvenlik Politikası: De Gaulle Dönemi (1958-1969)", s.83.

⁸ Weisenfeld, "Les grandes lignes de la politique étrangère de la France", s.10.

Bu meyanda, De Gaulle, Fransız dış politikasının aşağıda ifade edildiği şekilde sürdürülmesi gerektiğine inanmıştır:

- I. Avrupa, Fransa'nın yönetimi veya liderliği altında, Doğu - Batı hattının en önemli oyuncusu olarak ortaya çıkmalıdır. Bağımsız ulus devletler birliği olarak addedilebilecek Avrupa, blok politikalarına rağmen milliyetçilik duygularını güçlendirmeli ve böylelikle aşamalı olarak ABD himayesinden özerkliğini elde etmelidir.
- II. Avrupa ve dünyadaki rolü ışığında, Cezayir Savaşı'ndan kurtulmuş Fransa, Akdeniz'in güvenliğini sağlamak için Arap dünyası ve Kuzey Afrika ülkeleri ile bağlarını güçlendirmelidir.
- III. Fransa, üçüncü dünya ülkeleri nezdinde hak ettiği yeri elde etmeli, Çin'e yaklaşmalı ve kendisine dünya sahnesinde rol oynamasının önünü açacak ve katkı sunacak yeni ortaklar bulmalıdır.

Görüldüğü üzere, Fransa her daim dünya sahnesinde hak iddia etmiş olup, De Gaulle'ün söylemlerine dayalı “verbalizm” olarak addedilebilecek bir dış politika gütmüştür.

De Gaulle'ün ölümüyle birlikte Cumhurbaşkanı seçilen Georges Pompidou, “Gaullist” dış politikayı devam ettirmiş, öte yandan, vizyonunu Avrupa, Akdeniz, Afrika ve Ortadoğu'yla sınırlamış, üçüncü dünya ülkeleri söylemi De Gaulle kadar dile getirilmemiştir.⁹ Bu çerçevede, Fransa'nın dünyadaki rolü konusunda “Pompidoliyen” yaklaşımın De Gaulle ile aynı olmadığı ve Pompidou'nun Almanya

⁹ Fırat, “Soğuk Savaş Sonrasında Fransa'nın Dış Politikası”, s.118.

karşısında ekonomik anlamda güçlü bir Fransa yaratma tasavvurunda bulunduğu yorumları yapılmıştır.¹⁰ Cumhurbaşkanı Pomdiou'nun göreve gelmesiyle birlikte Fransız dış politikasında üç ana başlıkta tespit edilen aşağıda kayıtlı güçlükler dikkat çekmiştir:

- I. Federal Almanya'nın siyasi ve ekonomik açıdan gelişmesi, Fransa'ya Avrupa'da bir yönetici rolü vermemektedir.
- II. Moskova'nın Vaşington ve Bonn ile yakınlaşması, SSCB'nin Paris'le yakın temasta olma eğilimini azaltmıştır.
- III. Fransa'nın üçüncü dünya ülkeleri nezdindeki prestijli pozisyonunu korumanın artık güç olduğu görülmüştür.

Fransız dış politikasının bahse konu üç sinama alanı karşısında, Fransız Hükümeti ABD'yle olan ilişkilerini yeniden gözden geçirme kararı almıştır. Temmuz 1974'te Fransız Dışışleri Bakanı Jean Sauvagnargues, Fransa Milli Meclisi Dış İlişkiler Komisyonu'nda yaptığı konuşmasında, Fransız - Amerikan ilişkilerini gerginlikten arındırmak gerektiğini dile getirirken, Kasım 1974 tarihinde Meclis'te yaptığı konuşmasında ise, ABD'yle ilişkilerde daha makul bir iklimin varlığının, Fransa'nın Avrupa Ekonomik Topluluğu içerisinde eylemlerini daha etkili hale getireceğini ifade etmiştir. Sauvagnargues'ın bu sözleri, Fransız dış politikasının yeniden gerçekliğe dönmesi yönündeki eğilim gösterir niteliktedir. Pompidou bu kapsamda, ortaklarıyla ilişkileri gerginlikten uzak bir seyre almak istemiş, selefının uzun yıllar karşı çıktığı Birleşik Krallık'ın AET üyeliğini ise uygun mütalaa etmiştir. Zira Birleşik Krallık ile AET konusunda sürdürülecek bir uyumsuzluk, Fransa'nın hareket alanını sınırlandırmakla kalmayıp, aynı zamanda ülkenin Topluluk içindeki kapasitesini ise azaltacaktır.

¹⁰ Frédéric Bozo, **La Politique Etrangère de la France depuis 1945**, Paris, Flammarion, 2012, s.120.

Sonuç olarak, De Gaulle ile başlayan dönemde Fransız dış politikasının geleneksel çizgilerini, Fransız - Alman işbirliği, Avrupa politikası ve ABD ile geliştirilen doğayı haiz ilişkiler şekillendirmiştir. Söz konusu üç alan, dönemin Fransız dış politikası için hayati öneme sahip olmuştur. Bu sürece ilişkin somut olaylar ve dönemin Fransa cumhurbaşkanlarının tutumu “İkinci Dünya Savaşı Sonrası Konjonktürde Fransa’nın Uluslararası Sistemi Biçimlendirme Eğilimleri” başlığı altında detaylı bir şekilde işlenecektir. Öte yandan, bu çalışmanın konusu çerçevesinde Beşinci Cumhuriyet döneminin bütün diplomatik hususlarının ele alınması yerine genel itibarıyla siyasi yaklaşımların hangi yönde evrildiği söz konusu başlık altında irdelenecektir.

1.1.2. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Konjonktürde Fransa’nın Uluslararası Sistemi Biçimlendirme Eğilimleri

Jacques Vernant, General De Gaulle için dış politikanın, uluslararası arenada milletin tanımının kendisi olduğunu, dış dünyaya iştirak etmenin her millet ve Fransa için hakkın ve ödevin ötesinde, ulusal varlığın tanımlanma şekli olduğunu, gerçek olanın bundan böyle ulusal kurumların uluslararası oyunun kurallarını göz önünde bulundurarak ve iç çekişmelerden etkilenmemesini sağlayarak, iştirak etmenin gerektiği gibi yapılabilmesini teminen, tasarlanması gerekliliği olduğunu, partizan baskılardan yoksun bir şekilde, istikrarlı bir yürütme organının dış politikadan sorumlu olması gerektiğini, kurumların ve bilhassa seçimle iş başına gelmiş cumhurbaşkanının dış politikadaki sorumluluğunun, doğrudan milletin sosyolojik varlığından ve uluslararası arenada varlığını idame ettirebilmek için ortaya koyacağı davranışlardan ileri geldiğini ifadeyle General De Gaulle’ün dış politika yaklaşımını tanımlamaya çalışmıştır.¹¹

Bu yaklaşımla İkinci Dünya Savaşı sonrası dış politikanın ideolojik temellerini atan Fransa, kendisini harp sonrası Soğuk Savaş konjonktüründe bulmuştur. Dış politika hamlelerinin merkezinde ise, Fransa’nın bağımsızlığının bir dünya vizyonu olduğu ve bunda da Blok’un iki kanadından farklı olarak sesini

¹¹ Jacques Vernant, “Le général de Gaulle et la politique extérieure”, *Politique étrangère*, No:6, 1970, s.624.

duyurmasına katkı sunacağı idealizmi bulunmuştur. Somut olarak Blok'un iki aktörüne karşı mücadelesini ortaya koymuş, ulusal kimlikleri savunmuş ve hatta Avrupa'nın yeniden inşası süreçlerine dahi ulusal kimlikleri her daim ön planda tutmuş, Üçüncü Dünya'ya yönelerek, bu ülkelerin Amerikan koruyuculuğundan bağımsızlığını kazanmasını hedeflemiştir.

De Gaulle dönemini, dekolonizasyon süreci ile Cezayir'in bağımsızlığı şekillendirmiştir. Sahraaltı Afrika ülkelerinin ve Cezayir'in bağımsızlığını kazanması, Fransa'nın Üçüncü Dünya politikasının temelini hazırlamıştır. Bütün bağımsızlık süreçlerinin kaynağı olduğunu ileri süren Fransa, Kamboçya ve Laos'un tarafsızlığını savunmuş, ABD'nin Vietnam Savaşı'nı kınamış, İsrail'in topraklarını genişletmesi çabalarına karşı çıkmış, Kebek'in (Kanada) özerklik isteğine de ayrıca destek vermiştir. 1961 yılındaki Berlin Krizi, 1962'deki Küba Krizi, Cezayir Savaşı gibi sınamalar, Fransa ile sosyalist ülkeler arasındaki sorunları nihayete erdirmiş, hatta Çin Halk Cumhuriyeti De Gaulle döneminde resmi olarak tanınmıştır. Böylelikle De Gaulle bu ülkelerle, "yumuşama - anlaşma - işbirliği" süreçlerini başlatmıştır.

De Gaulle bu dönemde, ABD'nin Atlantik sistemi yaklaşımını değiştirmeyeceğini, böylelikle de hegemonyasını ilelebet devam ettireceğini düşünmüş, bu durumun değişmesini de Fransa'nın kendi savunmasını kendisinin sağlamasından geçeceğine bağlamıştır. Söz konusu tutum on yıl boyunca Fransa - ABD ilişkilerinin temelini teşkil etmiş ve Fransa, ulusal bağımsızlık mottosunu her seferinde gündeme taşımış, ABD ise bu mottonun hayata geçirilmesi süreçlerini diplomatik yöntemlerle engellemeye çalışmıştır. Yaşanan bu gerginlik de yukarıda evvelce açıklandığı üzere, Fransa'nın NATO'nun askeri kanadından çekilmesiyle son bulmuştur.

De Gaulle'ün ABD'ye ve genel olarak Anglosakson dünyaya karşı bu denli mesafeli olmasının sebepleri arasında ABD'nin, De Gaulle'ün Cezayir'de kurduğu

hükümeti tanımaması ile Cezayir limanındaki Fransız donanmasının İngiltere tarafından batırılması gösterilmektedir.¹²

Dönemin Fransız dış politikası çerçevesinde De Gaulle'ün odaklandığı bir diğer konu ise Rusya olmuştur. Rusya'yı kilit bir ülke olarak addeden De Gaulle, Fransa'nın sağlamaya çalıştığı denge için Rusya'nın anlaşma sağlanabileceği ve işbirliği yapabileceği bir ülke olarak değerlendirmiş, 1966 yılından itibaren bilhassa Rusya'nın hedeflerinin (Almanya'nın normalleşmesi, ekonomik kalkınma, Doğu - Batı arası ilişkilerin artmasıyla sosyal kalkınma) Fransa'nın hedefleriyle çatışmadığını düşünmüştür.

De Gaulle'ün yaşamını yitirmesiyle Beşinci Cumhuriyet'in ikinci cumhurbaşkanı seçilen Georges Pompidou, selefi De Gaulle'ün ekonomi ve dış politika alanındaki uygulamalarını sürdürmeye devam etmiştir. Bilhassa dış politikada De Gaulle'ün çizdiği alanda oyununu sürdürmüş, ABD ve SSCB'ye karşı "Fransa'nın bağımsızlığı" söylemini her fırsatta yinelemiştir. Thierno Diallo, Georges Pompidou'nun dış politikasının, General de Gaulle tarafından başlatılan ve parlak bir şekilde yürütülen politikanın doğrudan mirasçısı olduğunu, 1969 ve 1974 arasındaki Fransız diplomasisinin, ünlü ve çok tartışmalı ulusal bağımsızlık kavramı etrafında dönmeye devam ettiğini ileri sürmüştür.¹³

Pompidou, Batı Bloku'nun bir parçası olmakla birlikte, ABD'ye karşı mesafeli tutum izlemiş, söz konusu tutumu bizatihi Vietnam Savaşı esnasında titizlikle sürdürmüş ve SSCB ile iyi ilişkiler geliştirmeye çaba sarf ederek, görece bir tarafsızlık politikası gütmüştür. Eric Roussel, Pompidou'nun dış politikasının De Gaulle'e göre daha faydacı ve daha az kibirli olduğu değerlendirmesinde bulunmuştur.¹⁴ Zira ABD'ye karşı adeta bir meydan okuma refleksi sergileyen De Gaulle'ün tersine Cumhurbaşkanı Pompidou, 1970 kışında ABD'ye resmi bir ziyaret gerçekleştirerek, ülkedeki "anti-amerikanizm" tutumunu azaltma yolunda ön alıcı bir tavır sergilemiştir.

¹² Demirkıran, « Fransa'nın Güvenlik Politikası: De Gaulle Dönemi (1958-1969) », s.81.

¹³ Thierno Diallo, *La politique étrangère de Georges Pompidou*, Paris, LGDJ, 2004. s.14

¹⁴ Eric Roussel, *Georges Pompidou, 1911-1974*, Paris, Tempus, 2004. s.332

Benzer şekilde, anglosakson dünyaya karşı yaklaşımını olumlu mecraya sevk etmeye çalışan ve ülkenin refahı ile Fransa'nın küresel ölçekte başat rol almasını Avrupa'nın başarısına bağlayan Cumhurbaşkanı Pompidou, De Gaulle'ün evvelce iki defa reddettiği Birleşik Krallık'ın Avrupa Ekonomik Topluluğu üyeliğine de yeşil ışık yakarak, üye olması önündeki Fransız blokajını kaldırmıştır. 1969 yılının Aralık ayında Lahey'de gerçekleştirilen Avrupa Zirvesi esnasında Pompidou, AET'nin altı kurucu üyesini toplayarak, Topluluğa katılma talebini ileten Birleşik Krallık ile müzakere sürecinin çerçevesini çizmiş ve aynı zamanda Ekonomik ve Parasal Birlik'in ilk nüvelerini atmıştır.¹⁵ Cumhurbaşkanı Pompidou ile İngiliz Başbakanı Edward Heath Mayıs 1971 tarihinde Paris'te bir araya gelerek, genişleme sürecinin çerçevesini ve ana hatlarını belirlemiş ve nihayetinde 22 Ocak 1972 tarihinde söz konusu ülkeyle katılım anlaşması akdedilmiştir. Bu noktada, De Gaulle'ün Birleşik Krallık vetosunu tersine çeviren Pompidou'nun anılan ülkenin AET'ye eklemelenmesi hususunda Frédéric Bozo, General De Gaulle'den farklı olarak Pompidou'nun Birleşik Krallık'ın Topluluk'a katılımını selefinin de savaşıma karar verdiği Topluluk'un ulusüstü bir yapıya kavuşmasını engellemek için bir denge aracı olarak değerlendirdiğini ileri sürmüştür.¹⁶

İrlanda ve Danimarka ile birlikte 1 Ocak 1973 tarihinde Birleşik Krallık'ın katıldığı AET, birçok sınımayla mücadele halinde bir süreçten geçmekteydi. Bilhassa 1962 yılında hayata geçirilen AET ortak tarım politikası, bütçe sıkıntıları sebebiyle hedeflerini gerçekleştirmekte sorunlar yaşamaktayken, Topluluk bir yandan da Birleşik Krallık'ın katılımını “absorbe” etme süreciyle karşı karşıya kalmıştır.

Pompidou, genişleyen bir AET'nin başarılı olması için ABD ve SSCB ile iyi ilişkiler geliştirilmesi gerektiğine inanmıştır. Bu kapsamda ise Mart 1970'te ABD'ye bir resmi ziyaret gerçekleştirmiş olup, söz konusu ziyaret Pompidou'nun ilk resmi yurt dışı ziyaretini teşkil etmiştir. Pompidou'nun ziyareti De Gaulle döneminde gerilen ilişkilerin yarattığı konjonktürde gerçekleşmiştir. Zira Fransa'nın İsrail'e

¹⁵ Elysée, “Georges Pompidou, 1969 – 1974”, (Çevrimiçi), <https://www.elysee.fr/georges-pompidou> 11 Mayıs 2019.

¹⁶ Bozo, *La Politique Etrangère de la France depuis 1945*, s.122.

karşı yürüttüğü tepkili politika, ABD'yi memnun etmeyen Fransız yaklaşımlarından sadece birini teşkil etmekteydi. Öyle ki ziyaret esnasında ABD'deki İsrail taraftarları Pompidou'nun ziyaretini protesto etmiştir. ABD'yle De Gaulle dönemindeki gergin politikayı olumlu mecraya sevk etmeye çalışan Pompidou, cumhurbaşkanlığı süresince üç defa ABD Başkanı Richard Nixon ile bir araya gelmiştir. Bununla birlikte, her ne kadar ilişkileri gergin ortamından normal seyrine intikal ettirmeye çaba sarf etse de Fransa, ABD karşısında politikalarının bağımsızlığını her daim korumaya büyük özen göstermiş ve bu konuda dış politika pratikleri ortaya koymuştur.

Pompidou, SSCB ve Doğu Avrupa ülkeleri ile de ilişkilerini geliştirme yönünde politikaları hayata geçirmeye çalışmıştır. 14 Ekim 1964'te SSCB'nin dördüncü devlet başkanı olan Leonid Brejnev ile Cumhurbaşkanı Pompidou görev süresi boyunca beş defa bir araya gelmiştir. Selef De Gaulle'ün SSCB politikasını da devam ettiren Pompidou, Fransız - Sovyet ilişkilerinin gelişmesinin Fransa'nın güvenliğine de katkı sunacağını tasavvur etmiştir. Pompidou ile Brejnev arasındaki görüşmeler beş yıl boyunca yılda birer defa olarak gerçekleştirilmiş, Ortadoğu ve Vietnam gibi konulardaki benzer siyasi yaklaşımlar Paris ve Moskova ilişkilerini birbirine yaklaştırmıştır. Her ne kadar De Gaulle'ün geliştirdiği ilişkileri bir adım öteye taşımak istese de Pompidou, bunu ılımlı bir ilerlemeyle sağlayabilmiştir. Örneğin, Ekim 1970 tarihinde gerçekleştirdiği Moskova ziyareti esnasında Pompidou, siyasi işbirliğini derinleştirecek protokolü akdetmiş, (Anılan protokol, iki ülke dışişleri bakanlarının karşılıklı düzenli ziyaretler gerçekleştirerek görüş alışverişinde bulunmasını hedeflemiştir.) bununla birlikte, SSCB'nin Fransız Hükümeti'ne teklif ettiği dostluk anlaşmasını imzalamaktan imtina etmiştir. Zira Fransa, benzer bir anlaşmayı Almanya ile Ağustos 1970'de akdeden Federal Almanya'nın "römorku" gibi görünmek istememiştir.¹⁷

Fransa'nın uluslararası ilişkileri biçimlendirme eğilimleri çerçevesindeki bir diğer politika alanını ise Ortadoğu coğrafyası oluşturmuştur. De Gaulle'ün dengeli Ortadoğu politikasını idame ettiren Pompidou, bilhassa İsrail ile ilişkileri sürdürme

¹⁷ A.e., s. 128.

yönünde tutum takınmıştır. Bununla birlikte, “Pompidoliyen” Fransız diplomasisi Arap - İsrail uyuşmazlığında sergilediği yaklaşım ile İsrail’in memnuniyetsizliğiyle karşı karşıya kalmıştır. Sorunun çift kutuplu düzen etrafında çözümlenmesinden imtina eden Fransa, konunun ABD, SSCB, Birleşik Krallık ve Fransa arasında halli konusunda tutum sergileyerek, çatışmanın ABD’den farklı olarak küresel ölçekte çözümlenmesinin yerinde olacağını mütalaa etmiş ve İsrail’in 1967 senesindeki sınırlarına dönmesi gerektiğini savunmuştur. Pompidou, ayrıca Altılar Avrupa’sını bir araya getirerek, Avrupa işbirliği politikası çerçevesinde Mayıs 1971’te sorunun halline ilişkin bir metnin kabul edilmesini sağlamıştır. “Schumann Belgesi”¹⁸ olarak bilinen 13 Mayıs 1971 tarihli Altılar Avrupa’sının dışişleri bakanlarının oybirliği ile kabul edilen söz konusu metin, genel itibarıyla İsrail’in 4 Haziran 1967 tarihli sınırlarına geri dönmesi gerektiğinin altını çizmiş ve Altıların Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin 242 sayılı kararını desteklediğini dile getirmiştir. Bununla birlikte, Almanya ve Hollanda’nın İsrail’in tezlerine daha yakın olması hasebiyle, anılan metnin hayata geçirilmesi bağlamında ortaya çıkan pürüzler Pompidou’nun AET’nin uluslararası arenada gerçek bir oyuncu olması hedefine karşı şüphe beslemesine sebebiyet vermiştir.¹⁹

Pompidou, De Gaulle’ün çerçevesini çizdiği “arap politikası”nı geliştirerek, Ortadoğu’nun Arap devletleriyle ilişkilerini ilerletmiştir. Saddam Hüseyin’i Fransa’ya davet eden Pompidou, adigeçeni karşılamak üzere Haziran 1972’de resmi bir devlet ziyareti tertip ederek, Bağdat Hükümeti tarafından ulusallaştırılan petrol karşısında çıkarlarını korumayı sağlamıştır. Benzer şekilde Körfez ülkeleriyle de bağlarını kuvvetlendirmek isteyen Fransa, Mayıs 1973’te Suudi Arabistan Kralı Faysal’ı Paris’te ağırlamıştır.

Pompidou ayrıca, “Frankofon” Batı Afrika’yı da dış politika gündemine alarak, siyasi ve ekonomik işbirliği geliştirmek için politikalar tasarlamayı da ihmal etmemiştir.

¹⁸ Le Monde Diplomatique, “Histoire: l’Europe et les réfugiés palestiniens”, (Çevrimiçi), <https://blog.mondediplo.net/2007-04-22-Histoire-l-Europe-et-les-refugies-palestiniens> 11 Mayıs 2019

¹⁹ Bozo, *La Politique Etrangère de la France depuis 1945.*, s.128.

Yukarıda özetlenmeye çalışılan , “Pompidoliyen” Fransız dış politikası, De Gaulle döneminin mirasından beslenmiş, Fransa gücünü bir kez daha dünya sistemini biçimlendirme çerçevesinde sınamış, De Gaulle’den farklı olarak Anglosakson dünya ile ilişkilerini bir üst lige taşıma hedefi gütmüş, bununla birlikte çalışmanın ilk bölümünde ifade edildiği biçimiyle vizyonunu Avrupa, Akdeniz, Afrika ve Ortadoğu’yla sınırlamış, üçüncü dünya ülkeleri söyleminde De Gaulle kadar ısrarcı olmamayı yeğlemiştir.

Pompidou sonrası Beşinci Cumhuriyet Fransa’sının “Gaullist” olmayan ilk Cumhurbaşkanı olan Valéry Giscard d’Estaing, 1974 - 1981 yılları arasında Fransa’da cumhurbaşkanlığı görevini ifa etmiştir. De Gaulle ve Pompidou kabinelerinde Ekonomi ve Maliye Bakanlığı yapan Giscard d’Estaing, seçim vaatlerinde Fransa’nın bağımsızlığı ve onurunu savunacağını dile getirmiş, “liberal, merkezci ve Avrupalı” olduğunu beyan etmiştir.

İktidara geldikten sonra Elysée Sarayı’nda verdiği demecinde Giscard d’Estaing, Fransa’nın dış politikasının dört ana karakteri olduğunu dile getirmiş, ilk olarak Fransa’nın akdettiği anlaşmalara saygı çerçevesinde karar alma egemenliğinin bulunması gerektiğini, sonrasında küresel bir politika yaklaşımının sergilenmesinin elzem olduğunu, zira günümüzde sorunların küresel ölçekte vuku bulduğunu ve böylece çözüm arayışında da küresel bir yaklaşım ve boyutun olması zorunluluğunun ortaya çıktığını, üçüncü olarak diyalog politikasının varlığının önem atfettiğini ve çatışmalara diyalogla yaklaşılması gerektiğini ve son olarak liberal bir politikanın varlığının önemli bir şart olduğunu, ülke içinde liberal bir politika uygulamak isteyen Fransa’nın aynı zamanda dışarıda da liberal bir politika ve imaja sahip olmasının zorunlu olduğunu tasavvur etmiştir.²⁰

Benzer şekilde Giscard d’Estaing, 9 Şubat 1978 tarihinde, cumhurbaşkanlığının dördüncü yılında Cumhurbaşkanlığı sarayı olan Elysée’de Fransız gazetecilere verdiği röportajında ise dış politikaya ilişkin aşağıdaki değerlendirmeleri dile getirmiştir. “...Dört yıl önce Cumhurbaşkanı seçildiğimde

²⁰ Charles Hargrove, “Valéry Giscard d’Estaing”, *Politique étrangère*, No: 1, 1986, s.117.

*objektif olarak durum çok zordu. Seleflerimin tutumları veya uyguladıkları diplomasi yüzünden değil, bilakis onların dış politik tutumlarını destekledim ve onayladım, ama konjonktür objektif olarak zordu. 1974'te Avrupa derin bir kriz içerisinde bulunmaktaydı. Petrol fiyatları yükselmişti, petrol üreticileri ve tüketicileri arasında çatışma atmosferi mevcuttu, hatta savaşa götürecek seviyede idi. Fransa ortaklarından bazılarıyla gerilmiş ilişkilere sahipti, özellikle de Amerika Birleşik Devletleri ile. Aynı dönemde Fransız dış politikasının devamlılığı hususunu tartışıyorduk ve özellikle de Fransa'nın bağımsızlığını...*²¹.

Fransa'nın dış politikasının küreselci ve uzlaşıcı olduğunu belirten Giscard d'Estaing, bu yüzden Fransa'nın Sovyetlerin, Amerikalıların ve aslında herkesin dostu olduğunu tasavvur etmiş ve politikalarını bu prensip etrafında oluşturmaya gayret etmiştir.

1973 ve 1979 petrol krizleri ile mücadele etmek durumunda kalan Giscard d'Estaing, kırılgan bir Avrupa yapısıyla karşı karşıya kalmıştır. Enerji krizi, büyüme oranlarındaki yetersizlik, yüksek işsizlik ve enflasyon rakamları ile korumacı ekonomik yapılarla sınanan Avrupa konjonktüründe Fransa cumhurbaşkanı, dış politika mesaisini Avrupa'nın sorunları ve inşası konularına harcamıştır. Bu meyanda, Giscard d'Estaing'in Avrupa politikası hakkında Paul-Marie de la Gorce, yeni başkanın Avrupa inşasının sonraki aşamalarına kişisel damgasını vurmaya kararlı olduğundan kimsenin şüphesi olmadığı yorumunda bulunmuştur.²²

1974'ün Kasım ayında Amerikan diplomasisinin bir başarısı olarak Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) nezdinde kurulan Uluslararası Enerji Ajansı (UEA) çerçevesinde Fransa ile uzlaşma arayan ABD, 14 - 16 Aralık 1974'te gerçekleştirilen Martinik Zirvesi'nde Cumhurbaşkanı Giscard d'Estaing ile bir mutabakata varmıştır. ABD Başkanı Gerald Ford ile Cumhurbaşkanı d'Estaing arasında varılan mutabakat uyarınca, UEA üyesi olmayan Fransa, AET'nin UEA'ya

²¹ Vie Publique, "Entretien De M. Valéry Giscard d'Estaing, avec quatre journalistes sur la politique étrangère de la France, Palais de l'Elysée", (Çevrimiçi), <http://discours.vie-publique.fr/notices/787003200.html>, 12 Mayıs 2019.

²² Paul-Marie de la Gorce, "Bilan d'un septennat: la politique extérieure française", **Politique étrangère**, No: 1, 1986, s.91.

iştirakini kabul etmiş, buna karşın Giscard d'Estaing'in Ekim 1974'te ortaya attığı petrol ihracatçısı ülkeler ile sanayileşmiş ve sanayileşmemiş petrol ithalatçısı ülkeler arasında bir diyalog mekanizması kurulması fikrini uygun görmüştür.

Üçüncü dünyanın talepleri ve SSCB'nin Avrupa ötesinde geliştirdiği ilişkilerden rahatsızlık duyan Giscard d'Estaing; ABD, Batı Avrupa ülkeleri ve Japonya ile ilişkilerini geliştirme politikası gütmüş, Beşinci Cumhuriyet Fransa'sında ilk defa muhataplarıyla telefon diplomasisi sürdürmeye başlamıştır.

Söz konusu temasları daha ileri taşımak isteyen Giscard d'Estaing, kendi girişimiyle 15 - 17 Kasım 1975 tarihinde Üçüncü Cumhuriyet Fransa'sı cumhurbaşkanlarının yazlık saray olarak kullandığı Rambouillet Şatosu'nda (Château de Rambouillet) ABD, Almanya, Japonya, Birleşik Krallık ve İtalya devlet ve hükümet başkanlarını bir araya getirerek G6'yı kurmuş, ahiren Kanada'nın katılımıyla söz konusu birlik G7'ye dönüşmüştür.²³ Batı kampında bundan böyle çok taraflılığın esas olmasını isteyen ve bu yönde yoğun çaba harcayan Fransa, Giscard d'Estaing döneminde Batı dünyasında söz konusu oluşumla önemli bir başarıya imza atmıştır.

Afrika Kıtası'nda da etkinlik sağlamaya çalışan Giscard d'Estaing, bu kıtada “gülümseme diplomasisi” uygulamaya çalışmıştır.²⁴ Bağımsızlık sonrası 1975'te Cezayir'i ziyaret eden ilk Beşinci Cumhuriyet Fransa'sı cumhurbaşkanı olan Giscard d'Estaing, bununla birlikte, Batı Sahra sorunu sebebiyle bir yıl sonrasında iki ülke arasında gerginliğe şahitlik etmiştir. Petrol ihtiyacının beşte dördünü Ortadoğu ülkelerinden tedarik eden Fransa, söz konusu ekonomik ilişkiler çerçevesinde Arap ülkeleriyle iyi ilişkiler geliştirirken, ülkenin İsrail ile ilişkileri gerilemiştir. Zira Giscard d'Estaing, Filistin - İsrail sorunu çerçevesinde Filistin Kurtuluş Örgütü'nü tanımış, haliyle alınan bu karar da İsrail'in tepkisine yol açmıştır.

Moskova'yla da ilişkilerini daha ileriye taşımak isteyen Giscard d'Estaing, 1979 yılında Afganistan'ın SSCB tarafından işgalini bir yıl sonra 5 Şubat 1980

²³ Le Temps, “Le sommet de Rambouillet, l'embryon du G20”, (Çevrimiçi), <https://www.letemps.ch/monde/sommet-rambouillet-l-embryon-g20>, 12 Mayıs 2019.

²⁴ Georges, Valance, **VGE, une vie**, Paris, Flammarion, 2011, s.219.

tarihinde Almanya ile birlikte yayınlanan ortak açıklamayla²⁵ kınamakla birlikte, Batılı devletlerin izole etmeye çalıştığı Sovyet lider Brejnev ile görüşmek üzere Varşova'ya gitmiştir. Hatta Fransa, 1980 yılında gerçekleştirilen Moskova Olimpiyat Oyunları'nı boykot eden ülkeler arasında da yer almamıştır.

Avrupa'nın birliğine hizmet edecek Fransız - Alman işbirliğini de pekiştirmek isteyen Giscard d'Estaing, Avrupa inşasının derinleşmesi taraftarı olmuş, AET kurumlarının alan kazanmasını istemiştir. 1974'ün Aralık ayında hayata geçirilen Avrupa Konseyi Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nin, Avrupa Parlamentosu'nun genel oyla seçilmesi prensibinin mimarı olan Giscard d'Estaing, Fransa'nın uluslararası arenadaki statüsünü pekiştirecek güçlü bir parayı haiz olması gerektiğini savunarak, bunun da Almanya ile birlikte ortak bir para birimi ihdas etmekten geçtiğini tasavvur etmiş, aynı şekilde Avrupa Ekonomik ve Parasal Birliği'nin de mimarlarından biri olmuştur. AET'nin uzay ve havacılık alanında da çalışmalar yapması gerektiğine inanan Giscard d'Estaing, 1975'te temelleri atılan Avrupa Uzay Ajansı'nın da kurulmasına öncülük etmiştir.

Bu süreçte, Alman Şansölyesi Helmut Schmidt ile özel ilişkiler geliştiren Fransa cumhurbaşkanı, adigeçenle içten, doğal ve güvene dayalı bir ilişkilerinin olduğunu, bunun da çağdaş büyük devletlerin yöneticilerinin arasındaki ilişkiler açısından örneği olmayan bir durum olduğunu değerlendirmiştir.

Giscard d'Estaing dönemini Melek Fırat, dış politikada daha güçlü bir Fransa amacıyla sürdürülen Avrupa merkezli bunun yanında aktif ve çok yönlü dış politikanın Fransa'yı uluslararası sistemde daha etkin bir konuma getirmiş olsa da, içeride vuku bulan ekonomik sıkıntılara çözüm bulunamamasının, 1981 tarihindeki cumhurbaşkanlığı seçimlerini Giscard d'Estaing'in Sosyalist Parti adayı François Mitterrand karşısında kaybetmesine neden olduğunu kaydederek tasvir etmiştir.²⁶

²⁵ Bozo, *La Politique Etrangère de la France depuis 1945*, s.163.

²⁶ Fırat, "Soğuk Savaş Sonrasında Fransa'nın Dış Politikası", s.119.

Fırat'ın altını çizdiği motifin yarattığı siyasi ve ekonomik konjonktür altında 10 Mayıs 1981 tarihinde Beşinci Cumhuriyet'in ilk sosyalist cumhurbaşkanı seçilen François Mitterrand, ülke yönetimine liderlik ettiği on dört yıl boyunca Fransız dış politikasında önemli bir yer edinmiştir. Cumhurbaşkanlığı görevinde bulunduğu 1995 yılına kadar Fransız dış politikasının temel uğraş alanları Avrupa'nın inşası, Berlin Duvarı'nın yıkılması ve Körfez Savaşı ile Üçüncü Dünya'ya karşı cömertlik olmuş, Fransa'nın dış politikaları söz konusu dört olay etrafında şekillenerek idame ettirilmiştir.

Dördüncü Cumhuriyet Fransa'sında bakanlık görevi ifa eden ve yirmi üç yıl boyunca muhalefette kalan Mitterrand, her ne kadar 1965 yılı cumhurbaşkanlığı seçimlerinde rakibi olan De Gaulle'ün ortaya koyduğu dış politika çizgisinden sıyrılma yönünde tavırlar sergilese de, De Gaulle'ün ana hatlarını tespit ettiği politikalar çerçevesinde sistemin sınırlarını zorlayarak Fransa'nın büyük güç olma iddiasını devam ettirmeye çalışmıştır.²⁷ Dominique Moisi'ye göre Mitterrand, ulus kavramını dış politikada öne çıkaran Charles De Gaulle'ün aksine uluslararasııcılığı (internationalisme) savunmuş, benzer şekilde salt Fransa'nın sorumlusu olduğunu ifade eden De Gaulle'ün tersine “sosyalizm”in sorumlusu olduğunu ileri sürmüştür.²⁸

Mitterrand dönemi, doğu - batı ilişkilerinin gerildiği ve Avrupa'da Soğuk Savaş ortamının yaşandığı bir konjonktürde vuku bulmuş olup, selefi Giscard d'Estaing'in aksine SSCB ile dış politika hamlelerinde kırılmaya doğru gidiş yönünde tavır sergileyerek, Doğu'ya karşı kapalı bir politika izlemeyi tercih etmiştir. SSCB'nin genişleyici politikalar izlediği gerekçesiyle ABD'nin kararlı bir müttefiki gibi davranan yaklaşım ortaya koymuştur.

Frédéric Bozo Mitterrand'ın ilk beş yılındaki Sovyet politikası hakkında Mitterrand'ın, SSCB'ye karşı kapalılığı, Fransız - Sovyet ilişkilerinde “zehirden arınma kürü”nü gerçekleştirmeyi hedefleyen kararlı diplomasisinin ana aksı yaptığını, Moskova'nın yöneticileri ile gizli teması sürdürmeye özen gösteren Mitterrand'ın, Fransa ve SSCB arasındaki en üst düzeydeki ilişkileri dondurma kararı

²⁷ A.e., s.122.

²⁸ Dominique Moisi, “De Mitterrand à Chirac”, *Politique étrangère*, No:4, 1995, s.850.

verdiğini, Pompidou döneminde düzenli hale getirilen ikili zirveleri askıya aldığını ve 1970'ler boyunca SSCB ile kurulan çok fazla yakınlık ilişkisini sona erdirdiğini ileri sürmüştür.²⁹ Mitterrand, SSCB tarafından Avrupa'ya konuşlandırılan SS20 füzelerine cevap olarak, ABD'nin Pershing isimli füzelerinin Avrupa'da konuşlandırılmasına onay vermiş, 1983 yılında kırk yedi Sovyet ajanını Fransa topraklarından sınır dışı etmiştir.³⁰

Mitterrand bununla birlikte Blok'un diğer ülkesi ABD ile daha yakın ilişkiler tesis etme yönünde eylemler ortaya koymuştur. Dönemin Soğuk Savaş koşullarında şekillen Fransa - ABD ilişkileri daha ziyade güvenlik sorunsalı etrafında ilerleme kaydetmiştir.

Avrupa fikrine sonuna kadar bağlı olan Mitterrand, Avrupa'nın inşası sürecinde Paris - Bonn hattının itici güç olacağına inanmış ve Alman Şansölyesi Helmut Kohl ile yakın ilişkiler geliştirmiştir. Yukarıda ifade edildiği üzere, uzun yıllar boyunca Doğu Avrupa'ya orta menzilli SS füzelerini yerleştiren Rusya'nın Batı Avrupa'nın güvenliğine karşı risk teşkil ettiğini düşünen Fransa, ABD'nin Federal Almanya Cumhuriyeti topraklarına füze yerleştirilmesini olumlu mütalaa etmiştir. 20 Ocak 1983 tarihinde Almanya'ya gerçekleştirdiği ziyareti esnasında Mitterrand, SSCB'nin tehditlerine devam etmesi halinde barışçıl güçlerin harekete geçmekte kararlı olduğunu ifade etmiştir.

1984 yılında AET dönem başkanlığını üstlenen Fransa'da Cumhurbaşkanı Mitterrand, yakın dostu olan Roland Dumas'yı Avrupa İşleri Bakanlığı'na atamış ve AET'nin kurumsallaşma çabalarına hız vermiştir. İngiliz Başbakanı Margaret Thatcher'ın Avrupa ideallerine şüpheci yaklaşımıyla mücadele etmek durumunda kalan Alman Kohl ve Avrupa Komisyonu Başkanı Jacques Delors'un tutkulu Avrupa idealleriyle önemli sayıda başarıya imza atmıştır. Ortak para birimi, Schengen Anlaşması, İspanya ve Portekiz'in AET'ye katılması, 1988 yılında akdedilen Avrupa Tek Seneti bu dönemde Fransız - Alman işbirliğiyle hayata geçirilen AET'nin

²⁹ Bozo, *La Politique Etrangère de la France depuis 1945*, s.159.

³⁰ The New York Times, "47 Soviet Officials Expelled By Paris On Spying Charges", (Çevrimiçi), <https://www.nytimes.com/1983/04/06/world/47-soviet-officials-expelled-by-paris-on-spying-charges.html>, 15 Mayıs 2019.

kurumsallaşması yönündeki en büyük adımları teşkil etmiştir. Mitterrand'ın Avrupa politikaları böylelikle Avrupa Birliği'nin günümüzdeki halini almasında büyük itici güç olmuştur.

Cumhurbaşkanı Mitterrand, dış politikada daha ziyade statükodan yana tavır sergilemiş olup, değişimden yana tercihte bulunmaktan imtina etmiş, bu yönüyle de Fransa'da geniş çaplı eleştirilere maruz kalmıştır. Cumhurbaşkanlığının ilk döneminde uluslararası sorun ve krizlere yaklaşımı ve rakiplerine karşı tutumlarında büyük bir başarı sergileyen Mitterrand, ikinci döneminde siyasal yorgunluk/iktidar yorgunluğu sebebiyle uluslararası sistemdeki değişimlere ayak diremiş, tatbik ettiği dış politikası çok fazla eleştirilmiştir. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle yeni bir dünya düzenine doğru ilerlerken Mitterrand, Almanya'nın birleşmesi, Yugoslavya'nın geleceğine dair tahminler ve aynı şekilde SSCB'deki değişim karşısında dönemin gerekliliklerine uygun politikalar üretememiştir.

Almanya'nın birleşmesine karşı çıkan Mitterrand, birleşmeyle birlikte Alman ekonomisinin Fransız ekonomisinin önüne geçeceğini ve ülkenin sanayileşme sürecine ket vuracağını düşünmüş, AET projesinin başarısızlığa uğrayacağından endişe etmiş, bu çerçevede de, Bonn'un ilgisini Doğu Avrupa'ya çevirerek AET'den uzaklaşacağını düşünmüştür.³¹ Tarih, Mitterrand'ın beklentilerini tersine çıkarmış, 1990 yılında Doğu Almanya'da para birimi olan Mark tedavüle girmiş, iki Almanya arasında ekonomik birlik ihdas edilmiş ve 1990 yılının Ağustos ayında ise Doğu Almanya, Federal Almanya'ya katılma kararı vermiştir.

12 Aralık 1989 tarihinde Almanya'yı ziyaret eden ABD Dışişleri Bakanı James Baker, ³² daha sonra "Baker Doktrini" olarak da anılacak konuşmasını yapmış

³¹ Fırat, "Soğuk Savaş Sonrasında Fransa'nın Dış Politikası", s.124.

³² ABD Dışişleri Bakanı James Baker'in geçen hafta Batı Berlin'de yaptığı konuşma, "Baker Doktrini" adı ile Batı başkentlerinde geniş yankı yarattı. NATO dışişleri bakanlarının cuma günü sona eren toplantısında kabul edilen bildiride de Baker Doktrininin Avrupa için öngördüğü NATO, AT ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı AGİK arasında yakın işbirliği formülü benimsendi. James Baker, Batı Berlin'de yaptığı konuşmada "Yeni bir Avrupa ve yeni bir Atlantisizm" konusunda Bush yönetiminin görüşlerini açıkladı. Bu açıklama, Batı Avrupa başkentlerinde son derece önemli olarak kabul edildi. O kadar ki, diplomatik çevreler, Batı Avrupalı liderlerin önümüzdeki yıllarda Vashington'la ilişkilerinde, Baker Doktrininde öne sürülen ilkelerin ciddi rol oynayabileceğini belirtiyorlar. Batı'da bu denli geniş yankı uyandıran Baker Doktrini beş temel konuda ABD'nin

ve yeni bir Avrupa ve yeni bir “Atlantisizm” düşüncelerini dile getirmiştir. ABD’nin her daim Avrupa’nın koruyuculuğunu yapmaya çalışması politikalarına şiddetle karşı çıkan her Fransa cumhurbaşkanının ortaya koyduğu politikalarda olduğu gibi Mitterrand da söz konusu düşünceleri olumlu mütalaa etmeyerek, karşılık vermek adına Baker’in hemen akabinde 20 - 22 Aralık 1989 tarihinde Doğu Almanya’ya bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Anılan ziyaret ayrıca, Fransa’nın çeşitli sosyalist ülkelerdeki değişikliklerin Avrupa’daki durumun istikrarsızlaşmasına yol açmamasını sağlama konusundaki ilgisini de göstermektedir.³³

Baker’in düşüncelerine alternatif olarak Mitterrand, 1990 yılına girilirken yayımladığı yeni yıl mesajında ilk defa olarak Avrupa Konfederasyonu ifadesine yer vermiştir. Mitterrand mesajında, Avrupa’nın elli yıldan bu yana tanıdıkları Avrupa olmacayağını, geçmişte iki süper güce bağımlı olan Avrupa’nın, kendi evine dönercesine, tarihine ve coğrafyasına döneceğini, ortaklıkların geleceğini, NATO’nun geleceği, Varşova Paktı’nın geleceği, silahsızlanma hangi hızla devam

görüşlerine açıklık getiriyor. Bu konular şöyle: NATO, yeniden yapılanma sürecine girse bile, Batı için bir güvenlik örgütü olarak korunmalıdır. ABD’nin güvenliği ise Batı Avrupa’nın güvenliği ile bağlantılıdır. İngiltere bu ilken, ABD’nin Avrupa’daki askeri rolünün devam edeceği sonucunu çıkartarak olumlu tepki göstermiştir. AT, ekonomik entegrasyon ve siyasal birlik yolunda ilerlemelidir. ABD, AT’nin bütünleşmesini desteklemektedir. •Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) güçlendirilmeli ve NATO bu konferansla işbirliği yapmalıdır. Yukarıdaki üç ilken NATO, AT ve AGİK arasında yakın işbirliğine dayanan bir Avrupa çıkıyor ortaya. Baker Doktrininin diğer iki temel ilkesi de şunlar: ABD, Alman halkının kendi kaderini tayin etme hakkına saygı duymakla birlikte, iki Almanya birleşme konusunda acele etmekten kaçınmalı ve komşularının bazı kaygıları ile yaşlı kıtada istikrar dikkate alınmalıdır. Avrupa Topluluğu, ABD’ye piyasalarını kapatmamalıdır. Avrupalıların Amerikan pazarına uzun süredir serbestçe girdikleri gibi, Amerika da tek AT pazarına girmeyi umut etmektedir. Bu amaçla, ABD ile AT arasındaki ilişkiler anlaşma imzalanarak ya da başka bir yolla güçlendirilebilir. Gözlemcilere göre bu son madde, ABD ile AT arasında ileride bazı sorunların çıkmasına yol açabilecek Çünkü Vaşington sadece, AT’nin entegrasyonunu desteklemiyor, kendisinin birleşmiş Avrupa’nın dışında kalmak istemediğini de vurguluyor. Yani "Arkadaş, siz birleşiyorsunuz, iyi, güzel, ama sakın kapılarınızı benim mallarıma ve yatırımlarıma kapatmaya kalkışmayın" diyor. Üstü örtülü biçimde "Sizin benim pazarıma yıllardır serbestçe girdiğiniz gibi, benim de sizin pazarınıza serbestçe girmeye hakkım var" mesajını veriyor. Bu hakkını güvence altına almak için bir anlaşma imzalanmasını öneriyor. Vaşington’un AT içinde söz hakkı sahibi olmak istediğini gösteren bu öneri Avrupalı liderlerin pek hoşuna gitmeyebilir. Özetle, James Baker, Doğu Avrupa’nın çözülmesi bir sırada Batı’nın NATO, AT ve AGİK’i koruması gerektiğini belirterek Avrupa başkentlerinin çoğunda olumlu etki yaratmıştır. Ancak bu arada Federal Almanya ile AT’yi de üstü örtülü biçimde uyarmaktan geri kalmamıştır. İki Almanya’nın birleşmesinin "tedrici ve istikrarı bozmayacak" bir şekilde olması gerektiğini söyleyerek, aceleci tutumu ile komşuları arasında kaygı yaratan Başbakan Helmut Kohl’ü uyarmış, ABD’nin Avrupa pazarının dışında bırakılmayı kabul edemeyeceğini belirterek de AT liderlerine mesaj göndermiştir. (Cumhuriyet Gazetesi Arşivi, 18 Aralık 1989)

³³ Anne Saint Sauveur ve Gérard Schneilin (Ed.), **La Mise en Œuvre de l’Unification allemande (1989-1990)**, Paris, Press Sorbonne Nouvelle, 1998. s.327.

edecek, Alman halkı hangi şekilde ve şartlarda bir araya gelecek, Doğu - Batı arasında nasıl bir işbirliği ihdas edilecek, mevcut sınırların dokunulmazlığı ne olacak, ulusların uyanışı ne zamana kadar sürecektir gibi soruların sorulacağını, parçalanma eğilimleri devam ederse, kendilerini yeniden 1919'da bulacaklarını, bunu önlemek için iki aşamanın bulunduğunu, ilk olarak On İki Avrupa'sının kurumlarını güçlendirmesi ve doğu toplumlarına yönelik bir referans ve çekim merkezi olması gerektiğini, ikinci aşamanın ise doksanlı yıllarda kelimenin tam manasıyla Avrupa kıtasının bütün devletlerini güvenlik, barış, sürekli fikir alışverişine dayanan ortak bir örgüt etrafında Avrupa Konfederasyonu'nun doğuşuna şahitlik etmek olması gerektiğini kaydetmiştir.³⁴ Cumhurbaşkanı Mitterrand, bu açıklamasıyla Avrupa vizyonunu daha da ileri taşıyarak, bir anlamda Avrupa'nın ABD'nin boyunduruğundan kurtulması yönündeki irade beyanını ortaya koyuyor, bir yandan da Almanya'nın etkisi altına girebilecek Doğu Avrupa ülkelerinin de AET'ye katılım sürecine yeşil ışık yakarak, Kıta'daki güç dengelerini kendi lehine çevirmeyi amaçlıyordu. Cumhurbaşkanı Mitterrand'ın Avrupa tutkusu hususunda daha 1966 senesinde Jean Monnet; Mitterrand, Avrupalılık konusunda emin bir değerdir derken, Ernst Weisenfeld ise 1986 yılında kaleme aldığı makalesinde Mitterrand'ın uyguladığı dış politikada baskın bir yön varsa o da göze çarpan bir Avrupa politikasıdır demiştir.³⁵

Mitterrand döneminin bir diğer dış politika uğraşı ise Körfez Savaşı olmuştur. 2 Ağustos 1990 tarihinde Kuveyt'i işgal eden Saddam Hüseyin liderliğindeki Irak'a karşı Fransa, bunun uluslararası hukukun bir ihlali olduğunu değerlendirmiş ve bir Birleşmiş Milletler üyesi ülke olarak yaşanan krize tarafsız kalmak istememiş, Irak güçlerinin Kuveyt'ten çekilmemesi halinde askeri açıdan sorunun halli için müdahil olacağını kaydetmiştir. Zira Daguet Operasyonu çerçevesinde Fransa, bölgedeki askeri varlığını güçlendirmiş ve BM Güvenlik Konseyi'nin 29 Kasım 1989

³⁴ Vie Publique, "Allocution de M. François Mitterrand, Président de la République, à l'occasion de la présentation de ses vœux, Paris, dimanche 31 décembre 1989", (Çevrimiçi), <http://discours.vie-publique.fr/notices/907000700.html>, 19 Mayıs 2019.

³⁵ Ernst Weisenfeld, "François Mitterrand: l'action extérieure", *Politique étrangère*, No:1, 1986, s.131-131.

tarıhli 678 sayılı krizin çözümü için bütün araçların kullanımını meşru kılan kararı desteklemiştir.³⁶

Körfez Savaşı da yukarıda açıklanan diğery dış politika alanları gibi Mitterrand'ı bir ikileme götürmüştür. Mitterrand, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi üyesi olarak, ne Irak'ın işgaline karşı sessiz kalmak istemiş, ne de Eylül 1989'da ABD'nin oluşturduğu Koalisyon'dan ayrı bir konumda bulunmak istemiştir. Mitterrand'ın karşısında bu defa seksenli yıllar boyunca İran'a karşı mücadele etmiş Saddam Hüseyin'e verilen destek politikasından vazgeçerek ABD çizgisine yaklaşmak gibi bir ikilem ortaya çıkmıştır. Bahse konu ikilem karşısında Cumhurbaşkanı Mitterrand, birleşen Almanya karşısında gücünü yitirmek istemeyen Fransa'nın uluslararası sorumlulukları karşısında Koalisyon'un aksine bir tavır geliştirmemiştir.

Bununla birlikte Mitterrand, askeri yöntemlere başvurmadan önce 24 Eylül 1990 tarihinde BM Genel Kurulu'nda bir konuşma gerçekleştirerek barışa vurgu yapmış, Irak yönetimiyle temas sağlaması için Edgar Pisani aracı olarak tayin edilmiştir. Bütün barış çabalarına yanıt vermeyen Irak karşısında Mitterrand, 16 Ocak 1990 tarihinde yaptığı halka sesleniş konuşmasında "silahların konuşacağını"³⁷ beyan etmiş, akabinde Fransa, Koalisyon güçlerine katılarak 17 Ocak 1991 itibariyle hava saldırılarına, 24 Şubat 1991 itibariyle de kara saldırılarına yaklaşık altmış savaş uçağı ve on iki bin Fransız askeriyle destek vermiştir.

Frédéric Bozo Körfez Savaşı'nda Fransa'nın yerine ilişkin Fransa'nın koalisyona katılmaması durumunun Ortadoğı'da gelişen olaylar nezdinde Fransa'nın kenarda kalmasını beraberinde getireceğı endişesinin ülkenin savaşa katılmasındaki en büyük ilham kaynağı olduğunu, bununla birlikte, Fransa'nın katılımının iddia edilenin aksine bölgede önemli bir aktör olduğunu göstermeyi sağlamadığını, savaş sonrası, ABD'nin Ortadoğı'yu hiç olmadığı kadar siyasi ve ekonomik bir yer olarak

³⁶ Opération Daguet, "Résolution 678 (19090) du 29 novembre 1990", (Çevrimiçi), <http://operation-daguet.fr/wp-content/uploads/2016/02/R%C3%A9solution-678.pdf>, 19 Mayıs 2019.

³⁷ INA, "François Mitterrand face à la guerre du Golfe", (Çevrimiçi), <https://fresques.ina.fr/miterrand/fiche-media/Mitter00157/francois-mitterrand-face-a-la-guerre-du-golfe.html>, 19 Mayıs 2019.

gördüğünü, Arap - İsrail barış sürecinde barışı sağlamaya kararlı olduğunu ve Filistin sorununu çözme konusunda Fransız fikirlerinden esinlendiğini, 30 Ekim - 2 Kasım 1991 tarihlerinde gerçekleştirilen ABD - Rusya önderliğindeki Madrid Konferansı'nda Fransa'nın neredeyse temsil edilmediğini ve ABD'nin bölgenin koruyuculuğunu üstlendiğini dile getirmiştir.

Bu durum karşısında Fransa bir kez daha dış politika tahayyülleri ve sınırları arasında yerini bulmuş, yaşadığı sınamalar karşısında De Gaulle'ün sürekli olarak atıfta bulunduğu büyüklükten (Grandeur) uzak kalmıştır.

François Mitterrand akabinde Beşinci Cumhuriyet'in yeni cumhurbaşkanı seçilen teknokrat kimliği haiz Jacques Chirac, küresel sistemin önemli değişikliklerden geçtiği 1995 - 2007 yılları arasında Fransız dış politikasında söz sahibi olmuştur. Zira söz konusu süreç, uluslararası finansal sistemin krizleri, küreselleşmenin olumlu ve olumsuz etkileri, Avrupa Birliği'nin genişleme sancıları, terörizmin tırmanması, ABD'nin küresel sistemde tek oyuncu olma yönündeki hamleleri gibi belli başlı konular etrafında şekillenmiştir.

1995 yılında Sosyalist Parti'nin adayı Lionel Jospin karşısında %52,6 oy alan Chirac, 2002 yılında önce ilk turda "kohabitasyon" (cohabitation) dönemindeki Başbakanı olan Lionel Jospin ile bir kez daha yarışmış, birinci turda Jospin'in önünde tamamlayan aşırı sağ parti "Ulusal Cephe" (Front National) adayı Jean-Marie Le Pen ile ikinci turda mücadele etmiştir. İkinci turda aşırı sağın adayı karşısında neredeyse ülke genelinde oluşan Chirac taraftarlığı neticesinde oyların %82,2'sini alarak yeniden cumhurbaşkanı seçilmiştir.

Beşinci Cumhuriyet dış politikasının en belirgin özelliklerinden biri olduğu daha önce vurgulanan "Gaullist" dış politika yaklaşımını devam ettiren Cumhurbaşkanı Chirac, Afrika ve Rusya gibi konularda Beşinci Cumhuriyet tutumunu korurken, Avrupa konusundaki düşüncelerinde halefinden ve De Gaulle'den ayrılmıştır.

Seçilmesiyle birlikte Chirac'ın önündeki en önemli dış politika gelişmelerinden biri ilk olarak dönemin adıyla Yugoslavya dosyası olmuştur. Sırbistan'dan yana tutum takınan Mitterrand'tan farklı olarak Chirac, Bosna-Hersek'te birçok Müslümanı ve Hırvat'ı katleden Belgrad rejimine karşı mesafeli bir politika izlemiştir. Fransa, Balkanlar'daki söz konusu insanlık dramının çözülmesi konusunda ön alıcı bir politika sergilemiş, yüz binlerce insanın hayatını kaybettiği kanlı savaşı nihayete erdiren Dayton Barış Anlaşması 21 Kasım 1995'te paraf edilmiş, 14 Aralık 1995 tarihinde Fransa'nın başkenti Paris'te Bosna Hersek Cumhurbaşkanı Aliya İzetbegović, Sırbistan Cumhurbaşkanı Slobodan Milosevic ve Hırvatistan Cumhurbaşkanı Franjo Tuđman tarafından akdedilmiştir.³⁸

Anılan Barış Anlaşması'na sadık kalmayan Miloseviç tarafından Mart 1998 itibariyle uygulanmaya başlayan şiddet olayları karşısında, Kosova krizinin halli için NATO, askeri operasyonların durdurulması için Sırbistan Hükümeti'ne bir ultimatoma iletmış, Chirac ise diplomatik yollardan çözüm arayışları çerçevesinde "Temas Grubu"na destek vermiştir. Şubat 1999'da, Fransız kenti Rambouillet'de Fransa, İngiltere, Almanya, Rusya, ABD ve İtalya tarafından oluşturulan Temas Grubu, Kosova'yla ABD ve İngiltere Rambouillet Antlaşması'nı akdetmiş, bahse konu anlaşma Ruslar ve Sırlar tarafından kabul görmemiştir. Rambouillet sürecinin başarısızlıkla sonuçlanması akabinde NATO güçleri, Haziran 1999 itibariyle Sırbistan'a karşı askeri operasyonlar gerçekleştirmiş, Fransa ise operasyonlara hava kuvvetleriyle destek vermiştir.

Chirac'ın Balkanlar'daki tutumu ve ortaya koyduğu politika dönemin sosyalist hükümeti ve Fransız kamuoyu tarafından olumlu mütalaa edilmiş, gerçekleştirilen kamuoyu yoklamalarında tatbik edilen diplomatik çabaların Chirac'a sekiz puan kazandırdığı dönemin Fransız basınında yer almıştır.

Chirac'ın Avrupa ajandasında, Balkanlardan sonra en önemli konu ise Avrupa Birliği'nin inşası süreci olmuştur. Birlik'in 1995, 2004 ve 2007 yıllarında

³⁸ Organization for Security and Cooperation in Europe, "Dayton Peace Agreement", (Çevrimiçi), <https://www.osce.org/bih/126173>, 26 Mayıs 2019.

gerçekleşen genişlemelerine şahitlik eden Chirac, AB'nin kurumsallaşma çabalarına yoğun destek vermiş, politikalarını ise bu amaç çerçevesinde oluşturmuştur. Chirac'ın AB politikaları, nihayetinde on iki ülkenin katılımıyla Birlik'i derinleşmeden ziyade genişleme süreçlerine götüren bir dönem olmuştur.

Beşinci Cumhuriyet cumhurbaşkanlarının tamamının ortaya koyduğu uluslararası ilişkilerde ABD hegemonyasına karşı sergilenen ortak tavrı Chirac da sürdürmüş ve çok kutuplu dünyanın savunucusu olmuştur. Chirac, Samuel Huntington'ın "medeniyetler çatışması" tezinin aksine kültürlerarası diyalog, medeniyetler arası diyalog ve çatışmaların önlenmesinin gerekliliğine inanmış, ABD'nin inandığı değerlerin çok kutuplu bir dünyada empoze edilemeyeceğini savunmuştur. Bu kapsamda, Gaullist çizgiyi koruyan Cumhurbaşkanı Chirac, ABD'yi dengelemek adına demokrasi konusundaki performansları göz ardı ederek Rusya Federasyonu ve Çin Halk Cumhuriyeti marifetiyle olumlu bir gündem yakalamaya çaba sarf etmiştir.

Chirac, her iki döneminde de bu tutumunu sürdürmekle birlikte ABD'deki Bill Clinton dönemine kıyasla George W. Bush ile çok daha gergin bir süreç yaşamıştır. Her ne kadar 11 Eylül 2001 New York saldırıları sonrası ABD Devlet Başkanı Bush'u ziyaret eden ilk devlet başkanı olan Cumhurbaşkanı Chirac olsa da, adigeçen, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde 1368 sayılı kararın alınmasına destek vermiştir. Söz konusu karar 11 Eylül terör saldırılarını ağır bir şekilde kınamış ve bu olayların uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiğinin altını çizmiştir. Ayrıca terörist saldırıları ve saldırıların faillerini, organizatörlerini, sponsorlarını ve yardım eden ve destekleyenlerinden hesap sormak için tüm devletleri acilen birlikte çalışmaya davet etmiştir.”³⁹

Öte yandan, saldırılar akabinde Bush'un geliştirdiği Ortadoğu politikaları ise Fransız farklılığının bir kez daha ortaya çıktığı nokta olmuş, Irak müdahalesi ise iki ülke politikalarının tam anlamıyla tezat teşkil ettiğini gözler önüne sermiştir. 2003

³⁹ Acet, Gül Seda, Doğan Fazlı: "11 Eylül Olayları Sonrası ABD - Afganistan İlişkileri: İstiladan İşbirliğine", **Selçuk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, no: 33, 2017, s.61.

yılı Şubat ayına kadar ABD'nin askeri müdahalesini önlemek adına dış politika araçlarını sonuna kadar kullanan Fransa, güç kullanımına imkân tanıyacak her türlü BM karar tasarılarına karşı çıkmıştır. Anılan karşı çıkış sonucunda Bush yönetimi askeri müdahaleyi meşru addeden Gönüllüler Koalisyonu'nun desteğiyle Irak'a savaş ilan etmiştir.

Sovyetler Birliği'nin dağılması akabinde, Rusya Federasyonu Fransa tarafından tanınmış ve ikili ilişkilerde önemli gelişmeler sağlanmıştır. Vladimir Putin'le pozitif ilişkiler geliştirmeye çalışan Chirac, 2006 yılında Putin'e Fransız devlet nişanı takdim etmiştir.⁴⁰ Hatta Chirac, Çeçenistan sorunu hususunda da Rusya Federasyonu'na destek vermiştir. Christian Lequesne bu durum hakkında bunun sebebinin Chirac için ekonomik bir temele dayanmadığını, zira Fransa'nın Rusya Federasyonu'yla yoğun bir ticaret hacminin bulunmadığını, Rusların iç işlerine karışarak onları ötekileştirmemek gerektiğini, dünyadaki birçok sorunun Rusya'yla birlikte çözümü için iyi ilişkiler geliştirmenin elzem olduğunu değerlendirmiştir.⁴¹

Dönemin yükselmekte olan gücü Çin Halk Cumhuriyeti ile de iyi ilişkiler tesis etme yönünde çaba sarf eden Chirac, Fransız şirketlerinin ticari çıkarlarının korunması güdüsüyle Çin'deki insan hakları konusundaki uygulamaların eleştirilmesi hususunda imtina etmiş, AB nezdinde ise 1989 yılından beri mevcut olan Çin'e silah satışı konusundaki ambargonun kaldırılması konusunda gayret göstermiş ve fakat bu hususta başarılı olamamıştır.

Afrika politikası konusunda haleflerinden farklı bir politika gütmeyen Chirac, Gaullist modeli uygulamaya devam etmiştir. Christian Lequesne, Chirac'ın Fransa'ya sadık Afrika'daki otoriter rejimleri desteklemeyi sürdürdüğünü, böylelikle Fransa'nın Afrika halklarına sömürgecilik sonrası değişimden ziyade istikrardan yana olduğu izlenimi verdiğini ifade etmiştir.⁴²

⁴⁰ L'Express, "Chirac décore discrètement Poutine", (Çevrimiçi), https://www.lexpress.fr/actualite/politique/chirac-decore-discrettement-poutine_460933.html, 10 Ağustos 2019.

⁴¹ Christian Lequesne, "La politique étrangère de Jacques Chirac ou la France sans surprise", **Forschungsinstitut der Deutschen Gesellschaft für Auswärtige Politik e.V**, 2007, s.10.

⁴² Christian Lequesne, **a. y.**

Kalkınma yardımları konusunda da yoğun çaba sarf eden Chirac, AB ülkeleri nezdinde Afrika ülkelerine ve kalkınmakta olan ülkelere, eğitim, sağlık, temiz içme suyuna erişim, tarımın geliştirilmesi ve iyileştirilmesi, fakir ülkelerin kamu borçlarının silinmesi hususunda girişimlerde bulunmuştur.

Christian Lequesne'e göre, Chirac'ın dış politikası Beşinci Cumhuriyet dış politika yaklaşımı çerçevesinde daha ziyade devamlılık üzerine şekillenmiş, ABD, Rusya Federasyonu, Çin ve Afrika konularında "sürprizsiz" bir Fransız diplomasisi tatbik etmiştir. Aynı şekilde AB hususunda da Birlik'in kurumlarının derinleşmesine katkı sunmuş, Ortak Tarım Politikası gibi alanlarda Fransız çıkarlarını maksimize edecek politikaları desteklemiştir.

Chirac'ın desteğiyle 16 Mayıs 2007 tarihinde gerçekleştirilen cumhurbaşkanlığı seçimlerini kazanan Nicolas Sarkozy, seçim kampanyasında "kopuş" (rupture) sloganıyla ön plana çıkmış, bununla birlikte yerel, ulusal ve uluslararası seviyede birçok meydan okumayla karşı karşıya kalmıştır. Seçildiğinde ekonomik sorunlar, yüksek işsizlik oranları, hane halkları satın alma gücünde yaşanan düşüş gibi hususlarla mücadele etmek durumunda kalan Sarkozy, birçok reformu hayata geçirmeye çalışmış, bununla birlikte önemli sosyal tepkilerle karşılaşmıştır.

Yaşanan sıkıntılara rağmen Sarkozy, ülke içindeki imaj kaybını bölgesel ve uluslararası seviyede tolere etmeye çalışmıştır. 2008 yılı Haziran - Aralık aylarında Avrupa Birliği dönem başkanlığı görevini üstlenen Fransa'da Cumhurbaşkanı Sarkozy; Yunanistan, İrlanda, İspanya gibi ülkelerde sirayet eden bütçe açıkları ve yüksek kamu borçları sebebiyle Avro bölgesi borç krizi ortaya çıkmasına, AB para biriminin yok olma tehlikesine maruz kalmıştır. Bu ekonomik konjonktürde Sarkozy, Birlik'in bir diğer itici gücü olan Almanya Başbakanı Angela Merkel ile birlikte banka iflaslarını önlemek ve AB para birimi Avro'yu sürdürülebilir kılmak amacıyla birçok kurtarma paketini hayata geçirmiştir.

Sarkozy, cumhurbaşkanlığı görevini üstlenmesi akabinde dış politika alanında üç belli başlı sınamayla karşı karşıya olduklarını dile getirmiştir.

- “Birinci sına alanı: El-Kaide gibi aşırı gruplar tarafından farklılıkları, moderniteyi, açıklığı reddeden Endonezya’dan Nijerya’ya bir halifelik hayali kuran ve İslam ile Batı arasında bir mücadele isteyenlere karşı nasıl mücadele edileceği. Zira bu güçler hedeflerine erişirse, ideolojiler arasında bir çatışmayla sonuçlanacak ve bir önceki yüzyıldan çok daha kötü olacak bir yüzyıl yaşanacaktır.

İkinci sına alanı: Çin, Hindistan, Brezilya gibi yükselen devler yeni küresel düzene nasıl entegre edilecek? Küresel büyümenin motoru olan bu devletler aynı zamanda büyük eşitsizliklerin de sebebi. Yarının devleri, herkesin çıkarına olacak kurallara saygı duymaya hazır olmadan yeni statülerinin tanınmasını istiyorlar.

- Üçüncü sına alanı: Küresel ısınma, yeni hastalıklar veya enerji tedarikinde devamlılık gibi küresel olarak ele alınması ve bilimsel olarak tespit edilmesi gereken insanlık tarihindeki temel bu risklere karşı nasıl mücadele edeceğiz.⁴³

Sarkozy yukarıda kayıtlı üç başlık altında sıraladığı dış politikadaki temel konularda Fransa’nın önemli rol oynaması gerektiğine inanmış, Beşinci Cumhuriyet’in diğer bütün cumhurbaşkanlarının ifade ettiği “Fransız büyüklüğünü” (Grandeur) ön planda tutmaya gayret etmiştir. Zira Fransa, bir kez daha evrensel dış politika tahayyülleri ile kapasitesi/araçları arasında bir dengelem ile Sarkozy dönemini yaşamıştır.

AB nezdinde oynadığı söz konusu liderlik rolünü uluslararası arenada da sergilemek isteyen Sarkozy, küresel seviyede vuku bulan kriz ve sınamalarda ön alıcı rol almak istemiştir. Bu hususu, Justin Vaïsse çalışmasında, Sarkozy’nin Fransa’nın

⁴³ Linternaute “L’intégralité du discours de politique étrangère de Nicolas Sarkozy”, (Çevrimiçi), <http://www.linternaute.com/actualite/politique/document/discours-nicolas-sarkozy-politique-etrangere/discours-politique-etrangere.shtml>, 17 Ağustos 2019.

uluslararası etkisini ve imajını restore etmek adına, kendisini uluslararası kriz cumhurbaşkanı olarak öne çıkarmak istediği şeklinde yorumlamıştır.⁴⁴

Bu çerçevede, Sarkozy ilk olarak 2008 yılında cereyan eden Rusya - Gürcistan Savaşı'nın nihayete ermesinde önemli bir rol oynamıştır. Bizatihi savaşın Fransa'nın AB dönem başkanlığı görevini üstlendiği döneme rastlaması da AB - Rusya arasında şekillenen ilişkilerde Fransa'nın öncü rolünü ön planda tutmuştur. İki ülke arasında beş gün süren savaşın sonlanması Avrupa Birliği ve AGİT tarafından hazırlanan ateşkes anlaşmasıyla son bulmuştur. Altı maddeden müteşekkil anılan anlaşmanın hazırlanmasında Sarkozy önemli görevler üstlenmiş olup, Sarkozy döneminin Dışişleri Bakanı olan Bernard Kouchner, dönemin AGİT Başkanı Alexandr Stubb ile savaşı sonlandırmak için mekik diplomasi tatbik etmişlerdir. AB adına tam yetki ile hareket eden Sarkozy, Moskova ve Tiflis arasında yürüttüğü aktif politikanın sonucunda ateşkes sağlamayı başarmış, Moskova'nın savaşı durdurma konusunda Saakaşvili ile görüşmeyi reddetmesi AB Dönem Başkanı ve Fransa Devlet Başkanı Sarkozy'nin elini güçlendirmiştir. 12 Ağustos 2008 tarihinde Sarkozy tarafından hazırlanan ve Altı Madde Plânı adını alan bir ateşkes anlaşması Rusya Devlet Başkanı Dmitri Medvedev tarafından kabul edilmiştir.⁴⁵

Chirac döneminde Irak Savaşı hasebiyle ikili ilişkilerin gergin bir döneme girmesi akabinde Sarkozy döneminde dış politika anlamında en fazla merak edilen husus da Fransa'nın ABD politikasının ne yönde şekilleneceği olmuştur. Charlotte Lepri, Sarkozy'nin "Americanophile" olduğunu ve adı geçen hiçbir zaman bu ülke için ilgisini saklamadığını kaydetmiştir.⁴⁶ 27 Ağustos 2007 tarihinde Büyükelçiler Konferansı marjında Elysée Sarayı'nda yaptığı konuşmada Sarkozy, iki yüzyıldan bu yana iki milleti birbirine bağlayan bir dostluğun olduğunu, ilişkilerin tabu ve

⁴⁴ Brookings Institute "The 2012 French Presidential Elections: A Primer", (Çevrimiçi), <https://www.brookings.edu/opinions/the-2012-french-presidential-elections-a-primer/>, 15 Ağustos 2019.

⁴⁵ Süleyman Erkan, "2008 Rusya-Gürcistan savaşı ve Uluslararası Toplum", **Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi**, No:17, 2016, s.58.

⁴⁶ Charlotte Lepri, "Le paradoxe américain du président Sarkozy", **Revue internationale et stratégique**, No:77, 2017, s.122.

şikâyetlerden yoksun olması gerektiğini ifade etmiştir.⁴⁷ Hemen öncesinde Sarkozy yıllık izni için bulunduğu esnada Devlet Başkanı Bush'un yazlık evinin de yerleşik olduğu kent olan ABD'deki Kennebunkport'ta mevkidaşı tarafından ağırlandırılmış, basına yapılan açıklamada Fransız - Amerikan ilişkilerinde yeni bir dönemin başladığı aktarılmıştır.⁴⁸

Kasım 2010 tarihinde G20 ve Ocak 2011 tarihinde ise G8 dönem başkanlıklarını bir yıllığına üstlenen Fransa, bu süreçte, küresel ekonomik krize karşı ortak cevaplar oluşturmayı ve bu kapsamda başlatılmış çalışmaları tamamlamayı hedeflemiştir.⁴⁹ Fransa liderliğindeki söz konusu dönem başkanlıklarındaki performansı sebebiyle Sarkozy başarılı addedilmiş, Fransa'nın ekonomik gücünü küresel seviyede pekiştirdiği yorumları yapılmıştır.

Sarkozy, 31 Ağustos 2011 tarihinde Paris'te gerçekleştirilen On Dokuzuncu Büyükelçiler Konferansı'nda G8 ve G20 konusunda 1975'te G7/G8'in oluşturulmasını Fransa'nın teklif ettiğinden bahisle, daha adil ve etkili bir dünya düzenini hayata geçirmek ve çağın küresel sorunlarını ele almak için gerekli yönlendirmeleri yapabilecek tek oluşumun G8 ve G20 olduğunu, ulusal borç krizleri, küresel büyüme karşısındaki sınamalar, uluslararası pazarların istikrarsızlığı, ham madde fiyatlarındaki değişkenlik karşısında, G20 çerçevesindeki uluslararası işbirliğinin hiç olmadığı kadar elzem olduğunu, birincil hedefin dünya ekonomisinin yeniden şahlanması sağlamak olduğunu ifade etmiş ve büyümenin, istihdam için, fakirliğin sona ermesi ile borçların ve bütçe açıklarının azaltılması için kaçınılmaz olduğunu kaydetmiştir.⁵⁰

⁴⁷ Linternaute "L'intégralité du discours de politique étrangère de Nicolas Sarkozy", (Çevrimiçi), <http://www.linternaute.com/actualite/politique/document/discours-nicolas-sarkozy-politique-etrangere/discours-politique-etrangere.shtml>, 17 Ağustos 2019.

⁴⁸ Encyclopædia Universalis, "États-Unis – France. Nicolas Sarkozy reçu dans la résidence d'été des Bush", (Çevrimiçi), <http://www.universalis.fr/evenement/11-aout-2007-nicolas-sarkozy-recu-dans-la-residence-d-ete-des-bush/>, 17 Ağustos 2019.

⁴⁹ Dünya, "Fransa, küresel sorunlara ortak çözümler bulmakta iddialı", (Çevrimiçi), <https://www.dunya.com/kose-yazisi/fransa-kuresel-sorunlara-ortak-cozumler-bulmakta-iddiali/8982>, 17 Ağustos 2019.

⁵⁰ Voltairenet, "Discours de Nicolas Sarkozy à la XIXe conférence des Ambassadeurs de France", (Çevrimiçi), <https://www.voltairenet.org/article171298.html>, 15 Ağustos 2019.

İran ve nükleer programı çerçevesinde halefinin aksine daha sert bir politika izleyen Sarkozy Cumhurbaşkanlığı görevi boyunca, İran'ın askeri, nükleer ve balistik faaliyetlerinin artan bir tehlikeye işaret ettiğini düşünmüş, bu durumun İran'ın stratejik merkezlerine yönelik önleyici saldırıya sebep olabileceğini, İran'ın müzakere etmekten imtina ettiğini ve yeni provakasyonlara giriştiğini, bu durum karşısında, uluslararası toplum birlik sağlayabilirse daha ağır yaptırımların hayata geçirilebileceği düşüncelerini savunagelmıştır.

İran'ın nükleer çalışmalarının İsrail'in güvenliğini de tehdit ettiğini değerlendiren Cumhurbaşkanı Sarkozy, İsrail'in güvenliğini sağlamak adına 1967 yılı sınırlarında geçerli olacak bir Filistin devletinin kurulması gerektiği tezinin taraftarı olmuştur.

Mart 2011 itibariyle Fransız dış politikasının en önemli uğraşlarından birisini de Libya'daki mevcut durum oluşturmuştur. Kaddafi ve hükümetinin iktidardan uzaklaşmasını talep eden ilk Avrupalı liderlerden biri olan Sarkozy, Libya toprakları üzerinde uçuş yasağı bölgesi ihdas edilmesini ve Kaddafi yönetimine ikmal malzemeleri ulaştıran gemilerin durdurulmasını uygun bulan 1973 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararı alınmasına destek vermiş ve Libyalı dostların ihtiyacı olduğu sürece, Fransa'nın 1973 sayılı BM Kararı uyarınca askeri operasyonlara devam etmeye hazır olduğunu belirtmiştir.⁵¹ Akabinde Cumhurbaşkanı Sarkozy'nin dediği gibi de vuku bularak, 19 Mart 2011 tarihinde Sarkozy idaresindeki Fransız Hükümeti Libya'ya askeri müdahale kararı almış; Fransız Savunma Bakanlığı, yirmi savaş uçağının iştirakiyle Libya'ya ilk bombardımanın gerçekleştiğini açıklamıştır. Dönemin şartlarında bahse konu karar Fransız kamuoyu tarafından büyük bir tepkiyle karşılanmamıştır.

Sarkozy, On Dokuzuncu Büyükelçiler Konferansı'nda Afrika politikasını ise şu sözlerle özetlemiştir: *“2011 senesi Afrika'da demokrasi konusunda büyük ilerlemelerin olduğu bir yıl olacaktır... Demokrasi'nin gelişmesi beraberinde*

⁵¹ Reuters, “France vows to help Libyans as long as needed”, (Çevrimiçi), <https://www.reuters.com/article/us-libya-france-sarkozy/france-vows-to-help-libyans-as-long-as-needed-idUSTRE77N5AU20110824>, 15 Ağustos 2019.

kalkınmayı da getirmektedir. 15 yıldan bu yana Afrika ekonomileri her yıl yüzde 5'in üzerinde bir büyüme gerçekleştirmektedir. 2050 yılında Kıtanın nüfusu iki katına çıkacak ve böylelikle Afrika Çin'den daha fazla nüfusa sahip olacaktır. Bu yüzden, Fransa açısından Afrika'nın ekonomik kalkınması Avrupa'nın gerçek bir önceliği olmalıdır. Afrika'ya komşuluğumuz, ekonomilerimiz için bir şanstır. Fransa, hareket halindeki Afrika'nın yanındadır. Fransa, Afrika'nın demokrasi ve kalkınma yürüyüşüne eşlik etmek istemekte, Afrika'yla dengeli ve modern bir işbirliği ihdas etmeyi arzu etmektedir... ”⁵². Bununla birlikte, Sarkozy'nin 26 Temmuz 2007 yılında Senegal'in başkenti Dakar'da yaptığı bir konuşmada, Afrika insanının tarihte yeterince yer edinemediğini kaydetmesi ise Afrika toplumlarınca dönemin konjonktüründe tepki çekmiştir.

Sarkozy'nin beş yıllık iktidarı akabinde 23 Nisan 2012 tarihinde ilk turu ve 6 Mayıs 2012 tarihinde ikinci turu gerçekleştirilen Cumhurbaşkanlığı seçimleri neticesinde Cumhurbaşkanı seçilen Sosyalist Parti (Parti Socialiste) adayı François Hollande bu görevini 2017 yılına kadar sürdürmüştür.

Beşinci Cumhuriyet döneminde François Mitterrand'ın seçim kampanyasında Avrupa Birliği'ni seçim önceliği yapması dışında söz konusu süreç boyunca dış politika ya da Avrupa politikası Beşinci Cumhuriyet cumhurbaşkanlarının seçim kampanyalarının temelini teşkil etmemiştir. Zira Hollande'ın seçim kampanyası süreci de bunlardan birisi olmuştur.

Hollande seçim kampanyasının temelini oluşturan “Fransa için 60 taahhüt” adlı belgede, kalkınmakta olan ülkelere artan oranda yardım, BM Reformu, Filistin Devleti'nin tanınması, Fransız birliklerinin en kısa sürede Afganistan'dan çekilmesi, Afrika (Françafrique) politikasından kopuş, her türlü haksız rekabete karşı mücadele edebilecek Avrupa Ortak Ticaret Politikası'nın hayata geçirilmesi, Avrupa için istihdam, sorumluluk ve büyüme paktının hayata geçirilmesi gibi hedefler yer

⁵² Voltairenet, “Discours de Nicolas Sarkozy à la XIXe conférence des Ambassadeurs de France”, (Çevrimiçi), <https://www.voltairenet.org/article171298.html>, 17 Ağustos 2019.

almıştır.⁵³ Bununla birlikte, söz konusu taahhütlerden bazıları hayata geçirilebilirken, bazıları ise anılan belgede yer edinmekle kalmıştır.

Sarkozy döneminden farklı olarak, dış politika kararları salt Cumhurbaşkanlığı Sarayı olan Elysée'de alınmamış, Quai d'Orsay (Fransa Dışişleri Bakanlığı) de karar alma süreçlerinde etkin bir şekilde görev görmüştür. Zira Fransa'da yeterince tanınırlığa sahip teknokrat ve siyasi kimliği haiz Laurent Fabius, Hollande döneminin dışişleri bakanı olarak görev yapmış, Hükümet üyeleri arasında güçlü bir konum elde etmiştir.

Bir diğer farklılık ise yaklaşım üzerinde şekillenmiştir, daha agresif, gergin ve adeta “kendi bildiğini okuyan” bir Sarkozy'den farklı olarak Hollande, söylem ve davranış düzeyinde daha ılımlı ve ölçülü bir tutum izlemeyi tercih etmiştir. Zira söz konusu bu durum da Hollande'ın Beşinci Cumhuriyet'in popülerliği en düşük cumhurbaşkanı olarak addedilmesi sürecini beraberinde getirmiştir. Bu durumu, Roland Lombardi, takdir edilsin veya edilmesin Cumhurbaşkanı Sarkozy'nin bir karizma, gerçek bir devlet adamı duruşu ve uluslararası seviyede gerçek bir dinamizmi haiz olduğunu görmemenin nezaketsizlik olacağını, bununla birlikte anılan yetilerin Cumhurbaşkanı Hollande'da müşahade edilemediğini kaydetmiştir.⁵⁴

Avrupa Birliği politikası açısından bakıldığında ise, AB teknik makinesinin karmaşıklığı sebebiyle birçok kurumun ortak çalışma ve koordinasyonu gerektiği cihetle, Başbakanlık bünyesinde alınan kararlar 2014 yılında kabul edilen kararla birlikte Elysée'nin güdümüne alınmıştır. Bu kapsamda, Fransa Cumhurbaşkanının Avrupa İşlerinden sorumlu diplomatik danışmanı olan tecrübeli diplomat Philippe L glise-Costa, Avrupa İşleri Genel Sekreteri olarak atanmıştır.⁵⁵ Öte yandan, Fransız Ulusal Meclisi ve Senatosu da Avrupa işlerinde karar alma süreçlerinde yeterince içkin hale gelememiştir.

⁵³ Christian Lequesne, “La politique extérieur de François Hollande: entre interventionnisme liberal et nécessité européenne” **Contribution   la journée d'études Le PS au pouvoir**, 2014, s.3.

⁵⁴ Lombardi, Roland, “Le piteux bilan diplomatique du quinquennat de François Hollande”, ( evrimi i), <http://www.lefigaro.fr/vox/monde/2016/09/06/31002-20160906ARTFIG00124-le-piteux-bilan-diplomatique-du-quinquennat-de-francois-hollande.php>, 18 Ağustos 2019.

⁵⁵ Lequesne, “La politique ext rieur de François Hollande: entre interventionnisme liberal et n cessit  europ enne”, s.4.

Sarkozy döneminden farklı olarak daha sarıh bir şekilde ortaya konan dış politika yaklaşım alanlarından birisi de ekonomi yaklaşımının dış politikanın önemli bir bileşeni haline getirilmesi olmuştur. Zira Dışışleri Bakanı Fabius, Fransa'nın dış ticaret açığının giderilmesi ve ticaretin çeşitlendirilmesi amacıyla yurtdışında faaliyet gösteren Fransız firmalarının bizatihi ve çok yakından Fransız diplomatik ve konsüler temsilciliklerince desteklenmesi yönünde bir politika geliştirmiştir. Böylelikle genel itibariyle politik ve askeri bir boyutu haiz klasik Fransız dış politikasına sarıh bir şekilde ekonomi boyutu da eklenmiştir. Benzer şekilde 2014 yılı Nisan ayında yapılan bir değişiklik de dış ticaret ve turizm Dışışleri Bakanlığının himayesine geçmiştir. Bu yaklaşım, Fransız diplomasisinin çok yaygın olmadığı Latin Amerika gibi bölgelere de Fransa'nın açılımını beraberinde getirmiştir.

Fransa'da sosyalist düşünceyi haiz siyasi partiler için çevre ve ekoloji konuları çok daha fazla dikkat çeken bir ilgi alanı olagelmıştır. Bu kapsamda, Sosyalist Parti'den cumhurbaşkanı seçilen Hollande'ın dış politikadaki en büyük başarısı 30 Kasım - 11 Aralık 2015 tarihleri arasında Paris'te gerçekleştirilen BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi 21. Taraflar Konferansı (COP21) marjında Paris Anlaşması'nın akdedilmesi sürecine verdiği destek olarak gösterilmektedir. Anılan anlaşma, 2020 sonrası süreçte, iklim değişikliği tehlikesine karşı küresel sosyo/ekonomik dayanıklılığın güçlendirilmesini hedeflemektedir. Paris Anlaşması'nın uzun dönemli hedefi, endüstriyelleşme öncesi döneme kıyasen küresel sıcaklık artışının iki derecenin olabildiğince altında tutulmasıdır. Bu hedef fosil yakıt (petrol, kömür) kullanımının tedricen azaltılarak, yenilenebilir enerjiye yönelinmesini gerektirmektedir.⁵⁶

Hollande'ın aktif bir dış politika güttüğü bir diğer coğrafya ise Afrika kıtası olmuştur. Mali devletinin talebi üzerine BM bünyesinde Fransız askeri birlikleri, Mali'nin kuzey bölgelerine konuşlanmış silahlı gruplar ile hükümet arasındaki krizden etkilenen sivilleri korumak adına 2013 yılı başında "Serval" operasyonunu

⁵⁶ Dışışleri Bakanlığı, "Paris Anlaşması", (Çevrimiçi), <http://www.mfa.gov.tr/paris-anlasmasi.tr.mfa>, 18 Ağustos 2019.

başlatmıştır.⁵⁷ Cumhurbaşkanı Hollande, Şubat 2013'te Mali'nin başkenti Bamako'ya gerçekleştirdiği resmi ziyarette basına verdiği demeçte, siyasi hayatının en önemli gününü yaşamaya geldiğini ifade etmiştir, zira Hollande söz konusu askeri operasyon sebebiyle Mali'de bir "kahraman" olarak addedilmiştir.⁵⁸

Bir diğer Afrika askeri operasyonu ise 5 Aralık 2013'te başlatılan ve Orta Afrika Cumhuriyeti'ndeki siyasi krizi nihayete erdirmek amacıyla düzenlenen "Sangaris" operasyonu olmuştur. Bilahare Hollande Şubat 2016'da ise yapılan cumhurbaşkanlığı seçimleriyle anılan ülkede otoritenin yeniden yerleşik bir hal almasına katkı sunmuştur.

Hollande'nin en büyük diplomatik başarısızlığı ise Suriye krizi konusunda olmuş; Rusya Federasyonu, ABD, Çin Halk Cumhuriyeti gibi devletlerin yanında Fransa önemli bir varlık sergileyememiştir. Suriye devlet başkanı Beşar Esad'ın sivil halk üzerinde kimyasal silah kullanması akabinde 2013 itibarıyla ABD ile eşgüdüm halinde askeri bir müdahale teklif eden Hollande'nin girişimi sonuçsuz kalmıştır. Fransa, sonuç olarak ülkede vuku bulan büyük çapta terörist saldırıların sonrasında DAESH terör örgütü hedeflerine karşı bizzatı Irak toprakları içerisinde askeri operasyonlar düzenlemeye başlamıştır.

Cumhurbaşkanı Hollande, taahhütlerinde ifade ettiği şekilde Filistin meselesinin çözümü hususunda da Paris Konferansı'nın toplanmasına rağmen bir ilerleme kaydedememiştir. Filistin ve İsrail arasındaki müzakere sürecine ivme kazandırmak isteyen Hollande'nin girişimiyle Ocak 2017'de Paris'te yetmişten fazla ülkenin temsilcisinin katıldığı söz konusu Konferansa dönemin İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu ve Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas iştirak etmemiş, Netanyahu yaptığı açıklamada, söz konusu konferansta alınan kararları kabul etmeyeceklerini vurgulamıştır. Konferansın sonuç metninde, İsrail ve Filistin'e iki devletli çözümü tanımları ve nihai müzakereler öncesinde ön yargıyla tek taraflı

⁵⁷ Anadolu Ajansı, "Fransa'nın Afrika'daki askeri operasyonları", (Çevrimiçi), <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/fransanın-afrikadaki-askeri-operasyonlari/514578>, 18 Ağustos 2019.

⁵⁸ La Croix, "Bilan de François Hollande : à l'international, l'audace à moitié récompensée", (Çevrimiçi), <https://www.la-croix.com/France/Politique/Bilan-Francois-Hollande-linternational-laudace-moitie-recompensee-2017-05-10-1200846030#>, 19 Ağustos 2019.

adımlar atmaktan imtina etmeleri çağrısı ileilmekte birlikte Hollande sahada bir sonuç alamamıştır.⁵⁹

1.2. Fransa'nın Avrupa Birliği İçindeki Yeri

İkinci Dünya Savaşı akabinde büyük bir yıkımla karşı karşıya kalan Avrupa kıtasının yeniden inşası sürecinde ortaya atılan Avrupa Birliği tahayyülünün temelinde yer alan Fransa, dönemin AET'si ile tarihi bağlar geliştirmiştir. Zira bugün Birlik'in kurucu metni olarak Fransız Dışişleri Bakanlığı görevini de ifa etmiş olan Robert Schuman'ın kaleme aldığı bildiri gösterilmektedir. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun temelini inşa eden söz konusu metinle birlikte, bir diğer Fransız Milletler Cemiyeti Genel Sekreteri Jean Monnet, anılan topluluğun 1952 - 1955 yılları arasında başkanlığını yürütmüştür.

Fransa, Schuman Deklarasyonu'nun bir sonucu olarak, 1951 yılında Belçika, Federal Almanya, Lüksemburg, Fransa, İtalya ve Hollanda'dan oluşan altı üye ile Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun (AKÇT) kuruluşunda önemli bir görev üstlenmiştir.⁶⁰ Öte yandan, Fransa'nın birlik içindeki ilişkileri zaman içerisinde farklılıklar arz edebilmiştir. Zira İkinci Dünya Savaşı akabinde üstünlüğünü yeniden kurmaya çalışan Fransa, De Gaulle ile birlikte güçlü ve bağımsız bir ulus inşası fikrine bürünmüş, bu fikir karşısında ise ulusüstü bir yapıya dönüşme evrimini içinde barındıran Avrupa Birliği fikriyle çatışmıştır. Örneğin, federal bir yapıyı haiz Avrupa Savunma Topluluğu girişimi karşısında kendisinin de söz sahibi olduğu hükümetlerarası bir yapıyı savunagelen Fransa, kendisi için kutsal sayılan egemenliğinden ödün vermeme doktrini sebebiyle anılan topluluk girişimini veto etmiştir. Benzer şekilde, Avrupa Birliği'nin Ortak Tarım Politikası'nda da ulusüstü oluşumu kabul etmeyen Fransa, yedi ay sürecince Topluluk kurumlarında temsil

⁵⁹ BBC, "İsrail - Filistin sorunu: Fransa'da barış konferansı" (Çevrimiçi), <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-38627858>, 18 Ağustos 2019.

⁶⁰ Avrupa Birliği Başkanlığı "Avrupa Birliğinin Tarihçesi", (Çevrimiçi), https://www.ab.gov.tr/avrupa-birliginin-tarihcesi_105.html, 1 Eylül 2019.

edilmemiş, De Gaulle döneminin bu rezervi tarihte “boş sandalye krizi” olarak yerini almıştır.⁶¹

Birlik’in ilk dönemlerinde yaşanan söz konusu süreçlerin ardından Fransa, Birlik’in inşasının her sürecinde Almanya ile birlikte bir “mühendis” gibi hareket ederek, Birlik’in genişlemesi ve derinleşmesi süreçlerinde önemli bir rol oynamıştır. Bilhassa Fransa, ekonomik yapılanmadan siyasi yapılanma sürecinin ilk temel taşlarından biri olan 9 - 10 Aralık 1991 tarihinde Hollanda kenti Maastricht'te toplanan Avrupa Birliği Zirvesi nihayetinde akdedilen Maastricht Antlaşması'na en fazla desteği veren kurucu ülkelerden biri olagelmıştır. Bununla birlikte, Avrupa Birliği'ni derinleşme meyanında daha ileri seviyelere taşıyacak olan Avrupa Anayasası'na ise Hollanda'yla birlikte “hayır” diye iki ülkeden biri yine Fransa olmuştur.⁶²

Söz konusu süreci izleyen dönemde Cumhurbaşkanı Chirac ve Sarkozy döneminde Birlik inşasında öncü rolünü devam ettirmek isteyen Fransa, bilhassa 2008 yılında patlak veren ve Birlik ülkelerinden Yunanistan'da etkilerini çok derinlemesine etkileyen finansal krizin halli sürecinde Almanya ile birlikte önemli rol oynamıştır.

Bugün, Avrupa Birliği kurumları içerisinde geniş bir etki alanına sahip Fransa, yetiştirdiği birçok örokratla da AB politikalarını oluşturma ve bunları etkileme gücüne sahiptir. Avrupa Parlamentosu'nda Almanya'dan sonra en çok temsilciye sahip Fransa, Birlik tarihinde üç defa Avrupa Parlamentosu'na başkanlık etmiştir. Bunlar 1979 - 1982 döneminde Simone Veil, 1984 - 1987 döneminde Pierre Pfmilin ve 1999 - 2002 döneminde Nicole Fontaine olmuştur.

⁶¹ Raymond Bousquet, “Pourquoi la politique de la « chaise vide » à Bruxelles ” **Politique étrangère**, no:31-2, 1966, s.121.

⁶² Alexis Dalem, “L'économie, le peuple et la Constitution. Le « non » français en perspective” **Raisons politique**, no:20, 2005, s.73.

Benzer şekilde çok sayıda Fransız Komiser'in de görev gördüğü Avrupa Komisyonu'na Fransa, 1973 - 1977 döneminde François-Xavier Ortoli ve 1985 - 1995 döneminde Jacques Delors ile başkanlık etmiştir.

Avrupa Birliği dönem başkanlığı uygulaması kapsamında on iki defa dönem başkanlığı ifa eden Fransa, bu çalışmanın kapsadığı dönem içerisinde son olarak 2008 yılının ikinci yarısında dönem başkanı olmuştur. Fransa'nın AB kurumlarında bu denli yer edinmesi de hiç şüphesiz Birlik politikalarının oluşumunda söz sahipliğini de beraberinde getirmiş, ortaya çıkan durum da Türkiye'nin AB üyelik sürecinde Fransa'nın etki alanını genişletmiştir.

1.2.1. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Fransa'nın Avrupa Bütünleşme Çabaları

İkinci Dünya Savaşı akabinde, çok sayıda ekonomik, siyasi ve askeri bütünleşme projesi hayata geçirilmeye çalışılmıştır. Savaş sonrası Avrupa, büyük yıkımın yaralarını sarmaya gayret ederken, Soğuk Savaş gibi yeni küresel çatışma alanlarının da doğmaya başladığı bir süreçte, Avrupalı yetkililer, ayağa kalkmanın bütünleşmeden geçtiğini öngörmüştür. Bu amaçla birçok girişim hayata geçirilmiştir. Bunlardan ilki 7 - 10 Mayıs 1948'te toplanan Lahey Kongresi'nde alınan Avrupa Konseyi'nin kurulması kararı olmuş, hemen akabinde ise Avrupa İnsan Hakları bildirgesinin ilanı ve aynı isimle anılacak mahkemenin Avrupa barışına hizmet etmesi amacıyla kurulması olmuştur.⁶³ Fransız kenti Strazburg'da konuşlanan Avrupa Konseyi, alınacak bütün kararlarda üyelerin uzlaşısı koşulunu getirdiği için etkinlikten uzak kalmış, çalışmalarından beklenen sonucu ortaya koymakta dönemin şartlarında yetersiz kalmıştır.

Avrupa kıtasında etkisini devam ettiren Sovyetler Birliği'nin varlığından endişe duyan ABD, yaşlı kıtanın ekonomik kalkınması ve savunması için yardım mekanizmasını devreye almaya karar vermiş, böylelikle Marshall Planı'nı hayata geçirmiştir. Avrupa ülkelerine doğrudan nakdi yardımı esas alan Plan'ın icra merkezi

⁶³ Jenny Raflik, "Autour du « Congrès de l'Europe » à La Haye (1948-2008)" *Bulletin de l'Institut Pierre Renouvin*, no:28, 2008, s.150.

olarak ise Paris’te Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü (OEEC) ihdas edilmiş, örgütün ismi 1961 senesinde Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) olarak değiştirilmiştir.

Sovyetler Birliği’nin yayılmacı politikası karşısında ABD, 1948’in Mart ayında Brüksel Anlaşması’nın akdedilmesine giden süreci başlatmış, Belçika, Fransa, Lüksemburg, Hollanda ve İngiltere’nin, ortak bir savunma sistemi kurmak ve güvenliklerine yönelik ideolojik, siyasi ve askeri tehditlere direnecek şekilde aralarındaki bağları kuvvetlendirmek amacıyla Batı Avrupa Savunma Örgütü tesis edilmiştir. Elli yıl boyunca yürürlükte kalması planlanan Brüksel Antlaşması, imzacı beş ülke arasında askeri, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda işbirliğinin örgütlenmesini sağlamış, hatta bir nevi ortak karargâh olan Batı Avrupa Birleşik Askeri Yüksek Komutanlığı oluşturulmuştur. Bununla birlikte, Brüksel Antlaşması, Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü ve Avrupa Konseyi’nin kurulmasından sonra atıl kalmıştır.⁶⁴ Bahse konu anlaşma 1949 yılında NATO’nun kuruluşuna temel teşkil eden Kuzey Atlantik Antlaşması’nın da birincil kaynağı olmuştur. Avrupa Savunma Topluluğu’nun başarısızlığı akabinde ise 1955 senesinde Federal Almanya Cumhuriyeti NATO’ya dâhil olmuştur.

Söz konusu bütünleşmeler hükümetlerarası bir işbirliği modeli öngörmüş olup, Fransa işbirliği modelinin daha ileri seviyelere taşınması güdüsüyle, Planlama Müdürlüğü’nde görevli Jean Monnet aracılığıyla Avrupa bütünleşmesinin temelini atmaya hazırlanmıştır. Batı Avrupa ülkelerinin kömür ve çelik sektörlerinde ekonomik bütünleşmeden yola çıkarak ilerleyebileceğini savunan Jean Monnet Planı, anılan sektörlerdeki ortaklığın gelecekte Avrupa Birleşik Devletleri sürecine götüreceğini öngörmüştür. Ayrıca, silah sanayisinin temelinde yer alan kömür ve çeliğin bağımsız bir otoritenin güdümüne alınması Fransa ve Almanya arasındaki olası bir savaşı engelleyecektir düşüncesi hâkim olmuştur. Bu düşüncelerle kaleme alınan plan, Monnet tarafından dönemin Fransız Dışişleri Bakanı Robert Schuman’a

⁶⁴ Virtual Centre for Knowledge on Europe, “The organisation of post-war defence in Europe (1948–1954)”, (Çevrimiçi), <https://www.cvce.eu/en/education/unit-content/-/unit/803b2430-7d1c-4e7b-9101-47415702fc8e/d16547a7-de20-4a4f-9bfe-29dbfc79be69>, 3 Eylül 2019.

sunulmuş, Schuman da Hükümet üyeleri arasında oluşan endişeye rağmen Monnet'nin planının gerekliliği konusunda Fransız Hükümeti'ni ikna edebilmiştir. 9 Mayıs 1950 tarihinde, Fransız Dışişleri Bakanlığı Quai d'Orsay'de Schuman söz konusu planı bütün dünyayla paylaşmıştır. Schuman Deklarasyonu akabinde kömür/çelik işbirliğinin ülkesini kalkındırmak için önemli bir araç olacağını değerlendiren Alman Konrad Adenauer de bahse konu girişime destek vermiş, bu destek Belçika, İtalya, Lüksemburg ve Hollanda'nın katılımıyla altıya yükselmiştir. Böylelikle Fransa, Avrupa'nın bütünleşme çabalarını somut bir başarıya dönüştürebilmiştir.

18 Nisan 1951'de akdedilen Paris Anlaşması ile Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu hayata geçirilmiş ve 15 Temmuz 1952 tarihinde de söz konusu anlaşma yürürlüğe girmiştir.⁶⁵ Kömür ve çelik ticaretinde ortak pazarı hedefleyen söz konusu anlaşma, süreç içerisinde gümrüklerin kaldırılması, malların serbest dolaşımı önündeki engellerin kaldırılması, devlet yardımlarının yasaklanması gibi amaçları da barındırmıştır. AKÇT, içerdiği federal yaklaşım sebebiyle bu zamana kadar ortaya konan bütünleşme hareketlerinin ötesine geçmiştir. Topluluğun yönetimi “Yüksek Otorite” güdümüne alınmış ve ulusal hükümetlerden bağımsız olması sağlanmıştır. Dokuz bağımsız üyeden oluşan Otorite'nin ilk başkanı ise kuruluşunda önemli rol oynayan Fransız Jean Monnet olmuştur. Anılan Otorite'yi denetlemek üzere de bugünkü Avrupa Parlamentosu'nun temelini teşkil edecek yetmiş sekiz üyeden müteşekkil “Ortak Meclis” ihdas edilmiştir.

1950 senesinde ordudan yoksun Almanya Federal Cumhuriyeti'nin sınırlarına kadar dayanan Sovyet orduları karşısında AFC, müttefiklerine ortak bir orduyu haiz olma seçeneğini sunmuştur. Bu kapsamda, Fransız René Pleven, hazırladığı planla Avrupa Savunma Topluluğu (AST) ihdas edilmesi fikrini Fransa Ulusal Meclisi'ne sunmuştur. Bahse konu plan Avrupalı devletlerin askeri güçlerini uluslar üstü bir yapı içerisinde birleştirmeyi ve ortak bir Avrupa ordusu kurmayı içermiştir. Buna

⁶⁵ Gouvernement Français, “Le traité de Paris crée la première communauté européenne, la CECA”, (Çevrimiçi), <https://www.gouvernement.fr/partage/8728-18-avril-1951-le-traite-de-paris-cree-la-premiere-communaute-europeenne-la-ceca>, 3 Eylül 2019.

göre, AST çatısı altında Batı Almanya'nın yeniden silahlandırılması durumu mevzu bahis olmuştur. Böylelikle savaştan beş yıl sonra Avrupa ülkeleri ekonomide olduğu gibi savunma alanında da bir bütünleşme sürecini başlatmıştır. Uzun süren müzakerelerin akabinde 27 Mayıs 1952 tarihinde Avrupa Savunma Topluluğu'nu kuran anlaşma Paris'te akdedilmiştir. Söz konusu savunma projesi tamamen entegre bir organizasyona, uluslarüstü bir komutanlığa, kendi bütçesine, Avrupa üniformalarına, Avrupa askeri okullarına dayanan otantik bir Avrupa ordusunun tesis edilmesini öngörmüştür.⁶⁶ Anlaşmanın yürürlüğe girmesi çerçevesinde ulusal meclislerde onay süreci başlayan AST Anlaşması Fransa'da birçok tartışmayı beraberinde getirmiştir. Almanya'nın yeniden silahlanacak olması düşüncesi karşısında tarihsel travmalar sebebiyle Fransız kamuoyu büyük tepki göstermiş, ortaya çıkan tartışmalar akabinde 30 Ağustos 1954 tarihinde 264 oyla reddedilmiştir. AST'nin mimarı olan Fransa, söz konusu ret ile birlikte, savunma alanında Avrupa bütünleşmesine önemli bir ket vurmuştur.

AST'nin başarısızlığa uğraması hasebiyle Fransa, Jean Monnet'nin girişimi ve Paul-Henri Spaak'ın katkılarıyla, ekonomik bütünleşmenin beraberinde siyasi bütünleşmeyi de getireceği ve böylelikle Avrupalı devletler arasında savaşın ortadan kaldırılacağı fikriyle ekonomik bütünleşme çalışmalarına yoğunlaşmış ve diplomasinin araçlarını işletmişlerdir. Bu amaç çerçevesinde, 1 Haziran 1955 tarihinde İtalya'da Messina Konferansı tertip edilmiş, Altılar'ın dışişleri bakanları, ortak kurumların geliştirilmesi, ulusal ekonomilerin aşamalı olarak entegrasyonunun sağlanması ve bir ortak pazar yaratılması yoluyla birleşik bir Avrupa'nın kurulmasını taahhüt ettikleri bir kararı kabul etmişler ve daha somut olarak AET ve EURATOM Anlaşmalarının hazırlanması konusunda mutabık kalınmıştır.⁶⁷ Messina Konferansı'yla başlayan çalışmalar sonucunda 25 Mart 1957 tarihinde Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg arasında Roma ve EURATOM Antlaşmaları akdedilmiştir.

⁶⁶ Pierre Harroche, "Retour sur l'échec de l'« armée européenne » (1950-1954) : quelles leçons pour demain ?" **Les Champs de Mars**, no:30, 2018, s.51.

⁶⁷ Virtual Centre for Knowledge on Europe, "De la Conférence de Messine aux traités de Rome (CEE et CEEA)", (Çevrimiçi), <https://www.cvce.eu/education/unit-content/-/unit/1c8aa583-8ec5-41c4-9ad8-73674ea7f4a7/41ec71a6-2eb5-43c7-97e2-75ca5547217e>, 3 Eylül 2019.

Böylelikle Avrupa, Fransa'nın da aralarında bulunduğu öncü ülkelerin inisiyatifiyle savaş sonrası yıkımın ortadan kaldırılması yolunda ekonomi temelli entegrasyon modelleriyle kıtada barışın tesisi yönünde önemli bir adım atmış olmuştur.

1.2.2. "Schuman Bildirisi"nden Avrupa Birliğinin Kurucu Üyeliğine Giden Yolda Fransa

Fransa'yı yukarıda ifade edilmeye çalışılan çeşitli bütünleşme süreçlerine götüren konjonktürde ülkenin savaş sonrası içinde bulunduğu siyasi, ekonomik ve sosyal koşullar önemli bir itici güç olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı akabinde Fransa, birçok iç çekişmeye şahitlik etmiş ve uluslararası arenada gücünü yitirmiştir. Vichy Hükümeti sonrası ülkede bir iktidar boşluğu ortaya çıkmış, anılan Hükümet altındaki kamu idareleri görevlerini bırakmışlardır. Bu konjonktürde ülkenin kurtarıcı lideri olarak addedilen Charles de Gaulle, siyasi yelpazenin birçok kanadından mensubu bulunan Fransa Cumhuriyeti Geçici Hükümeti'ni (Gouvernement provisoire de la République française) Eylül 1944'te ihdas etmiş, anılan Hükümet süreç içerisinde kurucu meclisin seçilmesini sağlamış, süreklilik arzedecek Hükümet kurulmuş ve nihayetinde 4 Ekim 1946'da Fransız Dördüncü Cumhuriyet Anayasası Fransızlar tarafından onaylanarak yürürlüğe konulmuştur.⁶⁸

Savaş esnasında yaklaşık altı yüz bin askeri personelini yitiren Fransa'da insani kayıpların yanında önemli oranda teçhizat ve teknoloji kaybı da yaşanmıştır. Fransız ordusu savaş sonrası beş yüz bin kişiden müteşekkil bir hal almıştır. (1939 - 1940 döneminde yaklaşık beş milyon kişinin Fransız ordusunda görev yaptığı tahmin edilmektedir.) Yitirilen iş gücü kaynağı, hammadde eksikliği ve enerji yoksunluğu ile yüksek oranlarda seyreden enflasyon hasebiyle Fransa'nın 1945 yılındaki sınıai üretimi 1800'lü yılların sonundaki seviyesine kadar gerilemiş, tarımsal üretim ise savaş öncesi döneme kıyasen yaklaşık yüzde yirmi beş oranında kayba uğramıştır.

⁶⁸ Assemblée Nationale, "Constitution de la République française", (Çevrimiçi), <https://www.assemblee-nationale.fr/connaissance/constitution.asp>, 5 Eylül 2019.

Yıkımla karşı karşıya kalan Fransız ekonomisi karşısında Geçici Hükümet, çeşitli yapısal reformları hayata geçirmek için çalışmalara başlamıştır. Bu meyanda, Fransa için kilit önemi haiz enerji, ulaşım ve bankacılık gibi sektörlerde faaliyet gösteren firmalar için kamulaştırma kararları alınmış ve nihayetinde Jean Monnet tarafından idaresi sağlanacak ve Fransız ekonomisine ivme kazandırması ve ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmesi düşünülen “Planlama Komiserliği” kurulmuştur.

Ülke içinde vuku bulan yukarıda özetlenmeye çalışılan hususlar dış politikada da ilk aşamada güçlü bir Fransa mevcudiyetini zora sokmuştur. Her ne kadar savaşın kazananı olsa da Fransa, Yalta ve Postdam Konferansları’nda yer almamış, Avrupa’nın geleceğinde önemli yer edecek diplomatik süreçlerden uzak kalmıştır. Geçici Hükümete başkanlık eden De Gaulle’ün bu süreçte dış politika tahayyülleri Fransa’yı “İmparatorluk” dönemindeki eski gücüne yeniden kazandırmak olmuş, ülkenin doğusu ve batısındaki komşularla ortaklıklar ihdas etmeye ve en önemlisi de Almanya’nın güçlenmemesine yönelik politika izlemeye çalışmıştır. Söz konusu tahayyüller Fransa’nın içinde bulunduğu durum ve güçten yoksun olma hali hedeflere ulaşmakta engeller çıkarmış, De Gaulle’ün dönemin ABD Başkanı Roosevelt ve Birleşik Krallık Başbakanı Churchill ile birçok küresel ve bölgesel meselede uzlaşamaması hedeflerin gerçekleşmesine engel olarak ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda bunlara eklemlenen Cezayir’de ortaya çıkan toplumsal hareketler ve Vietnam’ın bağımsızlığını kazanması da Fransa’nın imparatorluk dönemlerine geri dönmesinin mümkün olmadığını ispatlamıştır.

Ülkedeki iç siyasi durum da dış politikadaki hedeflerin süreklilik içinde başarıyla hayata geçirilmesine engel teşkil etmiştir. Savaşın bitiminden 1951 senesine kadar geçen sürede ülkede üç defa seçim yapılmış ve on beş farklı hükümet göreve gelmiştir. Her halükarda bu süreçte sadece iki Dışişleri Bakanı görev yapmıştır (Georges Bidault ve Robert Schuman).

De Gaulle, Batı’yla Doğu arasında bir denge politikası gütmeye çalışmış ve savaştan yenik çıkan Almanya’ya en ağır koşulları dayatmak istemiştir. Fransa’nın her dönem karşı karşıya kaldığı dış politika tahayyülleri ile sahip olduğu araçlar

arasındaki fark bir kez daha kendisini göstermiş ve “tarafsızlık” politikası bir anlamda ABD’nin desteğinin alınması gerekliliği politikasına evrilmiştir. Her ne kadar dönemin koşullarında Fransız komünistleri söz konusu yaklaşıma karşı çıksa da belirmekte olan Sovyet tehdidi karşısında ABD ile iktisadi ve askeri işbirliği modelleri geliştirme gerekliliği kabul görmüş ve zaman içerisinde Almanya’nın cezalandırılması yaklaşımından da vazgeçilmiştir. Bu kapsamda, dönemin Fransız yöneticilerinde bir tutum değişikliği ortaya çıkmış, eski düşmanlara karşı olumlu bir yaklaşım hâsıl olmuş ve Fransa daha “Avrupacı” bir eğilim göstermeye başlamıştır. Bu hususta, Fransa’nın kapasitesinin sınırlarını değerlendirerek küresel seviyede rol alabilmenin, Avrupa’yla bir bütünlük içinde olabileceğini mütalaa etmesinden kaynaklandığı değerlendirilmektedir. Hiç şüphesiz bu süreçte Robert Schuman gibi “Avrupacı” bir yaklaşımı haiz politikacının da Fransız Dışişleri Bakanlığı Quai d’Orsay’in başına geçmiş olmasında büyük etkisi bulunmaktadır.

Bahse konu tavır değişikliğindeki bir diğer önemli bileşen ise Fransa’nın Almanya’ya bakış açısı ile yakından ilintilidir. Fransa’nın “Almanya meselesi”, her şeyden önce ulusal güvenliğini ve Fransa’nın “büyüklüğü” (Grandeur) yönündeki çabalarını ve yeniden toparlanmasını yakından ilgilendiren bir konu olagelmıştır. Her ne kadar bu çalışmanın konusunu teşkil etmese de söz konusu mesele, 1870 - 1871 Fransa - Prusya Savaşı neticesinde Fransa’nın yenilgisi ve Almanya’nın birleşmesine kadar uzanmakta olup, yaşanmakta olan “Fransız - Alman husumeti” tarihi boyutu haizdir.

Savaş sonrası dönemde Sovyetler Birliği, ABD ve Birleşik Krallık, Almanya’nın üç farklı işgal bölgesine ayrılması konusunda mutabakata varmış, bahse konu mutabakat da Yalta ve Postdam Konferansları’nda kabul edilmiştir. Her ne kadar Fransa, De Gaulle’ün "dünyanın bölünmesi" ve hatta Avrupa’nın Stalin’in iştahına "terk edilmesi" olarak gördüğü söz konusu konferanslarda yer almasa da kendisine bir işgal bölgesi verilmiştir.⁶⁹

⁶⁹ Enseigner de Gaulle, “L’absence du général de Gaulle à Yalta”, (Çevrimiçi), <https://enseigner.charles-de-gaulle.org/labsence-du-general-de-gaulle-a-yalta/>, 5 Eylül 2019.

Bu süreçte Fransa, Almanya'nın eski gücüne yeniden ulaşmasını engelleyecek her türlü önlemin alınmasını istese de, toplanan konferansların neticesinde Fransa beklentilerini elde edememiştir. Fransa, ülkesinin ulusal bütünlüğünü sağlamak adına, Almanya'nın çok sayıda egemen devlete bölünmesini istemiş, Ruhr bölgesindeki maden ve çelik havzalarının uluslararasılaştırılmasını talep etmiştir. Fransa böylelikle anılan coğrafi bölgedeki kaynakların silahlanma yolunda kullanılmamasını istemiş, Almanya sınai altyapısının da tamamıyla ortadan kaldırılmasını tahayyül etmiştir. Zira Fransa, Ruhr ve Sarre bölgesindeki kömür kaynaklarının kendisi tarafından kullanılarak, Fransız sanayisini kalkındırmayı öngörmüştür.

Bununla birlikte, Fransa, söz konusu hedeflere ulaşmak için küresel güçlerin desteğini alamamış, bilakis ABD menşeli kömürü ithal etmek durumunda kalmıştır. Yeterince kaynak sağlayamayan ve Fransız sınai altyapısını geliştirebilecek yeterli kaynağı temin edemeyen Fransa, bu yaklaşımını değiştirmek zorunda kalmıştır. Bu tavır değişikliğine de hiç şüphesiz gerekli araçlardan yoksun Fransa'nın, gücünü yeniden inşa etme aşamasında Avrupa'nın birlikteliğinden geçtiğini anlaması olmuştur.

1.3.Maurice Duverger Kavramsallaştırmasında Fransız Yarı Başkanlık Sistemi ve Dış Politika Bağıntısı

1.3.1. 1958 Beşinci Cumhuriyet Anayasası ve 1962 Anayasa Reformu Işığında Fransız Yarı Başkanlık Sistemi

1789 tarihli Fransız İhtilali akabinde 1792 senesinden itibaren Fransa'da "Cumhuriyetler" dönemi başlamış olup, günümüzde halen geçerliliğini koruyan ve 1958 senesinde hayata geçirilen "Beşinci Cumhuriyet" dönemi mevcuttur. Bu çalışmanın konu evreni muvacehesinde Fransa'daki ilk dört Cumhuriyet dönemine atıfta bulunulmayacak olup, Beşinci Cumhuriyet dönemi daha ziyade açıklanmaya çalışılacaktır.

1958'e giden süreçte, Fransa'daki mevcut sistem sebebiyle karar alma ve uygulamaya koyma bağlamında birçok siyasi tıkanıklık hâsıl olmuş ve bu da istikrarsızlığa ve yönetilemezliğe sebebiyet vermiştir. Zira Fransa, 1947 ile 1958 yılları arasında yirmi dört farklı hükümete tanıklık etmiştir.⁷⁰ Dördüncü Cumhuriyet Fransa'sında Meclis'in yetkileri artırılmış ve daha açık bir ifadeyle yürütmenin yerine de karar alabilecek bir hale sokulmuştur. Fransa'da parlamento "Milli Meclis" ve "Senato"dan teşkil olup, her iki parlamento da Başbakan, Bakanlar ve ulusal politikaların ve kanunların yürütülmesinden mesul devlet bakanlarından oluşan Hükümeti kontrol etmekle yükümlüdür. Bilhassa, Meclis'teki çoğunluğun görevden aldığı bir hükümetin akabinde bunun karşısında duran bir diğer çoğunluğun karşı çıkması veya uygun bulmaması hasebiyle hükümet bunalımlarına sebebiyet vermiştir. Bu husus da siyasi istikrardan uzak çok sayıda hükümetin kurulmasıyla sonuçlanmıştır. Öte yandan, yürütme, Parlamento karşısında projelerini hayata geçirme konusundaki tutumunu Parlamento'ya kabul ettirme hususunda da gerekli araçlardan yoksun kalmıştır. Bilhassa Dördüncü Cumhuriyet döneminde vuku bulan "Cezayir Krizi" karşısında yukarıda bahsedilen sebeplerden dolayı Fransız Hükümetleri etkisiz kalmış ve bu durum da anılan Cumhuriyetin sürdürülemezliğini ortaya koymuştur.

Bu kapsamda, Cezayir Krizi ve Meclis'te çoğunluğun bulunmaması hasebiyle vuku bulan krizler neticesinde 13 Mayıs 1958 tarihinde Cezayir Krizi'nde görev alan generallerce yönetime el konulmuş ve aynı tarihte Pierre Pflimlin hükümeti kurulmuştur. Adıgeçen, ülke genelinde otoritesini sağlayamaması nedeniyle göreve geldikten on beş gün sonra istifa etmiştir. Bahse konu siyasi krizin derinleşmesinden imtina eden ve olası bir askeri darbeyi önleme güdüsüyle hareket eden milletvekilleri General De Gaulle'e güçlü bir devlet sistemi inşa etmek üzere görev vermiştir. De Gaulle, 1 Haziran 1958 tarihinde mecliste yapılan oylama neticesinde 224 oya karşılık 329 oy olarak Hükümeti kurma yetkisiyle donatılmış ve Hükümet, on beşi milletvekili ve yedisi üst düzey bürokrat olmak üzere yirmi üç Bakan'dan müteşekkil

⁷⁰ Vie Publique, "La IVe République: un régime marqué par une forte instabilité", (Çevrimiçi), <https://www.vie-publique.fr/fiches/268979-la-ive-republique-1944-1958>, 7 Eylül 2019.

kılınmıştır. Böylelikle De Gaulle, Dördüncü Cumhuriyet'in son Konsey Başkanı olmuştur.

Hemen akabinde Cumhuriyet kurumlarının hızlıca inşası için yetki veren 3 Haziran 1958 tarihli kanun kabul edilmiş ve söz konusu yetkiyle birlikte De Gaulle Beşinci Cumhuriyet Anayasası'nın hazırlanmasına başlamıştır. Öte yandan, bu süreçte De Gaulle'e söz konusu Anayasa hazırlığı için altı aylık bir zaman dilimi tanınmış ve ayrıca “genel oy, yasama ve yürütme kuvvetlerinin etkili bir biçimde ayrılması, hükümetin parlamento önünde sorumlu olması, yargının bağımsızlığı, denizasırlı ölkelerle ilişkilerin düzenlenmesi” şeklinde sıralanan ve saygı gösterilmesi koşul olarak sayılan beş prensip ortaya konmuştur.⁷¹ 28 Eylül 1958 tarihinde halkoylamasına sunulan yeni Anayasa, Fransızlar tarafından kabul edilerek, 4 Ekim 1958'de yürürlüğe girmiştir. Böylelikle Beşinci Cumhuriyet resmi olarak da hayata geçmiştir.

Beşinci Cumhuriyetin ilanı akabinde en önemli değişiklik ise bugün Fransa'yı yarı başkanlık sistemine götüren 28 Ekim 1962 reformu veya referandumudur. De Gaulle, yapılacak bir referandumla cumhurbaşkanlarının genel oy ilkesiyle doğrudan halk tarafından seçilmesini önermiş, Cumhuriyet kurumlarında halkoyuyla seçilmiş bir cumhurbaşkanının salt meşruiyet sağlayabileceğini tasavvur etmiş, bu yöntemin mevcut olmadığı bir sistemde rejimin kilit aktörünün cumhurbaşkanı olamayacağını düşünmüştür.⁷² Her ne kadar milletvekilleri ve siyasi partilerce söz konusu tasarıya karşı çıkılsa da yapılan referandumla De Gaulle'ün önerisi kabul edilmiş, bu durum da Fransa'yı yarı başkanlık sistemine taşımıştır. Zira üçüncü ve dördüncü Cumhuriyet dönemlerinde cumhurbaşkanları sürekli olarak her iki meclis tarafından seçilmiştir. Yapılan reformla birlikte, rejimin birinci aktörü cumhurbaşkanı olmuş, bu aynı zamanda parlamenter çoğunluğun da cumhurbaşkanının partisinden olma

⁷¹ Seda Dunbay, “23 Temmuz 2008 Tarihli Anayasa Reformu Işığında Fransa'daki Yarı Başkanlık Sistemi”, **Ankara Barosu Dergisi**, no:3, 2012, s.302.

⁷² Antonin-Xavier Fournier, “Analyse Critique de la Cohabitation Sous la Vème République: Bilan et Perspectives”, (Çevrimiçi), <https://archipel.uqam.ca/4739/1/M9950.pdf>, 8 Eylül 2019.

durumunu ortaya çıkarmıştır. Zira 1969 ve 1973 genel seçimlerinin sloganı da “*Çoğunluk için Bir Başkan*” ve “*Başkan için Çoğunluk*” olmuştur.⁷³

Yukarıda ifade edildiği üzere, söz konusu Anayasa ile birlikte Fransa’da yeni bir yönetim anlayışı getirilmiştir. Bu duruma ilişkin Antonin-Xavier Fournier, çalışmasında söz konusu reformun birincil hedefinin, kurumların iyi bir şekilde işleminde baskın bir etkiye sahip olmayı sağlayacak araçları vermek için Cumhurbaşkanının gücünü, geri dönüşü olmaksızın meşru kılmak olduğu değerlendirmesinde bulunmuştur.⁷⁴ Böylelikle, Fransa’da siyasi örgütlenmede cumhurbaşkanları birincil rolü sahiplenmiş, buna ilaveten aynı zamanda da hükümetin başı olmuştur. Ülkedeki kohabitasyon (cohabitation) dönemleri haricinde siyasi iktidarın cumhurbaşkanı ile aynı partiden olma özelliği sergilemesi de hükümetin başı olma durumunu doğrular niteliktedir.

Bu kapsamda, getirilen söz konusu değişiklik ile bir nevi Fransa “hibrid” bir siyasi yapıya bürünmüştür. Zira hükümetin hala parlamento karşısında sorumluluklarının bulunması sistemi parlamenter sistem olarak inşa ederken, cumhurbaşkanına önemli sayıda görev vererek ve bir anlamda hükümetin başı yaparak “başkanlık sistemine” yakın bir yapıyı inşa etmiştir. Ortaya çıkan bu durumda da literatürde yerini, “Fransız farklılığı” (exception française) ifadesiyle bulmuştur. Hâsıl olan bu yeni siyasi yapının kavramsallaştırılması ise Fransız anayasa hukuku uzmanı ve siyaset bilimcisi olan Maurice Duverger tarafından yapılmıştır. Duverger 1962 yılında gerçekleştirilen değişikliği, başkanlık sistemi ve parlamenter sistemi çağrıştıran yapısı nedeniyle “yarı başkanlık sistemi” olarak nitelendirmiştir.⁷⁵

Duverger, bir siyasi rejimin kendi Anayasasında üç bileşeni içeriyorsa yarı başkanlık olarak kabul edilebileceğini, ilk olarak başkanın halk tarafından seçildiğini, ikinci olarak başkanın oldukça mühim yetkileri haiz olduğunu ve son olarak yürütme

⁷³ Fournier, “Analyse Critique de la Cohabitation Sous la Vème République: Bilan et Perspectives”.

⁷⁴ A.e.

⁷⁵ Maurice Duverger, “Les Monarchies républicaines”, **Pouvoirs**, no:78, 1996, s.116.

ve idari yetkilere sahip başbakan ve bakanların bulunduğunu, ayrıca parlamento karşı çıkmadığı sürece söz konusu kişilerin görevde kaldıklarını ifade ederek anılan sistemi kavramsallaştırmıştır.⁷⁶ Bu çerçevede Duverger, cumhurbaşkanlarının parlamentoda kendisine benzer bir siyasi yönelime sahip hükümet olduğunda, uzun vadeli ulusal politikayı yönlendirdiğini, ana yönelimleri belirlediğini, hükümet başkanını seçtiğini, bununla birlikte projelerin idaresinden ve uygulanmasından başbakanın sorumlu olduğunu, her hal ve karda cumhurbaşkanlarının yarı başkanlık sisteminde 1958'den önceki Fransız parlamentarizminden çok daha fazla etkin yetkiye sahip olduklarını kaydetmiştir.⁷⁷ Sonuç itibariyle, söz konusu uygulanan sistemde devlet başkanı ile hükümet başkanı arasında bir sorumluluk ve görev dağılımı mevcuttur.

Duverger'ye göre Fransa, Beşinci Cumhuriyet döneminde yarı başkanlık sistemini uygulamıştır. Duverger tarafından yapılan kavramsallaştırma literatürde birçok tartışmayı da beraberinde getirmiştir. Söz konusu tartışmalar bu çalışmanın konu evrenin dışında kalsa da özetle, anılan yapının parlamenter sistemin başka bir türü olduğu, her ne kadar cumhurbaşkanı halk tarafından seçilse de görevlerinin salt temsille sınırlandırılabilceği, ya da çok daha fazla görevi haiz olabileceği ifade edilmekte, Fransa'daki sistemin "başkanlaştırılmış parlamenter sistem" olduğu yorumları yapılmaktadır. Bu noktada, Michel Troper, yarı başkanlık sisteminin başkanlık sisteminden alınan bir unsurla aslında parlamenter sistem olduğunu, bununla birlikte Fransa cumhurbaşkanının Amerikan başkanından çok daha fazla güce sahip olabildiğini ileri sürmüştür.⁷⁸

Sonuç olarak, Fransız yarı başkanlık sistemi cumhurbaşkanını önemli görevlerle donatmış olup, bu görevler arasında en önemlilerinden biri de dış politika olmuştur.

⁷⁶ TBMM, "Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri, Yarı - Başkanlık Sistemi, Fransa, Polonya ve Rusya Örnekleri", (Çevrimiçi), https://www.tbmm.gov.tr/yayinlar/yari_baskanlik.pdf, 15 Eylül 2019.

⁷⁷ Duverger, "Les Monarchies républicaines", s.116.

⁷⁸ Michel Troper, "Vices et vertus du système «semi-présidentiel» à la française. Quelques réflexions après les élections de 2017 et quelques mois d'exercice du pouvoir", **Teoria politica. Nuova serie Annali**, no:8, 2018, s.203.

1.3.2. Fransa Cumhurbaşkanı'nın Dış Politikadaki Rolü

1958 tarihli Fransız Anayasası'nın beşinci maddesi “*Cumhurbaşkanı Anayasaya saygı duyulmasını gözetir. Hakemlik yetkisine dayanarak, kamu güçlerinin düzenli çalışmasını sağladığı gibi devletin devamlılığını temin eder. Ulusal bağımsızlığın, ülkenin bütünlüğünün ve antlaşmalara saygının garantörüdür*” hükmünü havidir.⁷⁹ Böylelikle ülkenin ulusal güvenliği ve bağımsızlığının sağlanması Anayasaya göre cumhurbaşkanının görevleri arasında sayılmıştır. Jean Guisnel, 28 Eylül 1958 tarihli referandumla kabul edilen Beşinci Cumhuriyet Anayasası'nın, cumhurbaşkanını seleflerinkiyle hiçbir ilgisi olmayan bir konuma getirdiğini ve bu kapsamda, yürütme erkinin iki temel faaliyet alanı olan dış politika ve milli savunmanın cumhurbaşkanına ait olduğunun kesinleştiğini ileri sürmüştür.⁸⁰ Emekli Büyükelçi Maxime Lefebvre, cumhurbaşkanının bu merkezi rolünün, doğrudan imparatorluğun uzandığı monarşiden miras kaldığını, Cumhurbaşkanı De Gaulle'ün, özellikle diplomatik ve askeri meselelerde, yürütme gücünün yetkilerinin kalbini devlet başkanına geri vererek, 1958'de monarşik miras ile cumhuriyet mirası arasında bir sentez yarattığını, bunun da Maurice Duverger'nin ifadeleriyle bir “Cumhuriyet monarşisi” olduğunu kaydetmiştir.⁸¹

Dış politikanın ülke dışında icrası konusunda cumhurbaşkanını temsil eden büyükelçilerin atanması yukarıda ifade edildiği üzere yine 1958 Anayasası'nda cumhurbaşkanının görevleri arasında sayılmıştır. 1958 Anayasası'nın on dördüncü maddesi, Cumhurbaşkanı'nın, yabancı ülkelere gönderilen büyükelçi ve fevkalade elçilere güven mektubunu vereceğini, yabancı büyükelçi ve fevkalade elçilerin de güven mektubunu kabul edeceğini belirtmektedir. Benzer şekilde Fransa'nın akdedeceği anlaşmaların ve genel ifadesiyle tüm hukuki metinlerin müzakeresi ve tasdik süreci de yine cumhurbaşkanının yetki ve görevleri arasında yerini almıştır.

⁷⁹ Adalet Bakanlığı, “4 Ekim 1958 Fransız Anayasası”, (Çevrimiçi), <http://www.adalet.gov.tr/duyurular/2011/eylul/anayasalar/ulkeana/pdf/07-FRANSA%20169-208.pdf>, 15 Eylül 2019. s.174.

⁸⁰ Jean Guisnel, “Un domaine absolument « réservé » : la politique étrangère et la défense”, **Histoire secrète de la Cinquième République**, 2007, s.297.

⁸¹ Diploweb, “La politique étrangère de la France entre modernité et traditions”, (Çevrimiçi), <https://www.diploweb.com/La-politique-etrangere-de-la-France-entre-modernite-et-traditions.html>, 15 Eylül 2019.

Buna göre Anayasa'nın elli ikinci maddesi “Cumhurbaşkanı anlaşmaları müzakere ve tasdik eder. Tasdikine sunulması gerekmeyen tüm uluslararası anlaşmaların müzakeresi hakkında kendisine bilgi verilir” hükmünü haavidir.⁸²

Anayasal seviyedeki bu hukukilik durumunun kökü ise Fransa'nın geçmişinde görülmektedir. Maxime Lefebvre bu durum hakkında dış politikanın egemenliğin tarihi merkezinde yer aldığını, tıpkı kralın, krallığın toprakları boyunca meşru şiddet ve adalet idaresi tekelinde yürütme yetkisine yoğunlaşmış olması gibi; devlette komuta birliğini kendinde somutlaştırdığı gibi sınırların ötesindeki yabancı güçlerin tek muhatabı olduğunu ve bunun sonucunda Cumhurbaşkanının dış politikadaki ayrıcalıklarının bu geleneğin bir parçası olduğunu kaydetmiştir.⁸³ Lefebvre'in ifade ettiği şekilde Fransız siyasal sistemi içerisinde tarihsel geleneklere bağlı olarak cumhurbaşkanının dış politika rolüne adeta bir kutsallık atfedilmiş ve onun ayrıcalıklı görev alanı olarak tasavvur edilme yoluna gidilmiştir.

Fransız modelinde savunma politikası ile dış politika, cumhurbaşkanının ayrılmış alanı (domaine réservé) terimiyle ifade edilmektedir. Zira söz konusu terim Fransız Ulusal Meclis Başkanlığı ve Başbakanlığı görevlerini icra etmiş Jacques Chaban - Delmas tarafından Anayasa'nın kabulünün hemen akabinde 1959 senesinde kullanılmıştır.⁸⁴ Chaban - Delmas'ya göre siyasi karar verme iktidarının iki alana ayrılması gerektiğini, bu çerçevede anılan iki alandan cumhurbaşkanlığı alanında Cezayir, Avrupa Ekonomik Topluluğu, dış politika konuları ve savunmadan oluşan konuların, parlamenter ve hükümet alanında ise “geri kalan her şey”den oluşan (daha ziyade başbakan tarafından takip edilen içişlerine bağlı konulara yönelik tüm politika alanları) konuların sınıflandırılmasının elzem olduğu öne sürülmektedir. Bu meyanda, yukarıda ifade edilen anayasa maddelerinden de anlaşılacağı üzere 1958 Anayasası dış politika ve savunma konularını cumhurbaşkanı uhdesinde konumlandırmıştır. Öte yandan, “Hükümet milli politikayı yürütür ve belirler”

⁸² A.e., s.188.

⁸³ Maxime Lefebvre, **La Politique Etrangère de la France**, Paris, Presses Universitaires de France, 2019, s.89.

⁸⁴ Gouvernement Français, “Jacques Chaban-Delmas”, (Çevrimiçi), <https://www.gouvernement.fr/jacques-chaban-delmas>, 20 Nisan 2020.

hükümünü havi yirminci madde ile “*Başbakan, hükümetin faaliyetlerini yönetir ve ulusal savunmadan sorumludur*” hükümünü havi yirmi birinci maddesi çerçevesinde günümüzde “paylaşılan alan” (domaine partagé) terimi de Fransız siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler literatüründe sıklıkla kullanılmaktadır.

Bu çerçevede, yukarıda ifade olunduğu üzere ülkenin bağımsızlığının ve bütünlüğünün korunması, anlaşmaların müzakeresi ve tasdiki, büyükelçilerin atanması tamamıyla cumhurbaşkanının görevleri arasında olup, söz konusu görevler cumhurbaşkanını dış politikanın tatbikinde birincil aktör haline getirmektedir. Cumhurbaşkanını Fransız dış politikasının en önemli oyuncusu yapan her şeyden önce uygulama olarak ön plana çıkmaktadır. Zira Cumhurbaşkanı De Gaulle, gerçekten de haleflerinin aynen tatbik ettiği bir yönetim biçimi oluşturmuştur. Bu meyanda, uluslararası toplantı, konferans, zirve ve ikili/çok taraflı görüşme ve toplantılarda Fransa, cumhurbaşkanı tarafından bizzat temsil edilmektedir. Bununla birlikte, yürütme organının bir diğer mensubu olan başbakan açıkça yabancı ülkelere Fransa adına resmi ziyaretler gerçekleştirip, beyanlarda bulunabilmekle birlikte, bu durum ise her zaman cumhurbaşkanı ile belirlenen bir çerçeve ve sınır içinde vuku bulmaktadır.

Dış politikada izlenen tutum ve uygulamaya konulan politikalar bu anlamda Elysée Sarayı’nda tasarlanıp, Quai d’Orsay tarafından tatbik edilmektedir. Bu noktada, Elysée, Matignon (Fransız Başbakanlığı) ve Quai d’Orsay arasında dengenin sağlanması ve gözetilmesi görevi ise her zaman Fransa cumhurbaşkanlarına düşmüştür. Zira çalışmanın giriş bölümünde ifade edildiği gibi, örneğin Mitterrand, dış politikayı salt kendi alanı olarak görmüş, temel kararları başbakanı ve içine kapalılıkla eleştirdiği dışişleri bakanlığını dışlayarak, Elysée Sarayı’nda danışmanlığına atadığı Hubert Védine, Régis Debray ve Jacques Attali gibi kişisel dostlarıyla birlikte almıştır. Bununla birlikte Fransa Cumhurbaşkanlığı arşivlerinde yapılan araştırmada, Cumhurbaşkanı Mitterrand’ın 9 Eylül 1994 tarihinde Le Figaro gazetesinde yayınlanan röportajında Mitterrand’ın, Anayasanın Başbakana da önemli

görevler verdiğini ifade ederek, dengelerin korunmasına önem verdiğini sarfettiği ifadelerle rastlanmıştır.⁸⁵

Öte yandan, bu hususta cumhurbaşkanının ve başbakanın farklı siyasi partilere mensup olduğu kohabitasyon (cohabitation) dönemlerine değinmekte fayda mütalaa edilmektedir. Beşinci Cumhuriyet döneminde üç defa olmak üzere 1986 - 1988, 1993 - 1995 ve 1997 - 2002 dönemlerinde yaşanan kohabitasyon süreçlerinde her ne kadar cumhurbaşkanı ve başbakan farklı siyasi çizgilerden gelse de Fransa'nın, dış politikada tek bir görüşü benimsemeyi genel itibariyle prensip edindiği gözlemlenmektedir.

Bu durum, Fransız siyasi hayatı içerisinde tartışmalara da sebebiyet vermiştir. Zira cumhurbaşkanlarının dış politikada tek yetkili olarak kılınması hususunda, dış politikanın monarşik şekilde tasarlanamayacağı, dış politikada Elysée'nin Versailles Sarayı gibi addedilemeyeceği, dış politikada salt cumhurbaşkanının söz sahibi olmasının parlamentonun etkisiz hale getirilmesi anlamı taşıyacağı, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki gibi bir başkanlık rejiminde dahi, Kongre ve özellikle Senato'nun dış politikada önemli bir role sahip olduğu, çünkü demokrasinin, ülkenin vatandaşları tarafından seçilen parlamenterler tarafından müzakere edilmesini gerektirdiği eleştirileri yapılmıştır.⁸⁶ Bu noktada Emekli Fransız Büyükelçi Maxime Lefebvre de cumhurbaşkanlarının yetkilerinin ne denli kuvvetli olduğu eleştirisini başkanlık sisteminin yerleşik olduğu ABD örneğinden yola çıkarak betimlemektedir. Lefebvre, cumhurbaşkanının, Avrupa'ya ilişkin veya uluslararası belirli meselelerde temsil, stratejik yönelim ve doğrudan yönetimden oluşan üçlü bir rol üstlendiğini, bunda General de Gaulle tarafından tasarlanan Beşinci Cumhuriyet Anayasası'nın,

⁸⁵ Elysée, "Interview de M. François Mitterrand, Président de la République, dans "Le Figaro" du 9 Septembre 1994, sur la politique étrangère de la France, notamment les compétences respectives du Président et du Premier Ministre, la construction de l'Europe et son élargissement.", (Çevrimiçi), <https://www.elysee.fr/francois-mitterrand/1994/09/09/interview-de-m-francois-mitterrand-president-de-la-republique-dans-le-figaro-du-9-septembre-1994-sur-la-politique-etrangere-de-la-france-notamment-les-competences-respectives-du-president-et-du-premier-ministre-la-construction-de-leurope-et-son>, 20 Nisan 2021.

⁸⁶ La Libération, "L'interdiction faite au Premier ministre de s'exprimer sur la politique étrangère ne repose sur aucune base constitutionnelle. Domaine réservé et fait du prince.", (Çevrimiçi), https://www.liberation.fr/tribune/2000/02/29/l-interdiction-faite-au-premier-ministre-de-s-exprimer-sur-la-politique-etrangere-ne-repose-sur-aucu_316976/, 20 Nisan 2020.

cumhurbaşkanlarına monarşik gelenekten miras kalan hususların sebep olduğunu, başkanlık sistemiyle yönetilen Amerika Birleşik Devletleri'nde dahi, cumhurbaşkanının, anlaşmaların onaylanması, atamalar, silahlı kuvvet kullanımı, bütçelerin oylanması için önemli yetkilere sahip bir Kongre ile süreci yürütmek durumunda olduğunu kaydetmiştir.⁸⁷

Avrupa Birliği konusunda da her daim Fransa cumhurbaşkanları, başbakan ve dışişleri bakanından çok ileride bir rol oynamıştır. Zira Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu oluşturan Roma Antlaşması Charles De Gaulle, Avrupa Para Sistemi ve Avrupa Birliği Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nin hayata geçirilmesi Valéry Giscard d'Estaing, bugünkü Avrupa Birliği'ni oluşturan Maastricht Anlaşması'nın akdedilmesi François Mitterrand, Avro para biriminin kullanıma başlanması ve Avrupa Anayasası çalışmaları Jacques Chirac gibi Fransa cumhurbaşkanlarınca gerçekleştirilmiştir. Bu meyanda, Türkiye'nin Avrupa Birliği yolundaki meşakkatli sürecinde de her daim başta Fransız Anayasası'ndan kaynaklanan yetkiler muvacehesinde, Fransa cumhurbaşkanları etkili olmuş, bunların belirlediği politikalar, Fransa'nın Türkiye politikasını yönlendirmiş ve şekillendirmiştir. Öyle ki ilerleyen bölümlerde de açıklanacağı üzere, Türkiye'nin elli yılı aşan Avrupa Birliği adaylık süreci çerçevesinde Fransa kaynaklı sergilenen tutum ve uygulanan siyasaların tamamına yakını Fransa cumhurbaşkanları tarafından alınmış, zira Türkiye'ye yönelik alınan kararlarda Fransız başbakanlarının isimleri zikredilmemiştir. Bu durum 1963 tarihi itibarıyla resmi olarak başlayan Türkiye'nin Avrupa yolculuğu esnasında göreve gelen tüm Fransa cumhurbaşkanları dönemlerinde istisnası olmaksızın bu şekilde cereyan etmiş, Fransa'nın AB özelinde Türkiye politikası Fransa Cumhurbaşkanlarının uhdesinde hayat bulmuştur.

⁸⁷ Institut de Relations Internationales et Stratégique, “« La politique étrangère de la France » – 3 questions à Maxime Lefebvre, (Çevrimiçi), <https://www.iris-france.org/141208-la-politique-etrangere-de-la-france-3-questions-a-maxime-lefebvre/>, 20 Nisan 2020.

İKİNCİ BÖLÜM

1963 ANKARA ANLAŞMASI'NDAN 1987 TAM ÜYELİK BAŞVURUSUNA GİDEN SÜREÇTE TÜRK - FRANSIZ İLİŞKİLERİ

2.1. Avrupa Ekonomik Topluluğu Ortaklık Başvurusu ve Katma Protokol Döneminde Fransa'nın Tutumu

2.1.1. Charles De Gaulle Dönemi

İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası ilişkilerin yeniden şekillendiği süreçte Türkiye de dış politika uygulamalarında önemli kararların alındığı bir dönemi yaşamış, tercihlerini somut olarak ortaya koymuştur. 14 Mayıs 1950 tarihinde tertip edilen ve Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) dokuzuncu dönem milletvekillerinin seçildiği seçimlerde oyların %55,2'sini kazanan Demokrat Parti (DP) kendisini destekleyen toplumdaki aktörlerin isteklerine uygun bir biçimde ekonomik alanda da politikalarını tatbik etmeye başlamıştır. Anılan tarihe kadar iktidarda bulunan Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) devlet odaklı ve tasarrufa önem atfeden ekonomi politikalarından sıyrılarak DP, özel sektörü önceliklendirerek ve ithalatı da destekleyerek yoluna devam etmeyi tercih etmiştir. Bununla birlikte, dönemin koşullarında yeterli döviz geliri bulunmayan Türkiye'de uluslararası finansal kurum ve kuruluşlar, ekonomik sistemin işleminde bir çıkış yolu olarak değerlendirilmiş, ayrıca bu tür oluşumlarla organik bağlar kurularak Avrupa ile entegrasyonunun da sağlanması düşüncesi hâkim olmuştur. Dönemin Avrupa'sında öne çıkan bir ekonomik entegrasyon modeli olan Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun ise, Türkiye'nin mevcut ekonomik konjonktürünün olumlu manada desteklenmesi yolunda bir araç olabileceği düşüncesi hasıl olmuştur.

Türkiye'nin AET'ye ilgisinin yukarıda ifade edilen ekonomik yönüyle birlikte siyasi bir yönü de bulunmaktadır. Türkiye, 1950'li yıllar itibarıyla Avrupa/Atlantik kurum ve kuruluşlarıyla siyasi ve ekonomik bütünleşme yöntemlerini de tercih etmiş, örneğin NATO'yla katılım protokolünü Yunanistan ile birlikte 18 Şubat 1952 tarihinde akdederek, anılan kuruluşa üyeliğini gerçekleştirmiş,

benzer şekilde 5 Mayıs 1949 tarihinde de Avrupa Konseyi'nin kurucu üyeleri arasında yerini almıştır.

Yunanistan'da yaşanan gelişmeler bu siyasi yönü ivedilikle ön plana çıkarmıştır. 15 Temmuz 1959 tarihinde Dışişleri Bakanlığı'na Atina ve Brüksel Büyükelçilikleri'nden gelen telgraflarda, Yunanistan'ın AET'ye müracaatla Ortak Pazar'a katılmak istediğini kaydettiği ifade edilmiştir.⁸⁸ Bu durum da, Ankara'nın hızlı bir şekilde harekete geçmesinin itici gücü olmuştur. Zira Yunanistan'la mevcut siyasi uyuşmazlıklar, dönemin politika yaklaşımındaki Yunanistan'ın uluslararası kurum ve kuruluşlarda yalnız bırakılmaması düşüncesi, ayrıca AET ile geliştirebilecek olası ikili ilişkilerde Kıbrıs meselesi çerçevesinde taraf elde etmesi endişesi hâsıl olagelmıştır. Türkiye'nin AET'ye eklenme yolundaki ekonomik ve siyasi motivasyonları konusunda Didier Billion, Türkiye'nin bu müracaatla birlikte ekonomik kaygılar yoksa bile bu seçimi yöneten durumun siyasi motivasyonlar olduğunu, bunun da İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra münhasıran Vaşington ile uyumlu olan Türk dış politikasını çeşitlendirme meselesi olduğunu değerlendirmiştir.⁸⁹

Bu gelişmeler muvacehesinde, dönemin Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, Türkiye'nin müracaatını Bakanlık vasıtasıyla iki hafta içerisinde hazırlatarak, Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes'in onayına sunmuştur. Konuya ilişkin ilk değerlendirme de 30 Temmuz 1959 tarihli Bakanlar Kurulu toplantısı esnasında Hükümetin dikkatine getirilmiştir. Alınan olur üzerine Türkiye'nin müracaatı 31 Temmuz 1959 tarihinde Brüksel'de ve AET üyesi ülkelerin başkentlerinde Türk Büyükelçilikleri marifetiyle başvuru mektubunun ilgili AET kurumlarına sunulmasıyla gerçekleştirilmiştir. Bu noktada Maurice Vaisse, Türkiye'nin AET'ye müracaatının NATO üyeliğinin tamamlayıcısı olduğunu

⁸⁸ Mehmet Ali Birand, **Türkiye'nin Avrupa Macerası 1959-1999**, İstanbul, Doğan Kitap, 2000, s.52.

⁸⁹ Didier Billion, "Brève histoire des relations turco - européennes depuis 1963", **Le Monde Diplomatique**, No:6, 2008, s.2.

ifadeyle, Türkiye'nin jeostratejik rolünün farkında olan ABD'nin bu ortaklık talebine olumlu baktığını kaydetmiştir.⁹⁰

Konuya ilişkin AET'nin ilk toplantısı Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg Dışişleri Bakanları'ndan müteşekkil Bakanlar Konseyi'nde 11 Eylül 1959 tarihinde ele alınmıştır. Bahse konu toplantıya Fransa Başbakanı Michel Debré Hükümeti'nde Dışişleri Bakanı olan Couve de Murville adına katılan ve sonrasında Beşinci Cumhuriyet'in üçüncü cumhurbaşkanı olan dönemin Maliye Bakanı Valery Giscard d'Estaing iştirak etmiş, Türkiye'nin Ortak Pazar'a üyelik müracaatına ilişkin Fransa'nın ilk tutumu da yine Bakan Giscard d'Estaing'den gelmiştir. Bakan Giscard d'Estaing, Türkiye'yle müzakerelerin başlamasına Fransız Hükümeti'nin herhangi bir itirazının bulunmadığını, bu yolda alınacak bir kararın, Ortak Pazar'ın salt kendi meseleleriyle uğraşan kapalı bir topluluk olmadığının da bir göstergesi olacağını, böylece Topluluğun az gelişmiş ülkelere yardım elini uzatmayı da hedefleri arasında taşıdığını anlaşılabileceğini ifade ederek, AET'nin kendisine liberal bir görüşle yaklaşan ülkelerin sorunlarına yardımcı olmak için ilk adımını atması gerektiğini kaydetmiştir.⁹¹ İlerleyen bölümlerde de müşahade edileceği üzere, Giscard d'Estaing süreç içerisinde Türkiye'ye yönelik söylem ve politikalarında büyük değişikliklere gitmiştir. Zira yukarıda ifade ettiği söylem henüz Bakan olduğu dönemde De Gaulle Hükümeti'nin Türkiye yaklaşımını yansıtsa da zaman içerisinde Giscard d'Estaing'in Türkiye'ye yönelik müzahir olmayan yaklaşımı çerçevesinde sergilenen tutum, AET'nin Türkiye'ye el uzatması söyleminden, Türkiye'nin AB üyeliğinin Avrupa'nın sonu olacağı söylemine evrilmiştir.

Söz konusu toplantı akabinde Konsey, Türkiye'nin talebini olumlu mütalaa ederek, Avrupa Komisyonu'nu derhal Türkiye'yle ortaklık ilişkisi tesis edilmesinin incelenmesi hususunda görevlendirmiş, hazırlayıcı görüşmeler yapma yetkisi tanımıştır.⁹² Konsey sonucunda, Türkiye'nin başvurusu hakkında temel olarak siyasi

⁹⁰ Maurice Vaisse, "De Gaulle a-t-il ouvert les portes de l'Europe à la Turquie?", **Terres Promises**, 2008, s.401.

⁹¹ Birand, **Türkiye'nin Avrupa Macerası 1959-1999**, s.57

⁹² The Archive of European Integration, "L'association de la Turquie à la Communauté économique européenne" (Çevrimiçi), <http://aei.pitt.edu/35794/1/A1864.pdf>, 14 Nisan 2020.

veçhesi ağır basan Türk talebine verilecek cevabın, Yunanistan'a verilen cevapla benzer olması gerektiğini, Türk ve Yunan müzakerelerinin eş anlı sürdürülmesinin elzem olduğunu, böylelikle AET'nin nihai kararını verebilmek için zaman elde edebileceğini ve de Türk ve Yunan taleplerinin aynı seviyede ele alındığı düşüncesinin dünyaya yayılmış olacağını değerlendirmiştir.⁹³ Türkiye'ye verilen bahse konu yanıt, AET tarafından Türkiye'nin müracaatının ekonomik boyutundan ziyade siyasi boyutuyla irdelenmeye başladığını gösterir niteliktedir.

Türkiye'nin müracaatına ilişkin ilk toplantı Avrupa Komisyonu'nda 28 - 30 Eylül 1959 tarihinde Brüksel'de gerçekleştirilmiştir. Anılan toplantıya Türkiye'yi temsilen 1.1.1957 - 1.1.1961 tarihleri arasında Brüksel Büyükelçiliği görevinde bulunan Büyükelçi Rıfkı Rüştü Zorlu katılmıştır. Dönemin Türkiye koşullarında yeteri kadar ekonomik ve finansal istatistiki bilgi bulunmaması ve Yunanistan'ın taleplerinin benzerlerinin talep edilmesi isteği çerçevesinde Türkiye toplantıya geniş bir hazırlıkla iştirak edememiştir.

Türkiye, Ortak Pazar'a ilişkin ilk tutumu sayılabilecek ifadeleri Altılara Büyükelçi Zorlu marifetiyle aktarmıştır. Böylelikle Türkiye'nin, toplulukla ilişkilerini belirli süre içinde kesin bir tam üyelik amacıyla geliştirmeyi arzu ettiği, hazırlık dönemi olarak adlandırılan 12 - 15 yıllık süreçte Türkiye'nin, AET'nin satacağı ürünlerin gümrüklerini, yüzde 5'erden 2 indirimle yüzde 10'a indirmeye hazır olduğu, gümrüklerin geri kalan bölümünü ikinci 12 yıl içinde tamamen indirerek Türkiye ve Topluluk arasındaki alışverişin serbestleştirilebileceği ve nihayetinde 24 yılın sonunda tüm engellerin kaldırılarak Gümrük Birliği'nin tamamlanmasının teklif edildiği AET ile paylaşılmış, buna mukabil Türkiye, AET'nin Türkiye'ye karşı uyguladığı tüm gümrükleri kaldırmasını talep etmiştir.⁹⁴ Türkiye, böylelikle uzun yıllar sürecektir müzakere sürecindeki pozisyonunu da resmi olarak AET makamlarına iletmiştir. Toplantı esnasında Komisyon, Türkiye'nin isteklerini dengesiz addetmiş, gümrük indirimlerindeki orantısızlığa değinmiş, Türkiye'den daha fazla çaba talep etmiştir. Kazuhiro Nose, çalışmasında bu durumu,

⁹³ Birand, *Türkiye'nin Avrupa Macerası 1959-1999*, s.58

⁹⁴ A.e., s.62.

Komisyon'un Türkiye'nin taahhütleri ile Topluluğun taahhütleri arasında açık bir dengesizlik yaratacağından, ortaklık anlaşmasının gelişmekte olan bir ülke ile sonuçlanacak olsa bile, bu tekliflerin bir ortaklık anlaşması için rasyonel bir temel oluşturamayacağına karar verdiği şeklinde yorumlamıştır.⁹⁵

Toplantı sonrasında AET makamları ilk değerlendirmelerini ise 1 ve 8 Ekim 1959 tarihlerinde gerçekleştirmiş, Türkiye ve Yunanistan'ın başvurularını görüşmüştür. Yapılan toplantı ve temaslarda, Türkiye'nin taleplerinin Yunanistan'ın taleplerine göre daha az muğlak olduğu, Türkiye'nin Yunanistan'a sağlanacak avantajların aynılarını talep ettiği ifade edilmiştir. Ekim toplantıları sonrası Avrupa Komisyonu, Türkiye ve Yunanistan'a çeşitli çalışma ziyaretleri gerçekleştirmesi akabinde, 24 Kasım 1959 tarihinde dönemin Avrupa Komisyonu'nda Dış İlişkiler Birimi'nde görevli, 1967 - 1970 yılları arasında Avrupa Komisyonu Başkanlığı görevini üstlenmiş Belçika uyruklu Komiser Jean Rey Altılara yaptığı değerlendirmede, Yunan Hükümeti'yle temaslar gerçekleştirdiğini, resmi müzakerelerin başlatılmasının siyasi öneminde ısrarcı olduklarını, Komisyon olarak, Yunanistan'dan talep ettikleri gerekli bilgileri elde ettiklerini ifade edebileceğini, bu meyanda, Atina'yla müzakerelere başlamakta bir sakınca gözlemlemediklerini, bununla birlikte, Türkiye ile Yunanistan arasında bir paralellik kurmaya gayret sarfedilmiş olsa da bunun başarılamadığını belirterek, Türkiye ile yapılan görüşmelerin aynı hızda sürdürülemediğini kaydetmiştir.⁹⁶

AET'deki bu tutuma rağmen Türkiye'yle ikinci toplantı 2 - 4 Aralık 1959 tarihinde Brüksel'de gerçekleştirilmiştir. Toplantıya, Türk heyetini temsilen bu defa Büyükelçi Semih Günver başkanlık etmiş ve Türkiye'nin yaklaşımı paylaşılmıştır. Böylelikle, Türkiye'nin Batılı bir ülke olduğundan bahisle, Batı'yla ilişkilerin sıkı sıkıya bağlanmak istendiği, akdedilecek anlaşmanın hedefinin de siyasi ve ekonomik birliğe intisap etmek olduğu kaydedilmiştir. O dönem Türkiye'nin tutumu gümrüklerin yirmi dört veya yirmi iki yıldan daha az bir sürede indirilmesinin talep

⁹⁵ Kazuhiro Nose, "External Policy of the European Economic Community during the Association Negotiations with Turkey(1959-63) : Reconsidering the origin of EU-Turkey relations", **Osaka University Knowledge Archive**, No:25 (1), 2019, s.83.

⁹⁶ Birand, **Türkiye'nin Avrupa Macerası 1959-1999**, s.66.

edilmemesi olmuş, gümrüklerin 1 Ocak 1963'te yüzde on, ikinci defa 1 Ocak 1967'de yüzde beş, üçüncü defa 1 Ocak 1971'de ve 1973'ten 1978'e kadar her yıl yüzde beş, 1979 ile 1983 arasında da yılda yüzde on oranında indirilerek Gümrük Birliği'nin gerçekleştirilebileceği Avrupalı muhataplarla paylaşılmıştır.

Dönemin ekonomik koşullarında, kalkınma prensibini, planlı, korumacı ve ithal ikameci olarak tasarlayan Türkiye'de Ortak Pazar'ın en önemli gerekliliği olan serbest piyasa ekonomisi şartlarını hızlıca gerçekleştirebilmek mümkün olamamıştır. Öyle ki yirmi dört yıla yayılan bu süreç de, Türkiye'nin ekonomik gerçekliklerinin bir yansımasını teşkil etmektedir.

Öte yandan, ülkede süregelen siyasi konjonktür de AET'yle olan ilişkileri zora sokmuştur. 2 Mart 1960 tarihinde Avrupa Komisyonu Dış İlişkiler Komiseri Jean Rey, Altıların Dışışleri Bakanlarına verdiği brifingde, Türkiye'yle yürütülen çalışmaların karar verme aşamasına gelmekten uzak olduğunu, Türk anlaşmasının akdedilmesi öngörülen Yunan anlaşmasından farklı olacağını ifade etmiştir. Kısa bir süre sonra 1960'ın Mart ayında, Komisyon'un Yunanistan Hükümeti'yle resmi görüşmelere başlama kararını açıklaması sonrasında, Türkiye bu karara tepki göstermiştir.

Dönemin Dışışleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, 17 Mart 1960 tarihinde Altıların Ankara'da mukim temsilcilerini Dışışleri Bakanlığı'na davet ederek Türkiye'nin tutumunu aktarmıştır. Türkiye bu kapsamda, Yunanistan'la aynı zamanda müracaatta bulunulmasına rağmen, AET'nin Yunanistan ile resmi görüşmeleri başlatırken, Türkiye başvurusunun henüz tamamlanamamasının iki ülke arasındaki dengeyi bozduğu, bunu Türkiye'nin kabul edemeyeceği, Türkiye'nin adaylığını ortaya koymasında siyasi ve ekonomik olarak iki gerekçesinin bulunduğu, siyasi olarak Türkiye'nin bir Batı ülkesi olması ve Batı'yla ilişkilerini daha da sağlamlaştırmak istemesi olduğu, ekonomik olarak ise ülkenin ihracatını artırmayı arzu ettiği kaydedilmiş ve AET'nin Türkiye'yi Doğu ülkeleriyle ekonomik ilişkileri artırmaya

mı yönlendirdiği eleştirisinde bulunularak, AET'nin Türkiye'nin yanında olup olmayacağını bildirilmesi talep edilmiştir⁹⁷

Bu tepkinin hemen akabinde 22 Mart 1960 tarihinde bir araya gelen AET üye devletlerinin daimi temsilcilerinden oluşan COREPER AB Daimi Temsilciler Komitesi toplantısında, Almanya Türkiye'yi desteklerken, Fransa ise Türkiye için bir çalışma yöntemi hazırlanması üzerinde durmuştur.

Bu defa, 10 Mayıs 1960 tarihli Bakanlar Konseyi toplantısında, Türkiye'ye verilecek yanıtın politik ve psikolojik önemi üzerinde durulmuş, iki farklı yöntemin altı çizilmiştir. Bu iki farklı plana göre, Yunanistan örneğinde olduğu gibi, Ortaklık müzakerelerinin başlatılıp, on iki yılda Gümrük Birliği'ne gidecek bir süreç, ya da Türkiye'nin evvelce talep ettiği üzere 22 - 24 yıla yayılacak bir uzun vadeli entegrasyon modeli ortaya konmuştur. Bu noktada, Fransa'nın tutumu uzun vadeli planın ortaya konması lehinde gerçekleşmiştir. 11 Mayıs 1960 tarihinde ise Konsey, ortaklık tesis edilmesi çerçevesindeki inceleme aşamasının kapatıldığını değerlendirmiş ve Komisyon'a söz konusu ortaklık anlaşmasının sonuçlandırılması için müzakerelere başlaması talimatını vermiştir.⁹⁸

Bununla birlikte, AET kararını açıklayamadan, Türkiye'deki siyasi, sosyal, ekonomik dinamikler 27 Mayıs 1960 askeri darbesini beraberinde getirmiştir. Darbe sonrası Birinci Gürsel Hükümeti, 30 Mayıs 1960 tarihinde göreve başlamıştır. Türkiye, vakit kaybetmeksizin Dışişleri Bakanlığı'ndan Avrupa Ekonomik Topluluğu mevzularıyla ilgili çalışmalar yürüten Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Tevfik Saraçoğlu'nu 1 Haziran 1960 tarihinde Belçika'ya göndermiş, Topluluk'a katılma konusundaki isteğin sürdüğü mesajını paylaşmıştır. Zira 24. Hükümet'in programında da AET'ye ilişkin aşağıdaki ifadeler yer verilmiştir: *“Müşterek Pazar'a katılmak için başlamış olan çalışmalara devam edeceğiz. Yeni iktisadi, ticari ve mali reformlar, Müşterek Pazar'a iltihakımızı kolaylaştıracak unsurlardır. Süratle*

⁹⁷ A.e., s.82.

⁹⁸ The Archive of European Integration, “L'association de la Turquie à la Communauté économique européenne” (Çevrimiçi), <http://aei.pitt.edu/35794/1/A1864.pdf>, 14 Nisan 2020.

kalkınmamızı temin edecek, yeni kurulmakta olan sanayiimizin himayesini mümkün kılacak, fakat aynı zamanda Müşterek Pazar anlaşmasının mükellefiyetlerine de tedricen intikal etmemizi sağlayacak esasların Altılarla tespitine çalışılacaktır. Hükümetimiz, yabancı sermaye yatırımlarını en sıhhatli dış yardım kaynağı telakki etmektedir. Bu bakımdan yabancı sermayeyi teşvik için gayret sarf edilecek ve Türkiye’deki yatırım imkânlarını yabancı sermayedarlara tanıtmak üzere lüzumlu teşkilatın kurulmasına çalışılacaktır”⁹⁹. Bu amaçtan yola çıkılarak ekonomik kaynak yaratma süreci olarak da bir nevi addedilen AET üyeliği hedefi, üzerinde sürekli çalışılan bir Türk dış politikası konusu olmuştur.

Yunanistan’da gerçekleştirilen darbe sonrası AET’nin anılan ülkeyle ilişkilerini dondurma kararı alması sonrası, 24. Hükümet’in bu ifadeleriyle aslında telkin edinmiş oluyordu. Bu bir nevi garanti olarak addedilebilecek madde, Türkiye - AET ilişkilerini bir nebze yavaşlatmış olsa da, ilişkileri askıya alma noktasına getirmemiştir.

Bu süreçte 1960 darbesi öncesi Türkiye’nin tutumu AET tarafından çekimser, sorumluluktan kaçınan bir yaklaşım olarak yorumlanırken; AET, darbe sonrası Türkiye’nin AET’den taleplerini daha makul ve gerçekçi bulmakla birlikte, ülkenin altından kalkıp kalkamayacağı hususları her daim AET’nin endişelerini korumaya yetmiştir.

Anılan dönemde 1961 yılı içerisinde Yunanistan AET’yle müzakerelerini bilhassa tarım konusunda yaşanan sıkıntılara rağmen tamamlayabilmiştir. Atina’nın süreci tamamlaması konusunda, Mehmet Ali Birand, aynı süreçte Cumhurbaşkanı De Gaulle’ün İngiltere’nin üyelik başvurusunu veto ettiğini, tarım konusundaki müzakere esnasındaki zorluklar sebebiyle Yunanistan’la da ilişkilerin gerildiğini, söz konusu İngiltere vetosunun Yunanistan’a çare olduğunu, zira AET’nin uluslararası arenada İngiltere’nin Fransız vetosuyla imajının sarsıldığını, benzer bir Yunanistan vetosuyla da AET’nin imajının daha da zedeleneceğini ifade etmiştir.¹⁰⁰ Fransız

⁹⁹ Birand, *Türkiye’nin Avrupa Macerası 1959-1999*, s.83.

¹⁰⁰ A.e., s.90.

arşivlerinden tespit edilen Ankara Anlaşması'nın uygun bulma kanunu hazırlıkları çerçevesinde Fransız Senatosu tarafından hazırlanan 11 Aralık 1963 tarihli mütalaada, Türkiye'nin Yunanistan'a nazaran ortaklık anlaşmasının gecikmesi hususunda Fransız Senatosu, Türklerin Batı Avrupa ile ekonomik ve siyasi bağlarını sürdürme kaygısı ve Batılı ülkelerin Türkiye'yi AET ile ilişkilendirme isteklerinin müracattan itibaren dört yıl içinde değişmediyse bile Türkiye'nin 1960 yılında yaşadığı siyasi krizin (27 Mayıs 1960 askeri darbesine atıfla) müzakerelerin hızını kayda değer ölçüde yavaşlattığını rapor etmiştir.¹⁰¹ Benzer şekilde Avrupa Komisyonu tarafından yayımlanan Ekim 1963 tarihli otuz altı numaralı basın bülteninde de 1960 yılının Mayıs ayında Türkiye'de yaşanan siyasi olayların ardından müzakerelerin başlamasının ertelendiği ve AET ve Türk heyetlerinin Ekim 1960'a kadar hiçbir şekilde temasa devam etmediği kaydedilmiştir.¹⁰²

Birinci bölümde, De Gaulle'ün İngiltere konusundaki politikalarına değinilmişti. De Gaulle, ABD'nin dünya liderliği rolü sergilemesini kabul etmemiş, Avrupa'nın kendi ayakları üzerinde durabileceğini savunmuş ve de İngiltere'yi her daim ABD'nin Truva Atı olarak görmüştür. AET'yle birlikte Avrupa'da liderlik rolünü üstlenen Fransa, AET içerisinde İngiltere'yi bir tehdit olarak addetmiştir. Bu çerçevede de, De Gaulle döneminde İngiltere'nin üyelik müracaatı iki defa reddedilmiş, sözkonusu politika De Gaulle sonrası Cumhurbaşkanı Georges Pompidou ile değişikliğe uğrayarak, İngiltere'nin 1973 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu üyesi olmasının önünü açmıştır.

Yunanistan'la ortaklık sürecini başlatan AET, Türkiye için aynı yaklaşımı sergilemekten uzak kalmış, 20 - 21 Mart 1961 tarihli AET Bakanlar Konseyi toplantısına iki seçenek hazırlamıştır. İlki özetle, beş yıllık bir ticaret anlaşması ve bilahare gümrük birliği, ikincisi ise kalkınmaya yardım anlaşması şeklinde tecelli etmiştir. Söz konusu her iki seçenek de Türkiye'nin AET'den beklentilerini

¹⁰¹ Sénat, "Avis présenté au nom de la Commission des Affaires économiques et du Plan (1), sur le projet de loi, adopté par l'Assemblée Nationale autorisant la ratification de l'Accord créant une association entre la Communauté Économique Européenne et la Turquie" (Çevrimiçi), https://www.senat.fr/rap/1963-1964/i1963_1964_0074.pdf, 17 Nisan 2020.

¹⁰² Commission européenne, "L'association de la Turquie à la Communauté économique européenne" (Çevrimiçi), <http://aei.pitt.edu/35794/1/A1864.pdf>, 17 Nisan 2020.

karşılamaktan çok uzak kalmıştır. Anılan toplantıya Fransa'yı temsilen katılan, Devlet Bakanı Georges Gorse Komisyon tarafından önerilen alternatifler üzerinde karar verebilmenin, Türkiye'nin ekonomik durumu ve siyasi gelişmeleri karşısında çok zor olduğunu ifade ederek, Yunanistan anlaşması gibi bir Gümrük Birliği tesisi hedefine göre müzakere etmenin olanak dış olduğunu Fransa'nın değerlendirdiğini kaydetmiş, bu durum çerçevesinde Türkiye'den yükümlülükleri yerine getirmesinin ve böyle bir formülün gerektirdiği sorumlulukların altına girebilmesinin beklenemeyeceğini savunmuştur. Fransa, Türkiye'ye önerilebilecek bir yardım anlaşması yoluna gidilmesinde ise hem Türkiye'yi tatmin edebilecek bir şey verilemeyeceğini hem de böylesine bir anlaşmayı Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'ndan (GATT) geçirmenin güç olacağını değerlendirerek, mevcut şartlar itibarıyla Türkiye'yle görüşmeyi ertelemenin en doğru yol olacağı savını ileri sürmüştür.¹⁰³.

Fransa bu tutumu sergilerken, Yunanistan 9 Temmuz 1961 tarihinde AET'yle ortaklık anlaşmasını akdetmiştir. Bu gelişme üzerine tepkisini göstermek isteyen Türkiye, 12 Mart 1961 tarihinde Altılar'ın Ankara'daki Büyükelçilerini Dışişleri Bakanlığı'na çağırarak tepkisini ortaya koymuştur. Bahse konu tepki üzerine, Brüksel'de Altıların Dışişleri Bakanları bir toplantı gerçekleştirmiştir. Söz konusu toplantıda da, Hollanda Dışişleri Bakanı Joseph Marie Antoine Hubert Luns, günümüzde Türkiye'nin Avrupa Birliği'yle olan ilişkilerin temelini teşkil eden gümrük birliği anlaşmasının temel fikirlerini ortaya atmıştır. Sonrasında, Türkiye ivedilikle ülkenin AET ile olan ilişkisinin yeni yol haritasını hazırlamaya başlamış, hazırlanan taslak ise 24 Ağustos 1961 tarihinde Dışişleri Bakanlığı marifetiyle Altıların başkentlerine ve Brüksel'deki Türk diplomatik temsilciliğine doğrudan tevdi edilmiştir.

Öte yandan, 27 Mayıs 1960 darbesi sonrası Yüksek Adalet Divanı tarafından yargılamaları sürdürülen dönemin Başbakanı Adnan Menderes ve Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'nun 16 Eylül 1961 tarihinde idam edilmeleri sonrası Fransa,

¹⁰³ A.e.

Türkiye konusundaki tutumunu ve söylemini sertleştirmiştir. Söz konusu idamların öncesinde idamları engellemek üzere girişimlerde bulunan Fransa Cumhurbaşkanı De Gaulle, insancıl bir yaklaşımla, Türkiye'nin bu idamlardan vazgeçmesinin, yaşadığımız devrin gerekleri arasında bulunduğu, siyasi kararlarla idam etmenin uygarlığa yakışmayacağı şeklinde beyanlarda bulunurken, idam süreci sonrası hayal kırıklığı yaşadığını ve bu yaklaşımdaki bir ülkenin Altılar arasında bulunmasının güç olduğu mesajlarını paylaşmış, Fransa'nın Brüksel'deki Temsilciliğine ise Türkiye ile devam etmekte olan Ortak Pazar müzakerelerinin uçu açık şekilde ötelenmesi talimatını vermiştir.¹⁰⁴ Zira 26 Eylül 1961'de, Fransa'nın Brüksel'deki Daimi Temsilcisi Büyükelçi Jean-Marc Boegner de Türkiye'deki siyasi durumun, Türkiye'nin talebiyle ilgili herhangi bir kararın alınmasının ertelenmesine yol açtığı görüşünü paylaşmıştır.¹⁰⁵

Üstelik 25 - 27 Eylül 1961 tarihinde bir araya gelen AET Dışişleri Bakanları Konseyi'ne iştirak eden Fransa Dışişleri Bakanı Couve de Murville'in sözleri ise De Gaulle'ün talimatının hızlıca karşılık bulduğunu ispatlar niteliktedir. Zira Mehmet Ali Birand'ın Avrupa Komisyonu Dış İlişkiler Komiseri Jean Rey ile özel görüşmesine dayandırdığı konuşmada, toplantı esnasında Bakan Murville şu sözlerle Türkiye'ye tepkisini dile getirmiştir: *“Ben, müzakere ettiğim insanların idam edilmesinden hoşlanmam, Türkiye'yle müzakereler derhal durdurulmalıdır.”*¹⁰⁶ Konuya ilişkin Fransız Senatosu'nda yayınlanan 29 Nisan 2004 tarihli raporda, Fransa'nın 26 ve 27 Eylül 1961'deki AET Dışişleri Bakanları Konseyi toplantısında, özellikle Paris'in Türkiye'nin şimdiye kadar AET ile olan ilişkisine desteğini teyit etmesinden bu yana, müzakerelerin hemen başlatılmasını reddetmesini Türkiye'nin acı bir şekilde hissettiği ifade edilmiştir.¹⁰⁷

Bununla birlikte, 24 Ağustos 1961 tarihinde Türkiye'nin AET'ye ilettiği formül üzerinde Avrupa Komisyonu çalışmalarını sürdürmeye devam etmiştir. AET

¹⁰⁴ A.e., s.111.

¹⁰⁵ Maurice Vaisse, “De Gaulle a-t-il ouvert les portes de l'Europe à la Turquie?”, **Terres Promises**, 2008, s.400.

¹⁰⁶ A.e.

¹⁰⁷ Sénat, “La candidature de la Turquie à l'Union européenne” (Çevrimiçi), <https://www.senat.fr/rap/r03-279/r03-2790.html#fn1>, 20 Nisan 2020.

Bakanlar Konseyi'nin 25 Eylül 1961 tarihli toplantısında gündem maddeleri arasında yerini alabilen Türkiye konusu görüşülmeye başlandığında, konuya ilişkin ilk değerlendirme Fransa cephesinden gelmiş, Cumhurbaşkanı De Gaulle'ün Türkiye'yle müzakereye başlanmaması talimatı iletilmiştir. De Gaulle'ün İngiltere vetosu bu defa ülkedeki siyasi gelişmeler çerçevesinde Türkiye'nin sürdürmekte olduğu müzakereler için işletilmiştir. Toplantı sonucunda Türkiye'ye ilişkin bir karar almak ise mümkün olamamıştır.

Georges-Henri Soutou çalışmasında Fransa'nın ilk aşamada Türkiye'nin Ortak Pazar'a müracaatına karşı olduğunu ifade etmiştir. Soutou, Fransa'nın, Türkiye'nin ortaklığının AET içerisindeki dengeleri değiştireceğini (bilhassa tarım politikaları çerçevesinde), bununla birlikte Yunanistan'ın ortaklığının bazı avantajları beraberinde getireceğini, bu meyanda da Türkiye'yle ilişkilerin henüz Yunanistan'la olduğu seviyede bulunmadığını öne sürmüştür.¹⁰⁸ Dönemin koşullarında tarımın, bir tarım ülkesi olan Fransa için ne denli önem arz ettiği göz önüne alınırsa, Soutou'nun ileri sürdüğü gerekçenin Fransa açısından rasyonel bir temele dayandığı ileri sürülebilecektir. Soutou, değerlendirmesinde ayrıca şu hususlara da değinmiş; Fransa'da ilk bakışta Türk talebinin Türkiye açısından bir onur ve statü meselesi olduğunu, askeri yönetimin de ayrıca dışarıda dış politika açısından başarıya muhtaç olduğunun altını çizmiştir. Söz konusu hususun 13 Ekim 1957 ile 6 Mart 1963 tarihlerinde Fransa'nın Ankara Büyükelçiliği'ni yapan ve 1963 tarihli Türkiye - AET Ortaklık (Ankara) Anlaşması'nın akdedilmesi sürecinin en canlı şahitlerinden biri olan Büyükelçi Henry Spitzmuller tarafından da Türkiye'nin karanlıklara atılmaması gerektiğinin bildirildiğini ve bu düşüncenin Fransa'nın Brüksel Temsilciliğince de desteklendiğini kaydetmektedir.

Büyükelçi Spitzmuller 9 Ekim 1961 tarihinde başkent Paris'e ilettiği diplomatik telgrafında Türkiye'nin müracaatının olumlu ve olumsuz yönlerini aşağıda şekilde ifade etmiştir: *“Türkiye'nin Topluluk'a ortaklık müracaatı sorununun artık hiç ele alınmaması tercih edilirdi. Ekonomik planda, birçok engel ve*

¹⁰⁸ Georges-Henri Soutou, “La France du Général de Gaulle, la Turquie et l'Europe”, **Commentaire**, Cilt:4, No:104, 2003, s.916.

sorun olduğu görülüyor. Çok genel manada, Müslüman, siyasi olarak kötü eğitilmiş, komşularında kötü örneklerin bulunduğu ülke olan Türkiye'nin Batı'da sadakatinde ihtiyatlı olunması gereken bir ortak olarak bulunmasını engelleyemeyeceğiz. Yani, Yunanistan'ın ardından, fikir edinen Ankara, soruyu içinden sıyrılamayacağımız bir şekilde sormuştur. Eğer, açıkça görüldüğü üzere, çıkarımız Türkiye'yi karanlığa atmak değilse, aşağıdaki faktörü göz önünde bulundurmalıyız. Birkaç gün içinde karşımızdaki Türkiye, Ortak Pazar'a ulaşmayı müzakere edecek Milli Birlik Komitesi Türkiye'si olmayacaktır. Bu defa karşımızda, parlamenter sisteme geçmiş, yeni rejimin Türkiye'si olacaktır. Ülkenin ele aldığı Anayasa tecrübesi, bizim ilkelerimizden esinlenmiştir. Yoksa temsili demokrasi, bir gelenek, bir tecrübe hatta burada (Türkiye'de) artık göremediğimiz bir refah gerektirmektedir.”¹⁰⁹ Büyükelçi buradan yola çıkarak, Ortak Pazar'ın, Türkiye'nin az gelişmişliğine uygun olmadığını ileri sürmekle birlikte, ekonomik, finansal rekabet ve moral desteği olmaksızın Türkiye'nin müracatının çok yüksek bir şekilde başarısızlığa mahkûm olduğunu, öte yandan, başkent Brüksel'de takınılacak olumsuz bir tavrın, az veya çok Anayasa girişimini Fransa'dan örnek alan Türkiye'de büyük çaplı psikolojik ve politik sonuçları beraberinde getireceğini, bu tutumun sorumluluğunu alacak ülkenin de sonuçlarına katlanması gerektiğini, Fransa'nın Batılı müttefiklerinin kendilerini suçlamaktan geri kalmayacağını ifade etmiştir.

Büyükelçi Spitzmuller değerlendirmesindeki paradoksun giderilmesi için çözüm önerisi hususunda, Topluluk'a üye olmanın tüm sorunlara çare olmadığını, üyelikten beklenen avatanların sınırsız olmadığını Türklere açıklamak gerektiğini, bunu yaparken sadece Altılar için ortaya çıkacak güçlükler üzerinde durmayıp, Türkiye için de ekonomik gelişmişliği Topluluk'tan daha alt seviyede bir ülkenin uyumsuzluğu nedeniyle de yaşanacak güçlüklerin üzerinde durulması gerektiğini düşünmüştür.¹¹⁰

Bu esnada, 27 Mayıs darbesi sonrasında 1961 genel seçimleri düzenlenmiş ve İsmet İnönü başkanlığında 20 Kasım 1961 - 25 Haziran 1962 tarihleri arasında

¹⁰⁹ A.e.

¹¹⁰ A.e., s.917.

görev yapacak 26. Hükümet kurulmuştur. Bilahare, 25 Ekim ve 14 Kasım 1961 tarihlerinde AET Bakanlar Konseyi iki defa toplanmış, Almanya, Belçika, Lüksemburg ile Hollanda Türkiye ile ilk aşamada gerçekleştirilecek bir hazırlık süreci akabinde tespit edilmek üzere gümrük birliği sağlayacak bir akit akdedilmesi üzerinde dururken, Fransa beraberinde İtalya ile birlikte, gümrük birliği gibi kesin hedefleri haiz olmayan ve ilk aşamada Türkiye'ye belli başlı fayda sağlayacak bir hukuki metnin ortaya çıkarılması yönünde tavır sergilemiştir.

Öte yandan, yaklaşık üç yıllık bir müzakere süreci akabinde istediğini elde edemeyen Türkiye, hazırladığı memorandum marifetiyle tepkisini AET nezdinde dile getirmiş, iki buçuk yıldır Türkiye'yle müzakerelerin askıya alındığı, bununla birlikte Yunanistan'la ortaklık anlaşmasının hemen akdedildiği hususlarına atıfta bulunmuştur.

Bu esnada, memorandumun tevdi edilmesi sonrasında dönemin Dışişleri Bakanı Selim Sarper görevinden istifa etmiştir. Bakan Sarper, yaptığı açıklamada, vazifesini istediği gibi ifa edemediği bir meselenin halli için istifa ettiğini ifade etmiştir.¹¹¹ 15 Mart 1962 tarihinde Başbakan İnönü ile bir görüşme gerçekleştiren ve basında yer alan haber ve değerlendirmelerde yeni Dışişleri Bakanı olarak tayin edileceği kaydedilen Feridun Cemal Erkin, gazetecilere Londra'ya Londra Büyükelçisi olarak geri döndüğünü ifade etmiştir. İngiltere'ye dönüşünden beş gün sonra Dışişleri Bakanı olarak tayin edilen Feridun Cemal Erkin, bu defa Türkiye'ye dönüşünde Ortak Pazar'a katılmada en büyük engeli ortaya koyan Cumhurbaşkanı De Gaulle ile görüşerek Fransız vetosunun kaldırılması konusunda girişimde bulunmuştur.

Fransız vetosunun kaldırılmasında mihenk taşı olarak addedilebilecek 20 Mart 1962 tarihli görüşmenin içeriği Bakan Feridun Cemal Erkin tarafından doğrudan gazeteci Mehmet Ali Birand'a aktarılmıştır. Söz konusu görüşmede Bakan Erkin, Ankara'ya döndüğünü ve ilk iş olarak Paris'e Büyükelçi tayin edeceğini,

¹¹¹ “Erkin Dışişleri Bakanı Oluyor”, *Milliyet*, 16.03.1962, Sayfa 1

atanacak Büyükelçinin Cumhurbaşkanı De Gaulle'den Türk - Fransız dostluğunun güvencesiyle beraber, Ortak Pazar'daki güçlüğün giderilmesini de isteyeceğini, kendisinin de ricasının bu olduğunu kaydetmesi üzerine, De Gaulle cevaben, Türkiye'nin Ortak Pazar'la yapmak istediği şekilde bir ilişkiye ihtiyacı olmadığını, Türkiye'nin büyük bir millet ve büyük bir ülke olduğunu, kendisine Yunanistan'ın gösterileceğini ve Birlik'e alındığının ifade edileceğini, bunun doğru olduğunu, bununla birlikte Yunanistan'ın küçük bir ülke olduğunu, 6 - 7 milyon nüfusu bulunduğunu ve Balkanlar'dan incek bir komünizm tehlikesinin altında bulunduğunu, Yunanistan'ın Batı tarafından korunmaya ihtiyacı olduğunu, Türkiye'nin böyle bir korunmaya gereğinin olmadığını, Türkiye'nin Ortadoğu'nun en büyük ülkesi ve milletini teşkil ettiğini, bu bölgede bulunan diğerlerinin birer devlet tozu olduğunu kaydetmiştir.

De Gaulle'ün Türkiye'yi bir Ortadoğu ülkesi olarak görmesi ve AET'ye ihtiyacı bulunmadığını ifade etmesi üzerine Bakan Erkin, Yunanistan'un AET'ye katılım sağlayacağını, bir süre sonra Avrupa'nın diğer ülkelerinin de gireceğini ve Türkiye'nin dışarıda kalacağını, Yunanistan'ın rekabeti sonucu Türkiye'nin ürünlerini Rusya'nın kapısında politik ödünler karşılığı satmaya çalışacağını, Fransa'nın Türkiye'yi böyle bir duruma sevk edip etmeyeceğini istifsar etmesi üzerine De Gaulle, Bakan Erkin'in haklı bir gerekçe ileri sürdüğünü beyan ederek, teknisyenlerine bu hususu soracağını ve Türk ihracatının bu duruma gelmesini önleteceğini dile getirmiştir ¹¹².

Görüldüğü üzere, Rusya'nın ve ABD'nin küresel ölçekte lider olmasının her daim karşısında olan Cumhurbaşkanı De Gaulle, Fransa'nın "büyüklük" (grandeur) politikası çerçevesinde, vetosunda revizyona gideceği sinyali ilk defa bu görüşme esnasında verebilmiştir. Bu noktada, Georges-Henri Soutou, Türkiye'nin ortaklık başvurusunun Paris'te artık basit bir salt "aşk" meselesi olmadığını, konunun Türkiye açısından bir varoluşsal mesele olduğunun anlaşılmaya başladığını, bu başvurunun Ankara için basit bir ekonomik çıkar olarak addedilmediğini, bilakis temel bir siyasi

¹¹² Mehmet Ali Birand, **Türkiye'nin Avrupa Macerası 1959-1999**, s.127-128.

mesale olarak ele alındığını kaydetmiştir. Soutou'nun bu değerlendirmesi dönemin Fransa'nın Ankara Büyükelçiliği Geçici Maslahatgüzarı Francis Huré'nin Paris'e iletği 28 Haziran 1962 tarihli diplomatik telgrafında da sarıh bir şekilde görülmektedir. Huré, Batıcılık, laiklik, demokrasi, ilkeleri üzerinde yöneticilerin ülkelerini inşa etdiklerini veya etmek istediklerini, ama bu gerçekliğe Türkiye'de henüz erişilemediği, Türk elitinin kendini zayıf ve kırılğan hissettiği, Türkiye'nin, kendisini hiçbir yardım olmaksızın bütün ülkeyi sürprizlerden uzak tutmak istediği ve bu çerçevede de, Ortak Pazar'ın salt değerli bir kaldıraç olarak değerlendirilmediği, aksine Ortak Pazar'ın, zengin bir Avrupa kulübü, hatta Müslümanlar için dahi medeniyet ideali teşkil eden, Hristiyan Batı'nın azizlerinin azizi olarak görüldüğü ve bunun sonucunda da Türk yöneticilerin Brüksel'den bir onay bekledikleri değerlendirmesinde bulunarak Türklerin gözündeki AET algısını açık bir şekilde tasvir etmiştir.¹¹³

Georges-Henri Soutou, Fransa'daki tutum değişikliğinin bir diğer sebebi olarak da Fransa'nın kendi çıkarları çerçevesinde Türkiye'nin ortaklık müracaatına olumlu bakan Almanya'nın desteğini 12 Aralık 1962 tarihinde parafe edilen Yaoundé Konvansiyonu için almak olarak değerlendirmiştir. Zira Soutou, başlangıçta anılan konvansiyona karşı çıkan Almanya karşısında, Afrika'daki ekonomik çıkarlarından mahrum kalmamak için Türkiye'nin ortaklığının Anadolu'ya açılmak için fırsat olarak gören Almanya'nın yanında Fransa'nın da Türkiye'ye olumlu yaklaşmak durumunda kaldığını mütalaa etmektedir.

Soutou değerlendirmesinde ayrıca, o dönem Fransa'nın transatlantik ilişkilerinde derin bir revizyona gitme eğilimi sergilediğini, 1964 yılından itibaren SSCB ile ayrıcalıklı ilişkiler geliştirmek istediğini, soğuk savaş perspektifini geçen ve kıtayı bu perspektif etrafında birleştiren yeni bir Avrupa sistemi kurmak istediğini, bu çerçevede de, SSCB'nin ve Üçüncü Dünya'nın De Gaulle'ün dış politikasında artan bir yer kapladığını, bu meyanda, Türkiye'nin ilginç bir ortak olabileceğinin mütalaa edildiğini, Ankara'yla yakınlaşmanın Fransa'nın çıkarlarına

¹¹³ Georges-Henri Soutou, "La France du Général de Gaulle, la Turquie et l'Europe", **Commentaire**, Cilt:4, No:104, 2003, s.918.

uygun olan Ortadoğu, Akdeniz, Doğu - Batı ilişkilerinin gelişimi gibi konularda işbirliği sağlayabileceğinin değerlendirildiğini ifadeyle, yukarıda aktarılan Erkin - De Gaulle görüşmesinin de, General De Gaulle'ün ekonomik yönden ziyade konuyu siyasi yönüyle ele aldığını ispatladığını aktarmıştır.¹¹⁴

Öte yandan, Fransız tarihçi Maurice Vaisse, Georges-Henri Soutou'nun aksine, De Gaulle'ün Türkiye'nin üyeliğine rıza gösterdiği hipotezinin büyük ölçüde mantıksız ve temelsiz olduğunu savunmaktadır. 1963'ün başında De Gaulle'ün, Ortak Pazar'a katılmak amacıyla Büyük Britanya ile müzakereleri sürdürmeyi reddetmesine karşı çıktığını ifade eden Vaisse, Büyük Britanya'ya özgü nedenlerin yanı sıra, De Gaulle'ün, Fouchet Planı'nın başarısız olmasına rağmen, Fransız - Alman ekseninde bir "Avrupalı Avrupa" kurma iradesini halen sürdürdüğünü, bu Avrupa modelinin ise ancak karşılaştırılabilir ve birbirine yakın ülkelerden oluşabileceğini ileri sürmüştür. Vaisse, gelişmekte olan bir ülke statüsündeki Türkiye için durumun böyle olmadığını, üstelik Türkiye'nin Amerika Birleşik Devletleri ile mevcut ilişkilerinin onu AET içinde bir başka Truva atı (Birleşik Krallık'a atıfla) yapacağını iddia etmiştir.¹¹⁵ Vaisse üstelik yukarıda ifade edilen De Gaulle - Erkin görüşmesine ilişkin Fransız diplomatik arşivlerinde bir kayda ve tutanağa da erişemediğini ayrıca not etmiştir.

De Gaulle'ün Türkiye politikasındaki yaklaşımı hususunda 1991 - 1998 yılları arasında Türkiye Cumhuriyeti Paris Büyükelçiliği görevini deruhte eden ve Ankara Anlaşması'nın hazırlandığı yıllarda Paris Büyükelçiliği'nde Üçüncü Kâtip olarak görev yapan Emekli Büyükelçi Tanış Bleda ise bu çalışma için vermiş olduğu 23 Nisan 2020 tarihli mülakatında, Türkiye'nin 1959 yılında, yani Roma Anlaşması'nın imzasından iki yıl sonra Topluluğa ortak üyelik teşebbüsünün Avrupa Birliğini Altılar arasında öngören ve ABD'nin güdümüne girmemek için İngiltere'nin Topluluğa entegrasyonuna dahi karşı çıkan De Gaulle tarafından prensipte haliyle olumlu karşılanmadıysa da müzakerelerin açılmasına karşı çıkmadığını, İngilizlerin bir serbest mübadele bölgesi kurma teşebbüslerinden

¹¹⁴ A.e., s.919.

¹¹⁵ Vaisse, "De Gaulle a-t-il ouvert les portes de l'Europe à la Turquie?", s.398.

rahatsız olan Fransa'nın Türkiye ve Yunanistan'ın Ortak Pazar'ı tercih etmesinin bunda belirli bir rol oynamış olabileceğini ifade etmiştir.¹¹⁶

Müzakerelerde Türkiye'nin doğrudan bir gümrük birliği talebine Fransa'nın karşı çıkarak bunu ancak bir hazırlık dönemi sonrası kabul edebileceğini açıklarken Yassıda kararlarının ve infazların görüşmeleri bir süre durdurduğunu, İnönü Kabinesi'nin kurulmasından sonra tekrar Almanların ısrarı ile başlayan müzakerelerde artık bir hazırlık dönemi gereğinin kabul edildiğini, Ortaklık Anlaşması'nın Fransa'nın sadece Türkiye'ye bağlı olmayan nedenlerle oyalamalarına rağmen 12 Eylül 1963'te ve Fransa'nın görüşleri istikametinde Ankara'da imzalandığını, bu noktaya gelinmesinde Almanya'nın rolünün büyük olduğunu ve Komisyon Başkanı Walter Hallstein'in herkesçe paylaşılmasa da imza sırasında artık Türkiye'nin Avrupa'da olduğunu açıklamak suretiyle konuyu noktaladığını ileri sürmüştür.¹¹⁷

Bu esnada, 14 - 21 Temmuz 1963 tarihinde Türkiye'ye bir çalışma ziyareti gerçekleştiren dönemin Fransa Başbakanı Georges Pompidou ve Dışişleri Bakanı Maurice Couve de Murville'in ziyaretine ilişkin Milliyet Gazetesi'nin 16 Temmuz 1963 tarihli "*Türk - Fransız görüşmeleri Ankara'da başladı*" başlıklı haberde, çok samimi ve dostane geçen görüşmelerde Avrupa'nın iktisadi ve siyasi yönündeki gelişmeler, Ortak Pazar bahis konusu edilmiştir. Fransızlar Türkiye'nin Ortak Pazar'a katılmalarından duydukları memnuniyeti belirtmişlerdir. Görüşmelerde Türkiye'nin kalkınma planına Fransızların desteğini talep eden Başbakan İsmet İnönü'ye cevaben, Başbakan Pompidou, kendisinin Türkiye Cumhuriyeti'nin, hatta Avrupa tarihinin bir kısmını teşkil ettiğini, Atatürk'ün gayretiyle Türkiye'nin uyanışının Türk memleketinin sınırlarını aşan bir olay olduğunu dile getirerek ve ziyaretinin iki ülke arasındaki ilişkileri geliştireceğini beyan etmiştir.¹¹⁸

¹¹⁶ Tanış Bleda, İstanbul, 23 Nisan 2020, kişisel görüşme.

¹¹⁷ Tanış Bleda, İstanbul, 23 Nisan 2020, kişisel görüşme.

¹¹⁸ "Ortak Pazar Anlaşması İmzalandı", *Milliyet*, 13.09.1963, Sayfa 7.

Başbakan Pompidou'nun ziyareti dönemin Fransız basınında, Ankara'nın Pompidou ve Couve de Murville'den mühim iktisadi yardım talep ettiği ifadesiyle, General De Gaulle'ün Yunanistan seyahatini müteakip başbakan ile dışişleri bakanının Türkiye ziyaretinin “*Fransız Hükümeti'nin Orta Doğu'da nüfuzunu sağlam şekilde yerleştirmek arzusunu açıkça ortaya koyduğu*” cümlesiyle dile getirilmiştir.¹¹⁹

Bununla birlikte, Georges - Henri Soutou, Fransız diplomatik arşivlerine dayandırdığı çalışmasında, anılan ziyarette Başbakan İnönü'nün Fransız muhataplarına Türkiye'nin Avrupa inşası içerisinde bir bütünleşmeyi arzu ettiğini bildirmesi üzerine cevaben Başbakan Pompidou'nun, Türkiye'nin hayal kurmadan Altılarla ekonomik çabalarını sürdürmesi gerektiğini, bu uğurda bir ilerlemenin mümkün olması halinde Türkiye'yle daha sonra görüşeceğini dile getirdiğini bildirmektedir.¹²⁰

Söz konusu ziyaretin Ankara Anlaşması'na giden süreci ne derece kolaylaştırdığı bilinmemekle birlikte, De Gaulle'ün vetosunun kalkması sonrası, İnönü Hükümeti'nin demokratik seçimle yeniden hükümet kurması ve AET arzusunu sürdürmesi Topluluk ülkeleri nezdinde olumlu bir etki yaratmıştır. 24 Temmuz 1962 tarihli Ortak Pazar Konseyi, Türkiye'yle gümrük birliğine giden sürecin kararlarını nihayetinde alabilmiştir. Bahse konu toplantıda, Fransa'nın öne attığı, Ortaklık Anlaşması'nın ilkesinin gümrük birliği olacağı, ilk olarak tanınacak hazırlık döneminde, Türk ekonomisinin kalkınmasına tek taraflı yardımcı olunacağı, bu dönemin sonuna doğru bir inceleme yapılacağı, eğer ekonomi, yükümlülükleri kaldırabilecek durumdaysa, o zaman gümrük birliğine gitmek için gereken maddeleri, ikinci dönem diye adlandırılan süre için saptanacağı, olmazsa hazırlık döneminin uzatılacağı görüşü hâkim olmuştur.¹²¹

¹¹⁹ “Ortak Pazar Anlaşması İmzalandı”, *Milliyet*, 13.09.1963, Sayfa 8.

¹²⁰ Soutou, “La France du Général de Gaulle, la Turquie et l'Europe”, s.920.

¹²¹ Mehmet Ali Birand, **Türkiye'nin Avrupa Macerası 1959-1999**, s.131.

Öte yandan, Georges-Henri Soutou, yukarıda ifade edilen toplantıdaki yaklaşımdan da görüleceği üzere, 1963 sonrası Fransa'nın AET özelinde Türkiye politikasındaki değişiklik konusunda, De Gaulle için Türkiye'nin ontolojik olarak medeniyet anlamında Hristiyan köklere sahip Avrupa'ya bir aidiyetinin bulunmadığına inandığını, aynı zamanda, siyasi ve Avrupa'daki uluslararası ilişkiler planında, De Gaulle nezdinde konunun hiç şüphesiz çok karmaşık olduğunu ve Türkiye'nin bu uluslararası sisteme Birinci François döneminden beri dâhil olduğunu, söz konusu durumun da De Gaulle'deki politika değişikliğine sebebiyet verdiğini, zira 1963 öncesinde, De Gaulle'ün Avrupa politikasının Altıların uluslararası kişiliğini pekiştirmek olduğunu, hatta bunlar arasında AET'nin savunma ve dış politikasının da bulunduğunu, bu meyanda, Fransa'nın sözkonusu hedefi zayıflatacağı düşüncesiyle Türkiye ile AET arasında bir yakınlaşmanın taraftarı olmadığını, 1963 sonrası ise anılan yaklaşımın içerik değiştirdiğini, De Gaulle'ün daha klasik bir yaklaşım olan Avrupa Konseri, Avrupa Uyum (concert européen) politikasını benimsediğini, bu sistemde Türkiye'nin de yerinin olduğuna inandığını ve hatta Batı - Doğu sorunsalının aşılmasında ve Ortadoğu'daki durumun gelişmesinde Türkiye'nin etkiye sahip olacağını düşündüğünü ileri sürmektedir. Türkiye'nin AET'ye ve Batı'ya eklenmesini ve yakınlaşmasını ise Soutou, "Avrupa asimptotu" kavramıyla açıklamaktadır. (Asimptot: belirli bir A eğrisine istenildiği kadar yaklaşabilen ikinci bir B eğrisine verilen isimdir.)

Bu çerçevede, Soutou'nun tanımladığı ve bu çalışmanın da savunageldiği tez olan Avrupa asimptotu kavramı, ilerleyen bölümlerde de görüleceği üzere Türkiye'nin AET ve sonrasında AB ile olan ilişkilerinde Fransa'nın Türkiye politikasını en önemli tanımlayan terimlerden biri olarak addedilebilecektir. Zaman içerisinde görülecektir ki, Fransa hiçbir zaman Türkiye'yi günümüzün Avrupa Birliği kurumlarında yeri olan bir ülke olarak değerlendirme refleksi geliştirmemiş, Türkiye'yi bir tampon ülke olarak kullanma eğilimi çerçevesinde ülkenin Avrupa'da olmayan ama Avrupa'nın yanında yer alan, bir "Avrupa asimptotu" olarak görmeyi yeğlemiştir. Bu yaklaşımda göreve gelen tüm Fransız cumhurbaşkanlarının ortak yaklaşımı halini alarak, Fransa'nın AB özelindeki Türkiye politikasına bir devlet politikası özelliği kazandırmıştır.

24 Temmuz 1962 tarihli Ortak Pazar Konseyi sonrası Türkiye ile AET arasında müzakereler artarak devam etmiştir. Nihayetinde Ankara Anlaşması olarak bilinen ve günümüzde Türkiye - Avrupa Birliği ilişkilerinin hukuki temelini tesis eden söz konusu belge 25 Haziran 1963'te Brüksel'de paraflanarak, 12 Eylül 1963'te Ankara'da akdedilmiştir. Ankara'daki törene Fransa'yı temsilen Dışışleri Bakanı Couve de Murville iştirak etmiştir.

13 Eylül 1963 tarihli Milliyet Gazetesi'nde Ankara Anlaşması'na ilişkin Ortak Pazar Komisyonu Başkanı Profesör Walter Hallstein tarafından Türkiye'nin Avrupa'nın bir cüz'ü oluşunun tescili olarak belirtilen Türkiye ile Ortak Pazar arasındaki ortak üyelik anlaşmasının Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Şeref Salonu'nda saat 11:45'te imzalandığı, imza törenine Feridun Cemal Erkin (Türkiye), Paul Henri Spaak (Belçika), Maurice Couve de Murivelle (Fransa), Emilio Colombe (İtalya), Eugene Schaus (Lüksemburg), M.A.H. Luns'un (Hollanda) iştirak ettikleri, imza töreninden önce Feridun Cemal Erkin'in, anlaşmanın siyasi bakımdan Türk milletinin hayatında bir dönüm noktası teşkil ettiğini, Ortak Pazar'ın gayesi olan ekonomik birleşme ve Gümrük Birliği'ni eşi görülmemiş bir siyasi karar olarak vasıflandırdığını, Türk milletinin, bu anlaşma ile ne kadar ağır bir yük altına girdiğini bildiğini, hükümetin bütün güçlükleri yenme hususunda azimli olduğunu belirttiği ifade edilmiş, Erkin'in anlaşma ile açılan döneme ilişkin Türkiye'yi Avrupa'nın bir parçası olma arzu ve özgürlüğü ile tescil eden, barış ve refah yolunda ilerleme vaadleriyle dolu şerefli bir devir olduğu sözlerine yer verdiği vurgulanmıştır.¹²⁴

Konuya ilişkin dönemin Dışışleri Bakanlığı İktisat ve Ticaret Dairesi Genel Müdürü Büyükelçi Kamüran Gürün ise Anlaşmanın akdedilmesiyle birlikte Türkiye'nin ekonomik yaşamında yeni bir dönem açıldığını, ülkenin ekonomik yaşamımını Ortak Pazar'a hâkim olan prensiplere uyum sağlaması gerekeceğini, Türkiye'nin Avrupa Ekomomik Topluluğu ile ortaklık kurmak amacıyla başvuruda bulunduğu andan itibaren ülke genelinde Ortak Pazar'ın ne kazandıracığı konusunun bir tartışma konusu haline geldiğini, bu durumda gelecek için ortaya konulan

¹²⁴ "Ortak Pazar Anlaşması İmzalandı", *Milliyet*, 13.09.1963, Sayfa 1.

tahminlerin doğruluğunu kanıtlamak için en kuvvetli delilin zaman olduğunu, benzer düşünce ve endişelerin Ortak Pazar'ın tesisi esnasında Altılarda da vuku bulduğunu, artık bu durumun Altılar bünyesinde yer almadığını, Ortak Pazar'ın işlemeye başladığı andan itibaren aradan geçen dört yılın bütün şüpheleri yıktığını, Türkiye için de benzer durumun mevzubahis olacağını ileri sürmüştür.¹²⁵

Böylelikle, yaklaşık dört yıl çetin ve karmaşık diplomatik müzakerelere ev sahipliği yapan ve Fransa'nın zikzaklı siyasi tutumlarıyla evrilen Ankara Anlaşması, imzalanması süreci akabinde 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Anılan Anlaşma, üç bölümden müteşekkil ve sonunda gümrük birliğine ulaşım olarak tasarlandığı cihetle, hazırlık döneminin 1 Aralık 1969'da nihayete ermesi ve geçiş döneminin başlaması öngörülmüştür. Gümrük Birliği'ne ilişkin kuralları içeren Katma Protokol ise 23 Kasım 1970 tarihinde akdedilmiştir. Ankara Anlaşması'nın imzalanması sürecinde yaşandığı gibi Katma Protokolün hazırlık süreci de Türkiye açısından sancılı bir müzakere süreci olmuştur. Söz konusu süreç, işbu çalışmanın konu evrenini aştığı cihetle burada yaşanan sürecin detaylarına girilmeyecek olmakla birlikte, müzakerelerin sürdürüldüğü yıllarda gerçekleştirilen cumhurbaşkanları seviyesindeki karşılıklı ziyaretlerdeki (Bkz. Ek-1 ve Ek-2) Ortak Pazar boyutu ön plana çıkarılacaktır. Katma Protokole giden süreçte, dönemin Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay Haziran 1967'de başkent Paris'e bir ziyaret gerçekleştirmiş, iade-i ziyaret olarak addedilebilecek cumhurbaşkanı ziyareti ise Ekim 1968'de De Gaulle tarafından Türkiye'ye yapılmıştır.

Dönemin Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay 27 Haziran 1967 tarihinde, beraberinde dönemin Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil ile birlikte Fransa'ya bir haftalık çalışma ziyareti gerçekleştirmiştir. Söz konusu ziyarete ilişkin ilk açıklama, 28 Nisan 1967 tarihinde Fransa Cumhurbaşkanlığı'na yapılmıştır. Açıklamada, General De Gaulle'ün daveti üzerine, Türkiye Cumhuriyeti

¹²⁵ Kamuran Gürün, "Ortak Pazarın Düşündürdükleri", *Milliyet*, 13.09.1963, Sayfa 2.

Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay ve eşi 27 - 30 Haziran 1967 tarihlerinde Fransa'ya resmi bir ziyaret gerçekleştireceği ifadelerine yer verilmiştir.¹²⁶

Türk basınında anılan ziyaret geniş yer kaplamış olup, görüşmeye ilişkin De Gaulle, *“Bugün ziyaret ettiğiniz Fransa, birçok vahim imtihanlardan geçtikten sonra, tam bir yenileşme devresindedir ve diğer memleketlerinde de bu arada bilhassa eskiden beri derin ve dostane bir takdir beklediği Türkiye'nin gelişmesine faydalı olmak azmindedir. Paris'e vasıl olduğunuz bugün, dünya ve özellikle Türkiye'nin çok önemli bir yer tuttuğu Doğu vahim buhranlar içindedir ve bu şartlar dâhilinde her şey memleketlerimizi, her şeye rağmen, bütün insanların muvazene, ilerleme ve barış içinde yaşamaları için hizmette bulunmaya ve bunun için de hareket ve faaliyetlerini birleştirmeye sevketmektedir. Bununla Sayın Başkan, buluşmamız ve görüşmemizin ne derece ehemmiyet kesbedebileceğini ifade etmiş oluyorum. Yaşasın Türkiye”*¹²⁷ ifadeleriyle Türkiye tutumunu ilan etmiştir.

Söz konusu görüşmedeki ifadelerden de görüleceği üzere, De Gaulle'ün Türkiye düşüncesinin belli oranda bir pragmatizme dayandığı görülecektir, zira Fransa “Doğu” kavramı altında aktarmaya çalıştığı coğrafyalarda, Türkiye ile olası işbirliğinin önemine inandığı görüşünü dile getirmektedir. Burada da bir nevi Türkiye'nin, Fransızlar nezdinde “Doğu” kavramıyla özdeşleştirilmekte olduğu müşahade edilmektedir. Ayrıca, De Gaulle söylemlerinde iki ülke arasındaki mikro seviyedeki siyasi söylemlerin ötesinde, dünya barışından yola çıkarak küresel dış politika söylemlerinde bulunmuştur.

Öte yandan, ziyarete ilişkin Fransız basınında çıkan haberlerde ise Cumhurbaşkanı Sunay ve Cumhurbaşkanı De Gaulle'ün üç saat onbeş dakika baş başa görüştüğü, söz konusu görüşmede, Fransız - Türk ikili ilişkilerinin ele alındığı, ülkeler arasında hiçbir siyasi uyuşmazlığın bulunmadığı, iki ülke arasında ekonomik ve kültürel ilişkilerin de değerlendirildiği beyanla, Fransa ve Türkiye arasındaki

¹²⁶ Le Monde, “Le président de la République de Turquie invité officiel de la France du 27 au 30 juin”, (Çevrimiçi), https://www.lemonde.fr/archives/article/1967/04/29/le-president-de-la-republique-de-turquie-invite-officiel-de-la-france-du-27-au-30-juin_2625389_1819218.html, 25 Nisan 2020.

¹²⁷ “Sunay, De Gaulle ile Görüştü”, *Milliyet*, 28.06.1967, Sayfa 7.

işbirliğinin gelişmesinde Cumhurbaşkanı Sunay'ın ziyaretinin yeni ve önemli bir aşamayı teşkil ettiği aktarılmıştır.

Fransız diplomatik kaynaklarında ise Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay ile Cumhurbaşkanı De Gaulle'ün görüşmesinde, Cumhurbaşkanı De Gaulle, asırlardır, Türkiye'yi, cesaret dolu, gurur dolu, yetkinliği bulunan, bütün mücadelelerin prestijli sembolü, Doğu'nun umutları ve kanıtı olarak görme alışkanlığına sahip olduklarını, her iki ülkenin de hiçbir şekilde başka hiçbir devleti güdümüne almak istememesi ve başka birisi tarafından domine edilmemesi yönündeki kararlılığının, her şeyden önce iki ülke arasında temel bir sempati yarattığını, özellikle Türkiye'nin tarihi başkentlerden birini oluşturduğunu, temel sıkıntılar üzerinde Asya ile birleştiği, kaderi Almanya'nın kader problemi ile ipotek edilen Avrupa'da, iki cumhuriyetin çıkarına olan şeyin iki kampın verimsiz muhalefeti yerine, kıtanın tüm halkları arasında dinginlik, anlayış ve işbirliği tesis etmek amacıyla güçlerini birleştirmek olduğunu ifade etmiştir. Cumhurbaşkanı ayrıca, küresel bedbahtlığa son vermeyi tehdit eden ve dünyanın diğer bölgelerinde aynı rekabetin ortaya çıkardığı ve ağırlaştırdığı kanlı dramlara gelindiğinde, Türkiye ve Fransa'nın, bu durumları gözlemlemeyi ve çözümleme tarzlarını harmonize etme konusunda hiçbir engel çıkarmadıklarını, her iki devletin de toplumların kendi geleceğine kendisinin karar vermesi hususunu sorunların tek çözüm yöntemi olduğuna inandığını, bu yüzden Fransa'nın, kendi açısından, geçmişte olmadığının aksine Türkiye'nin bugün daha fazla yanında olmayı elverişli ve arzu edilir bulduğunu vurgulamıştır.¹²⁸

De Gaulle'ün açıklamalarından da görüldüğü üzere iki kutuplu dünyada Türkiye, Fransa'nın tahayyül ettiği dış politika yaklaşımında önemli bir ülke olarak addedilmektedir. Bunda hiç şüphesiz Fransa'nın konumunu güçlendirme konusunda Türkiye'nin katkısından da en üst seviyede istifade etme amacı yatmaktadır. 1960'ların ikinci yarısında olumlu bir mecraya doğru ilerleyen Türk - Fransız ilişkileri Cumhurbaşkanı Sunay'ın ziyareti sonrası gerçekleştirilen De Gaulle'ün Türkiye ziyaretiyle birlikte daha da perçinlenmiştir.

¹²⁸ Soutou, "La France du Général de Gaulle, la Turquie et l'Europe", s.922.

Büyükelçi Bleda bu hususta De Gaulle'ün düşünce sisteminde bir değişiklik olduğunu ve supranasyonal bir Avrupa'ya karşı çıkan Fransa cumhurbaşkanının milli bağımsızlık kavramına ve Avrupa'da denge politikasına yöneldiğini ve Avrupa'nın temelini devletlerarası işbirliğine dayandığını müşahade ettiklerini, supranasyonal bir Avrupa'ya karşı en iyi antidotun yeni üyeler almak olduğu ifadesi ve Atlantik'ten Urallara Avrupa sloganının, bu değişimin ve Türkiye'ye daha büyük bir önem vermeye başladığının bir göstergesi olduğunu kaydetmiştir.

Nitekim bu değişen hava içinde Fransa'nın Katma Protokolü ilk onaylayan ülke olduğunu, De Gaulle'ün nezdinde Türkiye'nin belki tam Avrupalı bir ülke olmadığını ancak yaşlı kıtanın siyasi sisteminde önemli bir aktör olduğunu, hatta De Gaulle'ün hatıratında *“Avrupa’da her iki Cumhuriyetin (Türkiye ve İspanya) menfaati lüzumsuz zıtlasmalar yerine gayretlerini birleştirerek Avrupa halkları arasında yumuşama, ahenk ve işbirliği yaratmaktır. Avrupa Cebelitarık’tan Urallara kadar uzanır. Bu bölgedeki bazı rejimler için farklı düşüncelerim olsa da, Madrid ve Ankara ile ilişki kurdum. Bence bunu gerçekten isteyen herkes Avrupa’nın bir parçasıdır”* ifadelerini kullandığını dile getirmiştir.¹²⁹

General De Gaulle, 25 - 30 Ekim 1968 tarihinde beraberinde eşi ve dönemin Dışişleri Bakanı Michel Debré ile birlikte Türkiye'ye resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir. 30 Ekim 1968 tarihli ziyarete ilişkin yapılan ortak açıklamada, Avrupa Ekonomik Topluluğu'na ilişkin çok fazla yer ayrılmamış ve genel ifadelerle iyi niyet beyanları dile getirilmiştir. Açıklamada, her iki tarafın da Türkiye ve Avrupa Ekonomik Topluluğu arasındaki “Ortaklık'ın” olumlu gelişiminden duyulan memnuniyeti dile getirdiği ve tarafların Ortaklık bağlarını pekiştirmek amacıyla çaba sarfetme gerekliliğini vurguladıkları kayda geçirilmiştir.¹³⁰ Zira Türk basınında yapılan değerlendirmelerde, General De Gaulle'ün, Türkiye'ye iki ülke arasındaki günlük sorunlar üzerinde durmaktan çok, dünya politikası ile ilgili önemli teklif ve

¹²⁹ Tanşuğ Bleda, İstanbul, 23 Nisan 2020, kişisel görüşme.

¹³⁰ Le Monde, “Le communiqué final”, (Çevrimiçi), https://www.lemonde.fr/archives/article/1968/10/31/le-communique-final_2493222_1819218.html, 26 Nisan 2020.

telkinlerde bulunmak niyetiyle geldiği, konuşmalarında Türkiye'ye yardım konsorsiyumuna Fransız katkısından, Ortak Pazar'la ilgili sorunlardan, Fransa'ya gidecek Türk işçilerden hemen hemen hiç söz etmediği, buna karşılık dünya gelişmeleri karşısında izlenmesi gereken dış politika konusunda ısrarla durduğu, De Gaulle'ün bunu yaparken Türkiye'ye Fransa ile ortak bir dış politika teklif ettiğini gizlemediği yorumları yapılmıştır.¹³¹ Ayrıca, Türk basınında çıkan haberlerde ise Sunay ve De Gaulle arasında yapılan görüşmelerde ele alınan konularda tam bir anlaşmaya varıldığının altı çizilmiştir.¹³²

Türk basınında yer alan yukarıdaki değerlendirme Fransız akademik çalışmalarında da paylaşılmıştır. Fransız tarihçi Maurice Vaisse, Başkan Sunay'ın Haziran 1967'de Fransa'ya, Başkan de Gaulle'ün Ekim 1968'de Türkiye'ye yaptığı ziyaretlerin ardından, ortaklık bağlarının güçlendirilmesi konusunda mutabakata varıldığı, De Gaulle'ün bir kez daha Türkler ve Fransızlar arasında ne kadar çok ortak nokta olduğunu dile getirdiği, bu kapsamda iki ülke arasındaki işbirliğinin gayet doğal olduğu, ancak her iki ziyarette de General'in Türkiye'nin entegrasyonuna ilişkin onayı hiçbir şekilde ifade etmediği yorumunda bulunmuştur.

Bununla birlikte bu hususta bir karşıt görüş de ileri sürülmüştür. De Gaulle'ün dönemin mevcut küresel dengeler sisteminde Türkiye'yi, Amerikalıları ve Sovyetleri dengelemesi için ideal aday olarak değerlendirdiği, bu çerçevede, 1968'de Türkiye'ye yaptığı resmi ziyarette De Gaulle'ün ikili bir amacının olduğu, ilk olarak Türkiye'nin devam ettirdiği Avrupa projesine güven vermek ve ikinci olarak da onu Fransa'ya yaklaştırmak olduğu, buna karşın her ne kadar De Gaulle'ün Türkiye'yi ziyaretinin gerçek nedeni bilinmese de, gerçekleştirilen ziyaretin Türkiye'nin Avrupa'ya olan inancının güçlenmesine yol açtığı değerlendirmesi de geliştirilmiştir.¹³³ Her hal ve karda, sonuç itibarıyla De Gaulle dönemi Beşinci Cumhuriyet dönemi Türk - Fransız münasebetlerinin temellerinin atıldığı ve Türkiye'nin AET ile ilişkilerinin tüm zorluklarına rağmen karşılıklı ziyaretler (Bkz.

¹³¹ “Dış Politikada Türk-Fransız Ortaklığı”, *Milliyet*, 28.10.1968, Sayfa 1.

¹³² “Türkiye ile Fransa arasında işbirliği kuvvetlendirilecek”, *Milliyet*, 30.10.1968, Sayfa 1.

¹³³ Archives Ouvertes, “Les relations franco-turques à l’époque du Général De Gaulle (1958-1969).”, (Çevrimiçi), <https://tel.archives-ouvertes.fr/tel-01535065/document>, 20 Ağustos 2019.

Ek-1 ve Ek-2) ve söylemler ile pekiştiği bir dönem olmuştur. Türk - Fransız ikili münasebetlerinin “Gaullist” dönemi olarak addedilebilecek bu dönemin temel özellikleri genel itibariyle halef Cumhurbaşkanı Georges Pompidou’ya da bir siyasi miras olarak devredilmiştir.

2.1.2. Georges Pompidou Dönemi

14 Nisan 1962 - 10 Temmuz 1968 tarihleri arasında Fransa Başbakanlığı görevinde bulunan Georges Pompidou, Cumhurbaşkanı De Gaulle’ün görevden ayrılması akabinde 30 Nisan 1969 tarihinde cumhurbaşkanlığı seçimleri için adaylığını ilan etmiş ve 15 Haziran 1969 tarihinde ikinci turu tertip edilen Fransa cumhurbaşkanlığı seçimlerinde merkezîyetçi aday Alain Poher karşısında oyların yüzde 58,21’ini elde ederek Beşinci Cumhuriyet’i’n ikinci cumhurbaşkanı unvanını kazanmıştır.

Yedi yıllık görev süresini tamamlayamadan yakalandığı rahatsızlık sebebiyle görevi esnasında yaşamını yitiren Pompidou, Beşinci Cumhuriyet döneminde görevi devam ederken hayatını kaybeden ilk ve tek Fransa cumhurbaşkanı olmuştur.

Eski Cumhurbaşkanı De Gaulle ile aynı siyasi anlayıştan gelen Pompidou, her ne kadar genel itibariyle Gaullist politikaları sürdürmeye devam etse de bilhassa dış politikada izlediği yaklaşımlar ile “Pompidolien” bir dış politikanın mimarı olmuş, Fransa’nın bağımsızlığı, Batı ve Doğu Bloğu ülkeleri ile iyi ilişkiler geliştirme, AET’nin genişlemesini destekleme, dış politikasını Avrupa, Akdeniz, Afrika ve Ortadoğu’yla sınırlama, üçüncü dünya ülkeleri söyleminde De Gaulle kadar ısrarcı olmama gibi tutumlarla Fransız dış politikasını sürdürmüştür. François Dubasque, bu kapsamda, Pompidou'nun dış politikasının De Gaulle’ünkinden daha faydacı ve daha az kibirli olduğu yorumunda bulunmuştur.¹³⁵

¹³⁵ François Dubasque, “1969, Le moment Pompidou ?”, 1969 en Europe. Année des relèves ou des ruptures?, Derl: Jean-Marc Guislin, s.55-64. Palgrave Macmillan, Lille, 2018.

Başbakan Georges Pompidou, Türkiye'ye müzahir tutumunu Cumhurbaşkanı seçilmezden evvel cumhurbaşkanlığı adaylığı esnasında Fransız basınına verdiği mülakatta, Türkiye'yi bizzat ziyaret ettikten sonra çok sevdiğini, iki ülke arasında bugüne kadar mevcut işbirliğini cumhurbaşkanı seçilmesi durumunda daha da geliştirmeyi istediğini, Fransa'nın Türkiye ile ilişkilerini artırıp, tüm alanlarda bağlarını pekiştirmeyi arzu ettiğini, partisinin inancının Fransa'nın Atlantik Pakti'ndan çıkması ve askeri bloklaşmaların engellenmesi olduğunu belirterek, Akdeniz bölgesinin tarafsız ve dış etkilerden uzak kalmasını temenni ettiklerini, Türkiye'nin NATO içerisindeki mevcudiyetinin neticelerini tartışmaya gerek bulunmadığını ifade etmiştir.¹³⁶ Beşinci Cumhuriyet dönemi Fransa cumhurbaşkanları adaylarının seçim kampanyası dönemindeki söylemleri analiz edildiğinde, Türkiye'ye müzahir bir bakış açısı sergiledikleri tespitinin yapılmasının mümkün olmadığı görülecektir. Bu meyanda, genel itibariyle sol ideolojiyi haiz siyasi parti mensubu cumhurbaşkanlarının Türkiye'ye müzahir bakış açısı sergilediği yorumu yapılabilecekken, bir sağ parti mensubu olan Pompidou'nun Türkiye'yi destekler politika ve söylemleri, Fransız siyasetindeki alışlagelmiş Türkiye tutumunun çerperinin dışına çıkan ayırıksı bir örneği teşkil etmektedir.

Pompidou'nun müzahir yaklaşımını cumhurbaşkanı olduğu dönemde bakanlık görevi ifa eden Fransız siyasetçilerde de görmek mümkündür. Örneğin, 15 - 20 Eylül 1971 tarihlerinde Pompidou'nun cumhurbaşkanlığı döneminde Türkiye'ye bir ziyaret gerçekleştiren Fransız Dışişleri Bakanlığı'nda devlet bakanı olarak görev yapan Jean de Lipkowski 12 Ocak 1972 tarihinde Milliyet gazetesine verdiği özel demeçte, yeni bir Avrupa'nın eşiğinde olduklarını, gelecek on yılda Avrupa kıtasında önemli değişikliklerin cereyan edeceğini, olasılıkları Türkiye'yle birlikte tasavvur etmek, incelemek ve değerlendirmekte yarar bulunduğunu mütalaa ettiklerini kaydetmiştir.¹³⁷

Sözkonusu ziyaret hakkında Le Monde gazetesinde yayımlanan 17 Eylül 1971 tarihli haberde, De Lipkowski'nin anılan ziyareti esnasında Başbakan Nihat Erim'in

¹³⁶ "Türkiye ile Fransa ilişkileri artırmak istiyorum", *Milliyet*, 29.05.1969, Sayfa 3.

¹³⁷ "Avrupa'nın Sorunlarını Türklerle Düşünmeliyiz", *Milliyet*, 12.01.1972, Sayfa 9.

gelecek yıl yapılacak ziyaretinin hazırlıklarının görüleceği, 1967 senesinde de Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın Fransa'ya resmi bir ziyarette bulunduğu, Ekim 1968'de ise General De Gaulle'ün cumhurbaşkanı olarak son resmi ziyaretini Türkiye'ye gerçekleştirdiği, söz konusu ziyaretlerin iki ülke arasındaki ilişkilerin ne denli iyi olduğunu gösterdiği ve dış politika konusunda yaklaşımların birçok noktada birbiriyle uyumlu olduğu yorumu yapılmıştır.¹³⁸

De Lipkowski'nin yukarıda kayıtlı sözleri hakkında dönemin Milliyet gazetesi başyazarı Abdi İpekçi, adı geçene bu sözleri söyleten nedenin Amerika'nın durumunun değişmesi ve bu değişikliğin kuvvetler dengesini etkilemesi olduğunu, Amerika'nın Avrupa'daki iktisadi ve askeri yükümlülüklerini azaltmakta, kendi kıtasına çekilmekte olduğunu, buna karşılık Batı Avrupa'nın, gittikçe güçlenen Ortak Pazar sayesinde iktisadi bütünleşmesini tamamlamakta, iki eski süper devlet arasında yeni bir unsur olarak ortaya çıkmakta olduğunu, bunun yanı sıra Avrupa Güvenlik Konferansı ve dengeli kuvvet indirimi girişimlerinin kıtanın doğusu ile batısı arasındaki ilişkileri değiştirmek ve ortaya yeni durumlar çıkarmak istidadını kazandığını, bu gelişmelerin, De Lipkowski'nin dediği gibi yepyeni bir Avrupa'nın eşliğinde bulunduklarını öne sürmüştür. İpekçi bu çerçevede, Türkiye'nin Avrupa'daki yeri hususundaki sorununun yanıtının Fransa'yı yakından ilgilendirdiğini, Türkiye'nin aslında o güne dek siyasi, ekonomik ve askeri açıdan daha ziyade ABD'ye bağlı olduğunu, başkent Vaşington'un etkisini azaltmasının Türkiye açısından bir boşluk yaratabileceğini, bu noktada ise söz konusu boşluğun AET'nin Ortak Pazar'ı ile doldurulacağını aşikâr olduğunu kaydetmiştir.¹³⁹

Bu düşünceden yola çıkan İpekçi değerlendirmesinde, ekonomik ilişkilerin zamanla siyasi ilişkileri de etkileyeceğini, bütün bu gelişmelerde hangi ülkenin ağır basacağını bu aşamada bilinmediğini, Türkiye açısından henüz en güçlü adayın Batı Almanya olduğunu, Ortak Pazar'da, Avrupa Birliği'nde liderlik iddiasında olan Fransa'nın böyle bir sonucu hoşgörü ile karşılayacağı hususunda tereddütlerinin

¹³⁸ Le Monde, "M. De Lipkowski à Ankara", (Çevrimiçi), https://www.lemonde.fr/archives/article/1971/09/17/m-de-lipkowski-a-ankara_2447061_1819218.html, 29 Ağustos 2020.

¹³⁹ "Avrupa'nın Sorunlarını", *Milliyet*, 12.01.1972, Sayfa 9.

bulunduğunu, Fransa'nın her hal ve karda gerek ekonomik gerek siyasi gerekçelerle Türkiye'deki etkisinin zayıflamasını arzu etmeyeceğini, zira Türkiye ile yakın ilişkiler gerektiren özel hususların da mevcut olduğunu, Türkiye'nin, Fransa gibi bir Akdeniz ülkesi olduğunu ve Akdeniz'in güvenliğinin Fransa için son derece önem arz ettiğini, benzer şekilde Türkiye'nin Fransız dış politikasında önemli bir yer tutan Ortadoğu'da stratejik bir bölgede bulunduğunu ifade ederek Fransa açısından Türkiye'nin öneminin ne şekilde mütalaa edildiğini gözler önüne sermiştir.¹⁴⁰

İpekçi'nin değerlendirmesinde de görüldüğü üzere, sözkonusu süreç için Fransa tarafından Türkiye'nin ABD ile olan yakın ilişkilerinden sürekli olarak dem vurulduğu görülecektir. Zira De Gaulle döneminde de ifade edildiği üzere, dönemin Fransa'sı İngiltere'yi de Amerika Birleşik Devletleri'nin Truva atı olarak addetmiş, İngiltere'nin Avrupa Topluluğu'na üyelik müracaatını iki defa reddetmiştir. Hiç şüphesiz, De Gaulle dönemine kıyasla Pompidou'nun Türkiye'yi Avrupa'nın inşasında önemli bir yerde görmesi, ABD karşısında Ortak Pazar'ı, Altılar Avrupası'nı Türkiye için daha tercih edilir kılma düşüncesinin yer aldığı ve Fransa'nın da bu çerçevede Türkiye'ye yönelik müzahir politika güttüğü değerlendirilmesinde bulunulabilecektir.

Öte yandan, Pompidou dönemi için Türk basınında ve Fransız basınında yer alan haber ve değerlendirmelerde, ilişkilerin gelenekselleşmiş olarak addedilebilecek gergin dinamiğinin tersi bir yaklaşımın yoğunlukla işlendiği mütalaa edilmektedir. Dış politikada birçok konu başlığında farklı yöntem ve hedefleri bulunan Türkiye ve Fransa'nın, Pompidou döneminde ilişkilerin rutinin dışına çıkarak iyimser bir havaya büründüğü görülmektedir.

Doç. Dr. Mustafa Nail Alkan, Pompidou dönemi için yukarıda ifade edilen ABD etkisi hususunda Charles De Gaulle'den sonra 1969 - 1974 yılları arasında Cumhurbaşkanlığı görevini sürdüren Georges Pompidou'nun, De Gaulle'ün 1962 yılında başlattığı Türkiye politikasını sürdürmek amacıyla olduğundan bahisle,

¹⁴⁰ “Avrupa'nın Sorunlarını”, *Milliyet*, Sayfa 9.

Georges Pompidou'nun, 1962 - 1968 yılları arasında deruhte ettiği Başbakanlık döneminde 14 - 21 Temmuz 1963 tarihleri arasında Türkiye'yi ziyaret ederken Türkiye'yi Topluluk'tan ne tam dışladığını ne de Topluluğa gerçek manasıyla kabul ettiğini, 12 Eylül 1963'te Ankara Anlaşması'nın akdedilmesinden önce gerçekleştirilen söz konusu ziyarette Fransa'nın Türkiye'nin AET'ye yönelik çabalarını destekleyeceğini kaydettiğini dile getirdiğini, bununla birlikte, ikilke arasında kültür ve teknik işbirliğinin ve temasın artırılacağının kayda geçirildiğini belirtmiştir.

De Gaulle dönemiyle Pompidou döneminin karşılaştırılmasında dikkat çeken bir benzerliğin bulunduğunu ifade eden Alkan, Türkiye'nin Amerika Birleşik Devletleri ile yakın ilişkilerinin Pompidou döneminde de Fransa'da rahatsızlık yarattığını ifade ederek, Türkiye'nin özellikle 1970'li yılların ilk yarısında Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği arasında bir ikilem yaşadığını, Fransa'nın ne kadar Türkiye'nin tercihini Avrupa Birliği yönünde kullanmasını istese de Türkiye'nin o dönemde siyasi, askeri ve ekonomik konjonktürden dolayı tercihini Amerika Birleşik Devletleri'nden yana kullandığını gözlemlediğini, bununla birlikte, Georges Pompidou'nun, Başbakan Nihat Erim'in 19 - 22 Ocak 1972 tarihleri arasında Fransa'ya yaptığı resmi ziyarette Türkiye'nin Avrupalı olduğu gibi Avrupa'ya bağlılığını da vurgulayarak Türkiye'ye Avrupa Birliği kapısını açık tutmasını bildiğini vurgulamıştır.¹⁴¹ İpekçi ve Alkan'ın değerlendirmeleri göz önünde bulundurulduğunda, dönemin Fransa'sının ABD'nin Truva atı olarak gördüğü İngiltere endişelerini Türkiye için de taşıdığı ve bunun da doğal olarak Türkiye'ye müzahir bir zorunlu Fransız politikasının ortaya çıkmasına sebep verdiği görülmektedir.

De Gaulle döneminde bahsedildiğizere, dönemin Başbakanı olan Georges Pompidou, Türkiye'ye yaklaşık bir hafta sürecek ziyaretime 14 Temmuz 1963 tarihinde başlamıştır. Anılan ziyaret öncesinde Başbakan Pompidou'nun Anadolu Ajansı'na bir mülakat verdiği Georges Pompidou Enstitüsü'nün arşivlerinde tespit

¹⁴¹ Haydar akmak (Ed.), **Geçmişten Günümüze Türk - Fransız İlişkileri**, Efil Yayınevi, 2017. S.158.

edilmiştir. Bahse konu mülakattan tespit edildiği üzere Cumhurbaşkanı Pompidou, Türkiye'nin Avrupa'nın inşası rolünde önemli bir yer edindiğini, Türkiye'nin Avrupa Toplulukları'na intibakı konusunda ise öz itibarıyla anlaşmaya varıldığını ve dayanışma halinde olduğunu ifade ederek, Türkiye'ye müzahir tutumunu dile getirmiştir.

Pompidou, Fransa ve Türkiye arasındaki münasebetlerin geçmişe dayandığını, 1535 yılında Fransa Kralı Birinci François ile Kanuni Sultan Süleyman'ın anlaşma akdettiği on altıncı yüzyıla kadar uzandığını, üç asırdan daha fazladır, Fransız - Türk ortaklığının nadiren kopuşlara maruz kaldığını, bugün, bu ortaklığın Fransa ve Türkiye'nin taraf olduğu çeşitli protokol ve anlaşmalar çerçevesinde geliştiğini, bunların Avrupa Konseyi, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü ve yarın da Ortak Pazar olduğunu, Atatürk'ün yaptıklarında Fransız devrimcilerinin ve vatanseverlerinin örneklerinden bazı esinlenmeler olduğunu düşündüğünü, 1921 yılında bir Fransız Parlamenter olan Franklin-Bouillon'un, Avrupalı güçler tarafından Atatürk ile temasa geçme konusunda tayin edildiğini ve Sevr Antlaşması'nın revizyonu ilkesine ilişkin anlaşmalarını bildirmek üzere görevlendirildiğini ifade ederek, bu çerçevede, Fransa ve Türkiye arasındaki ilişkilerin iyi ve güven verici olacağını kaydetmiş, siyasi alanda, Avrupa'nın organizasyonunda Türkiye'nin oynadığı rolün artık çok daha önemli olduğunu beyan etmiştir.

Pompidou ayrıca, bütün saldırı tehditleri karşısında ve Avrupa'yı inşa etme gerekliliği çerçevesinde her iki ülkenin de dayanışma halinde olduğunu, Türkiye'nin üyeliği konusunda ciddi düşünce farklılıkları olabileceğini düşünmediğini ifade etmiştir.¹⁴² Bununla birlikte, Türkiye uzmanı Fransız Tancrède Josseran, 16 Temmuz 1963 tarihli Fransız Dışişleri Bakanlığı arşivlerine dayandırdığı çalışmasında, görüşmeler boyunca Pompidou ve Dışişleri Bakanı Maurice Couve de Murville'in, ekonomik ve mali konularla daha fazla ilgilendiğini, Türklerin ele almayı isteyeceği AET konularını ise bir kenara bıraktıklarını, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün

¹⁴² Institut Georges Pompidou, "Interview par l'Agence Anatolie, Mi-Juillet 1963", (Çevrimiçi), http://www.georges-pompidou.fr/sites/default/files/1963_07_Turquie.pdf, 25 Nisan 2020.

Türkiye'nin AET ile entegrasyon talep etmesi beyanı karşısında Pompidou'nun siyasi gelişmeler konusunda yanılsamadan altı ülke ile çabalarını sürdürdükleri ve bu yönde ilerleme mümkün olduğunda Türkiye ile yeniden görüşüleceği minvalinde yanıt verdiğini kaydetmiştir.¹⁴³ Şüphesiz söz konusu yanıt, Fransa'nın gelecek yıllarda benimseyeceği Türkiye söyleminin de ilk örneklerinden birini teşkil etmiş, Fransa Türkiye'nin AET adaylık sürecini sürekli olarak uçu açık takvimlere yaymıştır.

Büyükelçi Bleda bu hususta, Ankara Anlaşması'nın imzasından sonra Başbakan Georges Pompidou ve Dışişleri Bakanı Couve de Murville'in Ankara'ya gelerek mali yardım konusunu ele aldıklarını, bu ziyaretin başından beri Yunanistan lehine tutum alan De Gaulle'ün belki de Atina ziyaretini dengelemek için tertiplenmiş olabileceğini düşündüğünü bildirmiştir.

Büyükelçi Bleda'nın da ifade ettiği, Pompidou ve Couve de Murville ziyaretinin, De Gaulle'ün Atina ziyareti sonrası hassasiyet sergilediği belirtilen Türkiye'yi dengeleme amacını, dönemin Fransız dergisi "Minute" de doğrular niteliktedir. Zira 18 Mayıs 1963 tarihli derginin ilgili sayısında Paris'teki Türk Büyükelçiliği'nin Fransız Dışişleri Bakanlığı'na müracaatla, Yunanistan'ın Türkiye'ye tercih edilmesinin Türk Hükümeti tarafından iyi karşılanmadığını bildirdiği öne sürülmüş, Fransa'nın bunun böyle olmadığını göstermek, Türkiye'ye mali yardımda bulunmak ve Ortak Pazar'ın arzuladığı krediyi temin edeceği ifade edilmiştir.¹⁴⁴

Söz konusu ziyaret konusunda Le Monde gazetesinde yayınlanan "*Pompidou'nun Türkiye ziyareti*" başlıklı 15 Temmuz 1963 tarihli haberde ise, Pompidou'nun başbakan olması sonrası ilk resmi yurtdışı ziyaretini Türkiye'ye gerçekleştirdiği, ziyaretin sekiz gün devam edeceği, bugün iki ülkenin de NATO'da ortak olduğu, Avrupa Konseyi'nde bir arada olduğu ve artık her iki ülkenin birbirine

¹⁴³ Tancrède Jossierand, "L'Europe, La Turquie et le Général: Les relations franco-turques à l'époque du Général de Gaulle (1958-1969)", *Revue Française de Géopolitique*, 2016. s.4.

¹⁴⁴ "Bir Fransız dergisine göre De Gaulle'ün Atina'yı ziyareti Türkiye'yi incitti", *Milliyet*, 19.05.1963, Sayfa 7.

daha da yaklaştığı, zira Fransa'nın Altılar arasında Türkiye'nin Ortak Pazar'a üyeliğini en fazla destekleyen ülke olduğu yorumunda bulunmaktadır.¹⁴⁵

İlişkilerde sürmekte olan olumlu gündem bilahare 1972'nin Ocak ayında dönemin Başbakanı Nihat Erim'in beraberinde Dışişleri Bakanı Haluk Bayülken ile Fransa'ya resmi bir ziyaret gerçekleştirmesiyle devam etmiştir. Söz konusu ziyaret, Pompidou'nun başbakanlığı döneminde Türkiye'ye yaptığı ziyarete karşılık bir iade-i ziyaret olarak addedilmiştir.

20 Ocak tarihinde Cumhurbaşkanlığı Sarayı olan Elysée'de Türk heyeti onuruna verilen resmi akşam yemeğinde, Cumhurbaşkanı Pompidou, *"Asya ile Avrupa'nın birleştiği yerde bulunan Türkiye, Avrupa'ya bağlılığı ve bu kıtanın örgütlenmesine ve yaşama çabalarına katılmayı yeğlediğine göre, her iki ülke de Avrupalıdır"*¹⁴⁶ ifadelerini kullanmıştır.

Aynı akşam, Fransa Başbakanı Chaban - Delmas da yaptığı açıklamada, her iki ülkenin de birlikte çalışmaya kararlı olduğunu, çünkü Fransa ve Türkiye'nin müttefik olduğunu ve coğrafyanın da bunu elzem kıldığını, bazı farklılıklar olsa da büyük diplomatik sorunlar karşısında her iki ülkenin de tutumlarının birbirine çok yakın olduğunu, Fransa ve Türkiye'nin birbirlerine sadık kalması halinde, barış, dünya dengesi ve özellikle Avrupa ve Akdeniz konusunda çok şey yapılabileceğini dile getirmiştir.¹⁴⁷ Benzer şekilde bir başka açıklamasında Chaban - Delmas, Fransız Hükümeti'nin kritik bir bölgede istikrarın tek unsuru olan Türkiye'ye büyük önem verdiğini de açıklayarak, AET açısından Türkiye'nin jeopolitik ve jeostratejik önemine de atıfta bulunmuştur.¹⁴⁸

¹⁴⁵ Le Monde, "Le Voyage de M. Pompidou en Turquie", (Çevrimiçi), https://www.lemonde.fr/archives/article/1963/07/15/le-voyage-de-m-pompidou-en-turquie_2207984_1819218.html, 22 Ağustos 2020.

¹⁴⁶ İsmail Soysal, "Türk - Fransız Siyasal İlişkileri (1919-1984)", **Belleten Türk Tarih Kurumu**, Cilt:XLVII, No:188, 1983, s.974.

¹⁴⁷ Le Monde, "M. Pompidou: nos deux pays doivent contribuer à stabiliser la région", (Çevrimiçi), https://www.lemonde.fr/archives/article/1972/01/22/m-pompidou-nos-deux-pays-doivent-contribuer-a-stabiliser-la-region_2386709_1819218.html, 29 aout 2020.

¹⁴⁸ Didier Billion, "L'attitude française, La Communauté européenne et la Turquie devant la question de l'adhésion: approche culturelle d'une relation politique.", **Cemoti**, No:8, 1989, s.88.

Ziyaret esnasında Türk heyetine eşlik eden gazeteci olan dönemin Milliyet gazetesi başyazarı Abdi İpekçi, Başbakan Nihat Erim'in Fransız mevkidaşıyla görüşmesini “*Yardım Değil, İşbirliği*” başlıklı köşe yazısında, Erim'in, Fransa'dan yardım istemeye değil, karşılıklı alışveriş ve işbirliği imkânları üzerinde durmaya geldiklerini kaydettiğini, Erim'in bildirdiğine göre Fransız Başbakanı ile görüşmede ilk temasın olumlu bir havada geçtiğini, bilahare dışişleri bakanlarıyla büyükelçilerin iştirak ettiği toplantının da aynı karşılıklı anlayışı sürdürdüğü, ekonomik anlamda zayıf kalan Türk - Fransız ilişkilerinin geliştirilmesinin istendiği, bunun için Fransız uzmanların Türkiye'ye gönderilmesinin talep edildiğini ifade etmiştir.¹⁴⁹

Türkiye anılan ziyarette, ülkenin Ortak Pazar'a salt ekonomik hedeflerle katılmadığını, Fransızlardan Türkiye'yi Ortak Pazar'da desteklemesini ve ülkedeki mevcut güçlüklerin çözümüne yardımcı olmalarını talep etmiş, buna karşılık Fransızlar, Türkiye ile ilgili katma protokolü onaylayan ilk ülke olduklarını anımsatarak, Türkiye'nin isteklerinin uygun bulunduğunu ifade etmişlerdir. İlerleyen bölümlerde görüleceği üzere, Pompidou döneminin Türkiye konusundaki müzahir açıklamaları müstakbel cumhurbaşkanları döneminde daha olumsuz bir mecraya doğru seyir izleyecektir.

Bununla birlikte, anılan ziyaret sonrası yayımlanan ve Fransız kaynaklarından erişim sağlanabilen resmi açıklama metninde, Kıbrıs meselesi, Türkiye'deki sanayi yatırımlarına Fransızların iştiraki, turizm faaliyetlerinin artırılması ile akademik, kültürel ve teknik işbirliğinin geliştirilmesine yönelik ifadeler yer alırken, Türkiye'nin Ortak Pazar'a üyeliği, Gümrük Birliği gibi hususlara atıfta bulunulmadığı görülmektedir.¹⁵¹

Sonuç olarak Pompidou, görev yaptığı dönem boyunca Türkiye ile uzlaşa ve işbirliği politikası benimsemiştir. Adı geçen bunu ise, her iki ülkenin de doğuda ve batıda olmak üzere Akdenizli olmasına, bu çerçevede Akdeniz'in istikrara

¹⁴⁹ “Yardım Değil, İşbirliği”, *Milliyet*, 21.01.1972, Sayfa 9.

¹⁵¹ Le Monde, “Le communiqué fait état d'une "large concordance" des politiques des deux pays”, (Çevrimiçi https://www.lemonde.fr/archives/article/1972/01/25/le-communique-fait-etat-d-une-large-concordance-des-politiques-des-deux-pays_2386203_1819218.html, 29 Ağustos 2020.

kavuşturulması çabalarına her iki ülkenin de etkin katkı sağlayabileceği düşüncesine, Asya ve Avrupa'nın kavşağında bulunan Türkiye'nin, Avrupa'ya ait olmayı ve onun örgütlenmesi ve hayatta kalma çabalarına katılmayı seçmesine ve son olarak Fransa ve Türkiye'nin, büyük geçmişleri boyunca tarihin mirasında birçok buluşma noktasına sahip olmasına bağlamıştır.¹⁵² Böylelikle Türk - Fransız ikili siyasi, ekonomik ve diplomatik ilişkileri 1958 ile 1974 yılları arasında on altı yıl boyunca “bahar” dönemini yaşamış, yetmişli yılların ikinci yarısı itibariyle Fransa Türkiye'ye yönelik daha marjinal bir yaklaşım göstermeye başlamıştır.

2.2. Kıbrıs Barış Harekâtı ve 12 Eylül Gölgesinde Avrupa Ekonomik Topluluğu Tam Üyelik Başvurusuna Giden Süreçte Fransız Yaklaşımı

2.2.1. Valéry Giscard d'Estaing Dönemi

Georges Pompidou'nun Cumhurbaşkanlığı döneminde 1969 - 1974 yılları arasında Ekonomi ve Maliye Bakanlığı yapan Valéry Giscard d'Estaing, aynı zamanda Bağımsız Cumhuriyetçiler Hareketi'nin (Mouvement des Républicains indépendants) de başkanlığını sürdürmüştür. 1974 yılı cumhurbaşkanlığı seçimlerinde adaylığını açıklayan Giscard d'Estaing, cumhurbaşkanlığı seçimlerinin birinci turunda rakibi Gaullist aday Jacques Chaban-Delmas'nın önüne geçerek, ikinci turda “Sol Birliği” (Union de la Gauche) adayı François Mitterrand karşısında cumhurbaşkanı seçilmiştir. 27 Mayıs 1974 tarihinde görevine başlayan Giscard d'Estaing böylelikle 1895 yılından beri Fransa'nın en genç cumhurbaşkanı unvanını almıştır. (2017 yılında cumhurbaşkanlığı seçimlerini kazanan Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron öncesinde.)

Cumhurbaşkanı Giscard d'Estaing'in Türkiye'ye karşı olan olumsuz tutumu ve adigeçenin cumhurbaşkanlığı döneminde vuku bulan olaylar çerçevesinde, iki

¹⁵² Institut Georges Pompidou, “Toast prononcé à l'occasion du déjeuner offert en l'honneur de Nihat Erim, Premier ministre de Turquie le 20 janvier 1972”, (Çevrimiçi), <https://www.georges-pompidou.org/georges-pompidou/portail-archives/toast-prononce-loccasion-du-dejeuner-offert-lhonneur-nihat-erim>, 25 Nisan 2020.

ülke arasındaki ilişkiler De Gaulle ve Pompidou dönemlerine göre daha gergin bir siyasi ortamda geçmiş ve söz konusu ilişkilerde görece bozulmalara şahitlik edilmiştir.

Zira henüz cumhurbaşkanı seçilmesi öncesinde Giscard d'Estaing'in, Fransız kenti Marsilya'da mukim Ermeniler tarafından Türkiye'nin Marsilya Başkonsolosluğu'na yakın bir mesafedeki Ermeni kilisesine sözde Ermeni Soykırım Anıtı dikilmesi ikili ilişkilerde önemli bir yol kazasına sebebiyet vermiştir. Türk Dışişleri Bakanı, anılan girişime dair henüz 1971 senesinde gerekli bilgiyi edinmiş, anıt üzerine yerleştirilecek ifadelerin engellenmesi konusunda Fransız makamları nezdinde Paris Büyükelçiliği tarafından gerekli diplomatik girişimlerde bulunulmuş ve anıtın açılış törenine Fransız Hükümeti'nin iştirak etmemesi Fransız yetkililerden talep edilmiştir. Hatta Dışişleri Bakanı Haluk Bayülken'in Fransız Dışişleri Bakanlığı Quai d'Orsay'dan anıta saldırgan ifadelerin görünmeyeceğinin garantisinin temin edildiği ifadeleri de Le Monde gazetesinde yayımlanmıştır.¹⁵³ Türkiye'nin anılan taleplerine Fransız Dışişleri Bakanlığı tarafından her ne kadar olumlu yanıt verilse de Marsilya'dan yayın yapan yerel bir gazetede Türkiye'nin isteklerinin reddedildiği ifadeleri yer almıştır. Bunun üzerine Türkiye'nin Paris Büyükelçisi Hasan Işık, Fransız yetkililerle temas ederek, törenin yapılmaması ve Fransız Hükümeti'ni temsilen bir bakanın da katılmamasına gayret sarfetmiştir.

Bununla birlikte, Türkiye'nin diplomatik girişimlerine rağmen tören icra edilmiş ve merasim esnasında dönemin Fransa Spor Bakanı Joseph Comiti de hazır bulunmuştur. Bu olay üzerine, Büyükelçi Işık istişarelerde bulunmak üzere Ankara'ya davet edilmiş ve Dışişleri Bakanı Haluk Bayülken tarafından Türkiye'nin tepkisini ortaya koymak üzere Fransa'nın Ankara Büyükelçisi Dışişleri Bakanlığı'na davet edilmiştir. Bakan Bayülken, bu üzücü durumun meydana gelmesinde Fransız genel seçimlerinin rol oynadığının ileri sürüldüğünü, bununla birlikte Türk - Fransız

¹⁵³ Le Monde, "Paris aurait assuré Ankara que des "termes blessants" ne figureraient pas sur le monument arménien de Marseille", (Çevrimiçi) https://www.lemonde.fr/archives/article/1973/02/16/paris-aurait-assure-ankara-que-des-termes-blessants-ne-figureraient-pas-sur-le-monument-armenien-de-marseille_2570632_1819218.html, 29 Ağustos 2020.

dostluğunu gölgeleyebilecek bir hususta seçim zaruretlerinin Türkiye'nin sırtından çıkarılmasının beklenemez olduğu ifadelerini dile getirerek Türkiye'nin Fransa'ya olan tepkisini göstermiştir. Zira Emekli Büyükelçi İsmail Soysal bu durumu, siyasilerin Fransa'da 4 Mart 1973 tarihinde gerçekleştirilecek parlamento seçimlerinde ülkedeki 250 - 300 bin Ermeni toplumunun oylarını kazanma isteğinin yansıması olarak yorumlamıştır.¹⁵⁴ Bilhassa 1970'ler sonrası Fransa'nın Türkiye tutumunda Giscard d'Estaing ile birlikte Ermeni konusu her fırsatta bir dış politika aracı olarak kullanılagelmiştir. Öyle ki Giscard d'Estaing, bir Fransız vatandaşıma yazdığı 20 Nisan 1981 tarihli mektubunda, hiçbir şeyin ve hiç kimsenin tarihin yargısını değiştiremeyeceğini, Ermeni halkının 1915'te bir soykırımın kurbanı olduğunu ve bu noktada, inancının kesin olarak sabit olduğunu ifade ederek, tutumunu sarıh ifadelerle ortaya koymuştur.¹⁵⁵ Bu tutum da adı geçen görev yaptığı süre boyunca bir prensip olarak uygulanagelmiştir.

Öte yandan, Fransa Dışişleri Bakanlığı tarafından konuya ilişkin yapılan açıklamada, anıtın, Ermeni kilisesine ait bir bahçede konuşlandırıldığı, anılan toplantıda Joseph Comiti ve Gaston Defferre gibi siyasi kişiliklerin hazır bulunmasının Fransız Hükümeti'nin dost bir ülke karşısındaki tutumunu yansıtmadığı, anılan iki siyasi figürün kendilerine Ermeni asıllı Fransız vatandaşları tarafından şahsen yapılan davete katılım sağladıkları, söz konusu törene Bakan Comiti'nin Fransız Hükümet üyesi sıfatıyla iştirak etmediği kaydedilerek toplantıda hiçbir Fransız resmi yetkilisinin hazır bulunmadığı ileri sürülmüş ve Fransız Hükümeti'nin en büyük temennisinin Fransa'yı Türkiye Cumhuriyeti'ne birleştiren eski dostluk bağlarını devam ettirmek olduğu vurgulanmıştır.¹⁵⁶ Fransa böylelikle törene katılım sağlayan Bakanların Hükümetin ve Cumhurbaşkanı'nın tutumunu yansıtmadıkları savını öne sürerek yaşanan sorun diplomatik ifadelerle yumuşatılmaya çalışılmıştır.

¹⁵⁴ Soysal, "Türk-Fransız Siyasal İlişkileri (1919-1984)", s.1020.

¹⁵⁵ Imprescriptible, "Témoignage de trois Présidents de la République Française", (Çevrimiçi) <https://www.imprescriptible.fr/documents/vierbucher/presidents-francais>, 30 Ağustos 2020.

¹⁵⁶ "Fransa'yı resmen protesto etik", *Milliyet*, 15.02.1973, Sayfa 11.

Henüz yaşanan gerginliğin ikili ilişkilerdeki olumsuz etkileri devam ederken, 4 Nisan 1973 tarihinde Türkiye'nin Paris Başkonsolosluğu'na Ermeni şahıslarca üç adet göz yaşartıcı bomba atılmış, Türk Havayolları (THY) Paris Bürosu da tahrip edilmiştir.

İkili ilişkilerdeki yıkıcı olay ise Türkiye'nin Paris Büyükelçisi İsmail Erez'in Ermeni şahıslarca şehit edilmesi olmuştur. 2 Kasım 1974 tarihinde Paris Büyükelçiliği'ne atanan İsmail Erez, 24 Ekim 1975 tarihinde Seine Nehri üzerinde bulunan Bir Hakeim köprüsünden resmi aracıyla geçişi esnasında pusuya düşürülerek Ermeni teröristlerce katledilmiştir. Suikastin hemen akabinde resmi bir açıklama yapan dönemin Paris Emniyet Müdürlüğü, Türkiye'nin Avrupa'daki iki elçisinin, iki gün arayla öldürülmesinin bir tesadüf olamayacağını, uluslararası bir terör planı ile karşı karşıya kalınmış olunabileceği ifadelerini kullanmıştır. Yaşanan olayı Isparta gezisi esnasında öğrenen ve ivedilikle Ankara'ya geri dönerek Bakanlar Kurulu'nu olağanüstü toplantıya davet eden dönemin Başbakanı Süleyman Demirel, *“Olay vahşettir. İki gün önce de bir Türk sefirini şehit ettiler. Barbarlığın ötesinde, insan aklının almayacağı bir vahşet bu. Türkiye'nin bu konuda gerekli girişimlerde buluncağından kimsenin şüphesi olmasın... Katiller kim olursa olsun, Türk milleti ve Devletin pençesinden kurtulamayacaktır.”* cümleleriyle Türkiye'nin ilk resmi tepkisini dile getirmiştir.¹⁵⁷

Yaşanan gelişmeye ilişkin dönemin Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil ise, Türkiye'ye karşı tevcih edilmiş siyasi bir taarruz karşısında bulunduklarını ve bunun kaynağını her hal ve karda mutlak surette bulacaklarını dile getirerek tepkisini kamuoyuyla paylaşmıştır.¹⁵⁸

Söz konusu suikasta ilişkin Le Monde gazetesinde yayımlanan değerlendirmede, *“Bay Erez'in katili, bir Ermeni, bir Kürt, bir Rum ya da basbayağı müfrit bir Türk olabilir. CIA'yi suçlayanlar da yok değildir. Bir ülkenin geleceğini*

¹⁵⁷ “Paris Büyükelçimiz Erez de öldürüldü”, *Milliyet*, 25.10.1975, Sayfa 6.

¹⁵⁸ Sakarya Üniversitesi Türk Ermeni İlişkileri Araştırma Merkezi, “Ermenilerin Paris Suikasti”, (Çevrimiçi) <https://satemer.sakarya.edu.tr/icerik/19788/101537/ermenilerin-paris-suikasti>, 30 Ağustos 2020.

elinde tutan bir siyaset adamının katli tarihin akışını değiştirebilir, fakat bir diplomata yöneltilen suikast ancak bir aracıyı vurur. Bay Sauvagnargues'ın 2 - 4 Kasım tarihleri arasındaki Türkiye gezisi, Türk - Fransız ilişkilerinde yeni bir hareket noktası olacaktı. Her iki Hükümet de bunun yapılmasının yerinde olup olmadığını düşünmekte. Ama ne olursa olsun bu işin tadı kalmadı” ifadelerine yer verilmiştir.¹⁵⁹

Yukarıdaki gelişmeler çerçevesinde vuku bulan Ermeni anıtı olayı, THY ve Paris Başkonsolosluğu'na saldırı ile görevdeki Türk Büyükelçisine gerçekleştirilen suikast karşısındaki Fransız yetkili makamlarının sessiz kalması ve diplomatik manevralarla süreçleri devam ettirmeleri Türk - Fransız ilişkilerinde güven sorununu ve bozulmaları derinleştirmiştir. Bu yıllar itibarıyla yaşanan iki ülke arasındaki sorunlar ilişkilerdeki güven ortamını zedeleyerek gelecek elli yıldaki gergin ve karşılıklı anlayıştan uzak temelleri haiz Türk - Fransız ilişkilerinin de temelini oluşturmuştur.

Emekli Büyükelçi İsmail Soysal, iki ülke arasında yaşanan söz konusu gelişmeler hakkında, Fransa'nın tutumunda ülkede yaşayan 250 - 300 bin Ermeninin, bilhassa Marsilya, Lyon ve Paris gibi yerlerde seçimlerde etkisinin rolünün bulunduğunu, Fransa Hükümeti'nin Türkiye ile yapmak istediği geniş işbirliğinde Ankara'nın duraksamalara düşmesi ve sonunda gene Amerika Birleşik Devletleri ile daha kolay görülen işbirliğine yönelmesi durumunun ortaya çıkabildiğini, oysa Fransa ile işbirliği yeterince geliştirilebilseydi ABD ile çıkacak bunalımlar esnasında elde bir seçenek bulundurma imkânının olabileceğini, nitekim Yunanistan'da 1967 darbesiyle iktidara gelen askeri cuntanın, ABD ile işbirliği sarsılınca, Fransa'dan silahlar satın alarak böyle bir seçeneği kullanmasını bildiğini ifade etmiştir.¹⁶⁰ Zira Fransa'da yaşayan ve seçimlerde oy kullanma hakkına sahip diğer bütün milletler arasında Ermeni toplumu, her daim Fransızlar ve Fransa klasik iç politikası nezdinde daha fazla göz önünde tutulması gereken bir topluluk olarak addedilegelmiştir. Bu durum da Türk - Fransız ilişkilerinde önemli ket vurmalarla sebebiyet vermiş, Giscard

¹⁵⁹ “Fransız basını Erez'i övüyor, Ermenileri ve EOKA'yı sorumlu tutuyor”, *Milliyet*, 26.10.1975, s.7.

¹⁶⁰ Soysal, “Türk - Fransız Siyasal İlişkileri (1919-1984)”, s.974.

d'Estaing sonrası cumhurbaşkanları dönemlerinde yaşanan gelişmelerde de Ermeni faktörü Fransız iç ve dış politikalarındaki siyasi karar alma süreçlerinde her daim önemli bir bileşen olmuştur.

Giscard d'Estaing dönemine tekabül eden ve ikili ilişkileri olumsuz bir mecraya sevkeden bir diğer önemli olay ise Kıbrıs Barış Harekâtı çerçevesinde vuku bulan olaylar olmuştur. 15 Temmuz 1974'de Yunanistan'daki cunta idaresinin desteğiyle Kıbrıslıların Milli Mücadele Örgütü - EOKA yöneticisi Nikos Sampson, Kıbrıs adasını Yunanistan'a ilhak etmek maksadıyla Makarios yönetimine karşı bir askeri darbe yaparak iktidara geçmiştir. Türkiye ise, Kıbrıs'ın egemenliğini ve toprak bütünlüğünü ortadan kaldıran bu tutuma cevaben, 1960 tarihli Garanti Andlaşması'nın dördüncü maddesi kapsamında, ilk aşamada İngiltere'ye Adaya ortak müdahale önerisini yapmış, alınan olumsuz yanıt sonrasında ise Kıbrıs'taki Türklerin can ve mal güvenliğini de göz önünde bulundurarak 20 Temmuz 1974 tarihinde Kıbrıs Barış Harekâtı'nı gerçekleştirmiştir. Yapılan harekât neticesinde, Kıbrıs'ın Yunanistan'ın bir parçası olması engellenerek, Kıbrıs Türklerinin de Adadaki varlığı garanti altına alınabilmiştir.

Emekli Büyükelçi İsmail Soysal konuya ilişkin, başlangıçta Fransa'nın tutumunun Türkiye'ye karşı olmadığını, Fransa'nın hem doğrudan doğruya hem de o sıralarda başkanlık sırası kendisinde bulunduğu Avrupa Ekonomik Topluluğu adına ateşkesin sağlanıp ivedilikle anayasal düzene dönülmesi amacıyla Türkiye ve Yunanistan'da girişimlerde bulunduğunu, Fransa Dışişleri Bakanı Sauvagnargues'ın Kıbrıs bunalımı vesilesiyle AET'nin ilk kez siyasi olarak topluca ve etkin bir şekilde harekete geçtiği inancını taşıdığını ifade etmiştir.¹⁶¹ Semih Vaner ise bu durumu, AB üye devletlerinin siyasi bir krizin ani dönemeçlerine toplu olarak müdahale etmek için işbirliği mekanizmalarını kullanmaya çalıştıkları ender durumlardan biriyle karşılaştıklarını, Fransa Dışişleri Bakanı Jean Sauvagnargues'in girişimiyle Dokuzlar'ın, Kıbrıs krizine müdahale etme eylemlerini koordine etmeye çalıştığını ifade ederek açıklamıştır.¹⁶²

¹⁶¹ A.e., s.355.

¹⁶² Semih Vaner, "Chypre et l'Union européenne", *Politique Etrangère*, No:3, 1996, s.652.

Bununla birlikte, İkinci Cenevre Konferansı'ndan Kıbrıs sorunun çözümüne ilişkin bir ilerleme sağlanamaması ve görülen lüzum üzerine 1974 yılı Ağustos ayında başlatılan ikinci harekât sonrası ise Fransa'nın tutumunda da bir değişiklik olmuştur. Harekâta ilişkin Fransa Cumhurbaşkanlığı'ndan yapılan açıklamada, Fransa'nın söz konusu harekâtı onaylamadığı ifadeyle, Avrupa devletleri arasındaki geçerli prensiplere istinaden, konuya görüşmeler marifetiyle çözüm getirilmesi istenmiş, Fransız Dışişleri Bakanlığınca da askeri bir eyleme kalkışmanın AET karşısında ortaya bir sorumluluk çıkartacağına altı çizilmiştir.

Fransa bilahare söylemsel temelde kalmayarak, Kıbrıs Barış Harekâtı'na ilişkin olarak 18 Ağustos 1974 tarihinde kabul edilen Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararının alınmasının da mimarı olmuştur. Anılan kararla, Kıbrıs'ta tek taraflı olarak girişilen askeri harekâtın, Doğu Akdeniz'de barışı ve güvenliği tehlikeye soktuğu kaydedilerek, uluslararası anlaşmalara uyulması ve bütün yabancı birliklerin Kıbrıs'tan çekilmesi istenmiştir.

Bahse konu kararın Konsey'de kabulü sonrası bir konuşma yapan 1 Ocak 1972 - 1 Ocak 1975 tarihleri arasında Birleşmiş Milletler nezdinde Türkiye Cumhuriyeti Daimi Temsilcisi olan Büyükelçi Osman Olcay, Fransa'nın eski ihtişamlı günlerini anımsayarak, bu hususta kendisini ön plana çıkarmak istediğini, Kıbrıs'ın bağımsız ve egemen bir devlet olarak gelecek anayasal düzenini tayin görüşmelerine hazır olduğunu bildiren Türk Hükümeti'nin, bu denli tek yanlı, tarafsız, haksız ve gerçeklerden uzak bir kararı göz önüne almayacağını, Konsey'in, iyi niyetli ve gerçekçi bir tasarımı onayladığı an Türk Hükümeti'nin bunu göz önüne almaya hazır olduğunu, Türkiye'nin, Elysée Sarayı'ndan ilhamını aldığı açıkça belli olan bir takım şartların dikte edileceği müzakereleri kabul edemeyeceğini, böyle bir karar tasarısının Konsey'e sunulmasını ve kabul edilmesini esefle karşıladıklarını beyan etmiştir. Büyükelçi Olcay ayrıca, karar tasarısında ifade edilen fikirlerin, Fransa'nın içinde oturmakta olduğu fildişi kuleden doğmasına da esef ettiğini, Fransa'nın bazen büyük bir devlet olabildiğini, bunun yanında küçük işler yaptığı zaman da alabildiğine aşağılaştığını, hâlihazırda görülenin Fransa'nın bu küçük yanı olduğunu, yabancı lejyonların Fransa'sının Türklerin yaptıklarını kınamaya

kalkıştığını gözlemlediklerini, Fransa'nın büyüklük duygusuna bürünerek, böyle bir rol oynamaya heveslendiğini, bununla birlikte kimsenin çoktan beri Fransa'ya büyüklüğünü yakıştırdığının mevcut olmadığını dile getirerek, Türkiye'nin tepkisini uluslararası toplum önünde De Gaulle döneminden beri en sert diplomatik tepki olarak addedilebilecek bir biçimde belirtmiştir.¹⁶³

Öte yandan, dönemin Yunanistan Dışişleri Bakanı Georgios Mavros, Fransa Dışişleri Bakanı Sauvagnargues'a bir mesaj ileterek, Kıbrıs meselesinde Fransa'nın Yunanistan cenahında tutunduğu tavır ve bilhassa Birleşmiş Milletler'de Türkiye aleyhine takındığı tutum için teşekkürlerini iletmiştir.

1974 yılı Eylül ayı itibariyle başlayan Denктаş - Klerides müzakerelerinin, Makarios'un yılsonunda Kıbrıs'a dönmesiyle sona ermesi akabinde Kıbrıs Türk tarafı, kurulacak olası bir federasyonun Kıbrıs Türk kanadını tesis etmek amacıyla, 13 Şubat 1975 tarihinde Kıbrıs Türk Federe Devleti'ni (KTFD) kurması üzerine Fransa'nın tepkisi gecikmemiştir. Zira Cumhurbaşkanı Giscard d'Estaing 1975 yılında Yunanistan'a gerçekleştirdiği resmi ziyaret esnasında, oldubittilerle bir hakkın kazanılamayacağını kaydetmiştir.¹⁶⁴ Üstelik ziyaret öncesinde, dönemin Yunanistan Başbakanı Konstantin Karamanlis, Kıbrıs konusunda Fransa'nın Yunanistan'ı daha açık bir şekilde desteklemesini Fransız yöneticilerinden talep etmiştir.

18 Eylül 1975 tarihinde Yunanistan Başbakanı Karamanlis ile görüşmesi sonrası basın mesuplarına bir açıklama yapan Cumhurbaşkanı Giscard d'Estaing, uluslararası meselelerin istişare edildiğini ve bilhassa Yunanistan'ın AET'ye girmesi konusunun değerlendirildiğini, Dokuzların Bakanlar Kurulu'nun bu hususta olumlu görüşünü paylaştığını, Fransa'nın görüşünün ise çok olumlu olduğunu, Yunan Hükümeti'ni ve halkını meşgul eden Kıbrıs meselesinin de gündeme geldiğini, Fransa'nın Yunanistan'ın güvenliğine katkı sağlaması konularının da görüşüldüğünü,

¹⁶³ “Güvenlik Konseyi: Barış görüşmeleri hemen başlasın”, *Milliyet*, 18.10.1974, Sayfa 4.

¹⁶⁴ Aşır Sertçelik, “Fransa'nın, Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerine Etkisi”, **Mavi Vatan'dan Açık Denizlere Dergisi**, No:6, 2020, s.18.

zira bugünkü zorluklar karşısında Yunanistan'ın güvenlik duygusuna ve imkânlarına sahip olmasının önemli bir konu olduğunu aktararak Fransa'nın Yunanistan'a olan desteğini açıklamıştır.¹⁶⁵ Zira Giscard d'Estaing'in 2 Aralık 2020 tarihindeki vefatı sonrası 4 Aralık 2020'de Ouest - France gazetesinde yayımlanan editoryal yazıda, Yunanistan'ın AB'ye katılımı tartışmaları esnasında ifade ettiği “*Platon'a kapılarımızı kapatmıyoruz*” ifadesine yer verilerek, Giscard d'Estaing'in AB'yi her şeyden önce bir medeniyet yuvası olarak algıladığı ifade edilmiştir.¹⁶⁶ Bu durumu Nilüfer Göle, Giscard d'Estaing'in gözünde böyle bir farklılığın doğası gereği Avrupa uygarlığıyla bağdaşmadığı ve Cumhurbaşkanı'nın bu yaklaşımıyla Avrupa'nın sınırlarını da çizdiği şeklinde yorumlamıştır.¹⁶⁷ Bu çerçevede, Türkiye'nin üyeliğinin AB'nin sonu olacağını her seferinde vurgulayan Cumhurbaşkanı Giscard d'Estaing'in sergilediği Türkiye politikası kendi içerisinde tutarlılık arz etmektedir.

Fransa'nın yukarıda açıklanan sergilediği tavırların dış politika refleksi bağlamında rasyonel olmayan bir yönü bulunmamaktadır. Zira Cumhurbaşkanı Giscard d'Estaing'in Yunanistan hayranlığı uluslararası seviyede de bilinen bir gerçeklik olup, adıgeçenin Yunan kültürüne hayranlığı, Yunanistan'da geliştirdiği kişisel dostluklar Fransa'nın Türkiye aleyhtarı tutumunun da temellerini teşkil etmiştir, öyle ki Cumhurbaşkanı Giscard d'Estaing Yunanistan ziyareti esnasında halka yaptığı konuşmayı Yunanca gerçekleştirmiş, konuşmasında “hayranlık uyandıran Yunan uygarlığı” ifadelerini ise sık sık kullanmıştır. Lorenz Plassmann, ikili kuramsal çerçevenin Fransa'nın Yunan politikasında eksik olduğunu ve Cumhurbaşkanı Giscard d'Estaing'in Eylül 1975'te Yunanistan'a yaptığı ziyaretin de Fransız - Yunan ilişkilerinin kişileştirilmesinin yoğunluğunu doğrular nitelikte olduğunu savunmuştur.¹⁶⁸ Bu meyanda, dönemin Fransa'sının tatbik ettiği Türkiye

¹⁶⁵ “Giscard d'Estaing: Yunan ulusu bize güvenmelidir”, *Milliyet*, 19.09.1975, Sayfa 6.

¹⁶⁶ Ouest France, “Valéry Giscard d'Estaing, les paradoxes d'un Européen”, (Çevrimiçi), <https://www.ouest-france.fr/politique/valery-giscard-d-estaing/editorial-valery-giscard-d-estaing-les-paradoxes-d-un-europeen-7072689>, 29 Eylül 2021.

¹⁶⁷ Nilüfer Göle, “Turquie: un désir d'Europe qui dérange”, *Critique Internationale*, No:23, 2004, s.35.

¹⁶⁸ Lorenz Plassmann, “De l'émergence de la question de Chypre à la crise de 1974: le problème chypriote dans les relations franco-grecques”, *Matériaux pour l'histoire de notre temps*, No:99, 2010, s.100.

politikası ve yaklaşımının sübjektif ve kişisel temeller üzerinde evrildiği yorumu yapılabilecektir.

Kaldı ki Cumhurbaşkanı Giscard d'Estaing'in Türkiye hakkındaki belki de tek olumlu yaklaşımının Paris'e yeni atanan Türk Büyükelçisi Adnan Bulak'ın 29 Ocak 1981 yılında güven mektubu sunumu esnasında Cumhurbaşkanı Giscard d'Estaing'in konuşmasında sergilendiği görülmektedir. Cumhurbaşkanı bu esnada, Büyükelçi Bulak'ın görevinin Türk Dışişleri Bakanının ziyaretini hazırlarken ve iki ülke arasında geleneksel diyalogu pekiştirmeye hazırlanırken başladığını, ekonomik ilişkilerin yeni bir alan kazandığını, çok uygun koşullarda görevini devraldığını, Fransa ve Türkiye'yi birbirine bağlayan eski dostluk bağlarını ve karşılıklı anlayış ve işbirliğini geliştireceğini, ülkenin yakın zamanda yaşadığı zorluklardan ve devlet otoritesini restore etmekten ve ekonomiyi düzene sokmaktan bahsettiğini, Büyükelçinin de kararlıkla görev aldığı bu ulusal yeniden toparlanma sürecinde Fransa'nın Türkiye'nin yanında yer aldığını, modern Türkiye yönünde karar alan Cumhuriyetin kurucusu Atatürk'ün hatırasından daha büyük bir teşvik edici unsurun bulunmadığını, Avrupa Ekonomik Topluluğu gibi ortaklık bağlarıyla bağlı, Akdenizli ve NATO üyesi, tehdit altında ve istikrarsız bölgelerle özel dayanışma ruhu geliştiren Fransa'nın ve Türkiye'nin temasını pekiştirmek için gerekli bütün sebeplere sahip olduğunu, ülkelerinin tutumları ve şahsi tecrübeleri ışığında, bu zor dönemlerin sorunlarına birlikte daha iyi katkı sunacaklarını ifade etmiştir¹⁶⁹.

Ayrıca, Giscard d'Estaing'in cumhurbaşkanlığından yıllar sonra 2000'li yılların başında Financial Times ve Le Figaro gibi gazetelere verdiği demeçlerde de Türkiye aleyhtarı yaklaşımını gözlemlemek mümkün olmaktadır.

Örneğin Financial Times ve Le Figaro gazetelerinde 25 Kasım 2004 tarihinde yayımlanan ortak makalede, eski Cumhurbaşkanı Giscard d'Estaing, Türkiye'nin AB üyeliğinin Avrupa projesinin doğasını değiştireceğini, Türkiye'nin temel Avrupa

¹⁶⁹ Fransa Cumhurbaşkanlığı Resmi İnternet Sitesi, "Allocution de M. Valéry Giscard d'Estaing à l'occasion de la présentation des lettres de créance de S.E.M. Adnan Bulak, ambassadeur de Turquie en France, Paris, Palais de l'Élysée, le jeudi 29 janvier 1981", (Çevrimiçi), <https://www.elysee.fr/valery-giscard-d-estaing/1981/01/29/allocution-de-m-valery-giscard-destaing-a-l-occasion-de-la-presentations-des-lettres-de-creance-de-s-e-m-adnan-bulak-ambassadeur-de-turquie-en-france-paris-palais-de-lelysee-le-jeudi-29-janvier-1981>, 3 Eylül 2020.

değerlerinin hiçbirini taşımadığını, Türkiye için üyelikten ayrı olarak üçüncü bir yol bulunduğunu, bu kapsamda ayrıcalıklı ortaklık konusunun tartışılması gerektiğini, bunun ilerlemeye imkân verecek yapıcı ve gerçekçi bir tutum olacağını ifade etmiştir.¹⁷⁰

Benzer şekilde Avrupa Konvansiyonu Başkanlığı'nı yürüten Valery Giscard d'Estaing Kasım 2002 tarihinde Le Monde gazetesine verdiği demeçte ise, Türkiye'nin Avrupa'ya yakın önemli bir ülke olduğunu, başkentinin Avrupa'da bulunmadığını, nüfusunun yüzde 95'inin Avrupa dışında olduğunu ve Avrupalı bir ülke olmadığını, Türkiye'nin AB üyeliğine en çok destekleyenlerin AB'nin rakipleri olduğunu, Türkiye'nin üyeliğiyle sistemin kırılma hale geleceğini ve böylelikle serbest ekonomik bölgenin Avrupa dışına ve Ortadoğu'ya gideceğini, böyle bir durumda gayet sakin olacaklarını, zira bütünleşmenin duracağını, bunun kesinlikle bir Avrupa Birliği projesi olmadığını dile getirmiştir. Giscard d'Estaing açıklamasında ayrıca, Türk yöneticilerin karşısına sürekli çelişkili bir dille çıktıklarını, Avrupa konseyi üyesi ülkelerin çoğunluğunun aslında Türkiye'nin üyeliğine karşı olduklarını ama bunu Türklere asla söylemediklerini, Türkiye'nin müfusu itibarıyla Avrupa Birliği'nin en büyük ülkesi olacağını, Avrupa Parlamentosu'nda en büyük grubu teşkil edeceğini, Türkiye'yle müzakerelerin açılması halinde, Fas'ın talebiyle karşı karşıya kalacağını, Fas Kralı'nın uzun zamandan beri bunu dile getirdiğini, Türkiye'nin üyeliğinin Avrupa'nın sonu olacağını belirtmiştir.¹⁷¹ Giscard d'Estaing aynı düşünceleri her iki açıklamasından on üç yıl önce Avrupa Parlamentosu seçimleri öncesinde de dile getirmiş, Türkiye'nin 2010 yılında nüfusunun yetmiş yedi milyon olacak bir Asyalı olduğunu, Türkiye'deki yaşam düzeyinin AET'ninkinin onda biri olduğunu, hangi ekonomik bütünleşmeden söz edilebileceğini ifade etmiştir.¹⁷²

¹⁷⁰ Euroactiv, "Turquie - UE: Giscard favorable à l'idée d'un « partenariat privilégié »", (Çevrimiçi) <https://www.euractiv.fr/section/europe-centrale/news/turquie-ue-giscard-favorable-a-l-idee-d-un-partenariat-privilegie/196451/>, 3 Eylül 2020.

¹⁷¹ Le Monde, "Pour ou contre l'adhésion de la Turquie à l'Union européenne", (Çevrimiçi), https://www.lemonde.fr/europe/article/2002/11/08/pour-ou-contre-l-adhesion-de-la-turquie-a-l-union-europeenne_297386_3214.html, 3 Eylül 2020.

¹⁷² "Fransa'nın Eski Cumhurbaşkanı'nın AT malzemesi: Türkiye'yi istemiyoruz", *Milliyet*, 16.06.1989, Sayfa 1.

Senem Aydın Düzgit Fransa’da yayımlanan makalesinde, Giscard d’Estaing’in Kasım 2002’deki ifadelerinin, bazı Fransız aydın ve politikacıları tarafından Türkiye'nin Avrupalı kimliğine ilişkin hararetli tartışmaların önünü açarak, Fransa'daki söylem uzlaşısını bozduğunun iddia edilebileceğini, dolayısıyla Türkiye ile ilgili tartışmaların hızla Avrupa'nın ne olduğu ve Avrupalı olmanın ne anlama geldiği tartışmalarına dönüştüğünü ileri sürmüştür.¹⁷³ Benzer şekilde Benoit Dupin, Giscard d’Estaing’in 2002 yılındaki açıklamasına kadar, bir yanda Türkiye'nin üyelik talebinin meşruiyeti, diğer yanda ise bu genişlemenin ufku olarak uçuk açık takvim üzerinde nispeten sessiz ve paradoksal bir fikir birliği olduğunu, anılan tarihten sonra söz konusu ikiyüzlülüğün devam edemez olduğu tezini savunmuştur.¹⁷⁴ Bu durum da hiç şüphesiz Fransızlarda Avrupa’nın geleceği konusunda Türkiye’nin kültürel özelliklerinden kaynaklı olumsuz rolü algısını sürekli olarak beslemiştir.

Dönemin konjonktüründe Cumhurbaşkanı Giscard d’Estaing’in aksine görece Türkiye’ye karşı daha pozitif bir gündemle yaklaşan tarafın ise Fransız Dışişleri Bakanlığı ile Bakan Sauvagnargues’in olduğu gözlenmektedir.

28 Mayıs 1974 tarihi itibarıyla Giscard d’Estaing döneminde Dışişleri Bakanlığı görevini deruhte eden Jean Sauvagnargues, Şubat 1975’te Abdi İpekçi’ye verdiği mülakatta, AET ile Türkiye arasındaki ilişkilerin geleceğinin ümit verici olduğunu, geçici dönemle ilgili ek protokolde AET ile Türkiye arasında yeni sanayi dallarına yeterli himaye sağlayacak açık hükümlerin öngörüldüğünü, tecrübenin bu tedbirlerin yeterli olup olmadığını ortaya koyacağını kaydederek, Batıda sanayileşmiş bütün ülkelerde karışıklıklar yaratan genel bir ekonomik bunalımın hiç kuşkusuz gelişmekte olan ülkelere büyük yansımalarının olacağını, bugünkü durumda uluslararası ekonomik duraklamadan ve enerji fiyatının artışından en çok etkilenen gelişmekte olan ülkelere yardıma öncelik verilmesinin elzem olduğunu,

¹⁷³ Senem Aydın Düzgit, “Constructing Europe through Turkey: French Perceptions on Turkey's Accession to the European Union”, *Politique européenne*, Cilt: 29, No: 3, 2009, s.49.

¹⁷⁴ Benoit Dupin, “La Turquie en Europe: imaginaire et politique”, *Les Temps Modernes*, Cilt: 2, No: 623, 2003, s.44.

Fransa'nın, Orta Doğu'da süreklilik arz edecek bir çözümün, bütün dünya ve özellikle Akdeniz bölgesi için büyük önem taşıdığını düşündüğünü aktarmıştır.¹⁷⁵

Sauvagnargues ayrıca geçmişteki tecrübeye bakıldığında, AET ile Türkiye arasındaki ilişkilerin geleceğinin ümit verici olduğundan bahisle, Ankara Anlaşması'nın, aslında gelişme halinde bulunan bir anlaşma olduğunu ve bunun hedeflerinin ve hükümlerinin her koşula göre ekonomik verilere ve özellikle kalkınma ve sanayileşme politikasının ihtiyaçlarına ve gereklerine adapte olma olanağını verdiğini kaydetmiştir.¹⁷⁶

Sauvagnargues bununla birlikte, Fransa'nın Yunanistan ve Türkiye ile eşit şekilde dost olduğunu, Franklin Bouillon Andlaşmaları ile Mustafa Kemal'i resmen ilk tanıyan ülkenin Fransa olduğunu, Fransa'nın amacının iki ülke ile de mükemmel temaslarını devam ettirmek olduğunu ifade ederek Fransa'nın taraf tutmadığını ileri sürmüştür. Fransa'nın başkaları açıklama yapmaz iken 14 Temmuz Hükümet darbesini kınayanın sadece ülkelerinin olduğunu, Atina'ya, Kıbrıs'ın bağımsızlığını ihlal edecek herhangi bir girişimin üzüntü ile karşılanacağını bildirildiğini, bunun Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması için yapılacak girişimlere karşı bir uyarı anlamına geldiğini savunmuştur. Fransa o dönem, Kıbrıs sorununun, Türk - Yunan ilişkilerini zehirlediğini söylem haline getirerek, hedefinin Türk - Yunan ilişkilerinin düzelmesi olduğunu, bunun da Kıbrıs sorununun tatminkâr bir şekilde çözülmesini desteklemek olduğunu ileri sürmüş, Türkiye ile Yunanistan ve Kıbrıs'ın, Avrupa Topluluğu'na ortak ülkeler olduğunu, bu hususun da Fransa'ya dostlarına sağduyuyu tavsiye etme fırsatını verdiğini, böylelikle amacın uzlaşma ve barışmayı, desteklemek olduğunu savunmuştur.¹⁷⁷

Yukarıda ileri sürülen savı, Emekli Büyükelçi İsmail Soysal çalışmasında da destekler niteliktedir. Soysal, Fransız Dışişleri Bakanlığı'nın Türk - Fransız ilişkilerinin daha fazla kötüleşmesini önlemeye çalıştığını, zira bunun ilk

¹⁷⁵ "Türk - Fransız ilişkileri ve dünya sorunları", *Milliyet*, 03.02.1975, Sayfa 9.

¹⁷⁶ "Türk - Fransız ilişkileri ve dünya sorunları", *Milliyet*, Sayfa 10.

¹⁷⁷ "Türk - Fransız ilişkileri ve dünya sorunları", *Milliyet*, 03.02.1975, Sayfa 9.

göstergesinin Dışışleri Bakanı Sauvagnargues'ın 3 - 5 Kasım 1975 tarihlerinde Türkiye'ye gerçekleştirdiği ziyaretin olduğunu ifade etmektedir. Benzer şekilde Didier Billion da Sauvagnargues'ın, Kasım 1975'te Ankara'ya giderek iki ülke arasındaki ilişkilerin bozulmasını yavaşlatmaya çalıştığını kaydetmiştir.¹⁷⁸

Bakan Sauvagnargues'ın ziyareti sonrası Fransız Dışışleri Bakanlığı tarafından yapılan yazılı açıklamada da iki ülke arasında daha pozitif bir gündem tesis edilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. Açıklamada; Ankara'ya yapılan ziyaretin birkaç zamandan beri Fransız - Türk ilişkilerinde hâkim olan yanlış anlaşılmaları ortadan kaldırmaya imkân tanıdığı ve bu ziyaretin iki ülke arasındaki geleneksel dostane ilişkilerin genişlemesine ve devamına olanak sağlayacağı belirtilmiştir. Bakanın ayrıca, Fransız Hükümetinin Kıbrıs sorunun çeşitli veçhelerinin ortak çözümü amacıyla görüşmelerin yeniden başlanmasını arzu ettiğini dile getirdiği beyanla, ekonomik alanda Fransız - Türk ilişkilerinin gelişmesini teşvik etmek amacıyla her altı ayda bir toplanacak çalışma grubunun oluşturulduğu vurgulanmıştır.¹⁷⁹

Giscard d'Estaing dönemine damga vuran bir diğer gelişme ise Türkiye'de 12 Eylül 1980 tarihinde meydana gelen askeri darbe olmuştur. Darbenin hemen akabinde 13 Eylül 1980 tarihinde Fransa Cumhurbaşkanlığı sözcüsü Jean-Marie Poirier yaptığı açıklamada, Fransa'nın askeri rejimin demokrasiye dönüş konusunda verdiği garantileri not ettiğini ve Türkiye'nin Avrupa Konseyi üyeliğine, Avrupa İttifakı'na ve Avrupa Topluluğu uygun olarak demokrasiye hızlı bir şekilde geçişi temenni ettiğini açıklayarak ilk aşamada Giscard d'Estaing'in olumsuz Türkiye tutumuna rağmen ılımlı bir yaklaşım sergilenmiştir. Dönemin Fransa'nın Ankara Büyükelçisi Emile Cazimajou ise, Türkiye'ye geldiğinden beri daha güzel haber almadığını kaydetmiştir.¹⁸⁰

¹⁷⁸ Didier Billion, "L'attitude française, La Communauté européenne et la Turquie devant la question de l'adhésion: approche culturelle d'une relation politique.", Cemoti, No:8, 1989, s.103.

¹⁷⁹ Vie Publique "Conseil Du 5 Novembre 1975 La Visite De M. Sauvagnargues En Turquie", (Çevrimiçi), <https://www.vie-publique.fr/discours/265868-conseil-du-5-novembre-1975-la-visite-de-m-sauvagnargues-en-turquie>, 2 Ocak 2020.

¹⁸⁰ Mehmet Ali Birand, **Türkiye'nin Avrupa Macerası 1959-1999**, s.394.

Fransa'yla birlikte AET'nin asli organlarınca yapılan açıklamalarda ise farklı yaklaşımların dönemin konjonktüründe sergilendiği müşahade edilmiştir. Avrupa Komisyonu, 12 Eylül 1980 tarihinde vuku bulan olayları büyük bir endişeyle izlediğini ve insan haklarına saygı gösterilmesini ve demokratik kurumların hızla tesis edilmesi beklentisini yinelerken, AET Dışişleri Bakanları tarafından yayımlanan 15 Eylül 1980 tarihli ortak açıklamayla, Türkiye'deki durumun gelişiminin endişeyle not edildiği, demokratik kurumların tesisi ve insan haklarına saygı hususunda askeri makamlarca verilen güvenceler göz önüne alındığında, Türkiye ile mali yardım ve ekonomik işbirliği programının kesintiye uğratılmayacağı ifade edilmiştir. Avrupa Parlamentosu ise, Türkiye'deki olayların tartışıldığı bir oturumun nihayetinde kabul edilen 18 Eylül 1980 tarihli karar ile askeri iktidarın başa gelmesinden endişe duyulduğu, Hükümetten insan haklarına saygı ve demokratik kurumların tesisi hususunda bir takım angajmanların beklendiği dile getirilerek, ülkedeki mevcut durumun Türkiye'nin AET'ye müracaatı ve Avrupa Konseyi nezdindeki yeri çerçevesinde zıtlık teşkil ettiği kaydedilmiştir.¹⁸¹

İkili ilişkilerdeki soğuk dönem zaman içerisinde ve 1980'de Türkiye'de gerçekleştirilen askeri darbeye rağmen yumuşamış ve François Mitterrand'ın Fransa cumhurbaşkanı seçilmesi, Türk - Fransız ilişkilerinde aşamalı olarak ortaya çıkan görece bir sulh ortamının doğuşunu da beraberinde getirmiştir.¹⁸²

2.2.2. François Mitterrand Dönemi

21 Mayıs 1981 - 17 Mayıs 1995 yılları arasında iki dönem boyunca Fransa cumhurbaşkanlığı görevini icra eden François Mitterrand, Dördüncü Cumhuriyet Fransa'sında on bir defa çeşitli bakanlık görevlerinde bulunmuş ve 1981 yılında gerçekleştirilen cumhurbaşkanlığı seçimlerine Sosyalist Parti'den katılmıştır. Seçimlerin ikinci turunda Valéry Giscard d'Estaing karşısında galip gelen Mitterrand

¹⁸¹ The Archive of European Integration, "Mediterranean countries" (Çevrimiçi), <http://aei.pitt.edu/64728/1/BUL232.pdf>, 2 Ocak 2020.

¹⁸² Sina Akşin, **Ankara Anlaşmasının 75. Yıldönümünde Birinci Dünya Savaşından Günümüze Türk - Fransız İlişkileri**, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1996, s.57.

böylelikle Beşinci Cumhuriyet'in Sosyalist Parti'den ilk cumhurbaşkanı olma özelliğini elde etmiştir.

Mitterrand görevde kaldığı iki dönem boyunca Fransız dış politikasının temel uğraş alanları; Avrupa'nın inşası, Berlin Duvarı'nın yıkılması ve Körfez Savaşı ile Üçüncü Dünya'ya karşı sergilenen cömertlik olmuş, Fransa'nın dış politikaları anılan dört olay ve yaklaşım etrafında sürdürülmüştür. Avrupa fikrine sonuna kadar bağlı olan Mitterrand, Avrupa'nın inşası sürecinde Paris - Bonn hattının itici güç olacağını tasavvur etmiş ve Alman Şansölyesi Helmut Kohl ile yakın ilişkiler geliştirmeye özen göstermiştir. Görev yaptığı süre boyunca François Mitterrand, AET'nin kurumsallaşma çabalarına hız vermiştir. Thomas Buchet Mitterrand'ın anılan pro-Avrupacı yaklaşımı için, Mitterrand'ın Fransa'da konuşmasını Avrupa üzerine inşa eden birkaç kişiden biri olduğunu, Avrupa'nın kendisinin ideolojik çizgisi olduğunu, adigeçenin Fransa'nın anavatanları olduğunu ve Avrupa'nın da gelecekleri olduğu beyanlarında bulunduğunu kaydetmiştir.¹⁸³

David Ramiro Troitiño, Karoline Färber, Anni Boiro çalışmalarında, 1981'den 1995'e kadar Fransa cumhurbaşkanlığı esnasında, Mitterrand'ın Avrupa meselelerinde oldukça aktif olduğunu, Avrupa'ya yönelik politikasının;

- Fransa'nın ABD ve SSCB karşısında özerkliğine ve bağımsızlığına öncelik verilirken, Avro'nun hayata geçirilmesi marifetiyle ulusal çıkarların korunması,
- Avrupa Konseyi'nin kontrolünde kritik kararlarla şekillenen federalist yaklaşım,
- Avrupa işleri üzerinde iç fikir birliği,

¹⁸³ Thomas Buchet, **La France, Mitterrand et l'Europe: l'idée européenne face au défi de la construction européenne**, Lyon, Institut d'Études Politiques de Lyon, 2013, s.11.

- Almanya ile kilit stratejik ilişki etrafında şekillendiğini ileri sürmektedirler.¹⁸⁴

Mitterrand'ın yukarıda ifade edilen pro-Avrupacı yaklaşımı Türk - Fransız ilişkilerinde de etkisini göstermiştir. Cumhurbaşkanı Mitterrand'ın görev yaptığı on dört yıllık süreç boyunca Türkiye - AET ilişkilerindeki en önemli konu başlıkları ise, Avrupa Parlamentosu'nun Türkiye'ye yapılacak mali yardımların askıya alınmasını istemesi, Türkiye'nin 14 Nisan 1987 tarihinde AT'ye tam üye olmak üzere müracaatta bulunması, Avrupa Komisyonu'nun 18 Aralık 1989'da Türkiye'nin üyelik başvurusu konusundaki görüşünü yayınlanması ve nihayetinde 6 Mart 1995 tarihinde 1/95 sayılı Gümrük Birliği'ni ihdas eden Ortaklık Konseyi Kararı'nın alınması olmuştur.

Avrupa Birliği özelinde söz konusu kayıtlı gelişmeler yaşanmakla birlikte, Mitterrand döneminde Türk - Fransız ilişkilerinin en önemli sınama noktası sözde Ermeni meselesi etrafında şekillenen gelişmeler ve Fransa'nın bu konuya müzahir yaklaşımı sebebiyle Türkiye'ye karşı tutunduğu tavır olmuştur. Söz konusu döneme ilişkin Emekli Büyükelçi İsmail Soysal, 1981 yılı Mayıs ayında Fransa'da cumhurbaşkanı seçimini sosyalistlerin lideri François Mitterrand'ın ve arkasından da parlamento seçimlerini yine sosyalistlerin kazanmasının Türkiye'ye karşı artık dostça addedilemeyecek bir politikanın başlangıcını teşkil edeceğini, iki ülke arasındaki münasebetlerdeki dalgalanmaların ciddi bir sarsıntıya dönüşmekte olduğunu beyan ederek ikili ilişkilerin geldiği olumsuz dönemi özetlemeye çalışmıştır.¹⁸⁵

Zira Cumhurbaşkanı Mitterrand'ın seçim kampanyası sürecinde, Ermenilerin davasını uluslararası arenada savunacağını ifade etmesi, dönemin sosyalist Hükümet içerisinde görevde bulunan Fransa İçişleri Bakanı Gaston Defferre'in 13 Temmuz 1981 tarihinde *“Fransız Hükümeti, bugünkü Türk makamlarının 1915 olaylarını Ermeni halkını yok etmeyi amaçlayan bir jenosit (soykırım) değil de, Rus ordusunun*

¹⁸⁴ Troitiño, David Ramiro, Färber, Karoline, Boiro, Anni, “Mitterrand and the great European design- from the Cold War to the European Union”, **Baltic Journal of European Studies**, No: 7, 2007, s. 137.

¹⁸⁵ Soysal, “Türk-Fransız Siyasal İlişkileri (1919 - 1984)”, s.358.

hücumu geçtiği bir sırada kalkışılan bir ayaklanmanın bastırılması gibi görmesini üzüntüyle karşılamaktadır” söylemi ve son olarak dönemin Fransız Dışişleri Bakanı Claude Cheysson’un “Osmanlı İmparatorluğu’nda yaşayan Ermeniler bir jenositin kurbanı olmuşlardır. Fransa bunu kınamaktadır. Yapılanlar ortadadır, hiç kimse bunları değiştiremez ve unutturamaz” gibi beyanları Fransa ile ilişkilerde bir sarsıntıya sebebiyet vererek, Türk tarafında da hayal kırıklığı yaşatmıştır.¹⁸⁶ Bu durum, Giscard d’Estaing dönemindeki olumsuz Türk yaklaşımının devam edip etmeyeceği hususunda soru işaretlerini de beraberinde getirmiştir.

Fransa’nın söylemsel temeldeki Ermeni taraftarı yaklaşımı ülkede Türk kurumlarına ve şahıslarına yönelik terör saldırıları ile somut bir hal alagelmıştır. Türkiye’nin Paris Başkonsolosluğu ile Kültür Ataşeliği’nin bulunduğu binayı 24 Eylül 1981 tarihinde işgal eden dört Ermeni teröristin, Başkonsoloslukta görevli Güvenlik Ataşesi Cemal Özen’i öldürüp, görevdeki Başkonsolos Kaya İnân’ı yaralaması, Türk Hava Yolları’nın Paris’te kâin Orly Havalimanı’ndaki çalışma ofisine 15 Temmuz 1983 tarihinde Ermeni terör örgütü ASALA mensuplarınca gerçekleştirilen terör saldırısında ikisi Türk sekiz kişinin yaşamını yitirmesi ve elli altı kişinin yaralanması gibi talihsiz olaylar ikili ilişkileri durma noktasına getirmiştir.

Benzer şekilde, Fransa İçişleri Bakanı Gaston Defferre’in yukarıda kayıtlı tutumundan sadece iki yıl sonra, Paris Ermeni Başpiskoposu Manukyan’a Lejyon Donör Nişanı (Legion d’Honneur) vermesi ve Ermeni dramının er geç tanınacağı hususunda Fransa’nın ümitvar olduğunu söylemesi Fransız yöneticilerinde Ermeni taraftarlığını en üst seviyeye çıkarmıştır.¹⁸⁷

Dönemin Dışişleri Bakanı İlder Türkmen yaşanan bu gelişmelere ilişkin 28 Kasım 1983 tarihinde düzenlediği basın toplantısında, Fransa ile ilişkilerdeki güçlükleri ve Türkiye’nin bu husustaki tepkilerini herkesin gördüğünü, bu zamana kadar ilişkilerin düzelebilmesi çerçevesinde Fransa’nın bir çaba sergilemediğini,

¹⁸⁶ A.e.

¹⁸⁷ Dışişleri Bakanlığı 1983 Tarihçesi, Ankara, İcra Sekreterliği, 1984, s.15.

Beyrut’da vuku bulan son gelişmeler akabinde, Fransız hükümetinin Ermeni teröristlere karşı daha etkili önlemler almasını umduklarını, buna ilaveten, Fransa’nın devletin radyo ve televizyonunu Ermeni propagandasının tahrikine bırakmasını kınamamanın düşünülemediğini beyan ederek Fransa’nın ilişkilerde daha sorumlu ve ilişkileri ileriye taşıyacak bir tutum içerisinde bulunması temennisini dile getirmiştir.¹⁸⁸

Bakan Türkmen 11 Aralık 1983 tarihinde gazeteci Mehmet Ali Birand ile yaptığı “Türkmen, üç yılın dış politikasını ve Bakanlığını anlatıyor” başlıklı mülakatında da benzer şekilde, *“Türkiye’de demokrasinin bir süre askıya alınmasının yaratacağı normal tepkilere birtakım başka unsurlar karıştı. Bir defa Yunanistan karıştı. Ortak Pazar’a girince orayı bizim aleyhimize kullanmaya çalıştı. Türkiye’deki aşırı uçların temsilcilerinin önemli bir bölümü Avrupa’ya geçti ve Türkiye’ye karşı faaliyetler düzenlemeye kalkıştılar. Ermeni terörü devam etti. Bütün bu unsurlar bir araya gelince hayli sıkıntılı zamanlar geçirdik. Hükümetlerde değişiklikler oldu. Fransa’da hükümet değişti. Giscard d’Estaing hükümetiyle de sıkıntılarımız vardı, ama hiç değilse Türkiye’deki rejim konusunda onlarla bir sorununuz yoktu. Hatırlarım ilk Avrupa Konseyi’ne geldiğimde bize en büyük sempatiyi gösteren Fransa idi. Sonra sosyalist bir hükümetin başa gelmesiyle Fransa’yla ilişkilerimizde daha fazla sıkıntılar çıktı, birçok faktörün birleşmesi sonucu sıkıntılarla karşılaştık.”*¹⁸⁹ ifadelerini kullanmış, Ermeni terör örgütünün iki ülke arasındaki ilişkilerde açtığı yaranın altını çizmiş ve bir önceki Fransız yönetimine karşı Mitterrand döneminin ilişkiler meyanında zor bir dönem olduğunu vurgulamıştır.

Söz konusu mülakat esnasında Dışişleri Bakanlığı’nın mesaini en fazla Ermeni meselesine ve buna bağlı olarak da Türk - Fransız ilişkilerine ayıracağı, ilişkilerin gittikçe hasmâne bir yaklaşıma dönüştüğü tespiti karşısında Bakan Türkmen, Fransız Hükümetinin Türkiye’ye yönelik düşmanca bir tavır sergilemekte olduğunu, bunun bileşenlerinin de Ermeni propagandası ve Ermeni terörü olduğunu,

¹⁸⁸ A.e., s. 16.

¹⁸⁹ A.e., s. 91.

Fransa'nın böylesine bir yaklaşımı sürdürmesi halinde ikili münasebetlerin normalleşme dönemine girmesinin mümkün olmadığını, Fransa'nın işbu yaklaşımı karşısında Türkiye'nin ortaya koyacağı bir adımın bulunmadığını, Fransız Hükümeti'nin Türkiye ile münasebetlerin iyileştirilmesine yönelik bir yaklaşımının bulunmadığını, iç siyaset sebebiyle Ermeni propagandasına yönelik herhangi bir tavır geliştiremediklerini, bu çerçevede de Türk - Fransız ilişkilerinin tarihin hiçbir döneminde karşılaşmadığı kadar kötüleştiğini beyan ederek, Türkiye'nin Fransa'ya yönelik tepkisini dile getirmiştir.¹⁹⁰

Türkiye, bu süreçte Fransa cenahında ilişkilerde bir pozitif gündem yaratılmasını beklerken, 24 - 31 Ocak 1981 tarihli görülen duruşma sonunda Paris Ağır Ceza Mahkemesi'nin, 24 Eylül 1981'de Paris Başkonsolosluğu'nu baskın düzenleyen dört Ermeni teröristi yedişer yıl hapis cezasına mahkûm etmesi, Türkiye'de bir kez daha hayal kırıklığı yaşatmıştır. Vuku bulan bu gelişme üzerine Türk Dışişleri Bakanlığı 2 Şubat 1984 tarihinde yaptığı yazılı açıklamada, bu davanın Fransız adalet tarihine utanç verici bir sayfa olarak geçeceğini kaydederek tepkisini bir kez daha vurgulamıştır.¹⁹¹

Fransa, Ermeni meselesine verdiği desteği bu defa en üst seviyede 7 Ocak 1984 tarihinde Cumhurbaşkanı seviyesinde dile getirmiştir. Cumhurbaşkanı Mitterrand, Fransız kenti Vienne'de Ermeni topluluğu ile gerçekleştirdiği görüşmede, Ermenilere karşı yapılmış soykırımı silmenin mümkün olmadığını, bu olayın insanların zihinlerinde yer edinmesinin elzem olduğunu ifade ederek, ilişkilerdeki derinleşmiş yaralara bir yenisini daha eklemiştir.¹⁹² Olayın Türk tarafınca duyulması üzerine 9 Ocak 1984 tarihinde dönemin Dışişleri Bakanı Vahit Halefoğlu, Fransa'nın Ankara Büyükelçisini Dışişleri Bakanlığı'na davet ederek, Mitterrand'ın Fransa'nın Vienne şehrinde Ermeni topluluğuna hitaben yaptığı konuşmada soykırım iddiasını mesnetsiz bir şekilde benimsemesini Türkiye'nin esefle karşıladığının altını çizmiş, bu beyanatın zaten sarsılmış olan Türk - Fransız

¹⁹⁰ A.e., s. 93.

¹⁹¹ Dışişleri Bakanlığı 1984 Tarihçesi, Ankara, İcra Sekreterliği, 1985, s.8.

¹⁹² Soysal, "Türk-Fransız Siyasal İlişkileri (1919-1984)", s.361.

ilişkilerine yeni ve ciddi bir darbe teşkil ettiğini kendi Hükümetine duyurmasını talep etmiştir.¹⁹³ Öte yandan, Fransa Cumhurbaşkanlığı arşivlerinde Mitterrand'ın konuşma metninin tamamı incelendiğinde anılan konuşma metninin diplomatik bir dili benimsediği de görülmektedir. Zira Mitterrand Ermeni meselesi etrafındaki söylemleri esnasında hiçbir şekilde Türkiye ya da Türk nosyonlarına atıfta bulunmaktan imtina etmiş, Fransa'nın, anavatanlarından uzaklaştırılmış olan ve kanlarında, duygularında acı çeken Ermenilerin kendisini evinde hissetmesi gereken dünyadaki ülkelerden biri olması gerektiğini, yaşanan olayların geçen yüzyılın en trajik eylemlerinden biri olduğunu ifade etmiştir.¹⁹⁴

Öyle ki Ermeni meselesi etrafında yaşanan gelişmeler neticesinde, iki ülke arasında yapılması planlanan ziyaretlerin iptal edilmesine kadar uzayan süreçler dahi yaşanmıştır. (1984 yılında gerçekleştirilmesi öngörülen Fransa Dış Ticaret Bakanı'nın Türkiye ve Türk Dışişleri Bakanlığı Siyasi İşlerden sorumlu Müsteşar Yardımcısı Ecmel Barutçu'nun Fransa ziyaretleri iptal edilmiştir.) Yaşanan söz konusu olumsuz gelişmeler de yeniden pozitif bir gündemi haiz olması arzulanan Türk - Fransız ilişkilerinde gerginliğin ve yüksek tansiyonun bir süre daha devam etmesini beraberinde getirmiştir.

İkili ilişkilerdeki gerilimin bir diğer sebebi ise, Cumhurbaşkanı Mitterrand'ın eşi Danielle Mitterrand'ın PKK'ya müzahir söylemleri yanında Türkiye'nin AB üyeliğine karşı olduğunu dile getirmesi olmuştur. Öyle ki adı geçenin tutumu ikili ziyaretlere kadar yansımış olup, Mitterrand'ın 1992 yılında Türkiye'ye gerçekleştireceği resmi ziyarette eş Mitterrand cumhurbaşkanına eşlik etmemiştir. Her ne kadar diplomatik yollardan Türkiye'ye evvelce First Lady'nin katılım sağlayacağı bildirilmiş olsa da bilahare gerçekleştirilen iptale ilişkin Fransa tarafından herhangi bir açıklamada bulunulmamıştır. Danielle Mitterrand'ın Türkiye'yi ziyaretinin iptali konusunda dönemin diplomatik kulislerinde adı geçenin

¹⁹³ A.e., s. 6.

¹⁹⁴ Elysée, "Allocution de M. François Mitterrand, Président de la République, à l'occasion du Noël des Arméniens dans la salle des fêtes de la mairie de Vienne, samedi 7 janvier 1984.", (Çevrimiçi), <https://www.elysee.fr/francois-mitterrand/1984/01/07/allocution-de-m-francois-mitterrand-president-de-la-republique-a-loccasion-du-noel-des-armeniens-dans-la-salle-des-fetes-de-la-mairie-de-vienne-samedi-7-janvier-1984>, 18 Ocak 2021.

PKK'ya yönelik basına verdiği demeçler sebebiyle Türkiye'de olumlu bir imaja sahip olmamasının da etkili olduğu yorumları yapılmıştır. Bu yaklaşım da hiç şüphesiz Türkiye'nin Fransa ile ilişkilerinde göz önünde bulundurmak durumunda kaldığı bir husus olagelmıştır.¹⁹⁶

Eş Mitterrand'ın sergilediği olumsuz Türkiye tutumu yanında François Mitterrand'ın cumhurbaşkanlığının ilk üç yılı olan 1981 - 1984 yılları arasında ilişkilerin 1915 Olayları gölgesinde gittikçe kötüleşmesinin arkasında dönemin Dışişleri Bakanı Claude Cheysson'un Türkiye'ye karşı olumsuz yaklaşımının da bir etkisinin olabileceği değerlendirilmektedir. Zira Mayıs 1981 - Aralık 1984 tarihleri arasında görev yapan Cheysson sonrası göreve gelen Roland Dumas Türkiye'ye karşı görece daha pozitif bir gündem izlemiş ve adıgeçenin döneminde ilişkilerde iyileşmeler vuku bulmuştur.

Bu meyanda, bahse konu gergin ikili siyasi ilişkiler konjonktüründe pozitif gündemin yaratılması çabalarının Türkiye tarafından gelmesini beklemek mümkün olmadığı cihetle, ilk adım da bu dönemde Fransa tarafından atılmıştır. Zira Cumhurbaşkanı Mitterrand, 1938 - 1943 yılları arasında Galatasaray Lisesi'nde Fransızca ve felsefe dersleri veren Fransız diplomat Etienne Manach'ı özel temsilcisi ve Büyükelçi sıfatıyla ilişkilerdeki gerginliğin tırmandığı 1984 yılında Türkiye'ye göndermiştir.¹⁹⁷ 5 Temmuz 1984 tarihinde Ankara'ya intikal eden Büyükelçi Manach, Fransa Cumhurbaşkanı François Mitterrand'ın, Türkiye ile ilişkilerin bir an önce düzeltilmesini ve her alanda geliştirilmesini arzuladığını, Türk - Fransız ilişkilerinin olması gerektiği gibi seyretmemesinden dolayı kaygılı olduğunu, temennisinin ilişkilerin bir an önce düzeltilmesi ve her alanda geliştirilmesi olduğunu ifade etmiş, bu görüş ve değerlendirmelerin Cumhurbaşkanı Mitterrand tarafından da

¹⁹⁶ “Devlet ziyareti olmasına rağmen, eşi gelmiyor. Mitterrand'dan tepki mi?”, *Milliyet*, 08.04.1992, Sayfa 7.

¹⁹⁷ Le Monde, “M. Manach, envoyé spécial du président Mitterrand, tente d'améliorer les relations de Paris avec Ankara”, (Çevrimiçi), https://www.lemonde.fr/archives/article/1984/07/12/m-manach-h-envoye-special-du-president-mitterrand-tente-d-ameliorer-les-relations-de-paris-avec-ankara_3026749_1819218.html, 19 Ocak 2021.

paylaşıldığını kaydetmiştir.¹⁹⁸ Büyükelçi Manach'ın bu yaklaşımı ve Mitterrand'ın tutumunu da teyit etmesi Fransa'nın ikili ilişkilerde yeni bir dönem açmaya çaba sarfettiğini gösterir niteliktedir.

1986 yılı sonrası ise 1980'lerin başında gergin bir zemine oturan ve her iki ülkenin de karşılıklı olumsuz söylemler üzerine kurulu bir dış politika izlemesi etrafında şekillenen Türk - Fransız ikili ilişkilerinde farklı bir konjonktürün ortaya çıktığı, gerçekleştirilen ikili ziyaretler ve beyanlardaki olumlu tutumla gözlemlenmektedir.

Bu çerçevede örneğin, İktisadi Kalkınma ve İşbirliği Örgütü'nün (OECD) 25. Bakanlar Konseyi toplantısına başkanlık etmek amacıyla dönemin Başbakanı Turgut Özal 15 - 19 Nisan 1986 tarihlerinde Paris'e bir ziyarette bulunmuştur. Anılan ziyarette dönemin Fransız Başbakanı Jacques Chirac ile bir görüşme gerçekleştirilmiş, görüşme sonrasında Başbakan Chirac, Türkiye'nin büyük bir ülke olduğunu, Türkiye - Fransa ilişkilerinin çok eskiye dayanan kültürel ilişkiler olduğunu, iki ülkenin geleceği açısından, iktisadi ve politik ilişkilerin geliştirilmesi gerektiğini, Türkiye ile Fransa arasında eskiden de iyi olan ilişkilerin önemli ölçüde daha iyi hale getirilmesini temenni ettiklerini, bu temenninin Türkiye Başbakanının da arzusu olduğunu, dolayısıyla bu ilişkileri iki taraflı olarak geliştireceklerini, öncelikle karma ekonomik komisyonu, daha sonra da kültür komisyonunun bakanlar düzeyinde toplanacağını, iki ülkenin bakanlarının karşılıklı ziyaretlerde bulunacağını ve iki ülke arasındaki kültürel ve ekonomik alandaki sorunları çözüme kavuşturacağını, böylece ilişkilerde gelişme sağlanacağını ifade ederek, Fransa'nın bozulan ikili ilişkileri geliştirme yönündeki irade beyanını en üst seviyede dile getirmiştir¹⁹⁹.

Başbakan Özal'ın söz konusu ziyaretine ilişkin 22 Nisan 1986 tarihinde dönemin Dışişleri Bakanı Vahit Halefoğlu'nun TBMM'de gündem dışı yaptığı

¹⁹⁸“Fransa Cumhurbaşkanı François Mitterrand'ın Türk Fransız ilişkilerinde nabız yoklamakla görevlendirdiği eski Büyükelçilerinden Etienne Manach dün akşam İstanbul üzerinden Ankara'ya geldi”, *Cumhuriyet*, 06.07.1984, Sayfa 12.

¹⁹⁹ **Dışişleri Bakanlığı Belleteni**, Ankara, Dışişleri Bakanlığı Basımevi, 1985, s.9-10.

konuşma esnasında, Özal'ın Chirac ile görüşmesine ilişkin olarak, Özal'ın Fransa'da muhalefet lideri iken kişisel dostluk ilişkileri kurmuş olduğu Fransa'nın yeni Başbakanı ile bir görüşme yaptığını kaydederek, Fransa ile ilişkilerimizin güç dönemlerden geçtiğini, görüşmede Türkiye ve Fransa gibi her alandaki çıkarları birbirine paralel iki büyük Devletin ilişkilerinin süratle normale dönerek eski sıcaklığına kavuşturulması hususunda mutabık kalındığını kaydetmiştir.²⁰⁰ Bu çerçevede, görüşme sonrası iki ülke arasında ekonomik işbirliği komisyonunun Bakanlar düzeyinde toplanması, ortak kültür komisyonunun da Bakanlar düzeyinde toplanması ile her iki ülke arasında karşılıklı ziyaretlerin (Bkz. Ek-1 ve Ek-2) artan bir tempoda geliştirilmesi için mutabakata varılmıştır. Dönemin Türk yaklaşımı, Fransa ile ilişkilerin bütün veçheleriyle her iki ülkenin çıkarlarına uygun biçimde geliştirilmesi olmuş, bu meyanda, Fransa'nın bu alanda üzerine düşeni yapmaya hazır olduğunu yüksek düzeyde teyit etmiş olmasından memnuniyet duyulmuştur. Türk Hükümeti de varılan mutabakattaki hususların hayata geçirilmesi hususunda üzerine düşeni en hızlı şekilde yapma kararlılığında olmuştur. Yaşanan bu gelişmeyle birlikte Cumhurbaşkanı Giscard d'Estaing sonrası ilişkilerdeki normalleşme döneminin başladığını da işaret etmiştir.

Anılan ziyarette dikkat çeken bir diğer husus ise Özal tarafından Chirac'a yapılan Türkiye'ye resmi ziyaret daveti olmuş, böylelikle Türkiye ile Fransa arasında uzun süredir gerçekleşmeyen yüksek düzeyli temasların yapılmış olacağı tasavvur edilmiştir. Bununla birlikte, Chirac döneminde de görüleceği üzere, Beşinci Cumhuriyeti Fransası'nın Türkiye'yi ziyaret etmeyen cumhurbaşkanı da yine Chirac olmuştur.

İlişkilerdeki iyileşme dönemi, Türkiye'nin AB konusunda attığı üyelik başvurusu adımıyla devam etmiştir. Türk Hükümeti, 14 Nisan 1987 tarihinde, Ankara Anlaşması'nda öngörülmüş olan süreçlerin sonlanmasını beklemeksizin tam üyelik müracaatı yapmıştır. Türkiye, söz konusu süreci Avrupa Birliği kurumlarının başında bulunan Fransız siyasetçi ve Avrokratlarla yürütmek durumunda kalmıştır.

²⁰⁰ A.e., s. 51.

Zira Türkiye'nin müracaatı esnasında Avrupa Komisyonu Başkanı, 7 Ocak 1985 - 24 Ocak 1995 tarihleri arasında başkanlık görevini deruhte eden Fransa eski Maliye Bakanı Jacques Delors olurken, Avrupa Komisyonu'nun Akdeniz ülkeleriyle ilişkilerinden sorumlu kişi ise Türkiye karşıtı tutumuyla tanınan Fransa eski Dışişleri Bakanı Claude Cheysson olmuştur.

Türkiye'nin üyelik müracaatı karşısında Avrupa Birliği, dönemin konjonktüründe siyasi açıdan çeşitli güçlükler yaşamıştır. Zira Türkiye'ye verilecek yanıt Avrupa Birliği'nin gelecek yıllardaki şekillenmesinde de önemli rol oynayacak olmakla birlikte, Türkiye'ye karşı verilecek olası olumsuz bir yanıt da Türkiye'nin tüm üye ülkelerle ve AB ile ilişkilerinde onarılmaz hasarlara yol açabilecek bir hususu teşkil etmekteydi. AB için siyasi en büyük güçlüğü ise Topluluğun derinleşme ve genişleme arasında yaşadığı siyasi, ekonomik ve hukuki ikilem oluşturmıştır. Burada öne çıkan en önemli husus ise AB'nin 1992 yılıyla birlikte ortak pazara geçişi olmuş, 1980'lerin ortasından itibaren Birlik bütün enerjisini ve çabalarını bu sürece yöneltmek genişleme konusundan imtina politikası izlemiştir. Bu yaklaşımı Mehmet Ali Birand, kitabında şu şekilde ifade etmiştir: *"Zira aynı tarihlerde AT önemli bir değişiklik yaşıyordu. AT Komisyonu Başkanı, Aralık 1987'de 12 ülkenin devlet ve hükümet başkanlarına "ilke olarak" son derece önemli bir karar benimsetmişti. Buna göre de topluluk bir süre için yeni bir genişleme yapmayacak ve derinlenmesine inerek iç düzenini oluşturacaktı. Bunun başlıca nedeni de 1992 hedefiydi. 1992'ye kadar AT "tek pazar" oluşturabilmek için kendine belirli hedefler saptamış, mali, ekonomik, ticari ve sosyal bir dizi karar almayı planlamıştı. Bu hedef topluluk için son derece önemliydi. Başını Komisyon Başkanı Delors ve Fransa'nın çektiği bu akım sahipleri için, 1992 hedefine ulaşabilmek için ne mümkünse yapılmalı ve bu hedefi geciktirebilecek, dikkatleri veya çabaları dağıtabilecek hiçbir yeni adım atılmamalıydı."*²⁰²

Topluluğun hedefleri 1992'ye odaklanmakla birlikte, Komisyon Başkanı Cheysson Türkiye'ye iki defa teknik heyet göndererek çeşitli çalışmalar yapmalarını

²⁰² Mehmet Ali Birand, *"Türkiye'nin Avrupa Macerası 1959-1999"*, s.456.

isterken, yaptığı açıklamalarla da Türkiye için üyeliğin kolay olmadığı beyanlarını sıklıkla dile getirmiştir.

Yapılan önemli sayıda toplantı ve değerlendirmeler akabinde Avrupa Topluluğu, Türkiye yanıtını yaklaşık bir buçuk yıl sonra 18 Aralık 1989'da açıklayabilmiştir. AET verdiği kararla, kendi iç bütünleşmesini tamamlamadan Topluluğun yeni bir üyeyi kabul edemeyeceğini belirtmiş, ayrıca, Türkiye'nin, Topluluğa katılmaya ehil olmakla birlikte, ekonomik, sosyal ve siyasal alanda gelişmesi gerektiğini ifade etmiş, bu nedenle, üyelik müzakerelerinin açılması için bir tarih belirlenmemesi ve Ortaklık Anlaşması çerçevesinde ilişkilerin geliştirilmesi önerilmiştir.²⁰³

Dönemin Dışişleri Bakanı Vahit Halefoğlu da, 1987 yılında görevinin sonunda yayınladığı veda mesajında, gerek ABD, gerek Batı Avrupa ülkeleriyle çok sayıda üst düzeyde resmî temas ve ziyaret gerçekleştirildiğini, artık kimsenin Türkiye'nin Batı camiasında yalnızlık içinde bulunduğunu iddia edemediğini, demokrasi ve insan hakları alanlarında Türkiye'ye yönelik bazı ağır eleştirilerin artık geçmişe mal olduğunu, bu vesile ile uzun zamandan beri mesafeli ilişkiler sürdürülen Fransa ile son birkaç yıl içinde yakın dostluk ve işbirliği ortamı tesis edebilmiş olmaktan memnuniyet duyduklarını kaydetmiştir.²⁰⁴ Bu gelişmeler çerçevesinde, Fransa tarafından 1984 senesi itibariyle Büyükelçi Etienne Manach'ın Türkiye gönderilerek pozitif gündemin yakalanmak istenmesi Türk Hükümetinde de bir memnuniyet durumu ortaya çıkarmış, bu durum resmi açıklamalardaki söylemlere yansımış ve Fransa'nın gelenekselleşmiş sert söylemleri yerini Türkiye ile uzlaşıya mahal verecek bir çerçeveye oturmuştur.

İlişkilerdeki 1984 öncesine göre gerçekleşen görece yumuşama - uzlaşı konjonktürü beraberinde karşılıklı ikili ziyaretleri de getirmiştir. Zira anılan ziyaretler vesilesiyle Fransa'nın, Türkiye'ye yönelik pozitif söylemlerde bulunma

²⁰³ T.C. Dışişleri Bakanlığı, Avrupa Birliği Başkanlığı, "Türkiye - AB İlişkilerinin Tarihçesi", (Çevrimiçi), https://www.ab.gov.tr/turkiye-ab-iliskilerinin-tarihcesi_111.html, 11 Nisan 2021.

²⁰⁴ **Dışişleri Bakanlığı 1987 Tarihçesi**, Ankara, Dışişleri Eğitim Merkezi Başkanlığı, 1988, s.82.

yönünde eğilim sergilediği sarıh bir şekilde müşahade edilebilmektedir. Fransız Bakan Jean-Bernard Raimond'un Türkiye ziyaretinde de bu husus gözlemlenebilmektedir.

Mart 1986 - Mayıs 1988 tarihleri arasında Fransız Dışışleri Bakanlığı görevinde bulunan Raimond resmi bir ziyaret çerçevesinde 11 Ocak 1988'de Ankara'ya gelmiştir. Raimond, Türkiye ile Fransa arasında geleneksel dostluk ilişkilerinin bulunduğu atıfla, bu ilişkilerde bir kesinti döneminin yaşandığını ve bunun artık sona erdiğini, Başbakan Jacques Chirac'ın, Türkiye ile olan ilişkilerin pekiştirilmesini istediğini ve göreve başladığı günden bu yana bu yönde önemli adımlar atıldığını, Chirac ile Özal'ın 18 Nisan 1986'da yaptıkları ilk görüşmeden sonra ilişkilerin çerçevesinin tespit edildiğini ve bakan düzeyinde karşılıklı ziyaretler gerçekleştirildiğini kaydederek, Fransa'nın Türkiye'nin AET'ye üyeliğine engel olmayacağını ifade etmiştir.²⁰⁵

Yukarıda ifade olunduğu üzere, Fransa tarafından sergilenen yapıcı yaklaşım Türk yetkililerin söylemlerinde de kendini bulmuştur. Dönemin Dışışleri Bakanı Mesut Yılmaz, basın mensuplarına yaptığı 16 Şubat 1988 tarihli açıklamada çok sayıda ülkeyle ve hatta zamanında mütereddit davrandığı izlenimi edinilen Fransa ile de sıkı bir işbirliğinin devam ettirilmekte olduğunu, Fransa Hükümeti'nin son bir iki sene içerisinde teröristlere karşı kararlı bir yaklaşım benimsediğini ve diğer ülkeler meyanında Fransa'da da Ermeni terörizminin durma noktasına geldiğini vurgulayarak, Fransa'nın bu kararlı tutumu sonucunda sözde Ermeni sorununun artık Fransa ile ikili ilişkilerde bir sorun teşkil etmekten çıktığını belirtmiştir.²⁰⁶ Bununla birlikte, yıllar içerisinde görülecektir ki, Ermeni meselesi iki ülke arasındaki ilişkilerin kırılma noktası olma özelliğini sürdürmeye devam edecektir.

İkili ilişkilerde iyileşme süreci ise uzun yıllar sonra Fransa'dan Türkiye'ye gerçekleştirilen cumhurbaşkanı ziyareti ile devam etmiş, ilişkilerdeki olumlu hava ziyaretin gerçekleşmesi öncesinde basına verilen mülakatlarda yerini almıştır. On üç

²⁰⁵ "Fransa ile ilişkilerde süratli iyileşme: Chirac'tan Özal'a mesaj", *Milliyet*, 12.01.1988, Sayfa 6.

²⁰⁶ **Dışışleri Bakanlığı 1988 Tarihçesi**, Ankara, Dışışleri Eğitim Merkezi Başkanlığı, 1989, s.150.

yıl sonra cumhurbaşkanı seviyesinde gerçekleştirilen ilk ziyaret olma özelliğini haiz dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın 28 - 30 Kasım 1988 tarihindeki Fransa ziyareti öncesinde Milliyet Gazetesi dış politika yazarı Sami Kohen'e bir demeç veren Fransız Dışişleri Bakanı Roland Dumas bu röportajında, 1970'lerde ve 1980'lerin başında, soğuk bir döneme giren Türk - Fransız ilişkilerinin, şimdi olumlu bir seyir izlediğini, 1984'te Cumhurbaşkanı Mitterrand'ın Özel Büyükelçi Manach'ı Türkiye'ye görevle gönderdikten sonra, 1986'dan itibaren iki ülke arasında bir yaklaşma başladığını ve bakanlar düzeyinde birçok ziyaretin teati edildiğini, ancak, Cumhurbaşkanı Özal'ın 28 - 29 Kasım'da yapacağı resmi ziyaretin, Fransız - Türk siyasal diyalogunun en yüksek düzeyde başlamasını sağlayacağını ve Fransız yetkililerinin bu diyaloga büyük değer verdiğini bildirmiştir. Fransa'nın kendi hesabına siyasal alanda iki ülke arasındaki ilişkilerde meydana gelen yeni havanın yararına, büyük dost ülke Türkiye ile ekonomik ilişkilerini geliştirmeyi çok arzu ettiğini kaydeden Bakan Dumas, Türkiye'nin AET'ye tam üyelik başvurusuna halen Fransa'nın itirazı bulunmadığını, Türkiye'nin bu kararını, Ankara'daki yöneticilerin Türkiye'yi Avrupa'ya bağlamak konusundaki iradelerinin anlamlı bir ifadesi olarak takdir ettiklerini, Türkiye'nin tercihini anladıklarını ve saygı duyduklarını, Türkiye'nin AET'ye katılmasına prensipte hiçbir itirazlarının bulunmadığını, bununla beraber, böyle bir katılımın şartlarını dikkatli bir şekilde hazırlamak ve AET'nin İspanya ile Portekiz'in dâhil olmasının ve tek büyük pazarın kurulmasının güçlüklerini yenmesini beklemek gerektiğin, Fransa'nın, Türkiye ile AET arasındaki ortaklık anlaşmasının gelişmesini arzulamakta olduğunu ve bu yönde katkıda bulunmak için çaba harcadığını dile getirmiştir.²⁰⁷

Bu zamana kadar Fransız üst düzey yetkililerin açıklamalarına ve tutumlarına genel olarak bakıldığında bir Fransız Dışişleri Bakanı olarak Dumas'nın Türkiye lehindeki olumlu ifadeleri, Fransa'nın Türkiye'ye karşı izlediği politikalarında Mitterrand'ın Cumhurbaşkanlığının ilk yıllarına göre marjinal bir değişiklik olduğunu gösterir niteliktedir.

²⁰⁷ "Fransa Dışişleri Bakanı Dumas'dan Türkiye'ye çağrı: Kıbrıs'ta arabulucu oluruz", *Milliyet*, 23.11.1988, Sayfa 12.

Bununla birlikte, Didier Billion, Fransa'nın yaklaşımlarındaki değişimin ilk sinyallerinin Temmuz 1984'te ortaya çıkmaya başladığını, Galatasaray Lisesi'nin eski öğretmenlerinden Büyükelçi Etienne Manach'ın Cumhurbaşkanı Mitterrand tarafından Ankara'ya gönderildiğini, Elysée'nin iki ülke arasında ilişkileri normalleştirmenin yollarını aradığını, bununla birlikte Türkiye Komünist Partisi üyesi bir kişinin Ekim 1984'te idam cezasına çarptırılmasının Manach'ın raporunda yer alabilecek olumlu yansımaların yönünü değiştirdiğini ileri sürmektedir.²⁰⁹ Öte yandan, dönemin Türk basınında yer alan haberlerde, Manach'ın hazırladığı raporda, Türkiye'nin, iki ülke arasındaki ilişkilerin düzelmesi için sıraladığı taleplerin yer aldığı, Türkiye'nin Ermeni meselesine büyük önem atfettiği, Türkiye'nin iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesinin Fransa'nın tutum değiştirmesi ile mümkün olabileceğini bildirdiği, özellikle Fransa'nın Ermeniler hakkındaki tutumunda değişiklik beklediğini istediği ifade edilmiş, rapor sonrası Fransız Dışişleri Bakanlığının Türkiye'ye karşı daha dikkatli ve özenli tutum izlemeye başladığı yorumları yapılmıştır.²¹⁰

1984 yılında başlayan normalleşme süreci resmi ziyaretlerle varlığını devam ettirmiştir. 13 - 14 Nisan 1992 tarihinde Türkiye'ye resmi bir ziyaret gerçekleştiren Cumhurbaşkanı Mitterrand'ın ziyareti Cumhurbaşkanı De Gaulle'den sonra Türkiye'ye yapılan ilk resmi ziyaret olması özelliğini haiz olmuştur. 12 Eylül 1980 askeri darbesi sonrası Türkiye'ye karşı büyük rezervler koyan Fransa'nın yaklaşımı, Kasım 1991'de Başbakan olan Süleyman Demirel'in ortaya koyduğu demokratikleşme adımları sonrası Türkiye'ye karşı daha ılımlı olma yönüne evrilmiştir.

Türkiye'ye gerçekleştireceği ziyaret öncesinde Cumhurbaşkanı Mitterrand'ın 12 Nisan 1992 tarihinde Hürriyet Gazetesi'ne verdiği özel demeçte, Türkiye'nin AB üyeliği konusunda gözardı edildiğini hissettiği şeklinde kamuoyu düşüncesinin mevcut olması, Türkiye'nin 2000'lerde Avrupa'nın neresinde konuşlanacağı,

²⁰⁹ Didier Billion, "Les relations Franco - Turques depuis des années soixante: Un bilan contrasté", **CEMOTI, Cahiers d'Études sur la Méditerranée Orientale et le monde Turco-Iranien**, No:8, 1989, s.91.

²¹⁰ "Mitterrand, Manach'ın raporunu henüz okumadı", *Milliyet*, 16.08.1984, Sayfa 10.

Topluluğun tam üyesi olup olamayacağı soruları karşısında, Topluluk adına karar veremeyeceği, Birliğin on iki ülkeden oluştuğu, gözardı edilme düşüncesinin herkes için geçerli olduğunu, yıllardır Birlik'in kapısında bekleyen ülkeler olduğunu, İspanya ve Portekiz'le dahi aynı medeniyete sahip olmalarına ve kendilerine çok yakın olmalarına rağmen hiçbirinin henüz Birliğe kabul edilmediğini, Onikilerin rızasının beklendiğini, Türkiye'nin benzer şekilde komplekslerinin olmaması gerektiğini, Türkiye için ayrıca başka sorunlar olsa da aynı durumun Türkiye için de geçerli olduğunu, Türkiye için özel meselenin insanların serbest dolaşımı, dilediği yere yerleşme ve çalışma imkânı meselesi olduğunu, Türkiye'nin çok yüksek bir demografik yoğunluğu temsil ettiğini, bunun bir tehlike olduğunu, insani açıdan Türkiye'nin başvurusunun tamamen anlaşılabilir olduğunu, ancak bunun önlerinde son derece karmaşık göç sorunları olan Batı ülkeleri için ortaya çıkan büyük bir pratik sorun olduğunu kaydetmiştir.

Türkiye'nin üyeliği karşısında din olgusunun bir sorun teşkil edip etmediği hususunda ise Cumhurbaşkanı Mitterrand, birçoğunun zihninde bunun mümkün olduğunu, ama kendisinin böyle düşünmediğini, dinsel farklılıkların, etnik farklılıkların aşılması gerektiğini düşündüğünü ve büyük bir bütün oluşturmak isteniyorsa, bu tür düşüncelerden uzaklaşmak gerektiğini belirtmiştir.

Yirmi üç yıldan beri Fransa'dan Cumhurbaşkanı seviyesinde Türkiye'ye bir ziyaret gerçekleştirilmemesi konusunda soruya Cumhurbaşkanı Mitterrand, Türkiye'nin artık demokratik kurumlar çerçevesinde yaşadığını, bunun Türkiye'yi birçok Batı Avrupa ülkesine yakınlıktır, bunun da doğal olarak birçok şeyi kolaylaştırdığını, aradan çok zaman geçtiğini, çok eski ilişkilere sahip iki ülkenin bu şekilde karşılıklı bilinmezlik içerisinde kalamayacağını, Fransa'da ciddi bir değişiklik olduğunu, sadece liderlerle değil, Türk halkıyla da kurulacak bu doğrudan ilişkiyi dört gözle beklediğini belirtmiştir.²¹⁶ Görüldüğü üzere, Mitterrand da kendi

²¹⁶ Vie Publique, "Interview de M. François Mitterrand, président de la République, accordée à la télévision turque et au journal "Hurriyet" sur les relations entre la Turquie et l'Europe et sur les revendications indépendantistes des Kurdes du sud-est anatolien, le 12 avril 1992", (Çevrimiçi), <https://www.vie-publique.fr/discours/127100-interview-de-m-francois-mitterrand-president-de-la-republique-accorde>, 23 Ocak 2021.

ifadeleriyle Fransa'da kendi döneminde Türkiye karşı izlediği politikasında değişiklik meydana geldiğini ifade etmektedir. Uzun yıllar sonra gerçekleştirilen bu devlet ziyareti de Fransa'nın Türkiye'ye yönelik bakış açısında değişikliğine gittiğinin bir başka açıklamasıdır.

Cumhurbaşkanı Mitterrand, 13 Nisan 1992'de dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın davetine icabetle geniş bir heyetle Türkiye'ye iki günlük resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir.²¹⁷ 14 Nisan 1992 tarihinde İstanbul'da dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal ile gerçekleştirilen ortak basın toplantısında Cumhurbaşkanı Mitterrand, görüşmeler esnasında ele alınan en önemli konular arasında Türkiye'nin Topluluk ile ilişkilerine ve gelecekteki durumuna da değinmiştir.

Söz konusu görüşmede, Cumhurbaşkanı Turgut Özal, Fransa Cumhurbaşkanı Mitterrand'ın yirmi dört yıl aradan sonra Türkiye'ye gelen ilk cumhurbaşkanı olduğunu, ziyaretin başarı ile taçlandırılmasından ve görüş alışverişlerinden memnuniyet duyduklarını, Türk - Fransız ilişkilerinin birkaç yüzyıl öncesine dayandığını, Türklerin her zaman genel olarak Avrupa ve özelde Fransa ile ilgilendiklerini, bu ziyarette Cumhurbaşkanı Mitterrand'ın, Türkiye'nin bugün Fransa'ya karşı aynı duyguları olduğunu görebildiğini temenni ettiğini ifade etmiştir. Zira memnuniyetin dile getirilmesi yirmi iki yıl aradan sonra temasın en üst seviyeye çıkarılması anlamında önem arz etmektedir.

Cumhurbaşkanı Özal görüşmede, Türkiye'nin öneminden bahisle, Türkiye'nin bir Avrupa ülkesi olduğunun altını çizmiş, ama aynı zamanda Balkanlar, Karadeniz, Kafkaslar, Ortadoğu ve Akdeniz ülkesi de olduğunu, tarihi, nüfusu, doğal kaynakları ve gelişen ekonomisi ile büyük bir devlet olduğunu, uluslararası düzeyde özel bir yere sahip bir devlet olduğunu ifadeyle Avrupa entegrasyonunda önemli bir

²¹⁷ Elysée, "Déclaration de M. François Mitterrand, président de la République, sur la reconnaissance du rôle croissant de la Turquie dans la stabilité du Moyen-Orient et de sa position stratégique, Ankara le 13 avril 1992.", (Çevrimiçi), <https://www.elysee.fr/francois-mitterrand/1992/04/13/declaration-de-m-francois-mitterrand-president-de-la-republique-sur-la-reconnaissance-du-role-croissant-de-la-turquie-dans-la-stabilite-du-moyen-orient-et-de-sa-position-strategique-ankara-le-13-avril-1992e>, 23 Ocak 2021.

ağırlığı olan Fransa'nın bu ziyaret vesilesiyle, Türkiye'nin durumunu ve aynı zamanda potansiyelini gerçeğe uygun bir şekilde değerlendirdiğini kaydetmiştir. Türkiye, o dönem iki ülkenin ana konulardaki tutumunun birbirine yakın olduğunu, Cumhurbaşkanı Mitterrand'ın ziyaretini ilişkilerin mevcut halinin doğal bir sonucu olarak değil, bununla birlikte işbirliği ve ilerleyen zaman diliminde daha yakın münasebetler için bir başlangıç noktası olarak addetmiştir.

Cumhurbaşkanı Özal, ziyarette dile getirdiği ifadeleriyle, Türkiye'nin Avrupalı olduğunu ve Avrupa Birliği'ne üye olmaya muktedir bir ülke olduğunu, Fransa ile yaşanan gerimli dönemlerin geride kaldığını ve ikili ilişkilerde tezat teşkil edecek unsurların ortadan kalktığını ve ikili ilişkilerde yeni bir başlangıç yapıldığını Fransız mevkidaşına aktarmıştır. Uzun bir aradan sonra bir Türk Cumhurbaşkanı'nın bu ifadeleri Fransa'yla yakınlaşma ve geleneksel dostluk ilişkilerine önem atfedildiğini gösterir niteliktedir.

Buna mukabil, anılan toplantıda Cumhurbaşkanı Mitterrand, Fransa - Türkiye ilişkilerinin uzun süredir yavaşladığını, bir Fransa Devlet Başkanı olarak Fransa Cumhurbaşkanı General de Gaulle'ün son ziyaretinin üzerinden yirmi dört yıl geçtiğini, Türkiye'deki iç politika ve diğer birçok olayın bu durumu yarattığını, görüşmelerin çok verimli geçtiğini ve iki ülke arasında yeni bir başlangıç olduğunun söylenebileceğini, tartışmalı olabilecek sorunlar hakkında çok açık sözlü konuşulduğunu ve Fransa - Türkiye ilişkilerinin olumlu yönünün fazlasıyla ağır bastığını müşahade ettiklerini kaydetmiştir.

Cumhurbaşkanı Mitterrand ise, Türkiye'nin Birliğe katılmak istediğini ve bunun hala geçerli olduğunu, 1 Ocak 1993'ten önce, tek pazarın açılmasından önce, On İnkiler arasında çözülmesi gereken birçok meselenin olduğunu, ama artık sona gelindiğini ve 1993'ten itibaren Topluluğun genişlemesini ciddi bir şekilde tartışmaya başlayacaklarını, Avusturya ve İsveç'in talepleri ile birlikte, Finlandiya ve Türkiye dosyaları olduğunu, Türkiye'nin Avrupa'daki tüm faaliyetlerde olmasa da çoğunda yer aldığını, zaten özellikle Avrupa Konseyi'nde olduğunu ve kendisini Avrupa kıtasının siyasi işlerinde bir paydaş olarak gördüğünü, tarihin on beşinci

yüzyıldan beri durumun böyle olduğunu gösterdiğini, Türkiye ve Fransa'nın o zamandan beri sürekli diplomatik mevcudiyetleri, okul veya üniversite mevcudiyetleri bulunduğunu, diplomatik ilişkilerin kurulmasından bu yana birlikte çalışmaya alıştıklarını ve bunun oldukça dikkat çekici ve nadir olduğunu dile getirmiştir.

Türkiye'nin AET'ye katılımına gelince, *"Pekâlâ, başka bir kıtadansınız, başkalarına seslenin"* demeyeceklerini, prensipte bir itirazlarının olmadığını, *"Senin yerin var, hadi bunun hakkında konuşalım"* dediklerini, Topluluğa katılmanın birçok zorunluluğu beraberinde getirdiğini, belli sayıda kriterin karşılanması gerektiğini ve ekonomik açıdan bakıldığında Türkiye'nin büyük adımlar attığını ve kendisine yöneltilen soruların çoğunu cevaplayabilecek durumda olduğunu ifade etmiştir.

Siyasi düzeyde, 1963 tarihli Ortaklık Anlaşması ile açılan tam üyelik hususuna gelince, bunun doğurduğu sonuçlar ile birlikte büyük bir mesele olduğunu, insanların serbest dolaşımı hakkında pek çok tartışmanın mevcut olduğunu, insanların serbest dolaşımı imkânının, on iki ülkenin tüm vatandaşlarının ve ardından katılacak ülkelerin tüm vatandaşlarının istedikleri yere, iş bulabilecekleri yere yerleşmelerine olanak tanıyacağını, On İki Üye üzerinde zaten öyle bir göç baskısı var ki bu konuya son derece dikkatli yaklaştıklarını, bu durumu Türk hükümetinin çok iyi anladığını düşündüğünü belirtmiştir²²⁰.

Nihayetinde yirmi üç yıl aradan sonra gerçekleştirilen anılan ziyaret, Fransızlar tarafından, François Mitterrand'ın ikili ilişkileri yeniden başlattığı ve belirsizlikleri ortadan kaldırdığı şeklinde yorumlanmıştır.²²¹ Zira anılan ziyarete ilişkin Mitterrand'ın tutumunu Fransız basını da *"François Mitterrand, Türkiye'nin*

²²⁰ Elysée, "Conférence de presse conjointe de Mm. François Mitterrand, Président de la République, Et Turgut Özal, Président de Turquie sur les relations Franco-Turques, l'élargissement de La CEE et le problème des minorités kurde, Macédonienne et Chypriote, Istanbul Le 14 Avril 1992", (Çevrimiçi), <https://www.elysee.fr/front/pdf/elysee-module-7806-fr.pdf>, 23 Ocak 2021.

²²¹ Claire Tréan, "De Gaulle, Mitterrand, Juppé et Chirac on plaidé pour l'intégration de la Turquie", *Genèse*, No:69-97, 2004, s.65.

*Avrupa demirlemesini güçlendirmeye hazır” başlıklarıyla paylaşmıştır.*²²² Le Monde gazetesi ise Mitterrand’ın ülkeye dönüşü sonrası, anılan ziyareti “*Paris - Ankara ilişkileri yeni bir başlangıç yaptı*” başlığıyla yayımlamıştır.²²³ Le Monde gazetesi Mitterrand’ın Fransız - Türk ilişkilerinin aldığı yeni başlangıçtan gözle görülür bir şekilde memnun olduğu değerlendirmesinde bulunmuştur.²²⁴

Mitterrand’ın görev süresi sona ermeden dönemin Fransa Dışişleri Bakanı Alain Juppé de, 16 - 18 Mart 1994 tarihlerinde Türkiye’ye resmi bir ziyaret gerçekleştirmiş olup, Juppe’nin bu ziyareti de son dönemde gelişme gösteren Türk - Fransız ilişkilerinde önemli bir aşama teşkil etmiştir.²²⁶

Öte yandan, François Mitterrand döneminde özellikle üzerinde durulması gereken husus ise öne çıkan dönemin Başbakanı Michel Rocard’ın Türkiye yaklaşımlarıdır. Sosyalist Parti Genel Sekreterliği, Tarım ve Kalkınma Bakanlığı görevlerini deruhte eden Rocard, 10 Mayıs 1988 - 15 Mayıs 1991 tarihleri arasında Fransa Başbakanlığı görevlerinde bulunmuştur. Rocard’ı Türk - Fransız ilişkilerinde öne çıkaran önemli husus ise, adigeçenin kaleme aldığı ve Türkiye’de 2009 senesinde yayımlanan “Avrupa Birliği Yolunda / Türkiye’ye Evet” adlı kitabı olmuştur. Rocard, Avrupa’nın kapılarını Türkiye’ye açmanın iktisadi açıdan akıllıca, stratejik açıdan kaçınılmaz, kültürel açıdan ise ilerici bir yaklaşım olacağını, Avrupa Birliği’ne entegre olmuş bir Türkiye’nin İslam’la diyalogun hem olanaklı hem de verimli olduğunun bir nişanesini teşkil edebileceğini, ayrıca söz konusu münasebetlerden ortak bir uygarlık modelinin de tesis edebileceğini savunmuştur.

²²² Les Echos, “François Mitterrand prêt à renforcer l’ancrage européen de la Turquie”, (Çevrimiçi), <https://www.lesechos.fr/1992/04/francois-mitterrand-pret-a-renforcer-lancrage-europeen-de-la-turquie-924486>, 23 Ocak 2021.

²²³ Le Monde, “La fin de la visite de M. Mitterrand en Turquie Les relations entre Paris et Ankara ont pris un nouveau départ”, (Çevrimiçi), https://www.lemonde.fr/archives/article/1992/04/16/la-fin-de-la-visite-de-m-mitterrand-en-turquie-les-relations-entre-paris-et-ankara-ont-pris-un-nouveau-depart_3909653_1819218.html, 23 Ocak 2021.

²²⁴ Le Monde, “La fin de la visite de M. Mitterrand en Turquie Les relations entre Paris et Ankara ont pris un nouveau départ”, (Çevrimiçi), https://www.lemonde.fr/archives/article/1992/04/16/la-fin-de-la-visite-de-m-mitterrand-en-turquie-les-relations-entre-paris-et-ankara-ont-pris-un-nouveau-depart_3909653_1819218.html, 23 Ocak 2021

²²⁶ **Dışişleri Bakanlığı 1994 Tarihçesi**, Ankara, Dışişleri Eğitim Merkezi Başkanlığı, 1995, s.57

Bu çerçevede, Giscard d'Estaing ile gergin bir dönemi yaşayan ve Mitterrand'ın görev süresinin ilk yıllarında devam eden mevcut konjonktür Fransa'nın Türkiye politikasında değişikliğe gitmesiyle olumlu bir mecrada devam etmiştir. Mitterrand sonrası göreve gelen Cumhurbaşkanı Jacques Chirac ise aşağıda açıklanacağı üzere paradoksal olmakla birlikte müzahir Türk politikasıyla ilişkilerdeki on iki yıllık sürecin de baş mimarlarından biri olmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÜMRÜK BİRLİĞİ SONRASI TÜRK - FRANSIZ İLİŞKİLERİNDE GELGİT SORUNSALI

3.1. Lüksemburg ve Helsinki Zirveleri Öncesi ve Sonrası ile Avrupa Birliği Katılım Müzakereleri Döneminde Olumlu Chirac Etkisi ve İlişkilerde Konjonktürel Tıkanma Evresi

3.1.1. Jacques Chirac Dönemi

1995 senesine gelindiğinde Fransa on dört sene aradan sonra tekrar sağ ideolojiye sahip bir cumhurbaşkanı tarafından yönetilmeye başlamış ve Jacques Chirac Beşinci Cumhuriyet'in beşinci cumhurbaşkanı olmuştur. Chirac, 23 Nisan ve 7 Mayıs 1995 tarihlerinde birinci ve ikinci turları tertip edilen cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Sosyalist Parti adayı Lionel Jospin karşısında ikinci turda oyların %52,64'ünü elde ederek cumhurbaşkanı seçilmiştir.

Chirac, etkili bir dış politika oluşturmayı teminen yoğun çaba sarf etmiş, öte yandan, Gaullist çizginin güçlü, bağımsız ve etkili bir Fransa söylemini uygulamaya koyduğu politikalarında sürekli olarak muhafaza etmeye çalışmıştır. Bu meyanda Jacques Chirac, Avrupa Birliği'ni çok kutuplu dünyadaki başat kutuplardan biri haline getirme yönünde Fransa'nın Avrupa ve AB politikasını sürdürmüştür. Bu yaklaşım da 1998 yılının Aralık ayında Fransa ile İngiltere arasında gerçekleştirilen Saint Malo Zirvesi nihayetinde Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği çabalarının NATO kapsamı dışına alınması ve Avrupa Birliği nezdinde bir Ortak Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası kurulmasını sağlayan sürecin başlatılması, 10 - 11 Aralık 1999'da gerçekleştirilen ve Türkiye'nin adaylığının resmi olarak kabul edilmesi gibi hususlarla teyit edilmiştir.²²⁸

Bu yaklaşım çerçevesinde, Chirac'ın 1995 - 2005 seneleri arasında Türkiye'nin Avrupa Birliği ile ilgili girişimlerinde olumlu yaklaşımlar sergilediği

²²⁸ Frédéric Charillon, *La Politique Etrangère de la France*, La Documentation Française, Paris, 2011, s.89.

gözlemlenmektedir. 10 - 12 Aralık 1999 tarihlerinde gerçekleştirilen Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'ye adaylık statüsü verilmesinde Chirac'ın gayretleri etkili olmuş, 3 Ekim 2005 tarihinde Türkiye'nin üyelik müzakerelerine başlaması hususunda da destek yine Chirac'tan gelmiştir. Chirac Türkiye - AB ilişkilerini bir adım öteye taşıyarak kader birliği vurgusu yapmıştır. 11 Mayıs 2010 tarihinde Galatasaray Üniversitesi'nde verilen Fahri Doktora unvanı takdim töreninde bir konuşma yapan Chirac, önümüzdeki yıllarda Türkiye'yi Avrupa Birliği'ne bağlayacak bağlantı ne olursa olsun şahsi inancının bu bağlantının olabildiğince güçlü olması gerektiğini, Türkiye ve Avrupa Birliği'nin ortak bir kaderi mevcut olduğunu dile getirmiştir.²²⁹ Charles Sitzenstuhl, Chirac'ın Türkiye'ye müzahir yaklaşımı konusunda Chirac'ın, Batılı olmayan kültürlerin cazibesine kapılan, medeniyetler arası diyalogun gerekliliğine inanan, Batı'nın küstahlığına müsamaha göstermeyen bir oryantalist olduğunu, gençliğinden beri Asya, Afrika, Kızılderili ve Arap kültürleriyle ilgilendiğini, Batı egemenliğini ve kibrini reddettiğini bu nedenle, Batı'nın diğer kültürlerin Batı'ya karşı nefretinden bir noktada sorumlu olduğuna inandığını ifade etmiştir.²³⁰ Bu husus da Chirac'ın Türkiye'ye müzahir tutum ve politika sergilemesinin kişisel sebeplerinden birini açıklar niteliktedir.

Bununla birlikte bütün bu olumlu gelişmelere rağmen aynı Chirac, 2006 senesinde Ermenistan'a gerçekleştirdiği resmi ziyarette Türkiye'nin AB üyesi olması için sözde Ermeni soykırımını tanınması zaruretiye vurgu yapmış, 2004 senesinde ise Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği konusunda Fransız toplumunun referanduma gitmesi kararını onamıştır. Bu durum da bir kez daha Türk - Fransız ilişkilerinin gelgitli doğasını ortaya koymaktadır. Anılan gelgitli doğa hususunda Doç. Dr. Mustafa Nail Alkan, Chirac'ın Türkiye'yi ne Avrupa Birliği üyesi olarak ne de Avrupa Birliği karşısında görmek istediğini, bu belirsiz politikayı bir oyalama politikası olarak adlandırmanın yanlış olmayacağını aktarmıştır.²³¹ Benzer bir çelişki

²²⁹ L'Obs, "Chirac : "communauté de destin" entre la France et la Turquie", (Çevrimiçi), <https://www.nouvelobs.com/monde/20100511.OBS3796/chirac-communaute-de-destin-entre-la-france-et-la-turquie.html>, 16 Nisan 2021.

²³⁰ Charles Sitzenstuhl, "When President Personality Influences Foreign Policy: Jacques Chirac and Nicolas Sarkozy's Policies towards Turkey's Accession to the European Union (1995-2012).", **24th World Congress of Political Science**, 2016, s.4.

²³¹ Haydar Çakmak, **a.g.e.**, s.159.

hakkında Slyvie Goulard, müzakerelerin uzun sürebileceğini, ancak Jacques Chirac ve Konsey'in diğer üyeleri için büyük ölçüde sona erdiğini, din özgürlüğü kadar temel bir konunun bile bu nedenle çok az ağırlık taşıdığını, cumhurbaşkanının müzakerelerin açılmasını üyelikten ayıran hitabet tedbirlerinin zaman kazanmayı amaçladığını ileri sürerek, gelecekte özellikle Fransız anayasasına zorunlu genişleme referandumunun getirilmesiyle, Türklere verilen sözler ile Fransızlara verilen güvenceler arasındaki korkunç çelişkiyle yüzleşmek durumunda kalınacağını belirtmiştir.²³² Aşağıda da görüleceği üzere, Goulard'ın ayrımını yaptığı müzakerelerin başlaması ile nihai üyelik arasındaki söylem farkı Chirac'ın politikalarında çok sarıh şekilde müşahade edilebilmektedir.

Chirac'ın Türkiye politikasındaki paradoks, aşağıda etraflıca açıklanacak olmakla birlikte şu yorumda bulunulabilecektir. Chirac'ın, AB'nin dünya siyasi sistemi içerisinde önemli bir yere sahip olması amacıyla Türkiye'yi kilit bir ülke görerek Birlik etrafında tutmayı yeğlemesi, Türkiye'ye karşı pozitif bir söylemi beraberinde getirirken aynı Chirac, Fransa'nın iç siyasi dinamikleri ve seçmen beklentilerinin karşılanması karşısında Türkiye aleyhtarı bir yaklaşımı da görev süresince sergilemek durumunda kalmıştır. Bu durum, De Gaulle döneminde de açıklandığı üzere Fransa'nın Türkiye konusundaki "Avrupa asimptotu" yaklaşımını bir kez daha ispatlar niteliği haizdir.

Cumhurbaşkanı Chirac'ın özel danışmanı olarak görev yapan uluslararası ilişkiler uzmanı ve eski Fransız milletvekili Pierre Lellouche, Nisan 1996 tarihinde Milliyet Gazetesi'ne verdiği demeçte, Türkiye'nin derhal AB'ye tam üye yapılması gereğine inanan tek kişinin kendisi olmadığını, Fransa'da pek çok politikacı ve uzmanın, Türkiye'nin Avrupa için hayati değer taşıdığının bilincinde olduğunu, başta Cumhurbaşkanı Chirac olmak üzere, bu kişilerin Türkiye'nin Fransa ile ikili ilişkilerini geliştirmek, AB ile yakınlığını sağlamak için büyük çaba harcadıklarını, Soğuk Savaş'ın bitişiyle mümkün olan Avrupa Birliği'ni, tüm Avrupa kıtasını içermeyen, güney kanadını dâhil etmeden düşünmenin mümkün olmadığını, güneyin

²³² Slyvie Goulard, "Adhésion turque: la fuite en avant continue", *Politique Etrangère*, No: 2, 2005, s.432.

en önemli ülkesi Türkiye'ye bu kapsamda büyük önem verdiklerini ifade etmiştir. Lellouche tarafından altmış milyonluk nüfusuyla bölgenin en dinamik ve istikrarlı unsuru durumunda görülen Türkiye, Atatürk'ten bu yana laikliğini ve Batılılığını kanıtlamış bir ülke olarak değerlendirilmiş, AB'nin Avrupa'nın tek Müslüman ülkesi Türkiye dışında tasarlanması halinde bu büyük gücün doğal olarak Ortadoğu'ya kayacağı, bu yön değiştirmenin Türkiye'nin iç istikrarına da olumsuz etki yapacağı, dolayısıyla Türkiye'yi Avrupa'nın yanına almanın salt tarihsel bir görev ve ahlaki bir zorunluluk olmadığı aynı zamanda Avrupa'nın da çıkarına olduğu düşünülmüştür.²³³ Lellouche'un yukarıda ifade edilen söylemleri Chirac döneminin Türkiye politikasındaki temel prensibi olagelmıştır. Zira Fransa, Türkiye'yi AB'in bekası çerçevesinde bir "koruyucu güç" olarak değerlendirerek, Türkiye'nin AB üyeliğini Türkiye'nin bir "Ortadoğu" ülkesi olması endişesini giderecek bir mekanizma olarak görmüş, bunu söylemsel olarak her daim korumuş, öte yandan, Türkiye'nin AB'ye üyeliğini ise uçu açık takvimlere bağlamıştır.

Bu yaklaşımdan hareketle Cumhurbaşkanı Chirac, görev yaptığı süre boyunca tatbik ettiği dış politika ve iç politika arasında denge arayışlarıyla Türkiye politikasını sürdürmüştür. Chirac'ın görev yaptığı süre boyunca on iki yıllık söylemleri incelendiğinde, De Gaulle çizgisinden izler görmek mümkün olmaktadır. Türkiye'nin büyük bir ülke olduğu söylemini sıklıkla ifade eden Chirac'ta da De Gaulle benzeri söylemler gözlemlenmektedir. Örneğin, 1997 yılı yeni yıl tebriklerini paylaşmak üzere yerel ve yabancı basın mensupları ile bir araya gelen Cumhurbaşkanı Chirac Türk basın mensuplarıyla yaptığı görüşmede, Türkiye'nin çok sevdiği ve değer verdiği bir ülke olduğunu, Türkiye'nin gönlündeki yerinin başka olduğunu, büyük bir uygarlıktan gelen bu ülkenin elbette büyük olacağını dile getirmiştir.²³⁴ Türkiye'nin büyük bir uygarlık olduğu söylemlerine De Gaulle'de de mütemadiyen rastlanmaktadır. Bununla birlikte, 28 Haziran 2004 tarihinde İstanbul'da gerçekleştirilen NATO Zirvesi'ne iştiraki dışında, on iki yıllık görev süresi boyunca Cumhurbaşkanı Chirac, Türkiye'ye hiçbir resmi ziyarette bulunmamıştır. Böylelikle Türkiye dostu yaklaşım sergileyen ve yaptığı

²³³ "Türkiye AB'ye derhal tam üye olmalıdır", *Milliyet*, 17.04.1996, Sayfa 22.

²³⁴ "Chirac'ın Türkiye sevgisi", *Milliyet*, 10.01.1997, Sayfa 16.

açıklamalarda genel itibariyle Türkiye'ye müzahir tavrını koruma refleksi sergileyen Chirac, Beşinci Cumhuriyet Fransa'sının Türkiye'yi ziyaret etmeyen ilk cumhurbaşkanı olmuştur.

İlişkilerdeki yakınlaşma gerçekleştirilen resmi ziyaretlerle devam etmiş, bu durum siyasetçilerin açıklamalarına da yansımıştır. Başbakan Mesut Yılmaz, Ekim 1997'de Elysée Sarayı'nda Cumhurbaşkanı Chirac ile yaptığı görüşme sonrasında basına yaptığı açıklamada, AB'ye aday tüm ülkelerin eşit koşullarda katılacağı bir Avrupa Konferansı tertiplemenin Fransız teklifi olduğunu, AB'nin genişleme sürecine Türkiye'nin mutlaka dâhil olması konusunda Cumhurbaşkanı Chirac'tan verdiği kesin desteğin mutluluk verici olduğunu, Strazburg'da görüştüğü Başbakan Lionel Jospin'in da Avrupa Konferansı hakkındaki önerilerini daha ayrıntılı hale getirdiklerini ve diğer üyelere ilettiklerini belirttiğini, Türkiye'nin AB'den beklentisinin diğer aday ülkelerle eşit ve aynı ölçütlere göre değerlendirilmek olduğunu kaydetmiştir.²³⁵ Türkiye bu ziyaret esnasında, Temmuz 1997'de AB Komisyonu'nun "Agenda 2000" planıyla Türkiye'yi dışlayan sürecin Aralık 1997'de yapılacak olan Lüksemburg Zirvesi'nde düzeltilmesini talep etmiş, bu zirvede alınacak bir Avrupa Konferansı kararının, AB'nin nihai temel taşlarından biri olacağı düşüncesinden yola çıkarak Jacques Chirac'ın da anılan konferansta Türkiye'nin yer alması gerektiğini belirttiğini teyit etmiştir. Fransa'nın Türkiye'yi desteği de böylelikle en üst seviyede dile getirilebilmiştir.

Öte yandan, iki ülke arasında yaşanan ve ziyaret ile ortaya konulan söylemlerle teyit edilen diplomatik yakınlaşma Yunanistan'da bir rahatsızlık uyandırmıştır. Başbakan Mesut Yılmaz'ın ziyareti esnasında Cumhurbaşkanı Chirac'ın Türkiye'ye yönelik gösterdiği destek, Yunanistan'da bazı siyasetçiler tarafından eleştiri konusu edilmiştir. Örneğin, dönemin Yunanistan Dışişleri Bakanı Theodoros Pangalos, *"bazı Avrupa ülkeleri, Türk liderler önünde güzellik*

²³⁵ "Fransa'dan destek, Yılmaz, Chirac'la yaptığı görüşmenin son derece olumlu geçtiğini açıkladı", Milliyet, 18.10.1997, Sayfa 18.

yarışmasına katılıyorlar, ancak şüphesiz bu yarışmanın galibi, Türk seyircilerin seçtiği Türkiye güzeli Chirac'tır” beyanında bulunmuştur.²³⁷

Yunanistan'ın söz konusu rahatsızlığı ise Lüksemburg Zirvesi'nde açık bir şekilde ortaya çıkmış ve Türkiye - AB ilişkilerini durma noktasına getirmiş, ayrıca Fransa ile göreceli olarak pozitif gündeme sahip ilişkileri de olumsuz bir mecraaya sevk etmiştir. AB'nin genişleme stratejisini tespit etmek amacıyla 12 - 13 Aralık 1997 tarihlerinde Lüksemburg'da AB Zirvesi gerçekleştirilmiştir. Zirve sonrasında yayınlanan açıklamayla özetle; Türkiye'nin Topluluk üyesi olmak için “ehil” bir ülke olduğu vurgusu yapılmış, bununla birlikte AB'nin genişleme sürecine dâhil edilecek ülkeler arasında ismi sayılmamıştır. Zirve, Türkiye'yi diğer aday ülkelerle eşit kıstaslarda değerlendireceğini bildirerek, Ankara Anlaşması'nın çerçevesinin genişletilmesi, Gümrük Birliği'nin derinleştirilmesi, mali işbirliğinin yürürlüğe konulması, Türk yasalarının AB normlarına uyumunun sağlanması, Türkiye'nin mali programlara katılımının adım adım gerçekleşmesi konularını üyeliğe hazırlama stratejisi olarak çerçevelendirmiştir.²³⁸ Alınan işbu karar sonrası Türk Hükümeti, bahse konu açıklamayı 1963'te başlayan Türkiye - AB ilişkilerindeki en olumsuz dönüm noktası olarak addetmiş ve AB ile ilişkileri dondurma kararı almıştır. AB Zirvesi'nden çıkan kararı Fransa, Zirve'nin hemen sonrasında en üst seviyede “pişmanlık” olarak yorumlamıştır.

Zirve sonrası beraberinde Başbakan Lionel Jospin ve Dışişleri Bakanı Hubert Védrine olduğu halde ortak bir basın toplantısı düzenleyen Cumhurbaşkanı Chirac, *“Fransa olarak, demokrasi ve kalkınma yolunda ilerlemek ve olası köktendinci sürüklenmelerden kaçınmak için bu ülkenin Avrupa'ya demirlemesinin Türkiye'nin çıkarına olduğunu çok iyi biliyoruz. Avrupa Birliği'ne girmek için gerekli koşulları bugün açıkça sağlamamasına rağmen. Elbette bu giriş koşulları tüm ülkeler için aynıdır. Bu büyük ülkeyle, bu büyük halkla çok samimi bir diyaloga devam etmek istiyoruz, bu yüzden - tekrar ediyorum - bağlantılarımız olabildiğince yakın olacak*

²³⁷ “Pangalos: Chirac Türkiye güzeli”, *Milliyet*, 18.10.1997, Sayfa 18.

²³⁸ TBMM, “Türkiye ile AB arasında soğuk dönem”, (Çevrimiçi), https://www.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/MECLIS%20BULTENI/2469_1997_1998_0059_0000/0009.pdf, 18 Nisan 2021.

ve bu her iki tarafın da çıkarına olacak. Dürüst olmak gerekirse, Birlik içinde bu konuda oldukça aynı çizgide olan on dört ülkenin ortak bir yaklaşımı mevcut ama Yunan dostlarımızın anlayabileceğimiz bir muhalefeti vardı, ama yine de pişman oldum”²³⁹ ifadesiyle Yunanistan’ın sergilediği yaklaşıma yönelik tepkisini ortaya koymuştur. Chirac’ın açıklamalarından da görüleceği üzere, adı geçen Lüksemburg Zirvesi özelinde Türkiye’ye adaylık statüsü verilmesi yönünde tavır sergilemiştir. Chirac’ın Türkiye desteği Fransız basınında geniş yer bulmuş, Cumhurbaşkanı Chirac’ın Türkiye’nin avukatlığını yaptığı, Ankara’nın bu durumdan teselli bulduğu, Chirac’ın Türkiye’nin Avrupa’ya demirlemesini sağlamaları gerektiğini, ülkenin demokrasiye ve ekonomik kalkınmasına doğru evrimini garanti etmenin en iyi yolunun bu olduğunu düşündüğü, hatta Chirac’ın On Beşler’in Ankara’yı reddetmeye hakkı bulunmadığını savunduğu yorumlarına yer verilmiştir.

Türk dış politikası açısından hayal kırıklığı yaşatan Zirve sonrası Fransa’ya gerçekleştirilen ilk üst düzey ziyaret ise dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’in 19 - 20 Şubat 1998 tarihlerinde Paris’e yaptığı devlet ziyareti olmuştur. Otuz yıl aradan sonra Türkiye’den Fransa’ya devlet başkanı düzeyinde gerçekleştirilen ilk ziyaret olan Cumhurbaşkanı Demirel’in ziyareti, Cumhurbaşkanı Chirac’ın gösterdiği yakın ilgiyle iki ülke arasında gerçekleştirilen ziyaretler arasında önemli bir yer edinmiştir. Zira Fransız basınında Chirac’ın, Demirel’i ailenin bir üyesi olarak karşıladığı yorumlarında bulunulmuştur.²⁴⁰

Söz konusu ziyarette Cumhurbaşkanı Demirel, Zirve’de alınan karar karşısında Türkiye’nin hayal kırıklığını dile getirmiş ve Türkiye’ye yönelik haksızlık yapıldığını Fransız mevkidaşıyla paylaşmıştır. Demirel - Chirac görüşmesi sonrası

²³⁹ Vie Publique “Conférence de presse conjointe de MM. Jacques Chirac, Président de la République, Lionel Jospin, Premier ministre et Hubert Védrine, ministre des affaires étrangères, sur le bilan du Conseil européen, l’élargissement de l’Union, la création du Conseil de l’Euro, le retard à l’adhésion de la Turquie et sur la position européenne sur le Proche-Orient, Luxembourg le 13 décembre 1997”, (Çevrimiçi), <https://www.vie-publique.fr/discours/127258-conference-de-presse-conjointe-de-mm-jacques-chirac-president-de-la-re>, 18 Nisan 2021.

²⁴⁰ L’Orient Le Jour, “Demirel en visite officielle à Paris Chirac invite Ankara à participer à la conférence européenne”, (Çevrimiçi), https://www.lorientlejour.com/article/252418/Demirel_en_visite_officielle_a_Paris_Chirac_invite_Ankara_a_participer_a_la_conference_europeenne.html, 4 Mayıs 2021.

basına bir açıklama yapan Elysée Cumhurbaşkanlığı sözcüsü Catherine Colonna, Chirac'ın, Türkiye'nin diğer aday ülkelerle eşit kriterlerde değerlendirilmesinin, tam üyeliğe adaylığa ehil olduğunun teyit edilmesinin ve tam üyelik stratejisi perspektifi verilmesinin önemli unsurlar olduğunun gözardı edilmemesi gerektiğini söylediğini ifade etmiştir.²⁴¹ Cumhurbaşkanı Chirac, 19 Şubat akşamı Elysée Sarayı'nda Cumhurbaşkanı Demirel onuruna verdiği akşam yemeğinde ise, Lüksemburg Zirvesi sonrasında Türkiye'nin yaşadığı hayal kırıklığını anladığını, Avrupalı meslektaşları yanında Türkiye'nin Avrupa niyetinin tam olarak tanınmasını savunduğunu, Lüksemburg'da Türkiye'nin meşru özlemlerine verilen ani bir durak olmadığına Cumhurbaşkanı Demirel'i ikna etmek istediğini, aksine oldukça doğal olan duygusal tepkilerin yerini sakin bir düşünceye bırakması sonrasında, Lüksemburg'un Türkiye'nin Avrupa'ya demirlemesinde gerekli bir adım olacağı konusunda herkesin hemfikir olacağını, nitekim Lüksemburg'da Türkiye'nin genişleme sürecinin bir parçası olduğunun söylendiğini ve yazıldığını kaydetmiştir.²⁴²

İlişkilerdeki görelî iyileşme konjonktürü beraberinde üst düzey ziyaretlerin de devamını sağlamıştır. Dönemin Dışişleri Bakanı İsmail Cem'in 31 Ağustos 1999 tarihli Fransa ziyareti çerçevesinde Paris'te Fransız Dışişleri Bakanı Hubert Védrine ile düzenlenen ortak basın toplantısında adı geçen Bakan, Türkiye'nin Avrupa ile ilgili durumunun tartışıldığını, Fransa'nın yıl sonunda Helsinki'deki konumunun netleşeceğini, Türkiye'ye olduğu gibi büyük bir ülke gibi davranılması gerektiğini ve ayırım gözetilmeden muamele görmesinin elzem olduğunu kaydetmiştir.²⁴³

²⁴¹ Hürriyet, "Baba'ya Chirac'tan jest", (Çevrimiçi), <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/babaya-chiractan-jest-39006998>, 4 Mayıs 2021.

²⁴² Vie Publique "Allocution de M. Jacques Chirac, Président de la République, sur les relations économiques et culturelles franco-turques, sur la vocation européenne de la Turquie et la proposition faite à la Turquie de participer à la conférence européenne des pays candidats à l'élargissement de l'Union européenne.", (Çevrimiçi), <https://www.vie-publique.fr/discours/132360-allocution-de-m-jacques-chirac-president-de-la-republique-sur-les-rel>, 4 Mayıs 2021.

²⁴³ Vie Publique, "Conférence de presse conjointe de MM. Hubert Védrine, ministre des affaires étrangères, et İsmail Cem, ministre des affaires étrangères de Turquie, sur les relations franco-turques-l'affaire Öcalan et l'aide européenne à la Turquie touchée par le séisme, Paris le 31 août 1999", (Çevrimiçi), <https://www.vie-publique.fr/discours/128213-conference-de-presse-conjointe-de-mm-hubert-vedrine-ministre-des-affai>, 24.04.2021.

Fransa, Helsinki Zirvesi öncesinde de Lüksemburg'ta olduğu gibi Türkiye desteğini sürdürmüş, Türkiye ise Helsinki'den beklentilerini her fırsatta sürekli olarak vurgulamıştır. Fransa'yı ziyareti çerçevesinde Cumhurbaşkanı Chirac ile de görüşen Dışişleri Bakanı İsmail Cem'in, Helsinki'nin Türkiye için büyük önem atfettiği, zira artık AB konusunun Türkiye'nin dünyanın başka bölgelerindeki politikalarını olumsuz etkilediği, bu hususun Avrupa'da Türkiye'ye zarar vermese de Asya'da, Kafkasya'da ve Kuzey Afrika'da zarar verdiği, çünkü sürekli Türkiye'nin AB'ye aday mı değil mi tartışması üzerinden ülkenin imajının olumsuz etkilendiği ifadeleri karşısında Cumhurbaşkanı Chirac, Fransa'nın AB'ye üyelik konusunda zaten bugüne kadar destek olduğu ve bundan sonra da ülkesinin elinden geleni yapacağı söyleminde bulunmuştur.²⁴⁴ Söz konusu söylem ise, Helsinki Zirvesi ile somut bir hal almıştır. Zira Cumhurbaşkanı Chirac'ın anılan Zirve'de Türkiye'ye adaylık statüsü verilmesi için yoğun çaba sarfettiği ve bunun sonucunda girişimlerde bulunduğu Türk ve Fransız basınında sıklıkla dile getirilmiştir.

10 - 11 Aralık 1999 tarihinde tertip edilen Helsinki Zirvesi'nde, *"Komisyon'un İlerleme Raporu'nda işaret edildiği üzere, Türkiye'de son zamanlarda yaşanan olumlu gelişmeleri ve ayrıca Türkiye'nin Kopenhag kriterlerine uyum yönündeki reformlarını sürdürme niyetini memnuniyetle karşılar. Türkiye, diğer aday devletlere uygulananlarla aynı kriterler temelinde Birliğe katılması mukadder bir aday devlettir"* ifadeleriyle Türkiye'ye resmen adaylık statüsü verilmiştir.²⁴⁵

İfade edilen karşılıklı olumlu söylemler ve ikili ziyaretlerle 2000'li yıllara kadar olumlu mecrada seyreden Türk - Fransız ilişkileri, 2000'li yılların başlangıcıyla birlikte olumsuz bir seyir izlemeye başlamış, ikili ilişkilerin şekillenmesinde Ermeni ve Kıbrıs meseleleri ağırlık kazanmıştır. Nitekim Fransa, Türkiye'nin AB adaylığı sürecinde her iki konuyu da üyelik kistası olarak addetmeye başlamıştır. Fransa ilk olarak 8 Ocak 2001 tarihinde, Fransız Ulusal

²⁴⁴ "Chirac'tan AB desteği", *Milliyet*, 01.09.1999, Sayfa 18.

²⁴⁵ Dışişleri Bakanlığı, "Helsinki Zirvesi", (Çevrimiçi), <https://www.mfa.gov.tr/helsinki-zirvesi-10-11-aralik-1999.tr.mfa>, 4 Mayıs 2021.

Parlamentosu'nda “*Fransa 1915 Ermeni Soykırımını açıkça tanır*” ifadesini içeren yasa tasarısını kabul etmiş ve akabinde bahse konu tasarı Fransız Senatosu'nda da kabul edilerek Cumhurbaşkanı Chirac'ın, 30 Ocak 2001'de tasdik etmesiyle yürürlüğe girmiştir.

Dönemin Başbakanı Bülent Ecevit, anılan yasa tasarısının Fransa Ulusal Parlamentosu'nda kabul edilmesinin son derece üzücü bir olay olduğunu, Türk ulusunun, tarihi boyunca mazlumlara kucak açmış bir millet olduğunu, bu haksızlığı kabul etmenin mümkün olmadığını, bu konuda gereken tepkinin gösterileceğini, Fransa ile Türkiye arasında gerek siyasal gerek ekonomik alanlarda derin ilişkilerin bulunduğunu kaydederek, elbette bu ilişkilerin zarar göreceğini ve gölgeleneceğini ifade etmiştir. Türkiye ayrıca, yaşanan kriz üzerine dönemin Paris Büyükelçisi Sönmez Köksal'ı istişarelerde bulunmak üzere derhal Ankara'ya geri çağırarak, Fransa'nın Ankara Büyükelçisi ise Dışişleri Bakanlığı'na çağrılarak, Türkiye'nin tepkisi en üst seviyede dile getirilmiştir.²⁴⁶ Konuya ilişkin dönemin Dışişleri Bakanı İsmail Cem ise, Fransa'dan bahisle anılan ülkenin ne kadar yanlış tavır sergilediğini bilahare anlayacağını kaydederek diyerek tepkisini dile getirmiştir.²⁴⁷

Fransa'nın söz konusu kanun ile başlayan Ermeni meselesi hususundaki Türkiye aleyhtarı tutumu artarak devam etmiş ve ilişkilerdeki gerginliği sürekli olarak beslemiştir. Örneğin; Türkiye'nin AB üyeliği konusunda tavır alan Fransa Ermenilerine bir mektup ileten Cumhurbaşkanı Chirac, “*Fransa, 1915 soykırımını tanımıştır ve Türkiye'nin de kendi payına bu hafıza ödevini yerine getirmesini beklemektedir. Bunun zorunluluğunu anlayacağından eminiz, çünkü Kopenhag kriterlerinin ruhu bunu gerektirir. Türkiye'nin soykırım iddiaları konusunda bir hafıza ödevi var. Zorunlu olan bu hafıza çalışmasını yapmak, kaybolan herkesin sesini duyurabilmek önemlidir. Bu yüzden 22 Nisan tarihinde Başkan Koçaryan ile Komitas anıtına gittim. AB değerleriyle çelişen hafıza ödevinin önüne engel konamaz. Fransa bu konuda çok titiz olacaktır. 10 - 15 yıl içinde anayasamızın uygulanmasıyla her Fransız, her ülkenin üyeliğinden önce olacağı gibi, Türkiye'nin*

²⁴⁶ “Fransa”, TBMM Bülteni, 2001, s.6

²⁴⁷ A.e., s.6

*de değerlerimizi paylaşp paylaşmadığı yargısını yapacaktır.*²⁴⁸ ifadelerini kullanarak, Türkiye tarafından sözde Ermeni Soykırımı'nın tanınmasını bir AB üyeliği kıstası olarak değerlendirmiştir.

Chirac, söz konusu yaklaşımına ilişkin ilk sinyallerini söylemsel temelde 2004 yılı itibariyle vermeye başlamıştır. Cumhurbaşkanı Chirac 2004 yılında Fransız Devlet Radyosu RFI'ye (Radio France Internationale) verdiği demeçte; tüm Avrupa tarihinin uzlaşma ve barış çabalarıyla donatıldığını, Avrupa'nın her şeyden önce, başlangıçta ve her zaman uzlaşma, barış, başkalarına saygı ve başkalarına açıklık çabasından müteşekkil olduğunu ve önemli bir hafıza çabasının bulunması gerektiğini, bu çabanın Türkiye tarafından da yapılmasını elzem olduğunu ve yapılacağına inandığını, kelimelerin ötesinde, önemli olanın Fransa'nın 1915'te kapılarını açtığını ve çok sayıda Ermeni'yi kucakladığını bilmek olduğunu, Fransız Ermeni toplumunun ülkeyle tam anlamıyla bütünleştiğini, Ermenilerin saygı duyulması gereken bir hafızaları bulunduğunu, tüm bunların Türkiye'nin bir hafıza çabası ödevi olduğunu gösterdiğini ve Türkiye'nin de bu çabayı göstereceğinden şüphesi bulunmadığını söyleyerek, üstü kapalı olarak Türkiye'nin sözde Ermeni soykırımını tanıması gerekliliğine atıfta bulunmuştur.²⁴⁹

Buna ilaveten, Erivan'da beraberinde Ermenistan Devlet Başkanı Robert Koçaryan ile birlikte soykırım anıtını ziyaret eden Cumhurbaşkanı Chirac, bir basın mensubunun Türkiye'nin AB üyeliği konusunda Ermeni soykırımını tanıyıp tanımaması gerektiği sorusu karşısında evet yanıtı vererek, her ülkenin gelişmesinin bir aşamasında geçmişinde yaptığı hataları kabul etmesi gerektiğine inandığını, bu meyanda Türkiye'nin bu konu üzerinde ciddi olarak düşünmesi gerektiğini, Türkiye'nin geçmişinde işlediği hatayı kabul etmesinin iyi olacağını kaydetmiş, Yahudi soykırımını kabul eden Almanya'nın dünyanın gözünde güvenilirliğini mi

²⁴⁸ “Chirac’tan diasporaya mektup”, *Milliyet*, 25.05.2005, Sayfa 14.

²⁴⁹ Elysée, “Entretien de M. Jacques Chirac, Président de la République, avec TF1 le 15 décembre 2004, sur la perspective d'adhésion de la Turquie à l'Union européenne et le référendum pour la ratification de la Constitution européenne.”, (Çevrimiçi), <https://www.elysee.fr/jacques-chirac/2004/12/15/entretien-de-m-jacques-chirac-president-de-la-republique-avec-tf1-le-15-decembre-2004-sur-la-perspective-dadhesion-de-la-turquie-a-lunion-europeenne-et-le-referendum-pour-la-ratification-de-la-constitution-europeenne>, 6 Mayıs 2021.

yitirdi sorusunu sorarak, bilakis devletler ve ulusların tarihteki hatalarını kabul ederek büyüdüğü yanıtını vermiştir.²⁵⁰ Chirac'ın artan Ermeni meselesi lehindeki ifadeleri de hiç şüphesiz Türk - Fransız ilişkilerini gergin bir aşamaya taşımaya yeterli olmuştur.

İlişkilerde Ermeni meselesi gerginliği devam ederken, Cumhurbaşkanı Chirac'ın görev süresinin son senesinde 12 Ekim 2006 tarihinde Fransa Ulusal Parlamentosu, sözde soykırımı inkâr edenlere beş yıla kadar hapis ve kırk beş bin avro para cezası verilmesini öngören yasa tasarısını onaylamıştır. Yasa Fransa'da oldukça ses getirmiş olup, anılan olumsuz gelişmeyi önemli Fransız gazetelerinden Le Monde “*Jacques Chirac'a göre Türkiye Ermeni soykırımını tanımalı*”,²⁵¹ Le Figaro “*Chirac, Türkiye'yi geçmişinin sorumluluğunu almaya itiyor*”,²⁵² Le NouvelObs ise “*Türkiye Ermeni soykırımını tanımalı*”²⁵³ başlıklarıyla Fransız kamuoyuyla paylaşmıştır.

Bununla birlikte, bu defa Avrupa işlerinden sorumlu Bakan olarak görev yapan Catherine Colonna Türkiye'nin tarihi konularda devlet çalışması yapmasını ve bunun teşvik edilmesini istediklerini, Türk ve Ermeni halklarının diyaloguna ve uzlaşısına önem verdiklerini, Cumhurbaşkanı Jacques Chirac'ın bu husustaki beyanlarına atfen, Fransız Hükümeti olarak yasaya karşı olduklarını açıklamıştır.²⁵⁴ Türkiye - Fransa arasındaki Ermeni meselesi hususunda Michel Marian ve Christian Makarian ortak kaleme aldıkları makalelerinde, geçmişin kara davalarını açmaktan imtina eden ve Fransızları kendilerini ilgilendirmeyen konularda yargıç olarak tanımladıkları için kınayan bir Türkiye ile evrensel değerlerin savunucusu olarak

²⁵⁰ “Soykırım kriteri”, *Milliyet*, 01.10.2006, Sayfa 12.

²⁵¹ Le Monde, “Pour Jacques Chirac, la Turquie doit reconnaître le génocide arménien”, (Çevrimiçi), https://www.lemonde.fr/europe/article/2006/09/30/la-turquie-doit-reconnaitre-le-genocide-armenien-pour-entrer-dans-l-ue_818484_3214.html, 6 Mayıs 2021.

²⁵² Le Figaro, “Chirac pousse la Turquie à assumer son passé”, (Çevrimiçi), <https://www.lefigaro.fr/international/2006/10/02/01003-20061002ARTFIG90043-chirac-pousse-la-turquie-a-assumer-son-passe.php>, 6 Mayıs 2021.

²⁵³ Le NouvelObs, “La Turquie doit reconnaître le génocide arménien”, (Çevrimiçi), <https://www.nouvelobs.com/politique/20060930.OBS4165/la-turquie-doit-reconnaitre-le-genocide-armenien.html>, 6 Mayıs 2021.

²⁵⁴ *Hürriyet*, “Ermeni yasa tasarısına onay”, (Çevrimiçi), https://bigpara.hurriyet.com.tr/haberler/genel-haberler/ermeni-yasa-tasarisina-onay_ID580179/, 6 Mayıs 2021.

dünyanın önüne kendini koyan bir Fransa arasında diyalog başlatılamayacağını, hatta 1980'lerin başında ASALA'nın saldırılarıyla terörizmi besleyen bu konunun, bugün hala Fransız - Türk ilişkilerini zehirlediğini öne sürmüşlerdir.²⁵⁵ Marian ve Makarian'ın yukarıda kayıtlı tespitleri Giscard d'Estaing döneminden itibaren yoğunlaşan Ermeni meselesi etrafındaki Türk - Fransız ilişkilerindeki gergin ve sürdürülemez dinamiği özetler niteliktedir.

Chirac'ın kronikleşmiş paradoksal Türkiye politikası aynı yıl içerisinde verdiği başka bir beyanatta yeniden ortaya çıkmıştır. Bu defa, Türkiye'ye müzahir bir tavır takınan Cumhurbaşkanı Chirac, Elysée Sarayı'nda 29 Nisan 2004 tarihinde basın mensuplarına yaptığı açıklamada, Türkiye'nin Avrupalılık eğilimine inandığını, önemli olan hususun Türkiye'nin laik ve demokratik anlamda istikrar gösterdiğini AB'ye uyum reformlarını uygulama kararlılığını kanıtlaması olduğunu, Türkiye'nin bugünkü koşullarda AB'ye üye olmaya hazır olmamakla birlikte, hazır olduğunda ise etnik ya da dinsel gerekçelere dayanarak dışlamanın söz konusu olamayacağının altını çizerek, çağdaş, istikrarlı, laik ve Avrupa değerlerini paylaşan bir Türkiye'nin AB'de olmasının herkesin çıkarına olacağını tasavvur etmiştir.²⁵⁶ Öyle ki aynı Chirac Türkiye'ye müzahir tutumunu ileri taşıyarak, 15 Kasım 2004 tarihinde Marsilyalı gençlerin önünde yaptığı konuşmada da, Türkiye'nin AB'ye üyeliğinin Avrupa için olağanüstü bir şans olacağını, bunun için Türkiye'nin, Avrupa'nın temel değerleri olan barış, demokrasi ve insan haklarına uymasının şart olduğunu, bu şartların gerçekleşmesi sonucunda, Türkiye'nin AB'ye katılmasıyla, Avrupa'nın güçleneceğini ifadeyle hepimiz Bizans'ın çocuklarıyız cümlelerini sarfetmiştir.²⁵⁷

Birlik ve Türkiye'nin yarının dünyasında yer almaları, her iki tarafın da çıkarıdır²⁵⁸ ifadelerini her fırsatta dile getiren Cumhurbaşkanı Chirac dönemindeki Türkiye - AB ilişkilerinde sorun yaratan bir diğer konu başlığı ise, Fransa'nın 1

²⁵⁵ Michel Marian, Christian Makarian, "Les Arméniens de France et la Turquie: La possibilité d'un dialogue ?", *Institut français des relations internationales*, No: 5, 2011, s.2.

²⁵⁶ "Chirac'tan ölçülü destek", *Milliyet*, 30.04.2004, Sayfa 23.

²⁵⁷ "Hepimiz Bizans'ın çocuklarıyız", *Milliyet*, 16.11.2004, Sayfa 17.

²⁵⁸ "Türkiye'nin üyeliği er geç olacak", *Milliyet*, 28.08.2004, Sayfa 19.

Temmuz 2004 tarihinden itibaren üyelik müzakerelerine başlayan aday ülkeler için müzakereler sonrası Topluluğa katılmanın şartını referanduma bağlaması kararı alması olmuştur.

Fransa Cumhurbaşkanı Chirac, dönemin Almanya Başbakanı Gerhard Schröder ile 1 Ekim 2004 tarihinde Strazburg'ta Türkiye konusunda bir görüşme gerçekleştirmesi sonrasında basına yaptığı açıklamada, Türkiye'nin AB'ye üyeliği hakkında bir referandumda Fransızların kendilerini ifade edebilmelerine olanak sağlayan bir anayasal revizyondan yana olduğunu, Hükümetten, Türkiye'nin AB'ye olası girişinden önce, parlamentonun yerine Fransız halkının AB'ye girecek yeni üyeler hakkında söz söylemesine olanak verecek referandumu garantileyen yasal düzenleme konusunda inceleme yapmasını istediğini, Türkiye'nin olası üyeliğinin çok uzun vadeli bir mesele olduğunu, Türkiye'nin AB koşullarının bütününe yerine getirmesi gerektiğini, bunun da 10 - 15 yılı alacağını, Türkiye'nin AB'yle olmasının çıkarlarına olduğunu ifade etmiştir.²⁵⁹

Hiç şüphesiz Cumhurbaşkanı Chirac'ın işbu önalıcı tutumundan güç alan Fransız Meclis ve Senatosu, 30 Nisan 2006 tarihinde Versailles Sarayı'nda gerçekleştirdiği ortak basın toplantısında, dönemin Fransız Adalet Bakanı Dominique Perben tarafından hazırlanan anayasa uyum paketini 730 evet oyuna karşın 66 hayır oyuyla onaylandığını açıklamışlardır. Söz konusu uyum paketi, 2007 senesi sonra Birliğe üye olacak ülkeler için müzakerelerin nihayete ermesi sonrasında referanduma gidilmesini öngörmektedir. Bu durumda Türkiye'nin de üyeliğinin önüne Fransız halkının onam vermesi şartı getirilmiş olmuştur. Türk Dışişleri Bakanlığı'nda görevli ve Chirac döneminde Paris'te görev yapmış bir Büyükelçi, Türkiye'nin AB üyeliğini destekleyen Chirac'ın bu düşüncenin aksine Türkiye'nin olası üyeliğini referanduma götüreceğini açıklamasının ülke içi siyasi dinamiklerden kaynaklandığını düşündüğünü, 2000'li yılların başında Türkiye'nin AB üyeliğinin Fransız kamuoyunun en önemli gündem maddelerinden biri haline geldiğini ve hem seçim tercihlerini, hem AB Anayasa referandumunu etkileyecek konumda olduğunu,

²⁵⁹ "Fransa, halkına soracak", *Milliyet*, 02.10.2004, Sayfa 12.

Türkiye'nin üyelik sürecine muhalefetin bu dönemde yükselmesinde eski Cumhurbaşkanı ve Avrupa'nın Geleceği Konvansiyonu'nun başkanı Valery Giscard d'Estaing'in oynadığı rolün çok önemli olduğunu ifade etmiştir.²⁶⁰

Doç. Dr. Mustafa Nail Alkan ise bu hususta Chirac'ın bu tutumu sergilerken Fransız iç siyasetiyle ilintili üç yaklaşımdan etkilendiğini öne sürmektedir. Alkan, Chirac'ın ilk olarak 2005 yılında Avrupa Anayasa taslağının Fransa'da referandum düzenlenerek oylanacağını, anayasa karşıtlarının Türkiye'nin üyelik konusunu Avrupa Anayasası ile ilintilendirmeye çalıştıklarından, Türkiye lehi politikasıyla Anayasa referandumunda hayır çıkmasını engellemek istediğini, ikinci olarak, Cumhurbaşkanı Chirac'ın partisi UMP nezdindeki artmakta olan Türkiye aleyhtarı muhalif tutumu azaltmak istediğini ve son olarak ise parti içerisinde Chirac'tan önce Türkiye referandumu hususunu ilk olarak dile getiren dönemin Maliye Bakanı Nicolas Sarkozy'nin elindeki Türkiye kozunu almak istediğini ifadeyle, Türkiye lehinde bir politika savunduğunu iddia etmektedir.²⁶¹ Buradaki üç husus da geleneksel Fransa'nın Türkiye politikasının oluşum şeklini özetler niteliktedir. Zira Fransa cumhurbaşkanları Türkiye'ye yönelik politikalarında her daim ülkedeki iç siyasi gelişmeleri göz önünde bulundurarak eylem sergilemişlerdir. Chirac dönemini, Beşinci Cumhuriyet'in diğer cumhurbaşkanlarından ayıran ve görelî olarak geleneksel Fransız tutumunun dışına çıkan husus ise ilk defa bir Fransa cumhurbaşkanının mensubu bulunduğu parti politikası dışında tavır sergilemesi olmuştur. Bu hususta, Fransız basını ise Chirac'ın Türkiye yaklaşımı karşısında ne destekleyici ne de engelleyici bir tavır yorumlarında bulunmuş, Chirac'ın partisi UMP ile Chirac'ın AB özelindeki Türkiye politikası arasında farklılıklar olduğunu ifade etmiştir.

Laure Mandeville Le Figaro'da yayınlanan başyazısında Chirac - UMP ayrışması hususunda, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesine çok olumlu bakan Cumhurbaşkanı Chirac'ın, hem partisiyle hem de Fransız halkının ezici çoğunluğuyla arasının açılması anlamına gelse bile, birkaç yıldır Fransız

²⁶⁰ Türk Dışişleri Bakanlığı'nda görevli bir Büyükelçi, Ankara, 17 Eylül 2021, kişisel görüşme.

²⁶¹ Haydar Çakmak, **a.g.e.**, s.160.

diplomasisini bu çok kişisel siyasi tercihin hizmetine sunduğunu ve bu kapsamda tavır sergilediğini ileri sürmektedir.²⁶²

Cumhurbaşkanı Chirac dönemindeki paradoksal Türkiye tutumu, üyelik referandumu ve Ermeni meselesi gibi Türkiye'nin AB yolculuğuna ket vuran unsurlar sonrası bu defa aynı Chirac'ın Türkiye ile üyelik müzakerelerinin başlaması yönünde politika izlemesiyle bir kez daha somut hal almıştır. Avrupa Birliği Devlet ve Hükümet Başkanları'nın iştirakiyle 17 Aralık 2004 tarihinde gerçekleştirilen Zirve'de aldıkları karar çerçevesinde, 3 Ekim 2005 tarihinde Lüksemburg'ta toplanan Hükümetlerarası Konferans ile Türkiye, resmi olarak AB'ye katılım müzakerelerine başlamıştır.

Bu süreçte Türkiye, Fransa'nın desteğini aldığı bir konjonktürel dönem yaşamıştır. Fransız basını, söz konusu Fransız pozisyonunu “*Jacques Chirac, AB ve Türkiye arasında bir evliliği arzu ediyor*” başlıklarıyla kamuoyuyla paylaşmıştır. Söz konusu haberlerde Cumhurbaşkanı Chirac, Türklerin mevcut eğilimlerini, tarihlerini, kültürlerini dikkate alarak her iki taraf için de uygun olacak bir evlilik için bu ortak yolun sonuna gelineceğine tamamen inandığını ifadeyle Türkiye'ye olan desteğini yinelemiştir.²⁶³ Chirac, bu tutumunu partisi olan UMP'nin Türkiye karşıtı yaklaşımına rağmen sergileyebilmiştir. Bahse konu durumu Christian Lequesne, Jacques Chirac'ın, Eylül 2006'da Erivan'da Türkiye'nin bir gün Ermeni soykırımını tanınması gerektiğini ilan etmekten çekinmemesine rağmen Türkiye'ye 1999'da adaylık statüsü tanınmasından ve ardından 2005'te üyelik müzakerelerinin başlatılmasından yana olduğu, bu duruşun, Türkiye'ye şans verilmesi gerektiği ilkesine dayanan, zaman içinde gerçekleşsin ya da gerçekleşmesin, Fransız kamuoyu ve siyaset sınıfı tarafından, özellikle de siyasi yelpazenin sağ cenahında paylaşılmaktan uzak olduğu yorumunu yapmıştır.²⁶⁴

²⁶² Turquie Européenne, “La marche turque de Jacques Chirac”, (Çevrimiçi), <http://turquieeuropeenne.eu/la-marche-turque-de-jacques-chirac.html>, 7 Mayıs 2021.

²⁶³ Le Monde, “Jacques Chirac souhaite un "mariage" entre l'UE et la Turquie”, (Çevrimiçi), https://www.lemonde.fr/archives/article/2004/12/17/jacques-chirac-souhaite-un-mariage-entre-l-ue-et-la-turquie_391377_1819218.html?xtmc=bulgarie&xtcr=2459, 8 Mayıs 2021.

²⁶⁴ Christian Lequesne, “La politique étrangère de Jacques Chirac ou la France sans surprise”, **Forschungsinstitut der Deutschen Gesellschaft für Auswärtige Politik e.V.**, 2007, s.7.

Dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 20 Temmuz 2004 tarihinde Paris'e gerçekleştirdiği resmi ziyaret esnasında da Chirac, Türkiye'ye müzahir söz konusu tutumunu korumuş, hatta Türkiye'ye yönelik sergilenen olumlu tutum hakkında Fransız basınında partisi UMP'ye rağmen Chirac'ın Türkiye'ye desteğini tazelediği yorumları yapılmıştır.²⁶⁵

Türk Dışişleri Bakanlığında görevli bir Büyükelçi, Chirac'ın paradoksal Türkiye tutumu konusunda, Chirac'ın Cumhurbaşkanlığının on iki yıllık bir döneme yayıldığından bahisle bu dönemde dünya ve Avrupa siyasetinde, ayrıca Türkiye'de de çok önemli değişimlerin vuku bulduğunu, bunların Chirac'ın politikalarına etki etmesinin doğal olduğunu, örneğin Türkiye'nin AB üyelik sürecinde Almanya - Fransa ikilisinin büyük önem arzettiğini ifadeyle, Almanya'da Türkiye'nin üyeliğine soğuk bakan bir yönetim olduğunda (Helmut Kohl dönemi) Fransa'nın bu üyeliği daha güçlü dille destekleyebildiğini, zira Türkiye'ye karşı sürecin ilerlememesinin sorumluluğunun Almanya'nın üzerinde kaldığını, Almanya'da Türkiye'ye sıcak mesajlar veren bir yönetim olduğunda ise (Schröder dönemi), Fransa'nın bunu dengelemek zorunda kaldığını öne sürmüştür. Büyükelçi ayrıca, 2000'lerin başında Körfez Savaşı'nın önemli bir etken olduğunu, Chirac ve Schröder ile Bush arasında ciddi bir görüş ayrılığının bulunduğunu, bu koşullarda Türkiye'yi AB'nin yanında tutmanın önemli bir ihtiyaç arz ettiğini, Türkiye'nin Avrupa Birliği ile müzakerelere başlama tarihi verilmesinin de bu döneme denk gelmesinin bir tesadüf olmadığını kaydetmiştir.²⁶⁶

Natalie Nougayrède, Chirac'ın paradoksal Türkiye yaklaşımını ayrıntılı şekilde açıklamıştır. Nougayrède, zamanın Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in 1998'de Paris'i ziyaret ettiğini, General de Gaulle'ün ise 1968'de Ankara'ya geldiğini hatırlatarak Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac'ın iktidardaki on iki yıllık süre içerisinde Türkiye'ye devlet ziyareti gerçekleştirmediğini, iki ülke arasında ilişkilerin 2002 yılından itibaren daha da karmaşık hale geldiğini, Fransa kamuoyundaki

²⁶⁵ Le Parisien “Le soutien de Chirac à la Turquie”, (Çevrimiçi), <https://www.leparisien.fr/politique/le-soutien-de-chirac-a-la-turquie-21-07-2004-2005155633.php>, 8 Mayıs 2021.

²⁶⁶ Türk Dışişleri Bakanlığında görevli bir Büyükelçi, Ankara, 17 Eylül 2021, kişisel görüşme.

mevcut Türkiye reddi, yetmiş milyonluk müstakbel büyük Müslüman komşunun Fransa’da yarattığı şüpheler ve Avrupa’nın genişlemesi karşısındaki yorgunluğu Cumhurbaşkanı Chirac’ın aynı yılın Eylül ayında Ermenistan’a bir ziyaret gerçekleştirmesine sebep olduğunu, tüm bu süreçte Cumhurbaşkanı Chirac’ın danışmanlarının Türkiye’nin Avrupa’nın bir parçası olması isteğine karşı kendisini yönlendirdiği çizgiden ayrılmadığını, Cumhurbaşkanı Chirac’ın bu tutumunun ancak 2002 yılında Türkiye’de seçim sonuçlarına göre ılımlı ama İslamcı bir partinin seçilmesinin ardından değişmeye başladığını ifade etmiştir.

Nougayrède, 1999 yılında, Türkiye’ye aday ülke statüsü veren Lüksemburg Avrupa Konseyi’nin ardından Cumhurbaşkanı Chirac’ın müjdeyi Ankara’ya getirmek için uçağını Avrupa elçisi Javier Solana’ya ödünç verdiğini, 1997’de Chirac’ın Türkiye’nin Avrupa’ya katılmaya davet edilmemesinden pişmanlık duyduğunu kamuoyu önünde açıkça ifade ettiğini, 1995 yılında ise Dışişleri Bakanı Alain Juppé’nin çabaları sayesinde Türkiye ile Avrupa arasında gümrük birliği yapıldığını, Fransa’nın Ortadoğu’daki diğer ülkelere ve Müslüman dünyasına karşı uzun süredir izlediği politikanın aksine, Cumhurbaşkanı Chirac’ın Türkiye’ye yaklaşımının hiçbir zaman yerel liderlerle güçlü bir kişisel bağa dayanmadığını, Cumhurbaşkanı Chirac’ın ve Hükümetlerinin Türkiye’ye karşı çizgisinde bir sapmanın görülmediğini ifade etmiştir.

Nougayrède, izlenen bu politikanın dört temel düşünceye dayandığı, ilk olarak Chirac’ın, “stratejik ve jeopolitik boyut” kapsamında, Avrupa’nın Doğu bölgelerinin istikrarına katkıda bulunmak için Türkiye’yi de kapsayacak şekilde genişletme isteği ve ancak bu şekilde gücünün pekişeceğine inandığı, ikinci olarak “İslam ve laiklik sorunu” kapsamında, Chirac’ın Türkiye’nin Fransa’nın değerlerinden ilham alan Kemalist mirasını taşıyan aşırılıkçılıkla şekillendirilmiş bir Müslüman dünyada örnek teşkil ettiğine inandığı, üçüncü olarak “Fransa’nın kendi çıkarları” kapsamında, Chirac’ın Fransa’nın, Türkiye davasının savunucusu olarak Arap - Müslüman dünyasıyla özel bağlarını pekiştireceğini düşündüğü ve son olarak “eğitim etkisi” kapsamında ise Chirac’ın Avrupa’nın kapılarını açarak Türkiye’nin reform yapmasına yardım ettiğine inandığı değerlendirmesinde bulunmuştur.

Nougayrède öte yandan, Cumhurbaşkanı Chirac'ın bir süredir bu konuda istekten çok belirsizlik gösterdiğini, Ekim 2004'te partisi UMP'nin Türkiye'nin AB'ye entegrasyonuna karşı yaptığı açıklamanın ardından, zamanı geldiğinde sorunu referanduma götüreceğini açıkladığını, 2005'te Fransızların Avrupa Anayasasını reddetmesinin ardından, Türkiye'nin AB'ye giriş şartı olarak Kıbrıs'ın tanınmasının Ankara için bir zorunluluk haline gelmesi için Yirmi Beşler nezdinde lobi faaliyetlerinde bulunduğu vurgulanmıştır.

Cumhurbaşkanı Chirac'ın tereddütlerinin Fransız tartışmasında Türk sorununun araçsallaştırılmasına bağlanabileceğini kaydeden Nougayrède, Uluslararası ve Stratejik İlişkiler Enstitüsü (IRIS) Koordinatörü Didier Billion'un, Chirac'ın bu konuda taktik çalışmalar yaptığını, ancak temelde Türkiye'nin AB'ye girmesinden yana olduğunu ifade ettiğini, Türkiye'nin 2003 yılında Amerikan birliklerinin Irak'taki savaş için topraklarını kullanmasına izin vermeyi reddetmesinin ve son zamanlarda Lübnan'a bir Türk birliği göndermesinin Fransa'yı memnun eden jestler olduğunu bildirmiştir.

Nougayrède son olarak, Cumhurbaşkanı Chirac'ın Türkiye'nin AB üyeliğinin derinlemesine reforme edilmiş, kararlı bir şekilde demokratik, laik, Avrupa standartlarına uygun bir Türkiye ile mümkün olabileceğini, ancak Chirac'ın da bunun ileride gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini bilmediğini ifade ettiğini kaydetmiştir.²⁶⁷

Nougayrède'in Chirac'ın adeta Kopenhag kriterine atıfta bulunan bu değerlendirmesi de Fransız basını tarafından paylaşılr niteliktedir. Claire Tréan, 2004 yılında Le Monde gazetesinde yayımladığı değerlendirmesinde, Mitterrand'ın 1992 yılında Ankara'ya yaptığı ziyarette ikili ilişkileri yeniden başlattığını ve *"Türkiye, Avrupa bölgesinin bir parçasıdır", "Avrupa coğrafi kavramlarla veya kültürel önyargılarla sınırlandırılmaz"* gibi cümlelerle belirsizlikleri ortadan kaldırdığını, birkaç yıl sonra bu felsefeyi Fransız diplomatik hareketine dönüştüren

²⁶⁷ Le Monde, "Le pari turc de Jacques Chirac, par Natalie Nougayrède", (Çevrimiçi), https://www.lemonde.fr/idees/article/2006/11/14/le-pari-turc-de-jacques-chirac-par-natalie-nougayrede_834230_3232.html, 9 Mayıs 2021.

ve Türk davasının Avrupa'daki başlıca savunucuları haline gelenlerin ise Alain Juppé ve ardından Jacques Chirac olduğunu, Chirac'ın Birliğin tüm aday ülkeler için 1993 yılında belirlediği kriterlerden başka hiçbir kriterin - ne coğrafi, ne tarihi ne de dini - Türkiye'nin adaylığına karar vermeyi mümkün kılamayacağını sürekli olarak tekrarladığını ileri sürmüştür.²⁶⁸

Nougayrède'in de ayrıntılı olarak yukarıda aktardığı üzere, Chirac'ın Türkiye yaklaşımındaki Türkiye modelinin Kopenhag kriterlerinden de müşahade edildiği üzere idealize edilmiş bir model olduğu görülmektedir. Chirac izlediği politikalarla, Fransa'nın değerleriyle bezenmiş bir Türkiye modelinin AB içerisinde AB'nin de çıkarları ve bekası çerçevesinde yararlı bir üyelik olacağını göstermiştir. Bu konuda, Türk Dışişleri Bakanlığı'nda görevli ve Chirac döneminde Paris'te görev yapmış bir Büyükelçi, Chirac'ın düşün dünyasında Türkiye modelinin idealize bir model olduğu konusunda, Chirac'ın Türkiye'ye karşı kişisel bir sempatisi olduğunu düşündüğünü, Chirac dâhil Fransız politikacıların, Cumhuriyet Türkiye'sinin laik düzenine, Fransız sistemine yakınlığı nedeniyle sıcak baktıklarını ifade etmiştir.²⁶⁹ Her iki görüşü Fransız Senatosu da destekler niteliktedir. Chirac'ın Cumhurbaşkanı olduğu dönemde Senato'nun yayınladığı 29 Nisan 2004 tarihli Türkiye'nin Avrupa Birliği adaylığı konulu raporun sonuç bölümünde "idealize Türkiye" söylemi görülmektedir. Zira rapor, diyalog ve karşılıklı anlayışın, Avrupalıları ve Türkleri barışçıl ve güvene dayalı ilişkilere götürmesi gerektiğini, bugün meselenin Türkiye'yi Avrupa'da olduğu gibi kabul etmek olmadığı, meselenin bilakis Türkiye'yi dönüşümünü sürdürecektir ve kendini kanıtlayacak bir konuma getirmekle ilgili olduğu, yolun uzun ve zor olacağı, bununla birlikte Avrupa sayesinde, ekonomik ilerlemenin taşıyıcısı, özgürlüklere ve insan haklarına saygılı ılımlı bir Müslüman devletin gelişmesi ve Türkiye'nin, Avrupa'nın taleplerini karşılayıp değerlerine tam anlamıyla saygı duyması halinde neden Türkiye'ye yardım eli uzatılmayacağı yorumunda bulunmuştur.²⁷⁰ Bu ifadelerden de müşahade edildiği üzere, zihinlerde Türkiye'nin mevcut şartlarından

²⁶⁸ Claire Tréan, **a. y.**, s.65-66.

²⁶⁹ Türk Dışişleri Bakanlığı'nda görevli bir Büyükelçi, Ankara, 17 Eylül 2021, kişisel görüşme.

²⁷⁰ Sénat, "La candidature de la Turquie à l'Union européenne" (Çevrimiçi), <https://www.senat.fr/rap/r03-279/r03-2790.html#fn1>, 17 Eylül 2021.

bağımsız olarak içinde bulunulan zaman içerisinde olmasa da gelecekte bir “hedef Türkiye” Avrupa için makbul değerlendirilmiştir.

Gaullist çizginin önemli temsilcilerinden olan Chirac, De Gaulle’ün ABD’nin yanında yer almayan bir Türkiye’yi sürekli olarak tercih etmesi ve kollaması prensibi, Chirac’ta sarıh bir şekilde ifade edilmese de Chirac, Türkiye’yi her daim Avrupa’nın yanında pozisyon almış bir ülke olarak görmek istemiştir. Aynı Chirac, Fransa’nın iç siyasetinde Türkiye politikasını önemli manevra alanı olarak görmüş, yeri geldiğinde iç siyasi saiklerle Ermeni meselesini, Kıbrıs’ı Türkiye karşısında sözde AB üyeliği şartları olarak addedilebilecek söylemlere büründürmekten ise imtina etmemiştir.

3.1.2. Nicolas Sarkozy Dönemi

Chirac’ın desteğiyle 16 Mayıs 2007 tarihinde gerçekleştirilen cumhurbaşkanlığı seçimlerini kazanan Nicolas Sarkozy’nin, seçim kampanyasında kullandığı “kopuş” (rupture) sloganı, Chirac sonrası Türk - Fransız ilişkilerinde kendisini hızlıca göstermeye başlamıştır. Zira Chirac dönemindeki ikili ilişkilerdeki görece bahar dönemi olarak addedilebilecek süreç yerini oldukça gergin beş yıllık bir Sarkozy iktidarına bırakmıştır. Cumhurbaşkanı Sarkozy’nin diplomatik nezaketten uzak hasmane tutumu ise Türkiye - AB ilişkilerinde önemli ket vurmalarla sebebiyet vermiştir.

Sarkozy henüz cumhurbaşkanı olarak seçilmezden evvel 17 Temmuz 2006 tarihinde yayınladığı “İtiraflarım” (Témoignage) adlı kitabında Türkiye’ye yönelik olumsuz tutumunu bütün açıklığıyla sergilemiştir. Söz konusu kitapta kayıtlı hususlar Sarkozy’nin Cumhurbaşkanlığı görevi süresince Fransa’nın Türkiye’ye yönelik izlediği dış politikanın da temel prensipleri olagelmıştır. Sarkozy kitabında, *“...Türkiye’nin AB’ye girmesi bakış açıları bana ters geliyor. Bu fikrin altında yatan stratejik beklentileri görüyor ve anlıyorum. Bu beklentiler bu devletle yapılan stratejik bir ortaklıkla da karşılanabilir. Ama topraklarının yüzde 98’i Avrupa dışında kalan ve 20 yıl içinde Birliğin en fazla nüfusa sahip ülkesi konumuna gelecek*

olan, dahası kültürü büyük ölçüde Müslüman öğeler taşıyan bu ülkenin AB'ye girmesi, Birliğin adeta kökten bir değişim geçirmesine, kurucularının geçmişte Birleşik ve Siyasi bir Avrupa düşüncesiyle oluşturdukları projeyle ise uzaktan yakından ilgisi kalmamasına sebep olacak bir karmaşa yaratacaktır.” ifadelerine yer vermiştir.

Sarkozy ayrıca, Türkiye'nin AB'ye entegrasyonunun çok sayıda vatandaşı Fransa ve Avrupa'da mukim ve topraklarında da Avrupa uyrukluğunu haiz birçok kişinin bulunduğu İsrail'in, Tunus'un, Cezayir'in ve yarım yüzyıl önce Fransız olan Fas'ın adaylığını engellemek için nasıl bir cevap verileceğini düşündüğünü, Avrupa'nın artık hudutlarının bulunmadığının algılanacağını ve neticede Avrupa siyasetinin nihayete ereceğini, AB'nin Türkiye'nin katılımı için müzakere sürecini gündeme aldığını, referandum sonuçlarıyla vatandaşların Türkiye'ye yanıtının sarih bir biçimde aşikâr olmasına rağmen hiçbir devlet başkanı ya da hükümetin bu duruma karşı çıkmadığını bildirmiştir. Sarkozy, öte yandan ne kadar geç kalınırsa, Türklere o kadar kaba bir tavır sergilenmiş olacağını, hâlbuki Fransa'nın Türkiye'nin AB'ye girişinin referandumla oylanacağını planladığına göre Türklerin AB'ye katılamama ihtimalinin çok yüksek olduğunu beyan ederek, Türkiye'den Ermenistan'a karşı tarihi ödevini yerine getirmesini istemeye niçin cesaret edilemediğini de anlayamadığını itiraf etmek istediğini, Nazi rejiminin Yahudi karşıtı siyasetine, Fransız otoritelerinin karışmasını kabul etmeye cesareti olan Jacques Chirac'ın bunu yapabilecek durumda olduğunu ve yapması da gerektiğini düşündüğünü ifade etmiştir. Sarkozy bu ifadeleriyle henüz cumhurbaşkanı dahi seçilmeden önce birçok farklı başlıkta Türkiye'ye karşı izleyeceği politikanın ilk sinyallerini de Fransız kamuoyuyla paylaşmıştır.²⁷⁵ Bu yaklaşım tarzı da cumhurbaşkanı seçilmesiyle birlikte daha fazla şiddet kazanarak Türkiye'ye yönelik uyguladığı politikalarla devam etmiştir.

Yine Sarkozy'nin AB yaklaşımı ve Türkiye düşünceleri henüz Cumhurbaşkanı seçilmesinden birkaç ay sonra dahi sarih bir şekilde görülmektedir. Cumhurbaşkanı Sarkozy, 4 Ekim 2007 tarihinde Sofya'yı ziyareti esnasında yaptığı

²⁷⁵ Nicolas Sarkozy, **İtirafımlarım**, İstanbul, Karakutu Yayınları, 2006. s.192-194

açıklamada, siyasi Avrupa'ya, bütünleşmiş Avrupa'ya ve birleşik Avrupa'ya inandığını, Birlik'te yirmi yedi ülke bulunduğunu ve yirmi yedide karar almanın zaten ürktücü bir süreç olduğunu, Türkiye'nin yarın Birlik'e alınmasının, bunun yarın Ukrayna'ya da hoşgeldin demek olduğunu, bunun da Birlik içerisinde Avrupalı tüm Balkan ülkelerini memnuniyetle karşılamak anlamına geldiğini, Türkiye'nin büyük bir ülke ve medeniyet olduğunu, Türkiye ile mükemmel ilişkilere ihtiyaçlarının olduğunu ancak Türkiye'nin Asya'da bulunduğunu, bunun coğrafyadan başka bir anlam ifade etmediğini, üyelik sürecinin zorlu olduğunu, 1963'ten beri Türkiye'nin üyeliğinden bahsedilmesine rağmen halen bunun gerçekleşmediğini, 2025 yılında Türkiye'nin yüz milyon nüfusunun olacağını vurgulamıştır.²⁷⁶

Cumhurbaşkanı Sarkozy yöneltilen soru üzerine, meselenin sadece Türkiye'yi Birlik'e dâhil etmek olmadığını, asıl meselenin Türkiye'yi Avrupa'nın en kalabalık, en çok oy hakkına ve en çok milletvekiline sahip ülkesi konumuna getirme meselesi olduğunu, Birlik'e son dönemde katılan ülkelerin nüfusunun seksen milyonu temsil ettiğini, bu genişlemenin dahi Avrupa'nın örgütlenmesinde bir deprem etkisi yarattığını, Türkiye gibi nüfusu çok bir ülkenin Birlik'e alınmasının üzerinde düşünülmesi, tartışılması ve Avrupa'nın adımlarını planlaması gereken bir süreç olduğunu ifade etmiştir.²⁷⁷ Sarkozy'nin bu yaklaşımı sergilemesinde sağ seçmenlerin çoğunluğu ve aşırı sağ seçmenin ezici çoğunluğunun Türkiye'nin AB'e üyeliğine karşı olduğu düşünülürse, Sarkozy'nin bu duruşunda kesinlikle bir miktar seçim hesaplaması mevcudiyetini korumuştur.²⁷⁸

²⁷⁶ Elysée, “Déclaration de M. Nicolas Sarkozy, Président de la République, sur les relations franco-bulgares et sur la présidence française de l'Union européenne, à Sofia le 4 octobre 2007.” (Çevrimiçi), <https://www.elysee.fr/nicolas-sarkozy/2007/10/04/declaration-de-m-nicolas-sarkozy-president-de-la-republique-sur-les-relations-franco-bulgares-et-sur-la-presidence-francaise-de-lunion-europeenne-a-sofia-le-4-octobre-2007>, 21 Eylül 2021.

²⁷⁷ Elysée, “Déclaration de M. Nicolas Sarkozy, Président de la République, notamment sur les relations franco-bulgares, la construction européenne, la Turquie et l'Europe et sur les relations internationales, à Sofia le 4 octobre 2007”, (Çevrimiçi), <https://www.elysee.fr/nicolas-sarkozy/2007/10/04/declaration-de-m-nicolas-sarkozy-president-de-la-republique-notamment-sur-les-relations-franco-bulgares-la-construction-europeenne-la-turquie-et-leurope-et-sur-les-relations-internationales-a-sofia-le-4-octobre-2007>, 1 Haziran 2021.

²⁷⁸ Justin Vaisse, “Slamming the Sublime Porte? Challenges in French-Turkish Relations from Chirac to Sarkozy”, **The Brookings Institution**, 2008. s.14.

Bu yaklaşım ve düşünceleri haiz Sarkozy dönemi, Türkiye açısından 17 Mayıs 2007 - 13 Kasım 2010 tarihleri arasında Dışişleri Bakanlığı görevini deruhte eden Bernard Kouchner'in 5 Ekim 2007 tarihinde Türkiye'ye yaptığı ziyaret ile başlamıştır. Zira Eylül 2007'de New York'ta gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler toplantılarında dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan ile Sarkozy arasındaki görüşme sonrasında Fransa ile ikili yakın temaslara devam edilmesi konusunda mutabık kalınmıştır, anılan ziyaret de bu olumlu hava sonrası gerçekleştirilmiştir. Uzun süre Fransız Sosyalist Partisi üyeliğinden sonra Sarkozy'nin sağ hükümetine sosyalist Bakan olarak giren Kouchner görelî olarak Sarkozy'nin aksine Türkiye'nin adaylığına olumlu yaklaşmıştır. Sarkozy karşısında “Türkiye büyük bir ülke”, “ifade edilen söylemlerde dikkatli olunmalı” prensibiyle hareket etmiş, Paris ve Ankara'nın, AB ile yakınlaşmada her çeşit ihtimali gözden geçirmek amacıyla Dışişleri Bakanları seviyesinde birlikte çalışacaklarını dile getirmiştir.²⁷⁹

Kouchner ayrıca, 10 - 11 Ekim 2010 tarihlerinde Türkiye'ye ikinci bir resmi ziyaret gerçekleştirmiştir. Kouchner'in ziyareti öncesinde Türk Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan açıklamada da Bakan Kouchner'in ziyaretinin, Türkiye - Fransa ikili ilişkilerinin önümüzdeki dönemde daha da ileriye götürülmesi konusundaki karşılıklı iradeyi ortaya koyduğunun altı çizilerek, Türkiye iyi niyet beyanını sergilemiştir.²⁸⁰

Anılan ziyaret öncesinde Hürriyet gazetesine röportaj veren Kouchner, müzakerelerde başlıkların tek tek açılmasını istediklerini, bazı başlıklara tereddütlerle çekince koyduklarını, bunu kendi doğal akışına bırakmak gerektiğini, hızlı gidilmemesini, bunun ilişkilerin çekinceli ya da hasmane bir havada olduğu anlamına gelmeyeceğini, Türkiye'nin reformları yerine getirmesi halinde ilerleme olacağını, Türkiye'nin Akdeniz Birliği'nde daha aktif olmasını istediklerini, Avrupa'daki son terör alarminin da bunun gerekliliğini kanıtladığını dile

²⁷⁹ CNNTürk, “Kouchner 5 Ekim'de Türkiye'ye geliyor” (Çevrimiçi), <https://www.cnntrk.com/2007/dunya/09/28/kouchner.5.ekimde.turkiyeye.geliyor/394488.0/index.html>, 1 Haziran 2021.

²⁸⁰ Dışişleri Bakanlığı, “No: 225, 8 Ekim 2010, Fransa Dışişleri Bakanı ve Avrupa İşleri Bakanı Bernard Kouchner'in Ülkemizi Ziyareti Hk.”, (Çevrimiçi), https://www.mfa.gov.tr/no_-225_-8-ekim-2010_-fransa-disisleri-bakani-ve-avrupa-isleri-bakani-bernard-kouchner_in-ulkemizi-ziyareti-hk_.tr.mfa, 1 Haziran 2021.

getirmiştir.²⁸¹ Aşağıda detaylıca açıklanacak olmakla birlikte, Fransa'nın Türkiye'ye yönelik sürünceme politikası Kouchner'in ifadelerinde de yerini bulmuş, ayrıca Fransa tarafından Türkiye'ye AB üyeliğine bir alternatif olarak addedilebilecek ve aşağıda açıklanan Akdeniz Birliği'nde daha aktif bir rol alması telkininde bulunulmuştur.

Dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun 4 Kasım 2009 tarihindeki Fransa ziyaretinde Dışişleri Bakanı Kouchner, Türkiye ile müzakere sürecinde yeni başlıkların açılmasına engel olunmayacağını açıklasa da Fransa, üyelikle doğrudan ilintili olduğu sebebini ileri sürerek 3 Ekim 2005 tarihinde başlayan üyelik müzakereleri sürecinde beş faslın müzakerelere açılmasını engellemiştir. Bu fasıllar Tarım ve kırsal kalkınma (11'inci fasıl), Ekonomik ve Parasal Politika (17'inci fasıl), Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu (22'inci fasıl), Mali ve Bütçesel hükümler (33'üncü fasıl), Kurumlar (34'üncü fasıl) olup, bilhassa 17. fasıl ekonomik entegrasyonun sağlanabilmesi açısından üyelik sürecinde büyük önemi haizdir. Fransa'nın bu konudaki blokaj tutumu, Nicolas Sarkozy'nin cumhurbaşkanlığı döneminde değişmemiş ve Fransa ile Türkiye arasındaki ikili ilişkilerin belirgin şekilde bozulmasına neden olmuştur.²⁸²

Sarkozy döneminde ilişkilerde en önemli husus ise adı geçenin Türkiye'ye saatlerle sınırlandırılabilir ziyaretleri olmuş, hatta Sarkozy'nin diplomatik nezaketten uzak bir şekilde sergilediği davranışlar (karşılama esnasında sakız çiğnemesi görüntülerinin basına yansması gibi) Türk basınında geniş yer edinerek ziyaretin içeriğinin önüne geçmiştir. Fransız basını da sözkonusu ziyaret, *“Sarkozy'nin kasırga ziyareti Türkiye'yi kızdırdı”*²⁸³, *“Sarkozy'nin Ankara ziyaretine Türk*

²⁸¹ CNNTürk, “Kouchner Türk diplomasisine hayran...” (Çevrimiçi), <https://www.cnnturk.com/2010/yazarlar/10/11/kouchner.turk.diplomasisine.hayran/592539.0/index.html>, 1 Haziran 2021.

²⁸² Ahmet İnsel, “Boosting Negotiations with Turkey: What Can France Do?”, **Istanbul Policy Center**, No: Policy Biref 04, 2012, s.4.

²⁸³ Libération, “La visite éclair de Sarkozy irrite la Turquie”, (Çevrimiçi), https://www.liberation.fr/planete/2011/02/26/la-visite-eclair-de-sarkozy-irrite-la-turquie_717741/, 1 Haziran 2021.

öfkesi”²⁸⁴, “*Sarkozy neden Türkiye’de hoş karşılanmadı?*”²⁸⁵ gibi manşetlerle paylaşmıştır. Anılan ziyarete ilişkin Türk Dışışleri Bakanlığı’ndan yapılan 24 Şubat 2021 tarihli yazılı açıklamada, Fransa’nın Dönem Başkanlığı çerçevesinde G-20 konularının kapsamlı biçimde ele alınmasının planlandığı, ayrıca ikili ilişkiler, AB içinde vuku bulan önemli gelişmeler ve Türkiye’nin AB’ye üyelik sürecinin, Kıbrıs sorunu ile bölgede yaşanan son gelişmelere bağlı olarak bölgesel ve uluslararası konuların da temaslarda ele alınmasının öngörüldüğü, bahse konu ziyaretin, NATO müttefikleri ve G-20 üyesi olan, aynı temel değer ve idealleri paylaşan, uluslararası ve bölgesel konularda benzer yaklaşımlara sahip Türkiye ve Fransa arasındaki ilişkilerin daha ileri taşınması için bir zemin yaratmasının beklendiği kaydedilmiştir.²⁸⁶

Bu çerçevede, Fransa Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy 25 Şubat 2011 tarihinde Türkiye’ye bir çalışma ziyaretinde bulunmuş, anılan ziyaret esnasında dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan ile birlikte yapılan ortak basın toplantısında Sarkozy, Türkiye’nin uluslararası arenada kesinlikle önemli bir oyuncu olduğunu, bunu sık sık Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’a söylediğini, Türkiye’nin tarihi, gücü, demokrasisi sayesinde dünyanın dengesine çok şey katabileceğini, Türkiye ve Fransa’nın birlikte yapacak çok işinin olduğunu, iki ülke arasındaki mevcut potansiyelin muazzam olarak nitelendirilebileceğini, iki ülkenin birçok konuda anlaşacağını, anlaşma sağlanmayan konularda ise iki ülkenin bir araya gelerek uzlaşma noktaları bulmaya çalışacağını dile getirmiştir.²⁸⁷

Aynı ziyaret çerçevesinde dönemin Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ile birlikte yapılan basın toplantısında ise Cumhurbaşkanı Sarkozy, 1992’den beri Türkiye’ye

²⁸⁴ Le Point, “Coup de colère turc pour la visite de Sarkozy à Ankara”, (Çevrimiçi), https://www.lepoint.fr/societe/coup-de-colere-turc-pour-la-visite-de-sarkozy-a-ankara-25-02-2011-1299592_23.php, 1 Haziran 2021.

²⁸⁵ L’Expansion, “Pourquoi Sarkozy n’est pas le bienvenu en Turquie”, (Çevrimiçi), https://lexpansion.lexpress.fr/actualite-economique/pourquoi-sarkozy-n-est-pas-le-bienvenu-en-turquie_1338018.html, 1 Haziran 2021.

²⁸⁶ Dışışleri Bakanlığı, “No: 55, 24 Şubat 2011, Fransa Cumhurbaşkanı’nın Ülkemize bir Çalışma Ziyaretinde Bulunması Hk.”, (Çevrimiçi), https://www.mfa.gov.tr/no_-55_-24-subat-2011_-fransa-cumhurbaskaninin-ulkemize-bir-calisma-ziyaretinde-bulunmasi-hk_tr.mfa, 1 Haziran 2021.

²⁸⁷ Vie Publique, “Déclaration conjointe de MM. Nicolas Sarkozy, Président de la République, et Recep Tayyip Erdogan, Premier ministre de la République de Turquie, sur les relations franco-turques, à Ankara (Turquie) le 25 février 2011”, (Çevrimiçi), <https://www.vie-publique.fr/discours/181378-declaration-conjointe-de-mm-nicolas-sarkozy-president-de-la-republique>, 2 Haziran 2021.

Fransa Cumhurbaşkanı ziyaretinin gerçekleştirilmediğini, on dokuz yılın çok uzun bir süre olduğunu ve bu on dokuz yıllık ziyaretsiz sürece son veren kişi olmaktan çok mutlu olduğunu, Cumhurbaşkanı Gül'ün bu çalışma ziyareti için yaptığı davete iki nedenden dolayı cevap verdiğini, bunların Türkiye'nin uluslararası arenadaki temel rolüne çok derin ve uzun süredir inanması ile tarihinin, medeniyetinin, taşıdığı değerlerin ve Doğu ile Batı arasında bir köprü olmasını sağlayan özel coğrafi konumunun önemini bilmesi olduğunu, dünyanın istikrarı için inisiyatif alan bir Türkiye'ye ihtiyacının bulunduğunu ifade etmiştir.

Sarkozy ayrıca, toplantı sonrasında alınan kararın, üyeliğin tartışılmasına yönelik bir karar olduğunu, müzakerelerin durdurulmadığını ve hatta Fransa Cumhurbaşkanlığı döneminde iki müzakere başlığının açıldığını, diyalog kurmayı her zaman yararlı bulduğunu ve Avrupa Birliği'ne üyelik konusunda önlerinde Türkiye'nin üyelik olasılığı ile üyeliğe ilişkin her türlü tartışmanın ortadan kaldırılması arasında bir yol bulunduğunu, tam olarak vuku bulan şeyin bu olduğunu, ayrıca Türkiye'de Kıbrıs sorunundan bahsetmemeye özen göstereceğini ve bu sürece işaret eden unsurları içeren bir açıklama yapmayacağını belirtmiştir.²⁸⁸

Sarkozy'nin söz konusu Türkiye yaklaşımları Fransız Hükümet üyelerinde de yansımalarını en etkin şekilde bulmuştur. 2009 yılında Avrupa İşlerinden Sorumlu Devlet Bakanı olarak atanan ve birçok açıklamasıyla Türkiye lehinde tutum sergileyen Pierre Lellouche'un Temmuz 2009'da Fransız gazetesi L'Express'e verdiği röportajda daha farklı bir söylemde bulunarak Cumhurbaşkanı Sarkozy ile benzer bir tutum sergilediği gözlemlenmektedir. Lellouche röportajında; *“Benim pozisyonum hükümetinkidir. Sadece bir yol var ve onu uygulayacağım. Şahsen şunu söylemeliyim ki son beş yılda gördüklerim beni Türkiye'yi Avrupa'ya entegre etmekten çok farklı bir yöne itti. Türkiye büyük bir ülkedir, Fransa'nın ve Avrupa'nın dostudur, siyasi, ekonomik ve stratejik çıkarlarımız açısından elzemdir. Bu nedenle,*

²⁸⁸ Vie Publique, “Point de presse conjoint de MM. Nicolas Sarkozy, Président de la République, et Abdullah Gül, Président de la République de Turquie, sur les relations franco-turques, la situation politique dans les pays arabes et sur la position de la France face à l'adhésion éventuelle de la Turquie à l'Union européenne, à Ankara (Turquie) le 25 février 2011.”, (Çevrimiçi), <https://www.vie-publique.fr/discours/181379-point-de-presse-conjoint-de-mm-nicolas-sarkozy-president-de-la-republi>, 2 Haziran 2021.

Afganistan ve Orta Doğu gibi uluslararası düzeyde müzakerelere devam etmeli ve ikili işbirliğimizi ve ortak eylemimizi yoğunlaştırmalıyız. Ama biz üyelik yolunda gitmiyoruz. Başka bir şeye doğru ilerliyoruz. Onu inşa etmek bizim elimizde: Türkiye Avrupa ile ama Avrupa'da değil.” söyleminde bulunmuştur.²⁸⁹ Pierre Lellouche’un açıklamaları da aslında Cumhurbaşkanı Sarkozy’nin ifadelerini en sarıh şekilde açıklayan bir hal alagelmıştır. Fransa, Avrupa ile olan bununla birlikte Avrupa’da yer almayan bir Türkiye politikası gütmüştür. Bu durum da bir kez daha çalışmada savunulan düşünce olan Avrupa Asimptotu tezini doğrular niteliktedir, zira Avrupa’ya yaklaşan bir Türkiye, Fransa açısından yeterli ve takdire şayan bir Türk dış politikasının neticesi olacaktır ve Fransa için arzu edilen yaklaşım da bu niteliktedir.

Sarkozy dönemi Fransa’sının kronik hal alan Türkiye’nin AB üyeliğine karşı bu tutumu, ikili ilişkileri zayıflatan bir kıstas olarak ortaya çıkarken Fransa’nın Türkiye’ye karşı yetmişli yıllardan itibaren kullandığı sözde Ermeni soykırımı meselesi bu defa ilişkilerde derin yaralara sebebiyet vermiştir. Görev süresi sona ermezden evvel Türkiye’ye sözde soykırımı tanıma çağrısında bulunan Sarkozy yönetimindeki Fransa, "Fransız yasaları tarafından tanınan soykırımların reddi, bir yıl ve 45 bin avro para cezasına çarptırılır" hükmünü havi kanun tasarısını Fransız Meclisi’ne getirmiştir. 22 Aralık 2011 günü yapılan oylamada, 577 milletvekilinden müteşekkil Fransız Ulusal Meclisi’nde oylamaya katılan 77 milletvekilinin oy çokluğuyla söz konusu tasarı kabul edilmiştir. Anılan kabul Türkiye’nin diplomatik girişimlerine ve üst seviyedeki devlet yöneticilerinin çağrılarına rağmen gerçekleşmiştir. Zira Türk Dışişleri Bakanlığı 21 Aralık 2011 tarihinde Fransa’nın en önemli gazeteleri arasında yer alan Le Monde ve Libération gibi yüksek tirajlı gazetelerde Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu’nun Fransız yöneticilerine çağrıda bulunan makalelerini yayınlattır. Bahse konu metinlerde, Cumhurbaşkanı Sarkozy’nin, diplomatik danışmanı Jean-David Levitte marifetiyle dönemin

²⁸⁹ L’Express, “Pierre Lellouche : "La Turquie avec l'Europe, mais pas dans l'Europe"”, (Çevrimiçi), https://www.lexpress.fr/actualite/politique/pierre-lellouche-la-turquie-avec-l-europe-mais-pas-dans-l-europe_775026.html, 2 Haziran 2021.

Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'a, bu girişimi ortadan kaldırmaya söz verdiği ve bu hususa karşı olduğunu dile getirdiği ifadeyle şaşırıldığı dile getirilmiştir.²⁹⁰

Fransa'nın bu tutumu karşısında Türkiye, 23 Aralık 2011 tarihinde Paris Büyükelçisini istişarelerde bulunmak üzere Ankara'ya davet etmiş ve Fransa'ya yönelik yaptırım kararlarını açıklamıştır.

Sarkozy tarafından Türkiye'nin AB sürecinden kullanılan bir diğer politika alanı ise "Akdeniz için Birlik" projesi etrafında yaşanan gelişmeler olmuştur. Sarkozy, 7 Şubat 2007 tarihinde Fransız kenti Toulon'da seçim kampanyası esnasında yaptığı bir konuşmada Avrupa - Akdeniz ortaklığı fikrini yeniden gündeme getirmiş, Avrupa Topluluğu sürecinden ilham alan ve ortak bir kader inşa etmek amacıyla yalnızca Akdeniz'e kıyısı olan ülkeleri bir araya getiren bir "Akdeniz Birliği" fikrini ortaya atmıştır.

Edmund Ratka, Akdeniz'in Sarkozy tarafından yalnızca Avrupa'nın küresel hırsı için değil, aynı zamanda dünyanın kaderi için de hayati bir alan olarak sunulduğunu ve Avrupa'yı "Akdenizlileştirmek" istediği yorumunda bulunmuştur.²⁹¹ Cumhurbaşkanı seçilmesiyle birlikte her fırsatta bu düşüncesini dile getiren Sarkozy'nin söz konusu fikri somut bir hal alarak 14 Temmuz 2008 tarihinde Fransa'da tertip edilen bir zirve ile Birlik ihdas edilmesine dönüşmüştür. Bu Birlik'in Ortadoğu barış sürecine fayda getireceği inancını taşıyan Cumhurbaşkanı Sarkozy, Türkiye'nin anılan topluluğa katılması yönünde müteaddit defalar açıklamalarda bulunmuştur. 2007 yılında yaptığı açıklamada Sarkozy, *"Türkiye bir Avrupa ülkesi olmadığı için Avrupa Birliği'nde yeri yoktur. Ancak Türkiye, Akdeniz Avrupa'sının Akdeniz'in birliğini ilerletebileceği büyük bir Akdeniz ülkesidir"* ifadelerini kullanmıştır.

²⁹⁰ Dışişleri Bakanlığı, "Sn. Bakanımızın Le Monde Gazetesinde (Fransa) 21 Aralık 2011 Tarihinde Yayımlanan Mülakatı.", (Çevrimiçi), https://www.mfa.gov.tr/sn_-bakanimizin-le-monde-gazetesinde-fransa_.tr.mfa, 3 Haziran 2021.

²⁹¹ Edmund Ratka, "La politique méditerranéenne de Nicolas Sarkozy: une vision française de la civilisation et du leadership", **L'Europe en formation**, No:356, 2010/2, s.41.

Bununla birlikte, fikrin ortaya atılması sürecinden itibaren Akdeniz için Birlik oluşumu Fransa tarafından Türkiye'nin AB üyeliği yerine geçebilecek bir farklı seçenek olarak addedilmiştir. Öyle ki 2008 yılında AB tarafından Akdeniz için Birlik projesinin Türkiye'nin AB üyeliğine bir alternatif teşkil etmeyeceği garantisi dile getirilerek Türkiye'deki endişeler giderilmiştir. Türkiye, uzun süre Fransa'nın bu yaklaşımından duyduğu rahatsızlığı diplomatik çerçevede her seviyede dile getirmiştir.²⁹² Öyle ki Fransa'nın bu husustaki Türkiye yaklaşımı hususunda Frédéric Charillon Türkiye'nin, Fransa'nın Akdeniz için Birlik projesi karşısında kendisini Fransa tarafından AB üyeliğinden kaçınma manevrası hissine kaptırıldığı değerlendirmesini yapmıştır.²⁹³ Dönemin Dışişleri Bakanı Abdullah Gül ise, Türkiye'nin Akdeniz ülkelerinden biri olmakla birlikte Akdeniz'de işbirliğinin başka, Avrupa'da işbirliğinin başka olduğu yorumunda bulunmuştur.²⁹⁴ Fransa'nın bu konudaki ısrarı konusunda Didier Billion, Türkiye'nin kendisine zımnen sunulan alternatifi kabul edebileceğini tahayyül etmenin, kesinlikle Türkiye'nin gerçek Avrupalılığı ve onlarca yıldır yürüttüğü siyasi proje hakkında hiçbir şey anlamamak olduğunu ifade ederek Sarkozy'nin yaklaşımındaki irrasyonel ve Türkiye'nin gerçeklerinden uzak yaklaşımı gözler önüne sermektedir.²⁹⁵

Didier Billion ayrıca Sarkozy'nin Türkiye konusunda bir çifte kırılma yaşadığını, bu kırılmaların Fransa'nın uzun süredir Türkiye ile olan tarihi ilişkileri ve sonrasında ise sefelinin izlediği politika ile olduğunu ifade etmiştir. Sarkozy'deki bu kırılmasının sebepleri arasında, adı geçen AB'nin inşasına ilişkin tutum, Fransa'nın AB içindeki yerini kaybetme konusundaki Fransız endişesi ve seçimler sebebiyle Türk dosyasının araçsallaştırılması olduğunu ileri sürmektedir.²⁹⁶ Billion'un görüşünü Esra Lagro, Sarkozy dönemine ilişkin kaleme aldığı makalesinde de paylaşmakta olup, Lagro, Fransa'nın, AB üye ülkeleri arasında merkez ve çevre

²⁹²TBMM, “Akdeniz İçin Birlik: Tarihi ve Kapsamı”, (Çevrimiçi), https://www.tbmm.gov.tr/ul_kom/aapa/docs/akdenizicin_tarihi_ve_kapsami.pdf, 5 Haziran 2021.

²⁹³ Frédéric Charillon, **a.g.e.**, s.134.

²⁹⁴ Le Temps, “Nicolas Sarkozy veut bientôt présenter aux Européens son Union méditerranéenne”, (Çevrimiçi), <https://www.letemps.ch/monde/nicolas-sarkozy-veut-bientot-presenter-aux-europeens-union-mediterraneeenne>, 5 Haziran 2021.

²⁹⁵ Didier Billion, “France - Turquie: entre tensions et normalisations”, **Confluences Méditerranée**, no: 96, 2015-2016, s. 74.

²⁹⁶ Didier Billion, “Nicolas Sarkozy et la Turquie: Une double rupture”, **Revue internationale et stratégique**, no: 77, 2010, s. 161-162.

arasında süregelen mücadeleyi hızlandırarak AB'deki yerini sekteye uğratacak, Türkiye kadar hacimli bir başka AB genişlemesini göze alamayacağını ve görmek istemeyeceğini ileri sürmüştür.²⁹⁷

Billion, AB'nin inşasına ilişkin tutum konusunda, Sarkozy'nin Avrupa sağ partilerinin AB'yi bir "Hristiyan Kulübü" olarak gördükleri fikrinden esinlendiğini ve Türkiye'ye karşı tercihlerinde dini sebeplerin ağır bastığını, Fransa'nın AB içindeki yerini kaybetme konusundaki Fransız endişesi hususunda Fransız halkının, Paris ve Berlin'in tek başına Topluluk meselelerini çözemeyecek olacağından endişe ettiğini, ancak bunun için Türkiye'yi suçlamak yerine AB'nin inşasını yeniden ayağa kaldırmanın daha etkili olacağını ve son olarak Türk sorununu aşırı sağın seçmenlerini susturmak için araçsallaştırdığını, bunun kısa vadeli ve tamamen pragmatik olduğunu, devlet adamı olmayı amaçlayan bir siyasi kişiliğe anılan tutumun yakışmadığını ifade etmiştir.²⁹⁸ Zira bu araçsallaştırmada Türkiye aleyhtarı söylem ve dış politika uygulamaları 1970'li yıllarla birlikte daha belirgin bir hal almaya başlarak ikili münasebetlerin her veçhesini olumsuz bir mecraya sevk edebilmiştir.

Altuğ Günar, Muzaffer Akdoğan, İlhan Aras, çalışmalarında, Fransa'nın Türkiye karşıtı yaklaşımının Cumhurbaşkanı Sarkozy'nin şahsi tutumundan ileri gelmesinin yanında AB nezdinde ülkesinin lider rolünü yeniden pekiştirme çabası, ülkesi Fransa'yı uluslararası mecrada tekrar söz sahibi kılma düşüncesi ve AB içerisinde Almanya'nın etkinliğini asgariye indirerek Fransa'nın AB'nin bütünleşme süreçlerine şekil verme ve yönlendirme gücünü tekrar inşa etme arzusundan kaynaklandığı yorumunda bulunmuşlardır.²⁹⁹

²⁹⁷ Esra Lagro, "Why is President Sarkozy actually against Turkish accession to the EU? Facts and Challenges", *Perceptions*, Spring-Summer, 2008, s.72.

²⁹⁸ Didier Billion, *a. y.*

²⁹⁹ Altuğ Günar, Muzaffer Akdoğan, İlhan Aras, "Fransa'nın Avrupa Birliği-Türkiye İlişkilerine Etkisi", *Proceedings of 4th SCF International Conference on "Economics and Social Impacts of Globalization" and "Future Turkey-European Union Relations"*, 2016, Uşak, s.116.

Böylelikle, Türkiye'nin AB üyeliğine en sadık muhalif olan Sarkozy dönemi, iki ülke arasındaki ilişkilerin önemli kırılmalar yaşandığı bir dönem olarak tarihteki yerini almıştır.³⁰⁰

3.2. İlişkilerde Sembolik Normalleşmeye Doğru

3.2.1. François Hollande Dönemi

2012 senesinde yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerini Sosyalist Parti (Parti Socialiste) adayı François Hollande'ın kazanması, ikili ilişkilerin beş sene aradan sonra tekrar ivme kazanacağı umudunu ortaya çıkarmıştır. Zira Sarkozy, Chirac'ın paradoksal olmakla birlikte diplomatik anlamda Türkiye lehindeki yaklaşımını tamamiyle ortadan kaldırarak agresif bir politika izlemiş, ifadelerindeki hasmane tutum nedeniyle Türk - Fransız ilişkilerinin asırlara dayanan kurumsal ve geleneksel yapısında önemli ket vurmalarla sebebiyet vermiştir. Bu durum da Hollande dönemini, ilişkilerin olumlu mecraya sevk edilmesi yönünde büyük umutlara yönlendirmiş, adı geçen dönemi adeta bir diplomatik hasarın ortadan kaldırılması süreci olarak zihinlerde yer edinmiştir. Olivier Schmitt, bu husus hakkında François Hollande'ın yaklaşımının Nicolas Sarkozy'den ayrıldığını, daha az gösterişli, daha az agresif, daha az hata yapan ölçülü bir tarza geçiş yapıldığını, Cumhurbaşkanı Sarkozy'nin Türkiye'de sadece üç saat kalması gibi protokol hatalarını geride bırakarak iyi ilişkilerin yeniden kurulmasını mümkün kılan ölçülü bir tarza sahip olduğu değerlendirmesinde bulunmuştur.³⁰¹ Benzer şekilde Dorothée Schmid ise Sarkozy'nin oldukça zorlu beş yıllık döneminden sonra ikili iklimin gerçekten de François Hollande'ın cumhurbaşkanı seçilmesinden bu yana çok daha ılımlı görüldüğünü kaydetmiştir.³⁰²

³⁰⁰ Adam Balcer, "The EU and Turkey in the southern neighbourhood: A New Opening?", **Notre Europe - Jacques Delors Institute**, No:72, 2013, s.3.

³⁰¹ Esprit, "Hollande: " Bilan de la politique étrangère de François Hollande" <https://esprit.presse.fr/actualites/olivier-schmitt/bilan-de-la-politique-etrangere-de-francois-hollande-40150>, 23 Haziran 2021.

³⁰² Dorothée Schmid, "France-Turquie: Retour d'Alliance", *Institut du Bosphore*, (Erişim: 23 Haziran 2021).

Öte yandan, aşağıda müşahade edileceği üzere, her ne kadar Sarkozy dönemine göre ikili ilişkilerde görece olumlu gelişmeler yaşansa da, Doç. Dr. Mustafa Nail Alkan'ın makalesinde dile getirdiği üzere *“Fransa'nın Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğine yönelik ilkesi değişmemiş, ancak stratejisi değişmiştir.”*³⁰³ Bu strateji de, Türkiye'yle bilhassa ekonomik işbirliğinin derinleştirilerek, Avrupa Birliği adaylık sürecinin ise büyük umutlara yer vermeyecek şekilde ılımlı bir şekilde iletilmesi olmuştur. Hollande'ın işbu politikası henüz cumhurbaşkanı seçilmeden bir ay önce bir sosyal medya kanalı marifetiyle paylaştığı mesajında da (Gelecek beş yılda, Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği söz konusu olmayacak, çünkü şartlar yerine getirilmemiştir) sarıh bir şekilde görülmektedir.³⁰⁴ Buna karşılık, Hollande döneminin Dışişleri Bakanı Laurent Fabius, Türkiye'nin katılım müzakerelerini iyi niyetle, geçmişteki taahhütleri dikkate alarak ve geleceğe yönelik önyargılarda bulunmadan sürdürmeyi amaçladıkları beyanında bulunmuştur.³⁰⁵

Türkiye - Fransa arasındaki Hollande dönemi ilk yakın teması 20 - 21 Mayıs 2012 tarihleri arasında Amerika Birleşik Devletleri'nin Chicago şehrinde düzenlenen NATO Zirvesi marjında gerçekleştirilen dönemin Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ile Hollande arasındaki görüşme ile vuku bulmuştur. Cumhurbaşkanı Gül, Türkiye'nin ikili münasebetlerde yeni bir beyaz sayfa açmayı arzu ettiğini ifade ederken, Hollande ise geçmişteki yanlış anlamalarla zaman kaybedilmemesi gerektiğini belirterek, Türk - Fransız ilişkilerini eski seviyeye getirmeyi kendisinin de istediğini ifade etmiştir.³⁰⁶ Anılan ziyaret, Türk basınında *“Chicago'da beyaz sayfa”* başlıklarıyla verilmiş, ilişkilerdeki iyileşme sinyallerini olumlu yöne sevk eden bir görüşme olmuştur.³⁰⁷

³⁰³ Çakmak (Ed.), *Geçmişten Günümüze Türk-Fransız İlişkileri*, s.158.

³⁰⁴ Le Nouvel Observateur, “Hollande: "pas d'adhésion de la Turquie à l'UE" dans "le prochain quinquennat"”, (Çevrimiçi), <https://www.nouvelobs.com/politique/20120411.AFP3075/hollande-pas-d-adhesion-de-la-turquie-a-l-ue-dans-le-prochain-quinquennat.html>, 23 Haziran 2021.

³⁰⁵ Laurent Fabius, “France et Turquie De Nouveaux Horizons pour une Relation Séculaire”, *Turkish Policy*, (Erişim: 23 Haziran 2021).

³⁰⁶ Haber Türk, “Sizin ne derdiniz var Türkiye ile”, (Çevrimiçi), <https://www.haberturk.com/dunya/haber/744125-sizin-ne-derdiniz-var-turkiye-ile>, 23 Haziran 2021.

³⁰⁷ Hürriyet, “Chicago'da beyaz sayfa”, (Çevrimiçi), <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/chicago-da-beyaz-sayfa-20601961>, 23 Haziran 2021.

Chicago’da açılan “*beyaz sayfa*” sonrası önemli bir gelişmeyi ise, 2012 yılında düzenlenen Rio+20 Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı esnasında dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan ile Cumhurbaşkanı Hollande’ın gerçekleştirdiği görüşme teşkil etmiştir. Söz konusu görüşme esnasında, Türkiye’den Fransa’ya yirmi yılı aşkın süredir ziyaret gerçekleştirilmediği ifade edilerek, Cumhurbaşkanı Hollande Türkiye’ye davet edilmiş, bunun üzerine söz konusu davetin bir ayrıcalık teşkil edeceği yanıtı alınmıştır. Anılan görüşmede, Türkiye’nin AB adaylığı sürecinin ilerletilmesiyle birlikte, ekonomik ve ticari ilişkiler öncelikli olmak üzere iki ülke ilişkilerinin daha ileriye taşınması ve geliştirilmesi yönünde mutabık kalınmıştır.³⁰⁸ Öyle ki ilişkilerdeki söylemsel iyileşme iradesi kısa süre sonra dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu’nun açıklamalarıyla da somut bir hal almıştır. Bakan Davutoğlu basına yaptığı açıklamada, Türkiye - Fransa ilişkilerinin bu arazi dönemlerde ortaya çıkacak sıkıntıları aşacak güce sahip olduğunu, Türkiye’nin ilkesel tutumunun belli olduğunu, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin, kendisine saygı gösterilmesi halinde, bütün uluslara saygı göstereceğini, kendisine saygısızlık yapıldığında, bunun karşılığında hem devletin onuru, ulusun onuru hem de ülkenin ulusal çıkarları çerçevesinde gerekli adımları atacağını ifade etmiştir.³⁰⁹ Kısa bir süre sonra da Cumhurbaşkanı Sarkozy döneminde Fransa Ulusal Meclisi’nde 1915 olaylarıyla ilgili Ermeni iddialarının reddini suç sayan yasa teklifinin kabulü sonrası, Fransa’ya karşı hayata geçirilen yaptırımların da kaldırılması kararı alınmıştır. Emekli Büyükelçi Ömer Engin Lütem, Hollande - Erdoğan görüşmesinden sonra yaptırımların kaldırılması kararının Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ın yeni Fransız hükümetinin Türkiye’ye karşı tutumunda değişiklik olduğu kanısına varmış olması ile açıklanabileceğini ifade etmiştir.³¹⁰

İlişkilerdeki iyileşme üst düzey ziyaretlerle devam etmiş, Türk tarafındaki pozitif gündem resmi açıklamalara da yansımıştır. Bakan Davutoğlu’nun 5 Temmuz

³⁰⁸ Anadolu Ajansı, “Fransa ile yeni sayfa”, (Çevrimiçi), <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/fransa-ile-yeni-sayfa-/360509>, 23 Haziran 2021.

³⁰⁹ Milliyet, “Fransa ile yeni sayfa, Yaptırımlar kalkıyor”, (Çevrimiçi), <https://www.milliyet.com.tr/dunya/fransa-ile-yeni-sayfayaptirimlar-kalkiyor-1557024>, 23 Haziran 2021.

³¹⁰ Ömer Engin Lütem, “Olaylar ve Yorumlar”, **Ermeni Araştırmaları Dergisi**, No:42, 2012, s.22.

2012 tarihinde Fransa'ya gerçekleştireceği ziyaret öncesi Türk Dışışleri Bakanlığı'ndan yapılan resmi açıklamada, Türk - Fransız ilişkilerinde yeni bir anlayışın hâkim kılınmasına yönelik bir bakış açısıyla ikili ilişkilerin tüm boyutlarıyla ele alınması ve bölgesel/uluslararası konularda görüş alışverişinde bulunulmasının öngörüldüğü, Dışışleri Bakanının Fransa ziyaretinin uzun tarihi geçmişe dayanan Türk - Fransız ilişkilerinin hakettiği düzeye kavuşturulması hususunda ortak iradenin ortaya konması için zemin teşkil etmesinin beklendiği ifade edilerek Sarkozy döneminin geri bırakılması yönündeki güçlü irade ortaya konmuştur.³¹¹

Ziyarete Türk tarafınca evvelce Fransa'nın blokaj uyguladığı beş müzakere başlığındaki engellerin kaldırılması talep edilmiş, Fransa tarafı ise bu sürece Fransa'nın daha olumlu yaklaşacağını kaydetmiştir. Yaşanan olumlu gelişmeler, Fransız basınında da geniş yer almıştır. Fransız "Libération" gazetesinde ziyaret sonrası yayınlanan Bakan Davutoğlu röportajında, önceki kriz ikliminin yapay olduğu, şimdi ortak değerlere ve çıkarlara dayalı vizyoner işbirliğine geçme zamanı olduğu beyanlarına yer verilmiştir.³¹²

İkili ilişkilerde kaydedilen ivme ziyaretlerle sürdürölmeye devam etmiştir. Temmuz ayındaki ziyaretin hemen akabinde dönemin Fransa Dışışleri Bakanı Laurent Fabius 17 Ağustos 2012 tarihinde Ankara'ya resmi bir ziyarette bulunmuştur. Bakan Fabius'un ziyareti dönemin konjonktüründe daha ziyade Suriye krizine odaklanmış olsa da, ortak basın açıklamasında, Türkiye ile Fransa arasındaki işbirliğinin gittikçe olumlu bir ivme kazanmaya başladığı, hala iyileştirilebilecek birtakım sorunların mevcut olduğu, Fransa Hükümetiyle Türk Hükümeti'nin birlikte

³¹¹ Dışışleri Bakanlığı, "No: 176, 4 Temmuz 2012, Sayın Bakanımızın Fransa Ziyareti Hk. (Çevrimiçi), https://www.mfa.gov.tr/no_176_-4-temmuz-2012_-sayin-bakanimizin-fransa-ziyareti-hk_.tr.mfa, 23 Haziran 2021.

³¹² Libération, "Entre Paris et Ankara, il est temps de passer à une coopération visionnaire", (Çevrimiçi), https://www.liberation.fr/planete/2012/07/08/entre-paris-et-ankara-il-est-temps-de-passer-a-une-cooperation-visionnaire_831924/, 23 Haziran 2021.

kararlaştırdığı istikametın en yakın şekilde olabilecek azami konuda birlikte çalışmayı öngördüğü ifade edilmiştir.³¹³

Türk Hükümeti'yle Fransız Hükümeti'nin birlikte çalışma iradesi ve bunun sonucu olarak Sarkozy dönemiyle durma noktasına gelen Türkiye - AB ilişkilerindeki ilk ilerleme Bakan Davutoğlu'nun 12 şubat 2013 tarihinde Paris'te tertip edilen Uluslararası Libya Konferansı marjındaki Fransa ziyareti ile vuku bulmuş, Sarkozy döneminden beri süregelen Fransa'nın blokajındaki 22 numaralı müzakere fasıl başlığı olan Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu'nun müzakerelere açılması hususu gündeme gelmiştir. Böylelikle Fransa, Türkiye'nin AB adaylık sürecindeki ilk olumlu adımı uygulamaya geçirmiştir. Ziyareti sonrası açıklama yapan Bakan Davutoğlu, 22. fasıl olan bölgesel politikalarla ilgili fasıldan başlamak üzere Fransa'nın blokajında olan diğeri fasılların da kademeli bir şekilde bütünüyle kaldırılacağı inancını taşıdıklarını, bu konuda Fransa'dan güçlü mesajlar aldıklarını, bunun zaten beklenen ama önemli bir adım olduğunu, Türkiye - AB ilişkilerinde önümüzdeki dönemde bir ivme beklediklerini, Bakan Fabius ile yapılan görüşmede sadece bir fasıl çerçevesinde değıl, ortaya çıkan gelişmeler bağlamında ve AB'de Akdeniz boyutunun güçlenmesi itibariyle de Türkiye'nin AB'ye girişinin sadece AB'ye değıl Türkiye - Fransa ilişkilerine de büyük katkı sağlayacağı hususunu ele aldıklarını ifade etmiştir.³¹⁴ Dönemin Türkiye - AB Karma Parlamento Komisyonu Eş Başkanı Hélène Flautre ise bu durumun önemli bir başlangıç olduğunu, Türkiye - Avrupa Birliğı müzakerelerini iki yıldan fazla bir süre durdurduktan sonra, Fransa'nın bir kez daha sorumluluklarını üstlenebildiğini ve Avrupa değıerlerine saygı duyduğunu gösterdiğini, Fransa'nın, Türkiye ile ilişkilerine yeni bir Avrupa ivmesi kazandırdığını beyan etmiştir.³¹⁵

³¹³ Dışışleri Bakanlığı, "Dışışleri Bakanı Sayın Ahmet Davutoğlu'nun Fransa Dışışleri Bakanı Sayın Laurent Fabius'la Ortak Basın Toplantısı, 17 Ağıustos 2012, Ankara". (evrimii), https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-ahmet-davutoglu_nun-fransa-disisleri-bakani-sayin-bakani-laurent-fabius_la-ortak-basin-toplantisi_-17-agu.tr.mfa, 23 Haziran 2021.

³¹⁴ Dışışleri Bakanlığı, "Dışışleri Bakanı Davutoğlu "Fransa daha önce benimsediğı tutumunu değıştirme kararı aldığını bize resmen bildirdi" (evrimii), <https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-davutoglu%E2%80%94fransa-daha-once-benimsediğı-tutumunu-değıstirme-karari-aldigini-bize-resmen-bildirdi-.tr.mfa>, 2 Temmuz 2021.

³¹⁵ EuropeEcologie, "UE-Turquie: C'est un excellent début", (evrimii), <https://europeecologie.eu/UE-Turquie-C-est-un-excellent-10332>, 2 Temmuz 2021.

Öte yandan, Hollande döneminde diğer müzakere başlıklarının görüşmelere açılması konusunda ise Fransa'daki iç dinamikler devreye girmektedir. Zira bu hususta Dr. Claire Visier, Fransız medyasının Hollande'ı Türkiye'nin AB üyeliğini desteklemenin Fransa'da yapılacak seçimler üzerindeki potansiyel etkisi konusunda uyardığını, medyanın bu tavrı sergileyerek, Fransız kamuoyunun Türk meselelerine karşı çok yüksek hassasiyetini canlı tutmaya katkıda bulunduğunu ileri sürmüştür.³¹⁶ Bu durum da bir kez daha Fransa tarafından tatbik edilen Türkiye politikasının ne denli iç siyasi saiklerle şekillendiğini göstermektedir.

Hollande döneminde Türk - Fransız ilişkilerindeki en bariz iyileşme ibaresi ise Cumhurbaşkanı Hollande'ın 27 - 28 Ocak 2014 tarihlerinde Türkiye'ye iki gün süren resmi ziyarette bulunması olmuştur. Ziyareti geleneksel bir devlet ziyaretinin ötesine taşıyan unsur, bir Fransa cumhurbaşkanının Türkiye'ye yirmi iki yıl aradan sonra resmi ziyarette bulunması teşkil etmiştir. Ayrıca, işbu ziyareti Fransa'dan Türkiye'ye gerçekleştirilen ziyaretlerden ayıran bir diğer unsur ise, Sarkozy döneminde gerilen ve kötüleşen ilişkilerin iyileştirilmesi için fırsat teşkil edebileceği düşüncesi olmuştur. Zira Fransız Le Monde gazetesi, Hollande'ın bu ziyaretini "Hollande, Sarkozy yıllarının anlaşmazlıklarını çözmek için Türkiye'de" başlığıyla vermiş, değerlendirmede Fransa'nın o dönemde bu ilişkiye öncülük ettiği çıkmazı kırmayı hedeflediğini belirtmiştir.³¹⁷ Söz konusu haberde yer alan değerlendirmede, cumhurbaşkanının Türkiye'nin AB üyelik süreci konusundaki tutumunu netleştirmede zorlanacak olduğu, müzakerelerde üç yıllık statükodan sonra Fransa'nın Kasım 2013 tarihinde çıkmazı kırmak için bölgesel politikalara ilişkin faslın blokajını kaldırdığı, ancak Nicolas Sarkozy tarafından dondurulan diğer dört müzakere başlığının vetosunun sürdüğü, bununla birlikte Ankara'nın Fransız makamlarına anılan vetoların kaldırılması çağrısında bulunduğu, müzakerelerin sonucu konusunda tereddütlü olan Fransa'nın tutumunun net olmadığı ifadelerine yer verilmiştir.³¹⁸ Benzer bir yaklaşımı, Fransa Uluslararası Stratejik Araştırmalar

³¹⁶ Claire Visier, "Hollande's visit to Turkey", *Bilgi Üniversitesi*, (Erişim: 2 Temmuz 2021).

³¹⁷ Le Monde, "Hollande en Turquie pour solder les différends des années Sarkozy", (Çevrimiçi), https://www.lemonde.fr/international/article/2014/01/27/francois-hollande-se-rend-en-turquie-pour-sortir-de-l-impasse-diplomatique_4354886_3210.html, 5 Ağustos 2021.

³¹⁸ Le Monde, "Hollande en Turquie pour solder les différends des années Sarkozy", 5 Ağustos 2021.

Enstitüsü (IRIS) Başkanı Didier Billion, Cumhurbaşkanı Hollande'ın konuyla ilgili herkesin anlayacağı "Türkiye geri dönmeli", "Türkiye'nin üyelik müzakerelerinin gerçek bir dinamik kazanması gerekiyor" gibi sübliminal mesajlar vermesi beklentisiyle ifade etmiştir.³¹⁹

Anılan ziyarette, ikili konular tüm veçheleriyle ele alınmış olup, AB konularında da görüş alışverişinde bulunulmuştur. Ziyaret marjında Türkiye - Fransa işbirliğinin geliştirilmesi ve ilişkilerin ahdi zemininin pekiştirilmesi amacıyla bilim, ulaştırma, çevre ve enerji gibi farklı sektörlerde dokuz adet hukuki metin akdedilmiştir. Ziyaret esnasında akdedilen bir diğer önemli metin ise ikili münasebetlerin daha da pekiştirilmesi konusunda sağlam ve kurumsal bir zemin oluşturan "Türkiye ile Fransa Arasında İşbirliği için Stratejik Çerçeve Oluşturulmasına Dair Ortak Bildiri"nin hayata geçirilmesi olmuştur. Dönemin Cumhurbaşkanı Abdullah Gül tarafından başkanlık edilen imza töreni sonrası, Cumhurbaşkanı Gül, Türk ve Fransız ilişkilerinin beş yüz yıllık bir geçmişi bulunduğunu, Fransa'nın daima Türkiye'nin Batı'ya açılan penceresi olduğunu, bu meyanda, gerek siyasi ilişkilerin, gerek kültürel ve eğitim ilişkilerinin çok canlı olduğunu, söz konusu resmi ziyaret vesilesiyle de ikili ilişkilerin geçmişindeki derinliğine yakışır biçimde, bugünkü ilişkileri o noktaya taşımak amacıyla samimi istişarelerde bulunulduğunu, müzakere sürecini tamamlamış bir Türkiye'nin Avrupa Birliği için de Türkiye'deki bütün Fransız şirketleri için de çok değer arz ettiğini, Fransa'dan bu konuya müzahir olmasını ve müzakere sürecinin başarıyla nihayete erdirilmesi için herhangi bir siyasi engelin ortaya çıkmamasını rica ettiğini açıklamıştır.³²⁰

Bu olumlu yaklaşıma ziyaret kapsamında 28 Ocak 2014 tarihinde Cumhurbaşkanı Hollande'ın İstanbul'da gerçekleştirdiği basın toplantısındaki açıklamaları eşlik etmiştir. Hollande'ın Jacques Chirac benzeri yaklaşım ve

³¹⁹ Europe1, "La Turquie dans l'UE: qu'en pense Hollande?", (Çevrimiçi), <https://www.europe1.fr/politique/La-Turquie-dans-l-UE-qu-en-pense-Hollande-642236>, 5 Ağustos 2021.

³²⁰ Dışişleri Bakanlığı, "Fransa Cumhurbaşkanı Hollande ülkemize bir devlet ziyareti gerçekleştiriyor" (Çevrimiçi), <https://www.mfa.gov.tr/fransa-cumhurbaskani-hollande-ulkemize-bir-devlet-ziyareti-gerceklestiriyor.tr.mfa>, 5 Ağustos 2021.

söylemleri alışlagelmiş Fransa cumhurbaşkanlarının Türkiye yaklaşımından tamamıyla ayrılmıştır. Anılan toplantıda Cumhurbaşkanı Hollande, ekonomik bağlamda on yılda hızla dönüşen ve Avrupa Birliği'ne girmeye talip olan bir Türkiye'nin Avrupa'da olup olmadığı konusundaki tartışmalarla beraber Türkiye'ye geldiğini, Türkiye'nin elbette Avrupa'da bulunduğunu, devam eden bir sürecin olduğunu, 2004 senesinde Fransa'yı temsil eden Jacques Chirac'ın Türkiye'yi kabul ettiğini ve hatta AB'de görmek istediğini, aradan geçen on yılda bazı fasılların açıldığını, fasılların açılmasına izin vermenin Fransa'nın sorumluluğunda olduğunu, Fransa'nın blokajının olduğu bir müzakere başlığını açtıklarını, iki başlığın açılması konusunda ise hazır olduklarını ifade etmiş, Türkiye'den korkulmaması gerektiğine inandığını, bilakis Avrupa'da açtıkları yolun bir parçası olmak istediği için Türkiye'ye el uzatılmasının elzem olduğunu vurgulamıştır.³²¹ Hollande'ın ifadelerinden de müşahade edildiği üzere, Sarkozy dönemindeki hasmane tavır ortadan kalkmış, söylemsel temelde dahi ortak kader vurgusunun sürekli olarak altı çizilmiştir.

Hollande'ın ifadelerini geçmiş cumhurbaşkanlarının yaklaşımlarına kıyasla daha önemli kılan bir husus ise, Hollande'ın Türkiye ziyaretinden sadece dört ay sonra 22 - 25 Mayıs 2014 tarihlerinde gerçekleştirilen AB Parlamentosu seçimleri olmuştur. Marine Le Pen liderliğindeki Ulusal Cephe (Front National) partisinin euroseptik yaklaşımları ve Türkiye aleyhtarı tutumu karşısında Cumhurbaşkanı Hollande'ın yukarıda açıklanan Türkiye'ye müzahir ifadelerinin “cesur” mahiyette olduğu ifade edilebilecektir. Zira Fransız iç siyasasında Türkiye her daim seçim dönemlerinde önemli bir oy yön değiştirme mekanizması görevi görmüştür. Türkiye lehinde ya da aleyhinde ifade edilen hususlar siyasi partilerin yaklaşımlarında yer edinmiş, kazanacakları veya kaybedecekleri oylarda önemli bir etken olmuştur. Ayrıca seçimlerin hemen öncesinde Fransız Kamuoyu Araştırma Enstitüsü (IFOP) tarafından 7 - 14 Ocak 2014 tarihlerinde yapılan bir ankette, Fransızların yüzde 83'ü

³²¹ Elysée, “Déclaration de M. François Hollande, Président de la République, sur les relations Franco-Turques et sur la politique économique du Gouvernement, à Istanbul le 28 Janvier 2014.”, (Çevrimiçi), <https://www.elysee.fr/francois-hollande/2014/01/28/declaration-de-m-francois-hollande-president-de-la-republique-sur-les-relations-franco-turques-et-sur-la-politique-economique-du-gouvernement-a-istanbul-le-28-janvier-2014>, 5 Ağustos 2021.

Türkiye'nin AB üyeliğine karşı çıkarken, sadece halkın yüzde 13'ü Türkiye'yi AB'de görmek istemiştir.³²²

Fransızların yukarıda kayıtlı Türkiye aleyhtarı işbu yaklaşımının mevcudiyeti ve Mayıs ayındaki seçimlerde 2009 AB Parlamento seçimlerine göre oylarını yaklaşık yüzde 19 artırarak yüzde 24,86 oy oranına³²³ erişerek Fransa'da birinci parti çıkan Ulusal Cephe karşısında Hollande'ın Türkiye lehi yaklaşımının mevcut konjonktür çerçevesinde önem arz ettiği değerlendirilmektedir. Hollande, Ulusal Cephe ve Fransız halkının tutumuna rağmen Türkiye'ye müzahir bir yaklaşımı aşağıda açıklanacağı üzere ekonomik saikleri de göz önünde bulundurarak sergileyebilmiştir.

Hollande'ın ziyaretinde öne çıkan bir başka husus ise ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi yönündeki irade olmuştur. Fransız basını ziyaretin bu yönünü *“Hollande, Fransız - Türk iş ilişkilerinin ateşli bir savunucusu”* manşetleriyle yansıtmıştır.³²⁴ Cumhurbaşkanı Hollande, gerçekleştirdiği ziyaretin istisnai bir ziyaret olduğunu, istisnai olmasının sadece siyasi ilişkilerde yeni bir aşama açtıkları için değil, aynı zamanda ekonomik ilişkileri yeni bir düzeye taşımak istedikleri için de istisnai olduğunu vurgulamıştır.³²⁵ Bu durum için Türkiye tarafında ekonomik anlamda konjonktürel güçlük yaşayan Fransa'nın önemli bir pazar olarak görülen Türkiye ile ekonomik ve ticari ilişkileri geliştirmeye önem verdiği yorumları yapılmıştır. Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı tarafından yayımlanan *“2014'te Türkiye”* adlı çalışmada Hollande'ın ziyaretindeki ekonomik boyutun ağırlığı aşağıdaki değerlendirme ile ifade edilmiştir: *“Almanya ile*

³²² Opinion Publique, “83% des Français sont opposés à l'adhésion de la Turquie à l'Union européenne”, (Çevrimiçi), <https://opinionpublique.wordpress.com/2014/01/23/83-des-francais-sont-opposes-a-ladhesion-de-la-turquie-a-lunion-europeenne/#note>, 7 Ağustos 2021.

³²³ İlhan Aras, “2014 Avrupa Parlamentosu Seçimleri”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, No:1, 2017, s.19.

³²⁴ 20minutes, “Hollande en avocat ardent des relations d'affaires franco-turques”, (Çevrimiçi), <https://www.20minutes.fr/politique/1283166-20140128-20140128-hollande-avocat-ardent-relations-affaires-franco-turques>, 7 Ağustos 2021.

³²⁵ Elysée, “Déclaration de M. François Hollande, Président de la République, sur les relations Franco-Turques et sur la politique économique du Gouvernement, à Istanbul le 28 Janvier 2014.”, (Çevrimiçi), <https://www.elysee.fr/francois-hollande/2014/01/28/declaration-de-m-francois-hollande-president-de-la-republique-sur-les-relations-franco-turques-et-sur-la-politique-economique-du-gouvernement-a-istanbul-le-28-janvier-2014>, 5 Ağustos 2021.

karşılaştırıldığında 2008 - 2009 ekonomik krizinin etkilerini bir türlü üzerinden atamayan ve yüksek kamu borçlanması oranıyla Brüksel ile yüksek işsizlik oranı nedeniyle ise içeride sorun yaşayan Hollande yönetiminin Ankara'ya bakışında en fazla önem verdiği konu Türkiye ile ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi yoluyla Fransa ekonomisinde yaşanan sorunların giderilmesine katkı sağlanmasıydı. Çünkü Sarkozy döneminde siyasi alanda yaşanan gerginlik ekonomiye de olumsuz yansımış ve bu yansımaların göstergesi olarak Türkiye ile Fransa arasındaki ticaret artış göstermezken, Fransız şirketlerin Türkiye'deki yatırımlarında da düşüş yaşanmıştı. Hollande bu gidişe dur demek gayesiyle Ankara ile siyasi ilişkileri düzeltmek istiyordu, ancak ülkesindeki Ermeni lobisi ve Türkiye'nin AB üyeliğine karşı çıkan halkı bu konuda önündeki önemli engeller olarak duruyordu".³²⁶ Söz konusu değerlendirme aşağıdaki tabloda görülen 2010 - 2014 arası Türkiye - Fransa arasındaki ticaret rakamlarıyla da müşahade edilmektedir. Beş yıllık bir dönemde iki ülke arasındaki ticaret hacminde herhangi bir artış gerçekleşmemiş, ihracat 6 milyar Dolar, ithalat ise 8 milyar Dolar bandında bir seyir izlemiştir.

Tablo 2: Türkiye - Fransa İkili Ticaret Rakamları

Yıllar	İhracat	İthalat
2010	6.054.499.243	8.176.599.761
2011	6.805.821.456	9.229.557.650
2012	6.198.536.242	8.589.895.931
2013	6.376.703.538	8.079.840.091
2014	6.464.243.304	8.122.571.479

*TÜİK verileri temel alınmıştır.

Sonuç olarak, Cumhurbaşkanı Hollande'ın ziyareti yirmi iki yıl aradan sonra Fransa'dan Türkiye'ye gerçekleştirilen ilk ziyaret olması yanında, Sarkozy dönemi sonrası yıpranan diplomatik ilişkilerin onarılması ve söylemsel temelde Türkiye'nin AB üyeliğini destekler ifadelerle tanıklık etmesi çerçevesinde bir dönüm noktası

³²⁶ Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, "2014'te Türkiye", (Çevrimiçi), http://file.setav.org/Files/Pdf/20150226163935_2014te-turkiye-pdf.pdf, 7 Ağustos 2021.

teşkil etmiştir. Didier Billion, anılan ziyaretin sadece sembolik olarak olumlu değil, aynı zamanda siyasi olarak da önem arz ettiği, ziyaretin Fransız siyasi otoritelerinin bir kez daha Türkiye'yi, karmaşık bölgesel ilişkiler oyununda merkezi bir yer işgal eden önemli bir yükselen ülke olarak gördüğünün kanıtı olduğu yorumunda bulunmuştur.³²⁷ Bu olumlu yaklaşımı Sema Çapanoğlu ve Deniz Servantie çalışmalarında ise Hollande'ın Türkiye'ye karşı olumlu yaklaşımının, ılımlı tutumunun ve özellikle ekonomik işbirliği imkânlarını öne çıkarmasının Sarkozy dönemindeki gerilimli ilişkiler ile karşılaştırıldığında tamamıyla yeni bir dönem olmasa da, gelişme ve tıkanma yaşanan noktaların çözümlenebileceğine ilişkin beklentileri kuvvetlendirdiği şeklinde değerlendirmiştir. Fransız Senatosu'na Türkiye hakkında senatörlerce sunulan 29 Haziran 2016 tarihli “Türkiye: karmaşık ama kaçınılmaz bir ilişki” adlı raporda ise, Cumhurbaşkanı François Hollande'ın, Ocak 2014'te 1992'den bu yana ilk devlet ziyareti için Türkiye'yi ziyaret ettiği, bu ziyaretin, bir yandan Fransız - Türk işbirliğini kurumsallaştırmak için stratejik bir işbirliği çerçevesinin oluşturulmasına yol açtığı, diğer yandan dışişleri bakanları düzeyinde yıllık bir toplantı yapılmasına olanak tanıdığı ifade edilmiştir.³²⁸

Hollande döneminde belirgin hal alan ikili temaslardaki artış yine süregelmiş, bu defa Cumhurbaşkanı Hollande'ın Türkiye ziyareti vesilesiyle akdedilen “Türkiye ile Fransa Arasında İşbirliği İçin Stratejik Çerçeve Oluşturulmasına Dair Ortak Bildiri” uyarınca 10 Ekim 2014 tarihinde dönemin Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu Fransa'ya resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Söz konusu ziyarette Fransız Dışişleri Bakanı Laurent Fabius, Cumhurbaşkanı Hollande'ın ifade ettiği tutumu hatırlatarak, müzakerelerin şeffaflık içinde, iyi niyetle ve mutabık kalınan çerçeveye uygun olarak devam etmesi gerektiğini, iki halkın da gerektiğinde ve zamanı geldiğinde kendilerini ifade etmeye çağrılacağını, Fransa'da bunun referandum süreci olduğunu, ülkesinin şimdi süreçte ilerlemek istediğini, Kasım 2013'te yeni bir müzakere faslını açmayı başardıklarını, Fransa'nın müzakere için yeni fasılları, bilhassa da önemli alanları kapsayan 23 ve 24. fasılları açmaya hazır

³²⁷ Billion, “France - Turquie: entre tensions et normalisations”, s.79.

³²⁸ Sénat, “La Turquie: une relation complexe mais incontournable” (Çevrimiçi), https://www.senat.fr/rap/r15-736/r15-736_mono.html#toc29, 7 Ağustos 2021.

olduğunu ifade etmiştir.³²⁹ Ziyaret esnasında Bakan Çavuşoğlu ise, Fransa'nın hiçbir faslı bloke etmeyeceğini açıklamasından büyük memnuniyet duyulacağını ifadeyle, bunun Türkiye'nin ulaşmak istediği süreç bakımından da önemli bir mesaj olacağını beyan etmiştir.³³⁰ Cumhurbaşkanı ziyareti sonrası anılan ziyarette sürekliliğini koruyan Fransız olumlu yaklaşımı müzakerelerin hız kazanması bakımından önem arz etmiştir.

Fransa'nın Türkiye'nin üyeliği konusunda olumlu yaklaşımı, Fransız Ulusal Meclisi Dış İşleri Komisyonu'nda gerçekleştirilen 22 Ekim 2014 tarihli oturumda bu defa dönemin Fransa'nın Ankara Büyükelçisi Laurent Bili tarafından dile getirilmiştir. Büyükelçi Bili, Meclis'te yaptığı sunumda, Fransa ve Türkiye arasındaki ilişkinin hâlihazırda iyi olduğunu ve bunun ortak çalışmayı besleyen, özellikle siyasi ve ekonomik çıkarların birleşimine dayandığını, Fransa'nın, Türkiye'nin AB'ye katılımı konusundaki geleneksel tutumunu yeniden kazandığını, bugün sorunun Türkiye'nin üyeliği etrafında şekillenmediğini, daha çok sürecin kendi içinde Türkiye'yi ve Avrupa Birliği'ni ilgilendirip ilgilendirmediyiyle ilintili olduğunu ifade ederek, bölgesel manzaranın Türkiye'ye ihtiyaç olduğunu gösterdiğini ve bugün bu sürecin daha da faydalı olduğunu dile getirmiştir.³³¹

Büyükelçi Bili'nin ifade ettiği bölgesel manzaranın Türkiye'ye ihtiyacı işaret etmesi dönemin küresel terör sorunu halini alan DAES ile yakından ilintilidir. DAES ile mücadelede Türkiye ile ortak yaklaşım benimseyen Fransa, Türkiye'yi bölgede anılan terör örgütü ile mücadelede önemli bir aktör olarak görmüştür. Bu durum da Türkiye ile ilişkilerin geliştirilmesini doğal olarak beraberinde getirmiştir. Öyle ki, 31 Ekim 2014 tarihinde Paris'e gününbirlik bir çalışma ziyareti gerçekleştiren

³²⁹ Vie Publique, “Déclaration de M. Laurent Fabius, ministre des affaires étrangères et du développement international, sur les relations franco-turques, la lutte contre le groupe terroriste Daech et sur la situation en Syrie, à Paris le 10 octobre 2014.”, (Çevrimiçi), <https://www.vie-publique.fr/discours/192567-declaration-de-m-laurent-fabius-ministre-des-affaires-etrangees-et-du>, 7 Ağustos 2021.

³³⁰ Dışişleri Bakanlığı, “Dışişleri Bakanı Sayın Mevlüt Çavuşoğlu'nun Fransa Dışişleri Bakanı Sayın Laurent Fabius İle Ortak Basın Toplantısında Yaptığı Konuşma, 10 Ekim 2014, Paris” (Çevrimiçi), https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-mevlut-cavusoglu_nun-fransa-disisleri-bakani-sayin-laurent-fabius-ile-ortak-basin-toplantisinda-yaptigi-k.tr.mfa, 7 Ağustos 2021.

³³¹ Assemblée Nationale, “Audition de son Exc. M. Laurent Bili, ambassadeur de France en Turquie” (Çevrimiçi), <https://www.assemblee-nationale.fr/14/cr-cafe/14-15/c1415010.asp>, 7 Ağustos 2021.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Fransa'ya gelişi ile ilgili olarak Cumhurbaşkanı Hollande ziyaret sonrası yaptığı basın açıklamasında, ziyaretten birkaç gün önce yaptıkları telefon görüşmesinde, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın, Ankara'ya gerçekleştirdiği resmi ziyaretin ardından özellikle Irak ve Suriye'deki durumu görüşmek üzere Paris'e gelmesini ve ikili işbirliği konularını görüşmek istediğini arzu ettiğini ifade etmiştir.³³² Hollande bu ziyarette, Türkiye'nin AB ile ilişkilerinde Fransa'dan kaynaklanmayan ve son derece karmaşık konularda tıkanıklıklar olduğunu, meselenin Türkiye'nin AB'ye katılıp katılmayacağı olmadığını, bazı konularda ilerlenip ilerlenemeyeceği olduğunu ifade etmiş, Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu müzakere başlığında olduğu gibi, Fransa'nın 23. ve 24. müzakere başlıklarında da vetonun kaldırılması hususunda kararlı olduğunu ifade etmiştir.³³³ Aynı yıl içerisinde Cumhurbaşkanı seviyesinde gerçekleştirilen işbu ziyaretler ile Türkiye - Fransa arasındaki ilişkilerin canlandığı da teyit edilmiştir. Beşinci Cumhuriyet dönemi ikili ilişkileri göz önüne alındığında aynı yıl içerisinde yapılan bu ziyaretler, temasın en üst seviyede sürdürülmesi anlamında ilişkilerin 2014 sonu itibariyle ulaştığı noktanın bir nişanesini teşkil etmiştir.

Hollande'ın Cumhurbaşkanlığı görevine geldiği 2012 yılından bu yana ilişkilerdeki en büyük sınamayı ise 1915 Olayları etrafındaki gelişmeler oluşturmuştur, zira 1915 Olayları'nın yüzüncü yıldönümü olan 2015 yılı ise sinamanın gerçekleştiği yıl olmuştur. Fransa, aslında 2015'te takınacağı tavrı 24 Nisan 2014 tarihinde Paris'te gerçekleştirilen sözde "Ermeni soykırımı" anma etkinliklerinde sergilemiştir. Cumhurbaşkanı Hollande, Türkiye ismini "yüzbinlerce Ermeni Türkiye'den uzaklaştırıldı" diyerek konuşmasının tamamında tek bir yerde anarken, yaşanan olayları trajedi olarak addederek bunun tek bir isminin bulunduğunu ve soykırım olduğunu, başka herhangi bir tanımın bulunmadığını, bu

³³² Elysée, "Déclaration de M. François Hollande, Président de la République, sur les relations Franco-Turques et sur la situation en Irak et en Syrie, À Paris le 31 octobre 2014.", (Çevrimiçi), <https://www.elysee.fr/francois-hollande/2014/10/31/declaration-de-m-francois-hollande-president-de-la-republique-sur-les-relations-franco-turques-et-sur-la-situation-en-irak-et-en-syrie-a-paris-le-31-octobre-2014>, 8 Ağustos 2021.

³³³ Elysée, "Déclaration de M. François Hollande, Président de la République, sur les relations Franco-Turques et sur la situation en Irak et en Syrie, À Paris le 31 octobre 2014."

sebeple Fransa Cumhuriyeti'nin, 29 Ocak 2001 tarihli yasayla, o esnada bir milletvekili olarak katıldığı yasayı resmen tanıdığını, bunun Cumhuriyetin tüm siyasi bileşenleri tarafından kabul edilen bir yasa olduğunu, Fransa'nın diğer konularda bölünmüş olsa bile temel ilkeler devreye girer girmez her zaman kendini bulduğunu kaydetmiştir.³³⁴

2014 yılında temelleri atılan bu yaklaşım, 1915 Olayları'nın yüzüncü yılı kutlamalarında somut bir hal almıştır. Cumhurbaşkanı Hollande, 24 Nisan 2015 tarihinde Ermenistan'ın başkenti Erivan'da gerçekleştirilen etkinliklere Fransa'yı temsilen iştirak etmiş ve konuşmasında “soykırım” ifadelerine sıklıkla yer vererek *“Türkiye’de daha önce söylenmiş bazı önemli sözler var ama dahası bekleniyor ki acıyı paylaşmak bir kaderin paylaşımına dönüşsün. Umarım Türkiye ile Ermenistan arasındaki sınır yakında yeniden açılır, böylece bu kadar yakın olan bu iki halk artık iki uzak komşu olmaktan çıkar”* cümleleriyle sözlerini tamamlamıştır.³³⁵ Hollande'ın açıklamaları sonrası bir kez daha iyileşme ve normalleşme döneminde önemli birkaç yılı geride bırakan Türk - Fransız ilişkileri bir defa daha yara almış, konuya ilişkin Türk Dışişleri Bakanlığı aynı gün yaptığı yazılı açıklamada, Cumhurbaşkanı Hollande'dan, sözkonusu törenler sırasında, Osmanlı İmparatorluğunun çöküşü sürecinde hangi dine ve etnik kökene mensup olursa olsun, tüm Osmanlı vatandaşlarının büyük acılar yaşadıklarını teslim etmesinin beklendiği, farklı dinlerin mensuplarının acıları arasında ayırım yapmayan böyle bir yaklaşımın, Fransa'daki altı yüz bin Türk tarafından da olumlu ve kucaklayıcı bir davranış olarak görülüleceği, ancak, Fransa'nın bir kez daha ayrımcı yaklaşımını sürdürmeyi tercih ettiği, Fransa'nın bu haksız ve tarafsız tutumunun Türkiye tarafından reddedilmekte ve kınanmakta olduğu ifadelerine yer vererek tepkisini dile getirmiştir.³³⁶

³³⁴ Vie Publique, “Déclaration de M. François Hollande, Président de la République, sur le génocide arménien, à Paris le 24 avril 2014.”, (Çevrimiçi), <https://www.vie-publique.fr/discours/191011-declaration-de-m-francois-hollande-president-de-la-republique-sur-le>, 8 Ağustos 2021.

³³⁵ Elysée, “Déclaration de M. François Hollande, Président de la République, en hommage aux victimes du Génocide Arménien, à Erevan Le 24 Avril 2015.”, (Çevrimiçi), <https://www.elysee.fr/francois-hollande/2015/04/24/declaration-de-m-francois-hollande-president-de-la-republique-en-hommage-aux-victimes-du-genocide-armenien-a-erevan-le-24-avril-2015>, 17 Ağustos 2021.

³³⁶ Dışişleri Bakanlığı, “No: 132, 24 Nisan 2015, Fransa Cumhurbaşkanı Hollande'ın Erivan'daki Etkinlikte Yaptığı Konuşma ile Başbakan Valls'in Paris'teki Açıklamaları Hk.” (Çevrimiçi),

Yaşanan gerginliğin bir nebze ortadan kaldırılması ise Fransa'nın üyelikle doğrudan ilintili olduğunu ileri sürdüğü beş müzakere başlığından biri olan 17 numaralı Ekonomik ve Parasal Politika faslı üzerindeki Fransız blokajının kaldırılmasıyla olmuştur. 17 numaralı Ekonomik ve Parasal Politika faslı, 14 Aralık 2015 tarihinde Brüksel'de tertip edilen 11. Türkiye - Avrupa Birliği Hükümetlerarası Katılım Konferansın neticesinde müzakerelere açılmıştır. Türkiye, anılan kararı memnuniyetle karşılamış, Ekonomik ve Parasal Politika faslının müzakerelere açılmasının, Türkiye - AB ilişkilerinin ve ülkemizin katılım sürecinin canlandırılması açısından yeni bir sürecin başlangıcının ilk somut işareti olduğu değerlendirmesinde bulunmuştur.³³⁷

Türkiye - AB ilişkilerindeki en önemli konulardan biri olan Suriye kriziyle bağlantılı 18 Mart 2016 tarihinde akdedilen 18 Mart Mutabakatı'na ise Cumhurbaşkanı Hollande başlangıçta müzahir bir yaklaşım sergilememiş, mülteci krizi sürecinde Almanya'nın doğrudan Türkiye ile müzakere ederek sonuç almasından rahatsızlık duymuştur. Hollande 7 Mart 2016 tarihinde yaptığı açıklamada, Yunanistan'a yardım etmeleri gerektiğini, mültecilerin Yunanistan'a gelmesini önlemek için de Türkiye ile işbirliği yapılmasının elzem olduğunu, AB'nin dış sınırlarının güvenliği için Türkiye ile işbirliği ve Yunanistan ile dayanışma halinde olmak gerektiğini kaydetmiştir.³³⁸

Sonuç olarak, Nicolas Sarkozy'nin Türkiye'yi dışlayan ideolojik Batıcı yaklaşımını, François Hollande'ın oldukça pragmatik dış politika tutumu ve pratikleri seyretmiş, bu durum geçmiş dönemlere nazaran ortaklık ilişkisini düzene sokmayı ve

https://www.mfa.gov.tr/no_-132_-24-nisan-2015_-fransa-cumhurbaskani-hollande_in-erivan_daki-etkinlikte-yaptigi-konusma-ile-basbakan-valls_in-paris_teki.tr.mfa, 17 Ağustos 2021.

³³⁷ Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, “Katılım Müzakereleri Çerçevesinde 17 No’lu Ekonomik ve Parasal Politika Faslının Müzakerelere Açılması” (Çevrimiçi), https://www.ab.gov.tr/_50137.html, 17 Ağustos 2021.

³³⁸ Elysée, “Interview de M. François Hollande, Président de la République, sur le Sommet entre l'Union européenne et la Turquie consacré aux réfugiés syriens, à Bruxelles, le 7 mars 2016.”, (Çevrimiçi), <https://www.elysee.fr/francois-hollande/2016/03/07/interview-de-m-francois-hollande-president-de-la-republique-sur-le-sommet-entre-lunion-europeenne-et-la-turquie-consacre-aux-refugies-syriens-a-bruxelles-le-7-mars-2016>, 17 Ağustos 2021.

normalleşmeyi mümkün kılsa da, iki ülke arasındaki ilişkiler istenen seviyeye ulaşamamıştır.³³⁹

3.2.2. Emmanuel Macron Dönemine Geçerken

Türk - Fransız ilişkileri, 2017 yılında Emmanuel Macron'un Fransa cumhurbaşkanı olarak seçilmesiyle aradan geçen elli dört senede göreve gelen altı cumhurbaşkanının siyasi tutum ve tavırlarıyla büyük dönüşüm geçirmiş, bununla birlikte Fransa'nın AB özelinde Türkiye politikası bir devlet politikası olma özelliğini muhafaza etmeyi sürdürmüştür. Hollande sonrası cumhurbaşkanı seçilerek 14 Mayıs 2017 tarihinde göreve başlayan Emmanuel Macron, Fransa Ekonomi Bakanlığı'nda Maliye Müfettişi olarak görev ifa etmiş, henüz yirmi dört yaşında iken de Sosyalist Parti mensubu olmuştur. Macron, Cumhurbaşkanı Hollande'ın görev yaptığı dönem içerisinde Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreter Yardımcısı olarak çalışmıştır. Sosyalist Parti mensubu olan Cumhurbaşkanı Macron, 6 Nisan 2016 tarihinde merkez ve merkez sol siyasi çizgisinde kendisini konumlandıran “La République En Marche!” (Yürüyen Cumhuriyet) partisini kurarak cumhurbaşkanlığı seçimlerine katılmıştır.

Macron'un partisi Avrupa Birliği yaklaşımı konusunda “pro-Avrupacılık” tezi ile ön plana çıkmıştır. Macron henüz cumhurbaşkanı seçilmezden evvel 14 Ocak 2017 tarihinde yaptığı açıklamada, son on yılda Avrupa taraftarlarının başlarını eğdiğini, bu süreçten beri Avrupa ve egemenlik kavramlarının çatıştığını, gerçek egemenliğin yenilenmiş bir demokratik çerçeve içinde Avrupa'nın eylemini gerektirdiğini, Avrupa'yı zayıflatmak istemenin, günümüz dünyasının tehditleri karşısında Fransa'yı yalnız bırakmak anlamına geleceğini, Avrupa'nın, Fransa için ilave koruma mekanizması olması gerektiğini ifade etmiştir. Bu çalışmanın genelinde de savunulduğu üzere Fransa, De Gaulle dönemiyle tanımlanan ve Krallık dönemine atıfta bulunan ve bir başka deyişle Fransa'nın eski gücünü simgelediği değerlendirilen “büyüklük” (Grandeur) ifadesini yeniden canlandırabilmek adına

³³⁹ Didier Billion, “France - Turquie: entre tensions et normalisations”, Confluences Méditerranée, no: 96, 2015-2016, s. 82.

Avrupa Birliği'ni önemli bir araç olarak görmektedir. 1960'lı yıllarda Cumhurbaşkanı De Gaulle'ün tasavvur ettiği Avrupa'yla birlikte güçlü Fransa söyleminin, aradan geçen elli yılı aşkın sürede “Avrupa'nın, Fransa için ilave koruma mekanizması olması” ifadesiyle hala Fransız ideası olarak varlığını sürdürdüğü görülmektedir.

Cumhurbaşkanı Macron'un partisinin resmi internet sitesinde, Macron'un Avrupa politikası hakkında, Fransızların Avrupa projesine el konulduğunu düşündüğünü ve AB kurumlarına itimat etmediğini, yaşanan son krizlerin Avrupa politikalarının koordinasyon eksikliğinin altını çizdiğini, üye ülkelerin ekonomik stratejilerinin yeterince tamamlanmamış olduğu ve Avro bölgesinin ani şoklara tepki verme kapasitesini haiz olmadığı, ulusal yetkililerin Avrupa'yı sistematik bir günah keçisi olarak sunarak güvensizlik virüsünü aşıladıkları, ulusal politikaları benimseyerek ve Avrupa idealini yeniden canlandırarak bu salgının sona erdirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.³⁴⁰ Cumhurbaşkanı Macron'un yukarıda ifade edilen pro-Avrupacı yaklaşımı kendisinin beş yıllık görev süresi boyunca AB'nin genişlemesinden ziyade derinleşmesine yönelik bir yaklaşım benimseyeceği izlenimi vermektedir.

Macron dönemi işbu çalışmanın konu evreninin dışına çıkmakla birlikte, adı geçen 2022 yılı Mayıs ayına kadar AB özelinde izleyeceği Türkiye politikasında süreci ileriye taşıyacak tutumlardan imtina edeceği değerlendirilmektedir. Zira Macron, Türkiye politikası ve yaklaşımının ilk sinyallerini de Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 5 Ocak 2018 tarihinde henüz cumhurbaşkanlığının yedinci ayında vermiştir. Söz konusu ziyaret kapsamında her iki cumhurbaşkanının da iştirak ettiği ortak basın toplantısında Macron, Avrupa Birliği ile ilişkiler hususunda son gelişmelerin ve tercihlerin başlatılan süreçte herhangi bir ilerlemeye izin vermediğinin aşikâr olduğunu, bu hususta çok samimi bir görüşme gerçekleştirdiklerini, ancak işbirliğinin, diyalog gerektiren çalışmaların olması gerektiğini, yeniden düşünülmüş, daha çağdaş bir bağlamda yeniden formüle edilmiş

³⁴⁰ En Marche!, “Le programme d'Emmanuel Macron pour l'Europe.”, (Çevrimiçi), <https://en-marche.fr/emmanuel-macron/le-programme/europe>, 19 Eylül 2021.

ve bugüne ait olan gerçekler dikkate alınarak yeni bir diyalogun kurulmasının elzem olduğunu, yeni müzakere başlıklarının açılmasının söz konusu olmayacağını, tarafların müzakere sürecinin normal bir şekilde sürdürülüyormuş gibi sergilediği ikiyüzlülüğü terk etmesi gerektiğini ifade etmiştir.³⁴¹ Macron'un ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, Cumhurbaşkanlığı görevi süresi boyunca Sarkozy'e nazaran Türkiye'yi AB'den tam anlamıyla dışlayan ve diplomatik nezaketten uzak yaklaşım yerine, Türkiye'nin AB üyeliğinin günümüz şartlarında farklı bir modele bürünmesi gerektiğini savunarak bir Türkiye politikası geliştirme eğilimi sergilemiştir. Macron'un ifadeleri Fransız basınında Türkiye'nin AB üyeliğine karşı olarak yorumlanmış, cumhurbaşkanı ziyaretini Fransız Le Point gazetesi, "*Macron, Türkiye'nin AB üyeliğine kapıyı kapattı*"³⁴² başlığıyla verirken, L'Orient Le Jour gazetesi ise "*Macron, imkânsız üyelik yerine AB'nin Türkiye ile ortaklığını önerdi*"³⁴³ başlığıyla paylaşmıştır.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Fransa ziyaretinden yedi ay sonra 27 - 31 Ağustos 2018 tarihlerinde Paris'te gerçekleştirilen Büyükelçiler Konferansı'nda konuşan Macron, bu defa Türkiye'nin Avrupa'nın ilkelerine daha çok aykırı olan ve Avrupa karşıtı olarak sunulan bir pan-İslam projesi yürüttüğünü iddia ederek, Türkiye konusundaki tutumunu daha sarih ifade etmeye başlamış, Sarkozy'nin coğrafi temele dayandırarak ortaya koyduğu AB'den Türkiye reddini bu defa Macron değerler üzerinden yorumlama stratejisi edinmiştir. Macron bu noktada, Avrupa için daha etkili, daha tutarlı görünen bir çözüm oluşturmayı teminen ikiyüzlülüğün kurtulması gerektiğini, bu sebeple Avrupa Birliği üyeliği yerine Türkiye ile stratejik ortaklık tesis edecek bir ortaklık kurulması gerekliliğine vurgu

³⁴¹ Elysée, "Déclaration conjointe d'Emmanuel Macron et de Recep Tayyip Erdoğan.", (Çevrimiçi), <https://www.elysee.fr/emmanuel-macron/2018/01/05/declaration-conjointe-d'emmanuel-macron-et-de-recep-tayyip-erdogan>, 21 Eylül 2021.

³⁴² Le Point, "Macron ferme la porte à une adhésion de la Turquie dans l'UE", (Çevrimiçi), https://www.lepoint.fr/monde/erdogan-a-paris-une-visite-sous-le-sceau-du-pragmatisme-05-01-2018-2184148_24.php, 21 Eylül 2021.

³⁴³ L'Orient le Jour, "Macron propose un 'partenariat' de l'UE avec la Turquie plutôt qu'une adhésion impossible", (Çevrimiçi), <https://www.lorientlejour.com/article/1092794/macron-propose-un-partenariat-de-lue-avec-la-turquie-plutot-quune-adhesion-impossible.html>, 21 Eylül 2021.

yapmıştır.³⁴⁴ Türkiye'nin Batı dostu bir ülke olmayıp Avrupa karşıtı bir ülke tasavvuru ortaya çıkardığı ifadeleri, Macron'un Fransa'yı dünyada temsil eden Büyükelçiler karşısında bir dış politika doktrini oluşturma refleksi güttüğü şeklinde yorumlanabilecektir.³⁴⁵

Bu çerçevede, Cumhurbaşkanı Macron döneminin Hollande dönemi görece kazanımlarını yitirtmemesi geleneksellemiş Türk - Fransız ilişkilerinin olumlu mecrada seyredebilmesi adına önem arz etmektedir. Zira Fransa'nın da taraf olduğu 1963 tarihli Ankara Anlaşması'nın 28. maddesi *"Anlaşma'nın işleyişi, Topluluğu kuran Antlaşma'dan doğan yükümlülüklerin tümünün Türkiye'ce üstlenilebileceğini gösterdiğinde, Akit Taraflar, Türkiye'nin Topluluğa katılması olanağını incelerler."* hükmünü havidir.³⁴⁶ Burada da görüldüğü üzere Türkiye - AET ortaklık ilişkisinin nihai hedefi Türkiye'nin Topluluğa tam üyeliğidir.³⁴⁷

Bu çerçevede, hukuki metinler ahde vefa prensibiyle yapılageldikleri cihetle, taraflar arasında yazılı veya sözlü bir sözleşme akdedildiğinde taraflardan sözleşmeye sadık kalmaları beklenmektedir. Bu çerçevede, Fransa'nın aradan geçen yarım asırlık süreçte Türkiye için yeni entegrasyon modelleri önermekten ziyade Ankara Anlaşması'nın ruhuna ve lafzına uygun olarak AB özelinde bir Türkiye politikası geliştirmesinin daha isabetli ve hukuki açıdan da daha uygun olacağı mütalaa edilmektedir. Zira Türk - Fransız ilişkilerinin en önemli veçhelerinden birini teşkil eden Avrupa Birliği hususunda kat edilecek her mesafenin asırlara dayanan ikili münasebetlerin karşılıklı fayda prensibi temelinde daha ileriye taşınmasına da katkı sunacağı aşîkârdır.

³⁴⁴ Elysée, "Discours du Président de la République à la conférence des Ambassadeurs", (Çevrimiçi), <https://www.elysee.fr/emmanuel-macron/2018/08/27/discours-du-president-de-la-republique-a-la-conference-des-ambassadeurs>, 21 Eylül 2021.

³⁴⁵ Tevfik Karpuzcu, "Macron ve Sarkozy'nin Türkiye'nin Avrupa Birliği Üyeliği Konusunda Söylemlerinin Karşılaştırmalı Analizi", *Academic Review of Humanities and Social Sciences*, No:3/2, 2020, s.257.

³⁴⁶ Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu Arasında bir Ortaklık Yaratın Anlaşma (Ankara Anlaşması)-12 Eylül 1963", (Çevrimiçi), https://www.mfa.gov.tr/turkiye-ile-avrupa-ekonomik-toplulugu-arasinda-bir-ortaklik-yaratan-anlasma-_ankara-anlasmasi_-12-eylul-1963-.tr.mfa, 21 Eylül 2021.

³⁴⁷ Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Başkanlığı, "Türkiye-AB İlişkilerinin Tarihçesi", (Çevrimiçi), <https://www.ab.gov.tr/p.php?e=111>, 21 Eylül 2021.

SONUÇ

Charles De Gaulle dönemi kaleme alınırken Fransız tarihçi Georges - Henri Soutou'nun Türkiye'nin AET'ye ve Batı'ya eklemlenmesini ve yakınlaşmasını, "Avrupa asimptotu" kavramıyla açıkladığı ifade edilmişti. Matematiksel bir terim olan asimptot ifadesi, belirli bir A eğrisine istenildiği kadar yaklaşabilen ikinci bir B eğrisine verilen isim olup, bir başka deyişle ve daha sözel bir ifadeyle bir asimptot belirli bir eğriye yakın bir çizgiyi ifade etmektedir. Fransa'nın AB özelinde Türkiye politikası ise AB'ye üye olan bir Türkiye modelinden daha ziyade AB'nin çerperinde bulunan ve AB değer ve ilkeleriyle bezenmiş bir Türkiye modelinin sürdürülmesi olmuştur.

Fransa tarafından işbu modelin sürdürülmesi arzu edilen Türkiye'nin Fransa ile arasındaki diplomatik münasebetlerin geçmişi yaklaşık altı asırlık bir zaman dilimine dayanmakta ve 1483 senesine kadar erişebilmektedir. Söz konusu tarihte, dönemin Osmanlı Padişahı Sultan II. Bayezid, Fransa'da rehin halde bulunan kardeşi Cem Sultan'ın durumunu öğrenmek üzere, XI. Louis'ye Limni Adası'ndan Yunan kökenli bir elçi görevlendirmiş ve böylelikle Fransa ile ilk diplomatik addedilebilecek temasların temeli atılmıştır. Osmanlı Devleti nezdinde mukim ilk Fransız Büyükelçisi Jean de la Forest ise 1535 senesinde diplomatik görevini deruhte etmeye başlamıştır. Aynı yıl kapitülasyonların tanınmasıyla birlikte Fransa, Osmanlı Devleti yanında ayrıcalıklı bir konum elde etmiş, akabinde Osmanlı Devleti, Fransa nezdindeki ilk büyükelçisi olan Yirmisekiz Mehmet Çelebi'yi 1721 senesinde Paris'te görevlendirmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti ile Fransa arasındaki münasebetlerin esasını ise Kurtuluş Savaşı esnasında 20 Ekim 1921 tarihinde akdedilen Ankara Anlaşması oluşturmaktadır. Bu denli uzun bir tarihi geçmişe sahip iki ülke arasındaki klasikleşmiş ve gelenekselleşmiş ikili ilişkiler, AET'nin temellerinin atılması ve Türkiye'nin de bu oluşum içerisinde yer almak istemesi iradesini sergilemesi sonrası inişli - çıkışlı bir döneme girmiştir. Yukarıda ifade olunan Türkiye ile tarihsel ilişkileri haiz, AET'nin kurucu üyesi olarak her daim birincil söz sahibi olma iradesi

sergileyen ve adeta AET'nin hamiliği görevini üstlenen Fransa'nın Türkiye politikası, AB ile ilişkiler çerçevesinde farklı bir boyuta taşınmış ve yukarıda ifade edilen asimptot siyasası bir nevi hayata geçirilmiştir. Uluslararası ilişkiler uzmanı Fransız Didier Billion, bu dönemde yaşanan Türk - Fransız ilişkilerini; işbirliği, gerilim ve karşılıklı güvensizlik dönemlerini izleyen bir tahteravalli oyununa benzetmiştir.³⁴⁸ Zira Beşinci Cumhuriyet Fransa'sında farklı siyasi partilerden seçilen yedi cumhurbaşkanı döneminde Billion'un ifade ettiği hususların tamamı vuku bulmuştur.

Yeni Cumhuriyet için Birlik isimli sağ parti mensubu olan Cumhurbaşkanı De Gaulle, Türkiye'nin bir Ortadoğu ülkesi olduğu söylemini geliştirerek Türkiye'yi jeopolitik olarak Avrupa'nın dışında tutmuş, bununla birlikte prensip olarak Türkiye - AB münasebetlerinin temelini oluşturan Ankara Anlaşması'na giden yolda Türkiye lehi bir siyasi tutum sergilemiştir. De Gaulle sonrası Pompidou iktidara gelirken ise, ikili ilişkiler genel itibarıyla olumlu bir seyir izlemiş, De Gaulle'ün Türkiye'yi ziyaretiyle ikili münasebetler önemli bir aşama katetmiş ve sonuç olarak yakın temasın vuku bulduğu bir dönem yaşanmıştır.

Haziran 1969 tarihinde sağ bir parti olan Cumhuriyet Savunma Birliği Partisi'nden cumhurbaşkanı seçilen ve bu görevi 1974 senesine kadar sürdüren Georges Pompidou, Türkiye'nin Asya ile Avrupa'nın birleştiği yerde bulunduğunu ve Avrupalı olduğu tezini savunmuştur. Pompidou, Türkiye ile ilişkileri geliştirme yönünde selefi De Gaulle'ün Gaullist politikasını sürdürme eğilimi sergilemiş ve iki ülke arasında her alanda dayanışmaya önem vermiştir. Söz konusu dönem içerisinde yapılan karşılıklı resmi ziyaretlerle de ilişkiler pekiştirilerek mevcut De Gaulle dönemi iyimserlik havası sürdürülmüştür. 8 Ocak 1959 ile 2 Nisan 1974 tarihleri arasında görev yapan iki Fransa cumhurbaşkanı sonrası bu görevi deruhte etmeye başlayan Cumhurbaşkanı Valéry Giscard d'Estaing ile birlikte ikili ilişkilerdeki yaklaşık on beş yıllık iyimser tablo farklı bir yöne evrilerek günümüzde de

³⁴⁸ Didier Billion, "L'attitude française, La Communauté européenne et la Turquie devant la question de l'adhésion: approche culturelle d'une relation politique.", **Cemoti**, No:8, 1989, s.106.

hâlihazırda devam etmekte olan gergin/paradoksal/kırılgan Türk - Fransız ilişkilerine dönüşmüştür.

1977 yılına kadar merkez sağ partiler olan Bağımsız Cumhuriyetçiler Partisi ve anılan yıl sonrası Cumhuriyetçi Parti mensubu olan Giscard d'Estaing, Türkiye karşıtı siyasi tutumuyla on beş yıllık süreçte gelenekselleşmiş denebilecek Türk - Fransız ilişkilerinde önemli kırılmalara sebebiyet verecek politikalar izleyerek günümüz ilişkilerinin gerilimli temelini inşa etmiştir. Cumhurbaşkanı olduğu süre boyunca Türkiye karşıtı söylemi temel prensip haline getiren Giscard d'Estaing, Ermeni meselesini ve Kıbrıs meselesini gündeme getirmiş, hayranlık duyduğu Helen kültürü çerçevesinde Yunanistan ve Kıbrıs Rum Kesimi lehinde politikalar izlemiştir. Giscard d'Estaing ayrıca, Fransız toplumuna her fırsatta Türkiye'nin Avrupalı olmadığını, Türkiye'nin üyeliğinin Avrupa'nın sonu olacağını ifade ederek, Fransız toplumundaki Türk korkularını ve şüpheciliğini besleyerek ilişkilerde kırılmaya ön açmıştır.

21 Mayıs 1981 - 17 Mayıs 1995 tarihleri arasında Fransa Cumhurbaşkanı olarak görev yapan Sosyalist Parti mensubu François Mitterrand ile birlikte Fransa yirmi iki yıl aradan sonra sağ ve merkez sağ parti mensubu olmayan bir cumhurbaşkanı ile yönetilmeye başlamıştır. Mitterrand'ın on dört yılda iki dönem cumhurbaşkanı olmasıyla aradan geçen uzun sürede adı geçen Türkiye politikası da başkalaşım geçirmiştir. Kırılma-yumuşama/uzlaş dönemi olarak addedilebilecek bu süreçte Mitterrand'ın Türkiye yaklaşımında değişiklikler gözlemlenmiştir. Mitterrand, Türkiye'yi Avrupa'nın işlerinde önemli bir paydaş olarak görme eğilimi sergilemiş ve iç siyasi saiklerle şekillenen ılımlı denge politikası gütmüştür. Mitterrand döneminde Ermeni ve terör örgütü PKK'ya destek söylemi güç kazanmış, adı geçen Türkiye'nin yüksek nüfusu sebebiyle serbest dolaşımın gerçekleşmesi halinde bu durumun AB için büyük tehlike arz edeceğini tasavvur etmiştir. Öte yandan, gerilen ilişkiler çerçevesinde Türkiye'ye müzahir ve Galatasaray Lisesi'nde felsefe dersleri de vermiş olan Büyükelçi Etienne Manach'ın Türkiye'ye özel elçi sıfatıyla gönderilmesi ilişkilerde uzlaş dönemini başlatmış, Mitterrand'ın yakın çevresi de açıklamaları ve basına verdikleri röportaj ve beyanlarla Fransa'nın

Türkiye tutumunda değişiklik olduğu söylemini müteaddit defalar dile getirmişlerdir.

2002 yılına kadar önce Cumhuriyet için Birlik, 2002'den sonra ise Halk Hareketi için Birlik isimli merkez sağ partiler olan iki partiden Mitterrand sonrası cumhurbaşkanı seçilen Jacques Chirac döneminde Fransa, Türkiye ile üst düzey diyalogu prensip edinerek Türkiye lehinde tutum sergilemiş, Chirac'ın Türkiye'ye yönelik paradoksal politikasıyla birlikte Mitterrand sonrası ilişkilerde düzelme-ilerleme kaydedilmiştir. Chirac, on iki yıllık görev süresi boyunca Türkiye ve AB'nin ortak kadere sahip olduğu söylemini geliştirmiş, her fırsatta çok sevdiğini dile getirdiği Türkiye'nin büyük bir uygarlık olduğunu savunarak, büyük ülke ve büyük halkı olduğunu söylediği Fransa'nın Türkiye ile diyalogunun üst seviyede sürdürülmesine gayret etmiştir. Bununla birlikte, Türkiye'nin sözde Ermeni soykırımını tanınması gerektiğini savunmuş ve Türkiye'nin AB üyeliği için henüz gerekli koşulları sağlayamadığından dem vurmıştır. Öte yandan, Chirac her ne kadar pozitif gündemli bir Türkiye politikası gütse de Chirac'ın Türkiye politikası idealize bir politika olarak değerlendirilmektedir, zira Chirac çağdaş, istikrarlı, laik ve Avrupa değerlerini paylaşan bir Türkiye istemi söylemini dile getirmiş, bu şartların Türkiye'de henüz oluşmadığını ileri sürmüştür.

Mitterrand sonrası ılımlı iyileşme ile tamamlanan Chirac dönemi akabinde cumhurbaşkanı seçilen Nicolas Sarkozy ile Beşinci Cumhuriyet döneminin diplomatik olarak en kötü ilişkiler dönemi yaşanmış, Sarkozy'nin Türkiye karşıtlığı diplomatik teamüllerin dışına çıkarak hasmane bir tutum almıştır. Selefi Chirac'ın merkez sağ partisi olan Halk Hareketi için Birlik Partisi mensubu olan Sarkozy, Türkiye'nin topraklarının yüzde 98'inin Avrupa'nın dışında kaldığını ve Asyalı olduğunu kaydetmiş ve adı geçen dönemde Türk - Fransız ilişkileri bir kırılmayla birlikte kopuş dönemine girmiştir. Chirac'ın aksine müslüman öğeler taşıyan Türkiye'nin AB'ye entegrasyonu ile birlikte Avrupa'nın sınırlarının kaybolacağını iddia eden Sarkozy, AB içinde de güçlü bir Türkiye inşa edileceğini beyan ederek, Fransa'nın AB bünyesindeki etki alanının ortadan kalkacağını ileri sürmüştür. Öyle ki, Sarkozy görev yaptığı dönem boyunca doğrudan üyelikle ilintili beş müzakere

başlığını bloke ederek, Türkiye'nin karşısında AB'ye alternatif olarak addedilebilecek “Akdeniz için Birlik” söylemini ön planda tutmuş ve yine sözde Ermeni soykırımının tanınması zaruriyetine vurgu yapmıştır. Adı geçen Türkiye'ye gerçekleştirdiği saatlerle ifade edilebilecek diplomatik teamül dışı ziyareti ise, ilişkilerdeki kopuşu tam manasıyla perçinlemiştir.

Chirac ve Sarkozy sonrası on yedi yıllık süre akabinde Fransa, yeniden Sosyalist Parti mensubu bir cumhurbaşkanı olan François Hollande ile yönetilmeye başlamış, Türk - Fransız ilişkileri ise ılımlı toparlanma dönemine şahitlik etmiştir. Türkiye'nin Avrupa'da bulunduğunu her seferinde dile getiren Hollande, Türkiye lehi tutum sergileyerek ikili münasebetleri gelenekselleşmiş yapısına kavuşturmaya gayret etmiştir. Geçmişteki yanlış anlaşılmanın giderilmesini ilke edinen Hollande, Türkiye'nin Avrupalılığı söylemi üzerinde durarak Türkiye'ye el uzatılması ve diyalogun korunması politikalarına başvurmuştur. Bilhassa Sarkozy döneminde kırılğan ilişkilerden etkilenen ikili ticaret hacminin ve Fransız yatırımlarının korunmasını teminen ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi yönünde çaba sarfeden Hollande'ın yirmi iki yıl aradan sonra Türkiye'ye gerçekleştirdiği ziyaret ile ilişkiler onarma dönemine girmiştir. Billion'un ifade ettiği tahterevallilik bir kez daha vuku bulmuş, zira sözde Ermeni soykırımının yüzüncü yılı etkinlikleri için Erivan'a giden Hollande, “soykırım” ifadesini kullanarak onarma dönemindeki ilişkileri yeniden kırılğan hale getirmiştir. Bununla birlikte kısa süre sonra aynı Fransa'nın Sarkozy döneminden beri üzerinde blokajın devam ettiği 17 numaralı Ekonomik ve Parasal Politika faslına yönelik Fransız vetosunun kaldırılmasıyla ilişkileri onarma dönemi dinamiklerine geri dönmüştür.

İşbu çalışmanın konu evrenini oluşturan Beşinci Cumhuriyet döneminde görev yapan yedi cumhurbaşkanından François Mitterrand ve François Hollande haricindeki beş cumhurbaşkanı da sağ ve merkez sağ parti mensuplarından müteşekkil olmuştur. Yukarıda açıklandığı üzere, Fransa'nın siyasi partiler nezdinde homojenlik arzedecek bir AB ölçeğinde Türkiye politikasının bulunmadığı sonucuna erişilmiştir. Zira sağ ve merkez sağ parti mensubu olan Charles de Gaulle, Georges Pompidou, Valéry Giscard d'Estaing, Jacques Chirac ve Nicolas Sarkozy arasında

Giscard d'Estaing ve Sarkozy Türkiye aleyhtarı politikalar güderek ilişkilerde önemli ket vurmaları sebebiyet vermişler, diğer cumhurbaşkanları ise Türkiye'ye karşı görece olumlu yaklaşım politikası sergilemişlerdir. Bu meyanda, Beşinci Cumhuriyet döneminde siyasilere cumhurbaşkanlığına ulaştıran sağ ve merkez sağ partilerin AB özelindeki Türkiye politikalarında yeknesak ve tutarlı bir yaklaşım bulunmadığı tespiti yapılabilecektir.

Öte yandan, Beşinci Cumhuriyet döneminin iki Sosyalist Partili cumhurbaşkanları olan Mitterrand ve Hollande'ın Türkiye yaklaşımlarının ise Mitterrand'ın ilk yılları haricinde olumlu politika alanlarının inşası üzerine kurulduğu gözlemlenmiştir. Bu kapsamda bir kıyaslama yapıldığında Beşinci Cumhuriyet Fransa'sındaki sağ ve merkez sağ partilerin AB ölçeğinde Türkiye politikası, cumhurbaşkanlarının tutumlarına göre değişiklik arzedebilirken, Sosyalist Parti mensubu Mitterrand ve Hollande'ın daha homojen bir Türkiye politikası izlediği tespit edilmiştir.

Bununla birlikte, Beşinci Cumhuriyet Fransa'sı cumhurbaşkanlarının mensup oldukları siyasi parti ne olursa olsun izledikleri politikaların mensup oldukları siyasi parti dışında bir devlet politikası boyutu da olduğu sonucuna erişilmiştir. Bu durumu ise yukarıda ifade olunan Avrupa asimptotu açıklamaktadır. Giscard d'Estaing ve Sarkozy'nin Türkiye'yi AB'den tamamen dışlayan yaklaşımları haricinde Beşinci Cumhuriyetin diğer tüm cumhurbaşkanları, savunageldikleri siyasi ideolojilerden ve bu ideolojilerin Türkiye politikasından ayrıksı olarak bir devlet politikası olarak addedilebilecek AB özelinde Türkiye politikası izlemişlerdir. Sarkozy ve Chirac'ın Türkiye politikaları üzerine araştırma yapan Charles Sitzenstuhl, Fransa'da dış politikanın normal şartlarda siyasi liderler, partiler ve idare arasında uzlaşya dayalı bir politika olarak oluştuğunu, Avrupa, Ortadoğu, Afrika, transatlantik münasebetler ve Frankofoni gibi başlıca diplomatik konularda dış politika aktörlerinin “Gaullist - Mitterrandiyen Uzlaş” (consensus gaullo-mitterrandien) yaklaşımını temel aldıklarını ve Fransız dış politikasıyla ilgili akademik çalışmaların, değişimden çok

süreklilik üzerinde ısrar ettiğini ileri sürmektedir.³⁴⁹ Beşinci Cumhuriyet Fransa'sı cumhurbaşkanlarının Türkiye yaklaşımlarının da Fransız devlet politikasının bir sonucu olduğu çıkarımına varılmaktadır. Zira Chantal Kafyeke de, ülke içi muhalefete rağmen Fransız politikasının sürekliliği ve tutarlılığının, konunun nihayetinde partizan açıklamalarını ve kamuoyunun şüphelerini çok az hesaba katan bir "devlet vizyonu" kapsamına girdiğini gösterdiğini savunmaktadır.³⁵⁰

AB'nin kurucu üyesi olarak, De Gaulle dönemiyle birlikte ifade edilen ve Fransa'yı tanımlayan "büyüklük" (Grandeur) olgusuna Fransa, kuruluşu sonrası zaman içerisinde hayata geçirdiği mekanizmalar itibarıyla bütünleşmesini gerçekleştiren ve küresel ve bölgesel seviyede önemli bir başarı elde eden AB ile birlikte tamamlama gayreti göstermiştir. Zira Fransa küresel sistemde yüzyıllarca edindiği yeri koruma hususunda İkinci Dünya Savaşı sonrası büyük bir dönüşüm sürecine giren Almanya ve Soğuk Savaş döneminin ve küresel sistemin en güçlü iki aktörü olan ABD ve SSCB'ye göre yeterli siyasi, ekonomik, askeri ve diplomatik kapasiteyi haiz olamamış, bunu da AB içerisinde söz sahibi olarak gidermeye ve AB'nin mevcut siyasi, ekonomik, diplomatik güçlerinden beslenerek ortaya koymaya çalışmıştır. Bu noktada ise Fransa'nın gücünün küresel sistemde sınanması noktasında Türkiye, Fransa açısından önemli bir araç haline gelmiş ve kendisini Türkiye söylemi üzerinden beslemiştir. Fransa'nın Türkiye söylemini gündemde tutması küresel sistemde Fransa'ya manevra alanı kazandırmıştır. Giscard d'Estaing ve Sarkozy dışındaki Beşinci Cumhuriyet'in tüm cumhurbaşkanları, arkasında barındırdığı motifleri farklı olsa da Türkiye'yi bölgenin önemli bir ülkesi olarak addetme eğilimi sergileyerek, Türkiye lehinde pozitif bir söylemle dünya kamuoyunun önüne çıkarılarken, Fransa'da mukim Ermenilerin önemli bir oy potansiyeli olarak değerlendirilmeleri, siyasi partiler arası rekabet, liderlerin kendi seçmenleri nezdinde prestij sağlama gibi ülkedeki iç siyasi dinamiklerden kaynaklı sebeplerden ötürü Türkiye alehyatı söylemleri de dile getirmekten imtina etmemişler ve bunun sonucunda ise Avrupa'nın içinde olmayan ama Avrupa değerleriyle

³⁴⁹ Charles Sitzenstuhl, "When President Personality Influences Foreign Policy: Jacques Chirac and Nicolas Sarkozy's Policies towards Turkey's Accession to the European Union (1995-2012).", **24th World Congress of Political Science**, 2016, s.1.

³⁵⁰ Chantal Kafyeke, "L'adhésion de la Turquie à l'Union européenne: enjeux et état du débat", **Courrier hebdomadaire du CRISP**, 2006/28 (n° 1933-1934), s.45.

kendini özdeşleştiren ve Avrupa'nın çeperinde bulunan bir "Avrupa asimptotu Türkiye" tercih edilmiştir. Sergilenen bu paradoksal yaklaşım ve siyasa ise Türkiye'nin nihayete eremeyecek şekilde AB yolculuğunu yarım asırı geçen zaman dilimine yaymıştır.

Fransa'nın Avrupa asimptotu politikasını uygulamasının ise klasikleşmiş ve literatürde üzerinde çok sayıda akademik çalışma yapılmış sebepleri mevcuttur. Fransa, Türkiye'nin AB üyesi olmasıyla birlikte Ortadoğu ülkeleri ile sınır komşusu olarak anılan coğrafyada yaşanan gelişmelerin bir paydaşı olmak istememektedir. Bununla birlikte bu yaklaşım için Fransa'nın bir rezervi söz konusudur, zira bu yaklaşımın sürdürülmesi halinde Türkiye'nin farklı bir yöne evrileceği endişesi de mevcuttur. Öyle ki 31 Mart 2004 - 31 Mart 2005 tarihleri arasında Fransız Dışişleri Bakanı olan Michel Barnier, Avrupa Birliği için kesin bir sınırın olması gerektiğini, bu sınırın Avrupa Birliği içinde veya dışında yapılabileceğini, Türkiye'nin içeride olması halinde, Türkiye'nin daha istikrarlı, daha demokratik ve Fransa ile angaje olacağını, dışarıda kalması halinde ise hiçbir şeyden emin olunamayacağını, Türkiye'nin başka bir model seçebileceğini, daha az demokratik ve daha istikrarsız olabileceğini ifade etmesi de Fransa için Ortadoğu ülkelerine komşu olmanın ötesinde farklı siyasi ve diplomatik riskleri beraberinde getirebileceği düşüncesi yatmaktadır.³⁵¹

Fransız rezervi olarak addedilebilecek bir diğer husus, AB'nin "büyük ağabeyi" olarak kendini gören Fransa'nın Türkiye'nin olası üyeliği ile birlikte AB kurumları içerisindeki zemininin daralacak olması gerçeği Türkiye'ye karşı sürünceme politikasını da beraberinde getirmiştir. AB kurumlarında demografik ağırlığın karar almada gözönünde bulundurulduğu sistem çerçevesinde Türkiye, TÜİK'in 2020 yılı verilerine göre 83 milyon 614 bin nüfusuyla 84 milyon 106 bin nüfusa sahip Almanya'nın ardından AB üye ülkeleri içerisinde en fazla ikinci büyük nüfusa sahip ülke olarak AB kurumları içerisinde önemli bir yer edinecektir. Böylelikle Türkiye, Avrupa Parlamentosu'nda 96 vekile sahip Almanya, 79 vekile

³⁵¹ Kafyeke, "L'adhésion de la Turquie à l'Union européenne: enjeux et état du débat", s.45.

sahip Fransa ve 76 vekile sahip İtalya ile birlikte AB içerisinde önemli bir güce sahip olacaktır. Bu meyanda, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılım olasılığı, yalnızca uyumlu bir Avrupa siyasi projesi için değil, aynı zamanda gelecekteki Avrupa düzeninde Fransız rolü için de bir tehdit olarak algılanmıştır.³⁵² Nüfusla bağlantılı bir diğer endişe ise, Türkiye'nin üyeliğiyle birlikte ülkeden gerçekleşecek göç neticesinde Fransa'daki ekonomik dengelerin sarsılacağı düşüncesidir. Bu durum da hiç şüphesiz kurucu üye ve hatta Jean Monnet ve Robert Schuman gibi kurucu babaların ülkesi Fransa'da, Türkiye'ye yönelik asimptot politikasını zorunlu hale getirmiştir.

Fransa'nın Beşinci Cumhuriyet dönemi boyunca Avrupa asimptotu politikasının bir diğer sebebi ise Fransa'daki iç siyasi dinamikler olagelmıştır. Zira Fransa'da mukim ve önemli bir kısmı Fransız vatandaşlığını kazanmış Ermenilerin oluşturduğu ve yaklaşık altı yüz bine tekabül eden Ermeni temelli oy potansiyelini elde etme güdüsü, 1970'li yıllardan ve bilhassa Giscard d'Estaing ile başlayan dönemden itibaren Ermeni meselesinin araçsallaştırılmasını da beraberinde getirmiş ve Fransa'da Ermeni söyleminin telaffuz edilmesi, popülaritesi yüksek bir davranış kodu olagelmıştır. Bu husus salt Ermeni kökenli Fransızlar için değil, toplumun geri kalanı için de önem arz etmiş, Fransız liderler ise bu hususu Türkiye'ye karşı söylemlerinde sıklıkla dile getirmişlerdir. Chirac dönemindeki paradoksal Türkiye tutumundaki durumu yaratan etmenlerden biri de yine Ermeni sorunsalı etrafındaki hususlar olmuştur.

Son olarak, Fransa'nın Avrupa asimptotu politikasının bir diğer sebebi ise kültürel anlamda Fransa'daki Türkiye algısından kaynaklanmakta olup, bu olgu halk kitlelerine yansırken siyasilerin de söz konusu toplumsal bakış açısını görmezden gelme ihtimali ortadan kalmaktadır. Zira Fransa açısından müslüman öğeler taşıyan Türkiye, bir "öteki"yi teşkil etmektedir, bununla birlikte coğrafi konum üzerinden Türkiye'yi ayrıksı bir noktada değerlendirme eğilimi sergileyen Fransa cumhurbaşkanları olmuş iken, dini farklılığı Fransa cumhurbaşkanlarının hiçbir

³⁵² Düzgüt, "Constructing Europe through Turkey: French Perceptions on Turkey's Accession to the European Union", s.80.

zaman gündeme getirmediği (resmi söylemler itibariyle) görülmüştür. Chantal Kafyeke, şimdiye kadar çok hassas bir soru olan kültürel ve dini farklılık sorununun, Türkiye'nin adaylığının geleceğine ilişkin gerçek açık soru haline geldiğini, yakın zamana kadar çok az dile getirilen bu hususun "siyasi olarak doğru" olmamasının, korkuların kültürel ve dini bölünmeye ilişkin açık ifadesinin ve Türkiye'nin bu temelde olası bir reddinin, Avrupa Birliği'ni daha da utanç verici bir duruma sokacağını öne sürmüştür.³⁵³ İşbu korkunun şifahi olarak resmi söylemlerde beyan edilmemesi ise, diplomatik manevralarla, siyasi, ekonomik, insan hakları gibi ifadelere dayanarak bir Türkiye politikası oluşumuna katkı sunmuştur. Bu çerçevede, Fransa'nın Beşinci Cumhuriyet dönemi boyunca sergilediği siyasi ve diplomatik tavrın temelinde kültürel temellere dayanan yukarıda kayıtlı endişenin yattığı değerlendirilmektedir.

Son kertede, Fransa'nın Beşinci Cumhuriyet dönemi boyunca AB özelinde Türkiye'ye yönelik uyguladığı politika bir devlet politikası halini alarak ilke, değer ve tutumunda yeknesak bir yaklaşım sergilemiş, bununla birlikte bu yaklaşımın tatbiki esnasında görevde bulunan Fransa cumhurbaşkanlarının siyasi pozisyonlarına göre stratejileri değişmiştir.

Tablo 3: Fransa Cumhurbaşkanlarının İzledikleri Türkiye Politikaları

Fransa Cumhurbaşkanları	Siyasi Parti	Söylem	Siyasi Tutum	Türkiye'ye Yönelik Jeopolitik Sınıflandırma	Dönem Sonunda İkili İlişkiler
Charles De Gaulle	Yeni Cumhuriyet için Birlik (Sağ Parti)	27 Mayıs 1960 darbesine tepki, Ortak Pazar müzakerelerine destek, Türkiye'yi Doğu'yla özdeşleştirme	Türkiye lehi siyasi tutum	Türkiye'nin bir Ortadoğu ülkesi olduğu tasnifi	İlişkilerde yakın temas
Georges Pompidou	Cumhuriyet Savunma Birliği (Sağ Parti)	Türkiye ile ilişkileri geliştirme, De Gaulle politikasını sürdürme, İki ülke arasında	Türkiye lehi siyasi tutum	Asya ile Avrupa'nın birleştiği yerde bulunan Türkiye, Türkiye'nin	İlişkilerdeki mevcut durumun korunması

³⁵³ Kafyeke, "L'adhésion de la Turquie à l'Union européenne: enjeux et état du débat", s.37.

		dayanışma		Avrupalı olduğu tasnifi	
Valery Giscard d'Estaing	Bağımsız Cumhuriyetçiler (1977'ye kadar) Cumhuriyetçi Parti (1977'den sonra) (Merkez Sağ Parti)	Ermeni söyleminin gündeme gelmesi, Kıbrıs meselesinin gündeme gelmesi, Yunanistan lehinde güçlü ifadeler, Türkiye'nin Avrupalı olmaması, Türkiye'nin üyeliğinin Avrupa'nın sonu olacağı yaklaşımı	Türkiye karşıtı siyasi tutum	Türkiye'nin Avrupalı olmadığı tasnifi	İlişkilerde kırılma
François Mitterrand	Sosyalist Parti (Sol Parti)	Ermeni ve terör örgütü PKK söyleminin güç kazanması, Gerilen ilişkileri toparlama, Türkiye'ye Özel Büyükelçi gönderme, De Gaulle sonrası ilk resmi ziyaret ile yakın temas, Yüksek nüfus, serbest dolaşım, AB için büyük tehlike, Fransa'nın tutumunda değişiklik olduğu söylemi	İç siyasi saiklerle şekillenen ılımlı denge politikası	Türkiye'yi Avrupa kıtasının siyasi işlerinde bir paydaş olarak görme tasnifi	Kırılma-yumuşama/uzlaşma dönemi
Jacques Chirac	Cumhuriyet için Birlik (2002'ye kadar) Halk Hareketi için Birlik (2002'den sonra) (Merkez Sağ Parti)	Türkiye ve AB ortak kader söylemi, Sözde Ermeni soykırımının tanınması zarureti, Türkiye'nin büyük bir uygarlık olduğu söylemi, Türkiye'nin AB üyeliği için henüz gerekli koşulları sağlayamaması, Büyük ülke, büyük halk ile diyalogun üst seviyede sürdürülmesi, Çağdaş, istikrarlı, laik ve Avrupa değerlerini paylaşan bir Türkiye istemi	Üst düzey diyalog ve Türkiye lehi siyasi tutum	Türkiye'nin Avrupalılık eğilimi sergilediği tasnifi	Paradoksal politikayla birlikte ilişkilerde düzeltilerleme
Nicolas Sarkozy	Halk Hareketi için Birlik (Merkez Sağ Parti)	Müslüman öğeler taşıyan Türkiye, Avrupa'nın sınırlarının kaybolması, Sözde Ermeni soykırımının tanınması, Türkiye'nin Asya'da bulunduğu	Türkiye karşıtı siyasi tutum	Türkiye'nin topraklarının yüzde 98'inin Avrupa'nın dışında kalması tasnifi	İlişkilerde kırılma-kopuş

		söylemi, AB içinde güçlü Türkiye inşa edileceği söylemi ve korkusu, Müzakerelere blokaj, AB'ye alternatif Akdeniz için Birlik söyleminin ön planda tutulması			
François Hollande	Sosyalist Parti (Sol Parti)	Geçmişteki yanlış anlaşımaların giderilmesi, Müzakere başlıklarındaki Fransız vetosunun kaldırılması, Türkiye'nin Avrupalılığı söylemi, Türkiye'ye el uzatılması ve diyalogun korunması, Ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi, 22 yıl aradan sonra ilk Cumhurbaşkanı ziyareti, Ermeni meselesi	Türkiye lehi siyasi tutum	Türkiye'nin Avrupa'da bulunduğu tasnifi	İlişkilerde ılımlı toparlanma

KAYNAKÇA

Kitap:

Akagül, Deniz, Vaner, Semih:	L'europe avec ou sans la Turquie , Paris, Editions d'Organisations, 2005.
Akşin, Sina:	Ankara Anlaşmasının 75. Yıldönümünde Birinci Dünya Savaşından Günümüze Türk - Fransız İlişkileri , Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1996.
Barnavi, Elie ve Friedländer, Saul:	La Politique étrangère du Général De Gaulle , International, 1985.
Battistella, Dario:	Théories des relations internationales , Paris, Presses de Sciences Po, 2009.
Billion, Didier:	L'Enjeu Turc, Adhésion ou non de la Turquie à l'Union européenne: une question déterminante, un choix d'avenir . Paris, Armand Collin, 2006.
Birand, Mehmet Ali:	Türkiye'nin Avrupa Macerası 1959-1999 , İstanbul, Doğan Kitap, 2000.
Bozo, Frédéric:	La Politique Etrangère de la France depuis 1945 , Paris, Flammarion, 2012.
Burdy, Jean-Paul:	La Turquie est-elle européenne? , Paris, Contributions au Débat, Editions Turquoise, 2004.
Charillon, Frédéric:	La Politique Etrangère de la France , La Documentation Française, Paris, 2011.
Çakmak, Haydar. (Ed.) :	Geçmişten Günümüze Türk-Fransız İlişkileri , Efil Yayınevi, 2017.
Dışişleri Bakanlığı:	Dışişleri Bakanlığı 1983 Tarihçesi , Ankara, İcra Sekreterliği, 1984.
Dışişleri Bakanlığı:	Dışişleri Bakanlığı 1984 Tarihçesi , Ankara, İcra Sekreterliği, 1985.

Dışışleri Bakanlığı:	Dışışleri Bakanlığı Belleteni , Ankara, Dışışleri Bakanlığı Basımevi, 1985.
Dışışleri Bakanlığı:	Dışışleri Bakanlığı 1987 Tarihçesi , Ankara, Dışışleri Eğitim Merkezi Başkanlığı, 1988.
Dışışleri Bakanlığı:	Dışışleri Bakanlığı 1988 Tarihçesi , Ankara, Dışışleri Eğitim Merkezi Başkanlığı, 1989.
Dışışleri Bakanlığı:	Dışışleri Bakanlığı 1994 Tarihçesi , Ankara, Dışışleri Eğitim Merkezi Başkanlığı, 1995.
Diallo, Thierno:	La politique étrangère de Georges Pompidou , Paris, LGDJ, 2004.
Dubasquw, François:	“1969, Le moment Pompidou ?” , 1969 en Europe. Année des relèves ou des ruptures?, Derl: Jean-Marc Guislin, s.55-64. Palgrave Macmillan, Lille, 2018
Duverger, Maurice:	Les Régimes semi-présidentiels , Paris, Presses universitaires de France, 1986.
Duverger, Maurice:	Les constitutions de la France , Paris, PUF, 2004.
Güner, Altuğ, Akdoğan Muzaffer, Aras İlhan:	Proceedings of 4th SCF International Conference on “Economics and Social Impacts of Globalization” and “Future Turkey-European Union Relations” , Uşak, , Uşak Üniversitesi Yayınları, 2016.
Gürün, Kamuran:	Fırtınalı Yıllar, Dışışleri Müsteşarlığı Anıları , İstanbul, Milliyet Yayınları, 1995.
Le Masne, Claire:	La France et l'association de la Turquie à la CEE (1959 - 1974) , Paris, IEP, 2005.
Lefebvre, Maxime	La Politique Etrangère de la France , Paris, Presses Universitaires de France, 2019.
Mejri, Mouna:	La Candidature Turque à l'Union européenne à travers la presse Française , Paris, L'Harmattan, 2004.
Mitterrand, François:	Mitterrand Yarım Kalmış Anılar / Georges - Marc Benamou ile Konuşmalar , Çev: Ercan Eyüboğlu, İstanbul, Boyut Yayınları, 1996.

Pierini, Marc:	Türkiye Nereye Gidiyor? Avrupalı Bir Gözlemcinin Notları , Çev: Esra Atuk, İstanbul, Doğan Kitap, 2014.
Rocard, Michel:	Avrupa Birliği Yolunda Türkiye'ye Evet , İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2008.
Roussel, Eric:	Georges Pompidou, 1911 - 1974 , Paris, Tempus, 2004.
Salvetat, Jean-Pierre, Izzo, Catherine:	Plaidoyer pour la Turquie: De François 1er à Nicolas Sarkozy. Six siècles de relations franco-turques , Paris, Editions L'Harmattan, 2011.
Sami, Emirhan:	Türkiye - Fransa İlişkileri ve Muhtemel Gelişmeler , İstanbul, Harp Akademileri Komutanlığı, 1993.
Sarkozy, Nicolas:	İtiraflarım . İstanbul, Karakutu Yayınları, 2006.
Saint Sauveur, Anne ve Schneilin, Gérard (Ed.):	La Mise en Œuvre de l'Unification allemande (1989-1990) , Paris, Press Sorbonne Nouvelle, 1998.
Sitzenstuhl, Charles:	Jacques Chirac, Nicolas Sarkozy et l'adhésion de la Turquie à l'Union européenne: pour une approche psychologique de la décision , Yayınlanmamış Doktora Tezi, Paris, Paris, Institut d'Etudes Politiques, École doctorale de Sciences Po (Paris), 2016.
Turunç, Garip:	La Turquie aux marches de l'Europe , Paris, L'Harmatan, 2001.
Vaisse, Maurice:	La Grandeur: La Politique étrangère du Général de Gaulle , Paris, Fayard, 1998.
Valance, Georges:	VGE, une vie , Paris, Flammarion, 2011.

Makale

Acet, Gül Seda, Doğan Fazlı:	“11 Eylül Olayları Sonrası ABD-Afganistan İlişkileri: İstiladan İşbirliğine”, Selçuk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi , no: 33, 2017, s.59-76.
Akagül, Deniz:	“Chronologie des rapports turco-européens”, CEMOTI, Cahiers d'Études sur la Méditerranée Orientale et le monde Turco-Iranien . No:8, 1989, s.165-175.
Altınbaş, Deniz:	“Fransa’da Yeni Yönetim ve Türkiye ile İlişkiler”, Ermeni Araştırmaları , No:42, 2012, s.77-121.
Ayhan, Veysel, Dalar Mehmet, Ataman, Muhittin:	“Fransız Kamuoyunun Türkiye’ye Bakışı: AB Üyeliği, Kimlik ve Diğer Faktörler”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi , Cilt:11, No:41, 2012, s.268-294.
Aydın Düzgüt, Senem:	“Constructing Europe through Turkey: French Perceptions on Turkey's Accession to the European Union”, Politique européenne , Cilt: 29, No: 3, 2009, s.47-82.
Balcer, Adam:	Adam Balcer, “The EU and Turkey in the southern neighbourhood: A New Opening?”, Notre Europe - Jacques Delors Institute , No:72, 2013, s.1-6.
Batu, Hamit:	“La Turquie dans la détente”, Politique étrangère , No:5, 1976, s. 459-483.
Bayrou, François:	“Non à l’adhésion de la Turquie”, Commentaire , Cilt:27, No:108, 2004, s.1089-1090.
Billion, Didier:	“L’attitude française, La Communauté européenne et la Turquie devant la question de l’adhésion: approche culturelle d’une relation politique.”, Cemoti , No:8, 1989, s.87-107.
Billion, Didier:	“France - Turquie: entre tensions et normalisations”,

	Confluences Méditerranée , no: 96, 2015-2016, s. 71-83.
Billion, Didier:	Nicolas Sarkozy et la Turquie: Une double rupture”, Revue internationale et stratégique , no: 77, 2010, s. 157-162.
Billion, Didier:	“Les relations Franco - Turques depuis des années soixante: Un bilan contrasté”, CEMOTI, Cahiers d'Études sur la Méditerranée Orientale et le monde Turco-Iranien , No:8, 1989, s. 87-107.
Billion, Didier:	“Brève histoire des relations turco-européennes depuis 1963”, Le Monde Diplomatique , No:6, 2008, s.2-13.
Boniface, Pascal:	“La France est-elle encore une grande puissance”, Politique étrangère , No:2, 2000, s.539-540.
Bousquet, Raymond:	“Pourquoi la politique de la « chaise vide » à Bruxelles ” Politique étrangère , no:31-2, 1966, s.119-135.
Buchet, Thomas:	La France, Mitterrand et l'Europe: l'idée européenne face au défi de la construction européenne , Lyon, Institut d'Études Politiques de Lyon, 2013, s.11.
Chenal, Alain:	“Le Débat sur la Turquie en France, La mise à jour des elections européennes de 2009”, Institut Français des Relations Internationales , Note Franco-Turque, No:2, 2010.
Cohen-Tanugi:	“La politique européenne de la France à l'heure des choix”, Politique étrangère , no:4, 1995, 857-864.
Cohen:	“La politique étrangère entre l'Elysée et Matignon”, Politique étrangère , No:3, 1989, s.487-503.

Çapanoğlu, Sema, Servantie, Deniz:	“2015: Fransa’ya Türk Göçünün 50’inci Yılında Türkiye-Fransa İlişkileri”, İktisadi Kalkınma Vakfı Değerlendirme Notu , No:129, 2015, s.1-9.
Daban, Cihad:	“Turgut Özal Dönemi Türkiye Dış Politikası”, Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi , No: 33, 2017, s.77-96.
Dalem, Alexis:	“L’économie, le peuple et la Constitution. Le « non » français en perspective” Raisons politique , no:20, 2005, s.73-88.
Demesmay, Claire, Fougier, Eddy:	“La France qui fronde: l’adhésion de la Turquie en débat”, Le Débat , No:133, 2005, s.126-137.
Demirkıran, Özlem:	« Fransa’nın Güvenlik Politikası: De Gaulle Dönemi (1958-1969) », Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi , Cilt: 3, No: 5, 2007, s.79-92.
De Montbrial, Thierry:	“La question turque”, Politique étrangère , No:3, 2004, s.501-514.
Dervis, Kemal, Billion, Didier:	“L’Avenir des relations entre la Turquie et l’Union Européenne”, Institut des Relations Internationales et Stratégiques, Observatoire de la Turquie et de Son Environnement Géopolitique , 2013.
Dunbay, Seda:	“23 Temmuz 2008 Tarihli Anayasa Reformu Işığında Fransa’daki Yarı Başkanlık Sistemi”, Ankara Barosu Dergisi , no:3, 2012, s.291-316.
Dupin, Benoit:	“La Turquie en Europe: imaginaire et politique”, Les Temps Modernes , Cilt: 2, No: 623, 2003, s.44-59.
Duverger, Maurice:	“Les Monarchies républicaines”, Pouvoirs , no:78, 1996, s.116.
Duroselle, Jean-	“Les “invariants” de la politique étrangère de la

Baptiste:	France”, Politique étrangère , no:1, 1986, s.13-23.
Ratka, Edmund:	“La politique méditerranéenne de Nicolas Sarkozy: une vision française de la civilisation et du leadership”, L’Europe en formation , No:356, 2010/2, s.35-51.
Embel-Özdemirkıran, Merve:	“Türkiye-Fransa İlişkilerinde İşbirliği ve Sorun Kaynakları”, Türkiye Sosyal Ekonomik ve Siyasal Araştırmalar Vakfı , 2018, s.1-9.
Erkan, Sülayman:	“2008 Rusya-Gürcistan savaşı ve Uluslararası Toplum”, Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi , No:17, 2016, s.41-64.
Étienne, Bruno:	“Pour l'entrée de la Turquie dans l'Union européenne. La vieille Europe malade et le jeune homme turc”, Pouvoirs , Cilt: 115, No: 4, 2005, s. 129-138.
Fabius, Laurent:	“France et Turquie De Nouveaux Horizons pour une Relation Séculaire”, <i>Turkish Policy</i> , Erişim 23 Haziran 2021, http://turkishpolicy.com/files/articlepdf/france-and-turkey-new-horizons-for-a-long-standing-relationship-fall-2012-fr.pdf
Fırat, Melek:	“Soğuk Savaş Sonrasında Fransa’nın Dış Politikası”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi , Cilt:64, No:1, 2009, s.115-163.
Froment-Meurice:	“Une politique étrangère pour quoi faire ?”, Politique étrangère , no:2, 2000, s.319-332.
Gilles, Bertrand:	“Chypre: Un Enjeu Stratégique pour la candidature turque à l’Union européenne”, Cemoti , No: 36, 2003, s.159-180.
Gnesotto, Kodmani-Darwish Bassma:	“Les relations franco-turques”, Politique Etrangère , No: 1, 1985, s.173-185.
De la Gorce, Paul-Marie:	“Bilan d'un septennat: la politique extérieure française”, Politique étrangère , No: 1, 1986, s.89-104.

Goulard, Sylvie:	“Adhésion turque: la fuite en avant continue”, Politique Etrangère , No: 2, 2005, s.423-437.
Göle, Nilüfer:	“Turquie: un désir d'Europe qui dérange”, Critique Internationale , No:23, 2004, s.33-41.
Gül, Hüseyin, Kamalak İhsan, Sallan Gül, Songül:	“Amerikan Başkanlık ve Fransız Yarı-Başkanlık Sistemleri Işığında Türkiye’nin Yeni Cumhurbaşkanlığı Hükümeti Sistemi”, Strategic Public Management Journal , No:3, 2017, s.101-120.
Harroche, Pierre:	“Retour sur l’échec de l’« armée européenne » (1950-1954) : quelles leçons pour demain ?” Les Champs de Mars , no:30, 2018, s.47-72.
Hoffmann, Stanley:	“La France face à son image”, Politique étrangère , no:1, 1986, s.25-33.
Hoffmann, Stanley:	“La France dans le monde”, 1979-2000”, Politique étrangère , No:2, 2000, s.307-317.
İdiz, Semih:	“La Turquie et son problème Français”, Institut Français des Relations Internationales, Note Franco-Turque , No:3, 2010.
Insel, Ahmet:	“Boosting Negotiations with Turkey: What Can France Do?”, Istanbul Policy Center , No: Policy Biref 04, 2012, s.1-5.
Josserand, Tancrède:	“L’Europe, La Turquie et le Général: Les relations franco-turques à l’époque du Général de Gaulle (1958-1969)”, Revue Française de Géopolitique , 2016.
Kafyeke, Chantal:	“L’adhésion de la Turquie à l’Union européenne: enjeux et état du débat”, Courrier hebdomadaire du CRISP , No: 1933-1934, 2006, s.5-72.
Karpuzcu, Tevfik:	“Macron ve Sarkozy'nin Türkiye'nin Avrupa Birliği Üyeliği Konusunda Söylemlerinin Karşılaştırmalı Analizi”, Academic Review of Humanities and Social

	Sciences , No:3/2, 2020, s.245-266.
Köprülü, Gülşah:	“Cemal Gürsel Dönemi Türk Dış Politikasının Dinamikleri”, Bitlis Eren Üniversitesi Akademik İzdüşüm Dergisi , No:3, 2018, s.34-56.
Lagro, Esra:	“Why is President Sarkozy actually against Turkish accession to the EU? Facts and Challenges”, Perceptions , Spring-Summer, 2008, s.57-77.
Lepri, Charlotte:	“Le paradoxe américain du président Sarkozy”, Revue internationale et stratégique , No:77, 2017, s.121-127.
Lequesne, Christian:	“La politique étrangère de Jacques Chirac ou la France sans surprise”, Forschungsinstitut der Deutschen Gesellschaft für Auswärtige Politik e.V , 2007, s.1-12.
Lequesne, Christian:	“La politique extérieur de François Hollande: entre interventionnisme liberal et nécessité européenne” Contribution à la journée d’études Le PS au pouvoir , 2014, s.1-9.
Maillard, Pierre:	“De Gaulle et la Turquie”, Commentaire , Cilt:4, No:108, 2004, s.1084-1085.
Manço, Ural:	“Turc d’Europe et Turque Dans L’Union, Les Deux Intégrations”, Confluences Méditerranée , Cilt:1, No:52, 2005, s.81-91.
Marcou, Jean:	“Turquie-Europe: l’heure de vérité”, Al-Siyassa Al-Dawliya , No:159, 2005, s.1-8.
Marian, Michel, Makarian Christian:	“Les Arméniens de France et la Turquie: La possibilité d’un dialogue ?”, Institut français des relations internationales , No: 5, 2011, s.1-20.
Moïsi, Dominique:	“De Mitterrand à Chirac”, Politique étrangère , No:4, 1995, s.849-855;

Marzouki, Nadia:	“Le discours des néoconservateurs sur l'adhésion de la Turquie à l'Union européenne (2000-2005)”, Raisons politiques , Cilt:21, No:1, 2006, s.137-157.
Monceau, Nicolas:	“L’Adhésion de la Turquie à l’Union européenne et l’opinion publique turque”, Cemoti , No: 36, 2003, s.63-90.
Nose, Kazuhiro:	“External Policy of the European Economic Community during the Association Negotiations with Turkey(1959–63) : Reconsidering the origin of EU-Turkey relations”, Osaka University Knowledge Archive , No:25 (1), 2019, s.83.
Örmeci, Ozan:	“Yakın Dönem Türkiye-Fransa İlişkileri: Hollande Döneminde Yaşanan Normalleşme”, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi , Cilt:9, No:2, 2016, s.152-166.
Örmeci, Ozan:	“Yakın Dönem Türkiye-Fransa İlişkileri: 2017 Fransa Cumhurbaşkanlığı Seçimleri ve Sonrasına Dair Öngörüler”, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi , Cilt:10, No:1, 2017, s.74-86.
Örmeci, Ozan:	“İsmail Cem’in Dış Politikası (1997-2002)”, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi , No:23, 2011, s.223-245.
Plassmann, Lorenz:	“De l'émergence de la question de Chypre à la crise de 1974: le problème chypriote dans les relations franco-grecques”, Matériaux pour l'histoire de notre temps , No:99, 2010, s.100.
Raflik, Jenny:	“Autour du « Congrès de l'Europe » à La Haye (1948-2008)” Bulletin de l'Institut Pierre Renouvin , no:28, 2008, s.147-155.
Robin, Gabriel:	“Une ou deux politiques étrangères françaises”,

	Politique étrangère , no:1, 1986, s.257-271.
Schmid, Dorothée:	“France-Turquie: Retour d’Alliance”, <i>Institut du Bosphore</i> , Erişim 23 Haziran 2021, https://www.institut-bosphore.org/wp-content/uploads/2020/11/IB-Note-Dorothee-Schmid-Janvier2014.pdf
Schumann, Maurice:	“La Verité Sur La Politique Exterieur De Georges Pompidou”, Revue des Deux Mondes , no: Mars 1990, 1990, s.105-112.
Sertçelik, Aşır:	“Fransa’nın, Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerine Etkisi”, Mavi Vatan’dan Açık Denizlere Dergisi , No:6, 2020, s.14-23.
Sitzenstuhl, Chales:	“When President Personality Influences Foreign Policy: Jacques Chirac and Nicolas Sarkozy’s Policies towards Turkey’s Accession to the European Union (1995-2012).”, 24th World Congress of Political Science , 2016, s.1-14.
Soutou, Georges-Henri:	“La France du Général de Gaulle, la Turquie et l’Europe”, Commentaire , Cilt:4, No:104, 2003, s.915-924.
Soysal, İsmail:	“Türk-Fransız Siyasal İlişkileri (1919-1984)”, Belleten Türk Tarih Kurumu , Cilt: XLVII, No:188, 1983, s.959-1044.
Taşçıoğlu, Ömer Lütfi:	“Fransa’nın Cumhuriyet Döneminde İzlediği Politikalar Ve Bu Politikaların Türkiye İle İlişkilerine Etkileri”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi , No:1, 2018, s.129-147.
Troitiño, David Ramiro,	“Mitterrand and the great European design-from the

Färber, Karoline, Boiro, Anni:	Cold War to the European Union”, Baltic Journal of European Studies , No: 7, 2007, s. 132-147.
Troper, Michel:	“Vices et vertus du système «semi-présidentiel» à la française. Quelques réflexions après les élections de 2017 et quelques mois d’exercice du pouvoir”, Teoria politica. Nuova serie Annali , no:8, 2018, s.203.
Tréan, Claire:	“De Gaulle, Mitterrand, Juppé et Chirac on plaidé pour l’intégration de la Turquie”, Genèse , No:69-97, 2004, s.65-66.
Yasri-Labrique, Eléonore:	“Le “cas turc”, révélateur d’une “exception française”? La dimension identitaire de la candidature européenne de la Turquie à travers la presse quotidien”. Mots, Les Langages du Politique , No:91, 2009, s.101-114.
Vaisse, Maurice:	“De Gaulle a-t-il ouvert les portes de l’Europe à la Turquie?”, Terres Promises , 2008, s.395-402.
Vaïsse, Maurice:	“La France et l’OTAN: une histoire”, Politique Etrangère , No: 4, 2009, s.864.
Vaisse, Justin:	“Slamming the Sublime Porte? Challenges in French-Turkish Relations from Chirac to Sarkozy”, The Brookings Institution , 2008.
Vaner, Semih:	“Chypre et l’Union européenne”, Politique Etrangère , No:3, 1996, s.651-664.
Visier, Claire:	“La Turquie: instrument de politisation, objet de politisation”, European Journal of Turkish Studies , No:9, 2009.
Visier, Claire:	Claire Visier, “Hollande’s visit to Turkey”, <i>Bilgi Üniversitesi</i> , Erişim 2 Temmuz 2021, https://eu.bilgi.edu.tr/media/files/French_Brief_-_1_2.pdf
Vernant, Jacques:	“Le général de Gaulle et la politique extérieure”,

	Politique étrangère , No:6, 1970, s.619-629.
Zuqian, Zhang:	“La politique étrangère de la France entre continuité et ajustements post-guerre froide”, Revue internationale et stratégique , No:45, 2002, s.113-120.
Hargrove, Charles:	“Valéry Giscard d'Estaing”, Politique étrangère , No:1, 1986, s.115-128.
Weisenfeld, Ernst:	“François Mitterrand: l'action extérieure”, Politique étrangère , No:1, 1986, s.131-141.
Weisenfeld, Ernst:	“Les grandes lignes de la politique étrangère de la France” Politique étrangère , no:1, 1975, s.5-18.

Elektronik Kaynaklar

Adalet Bakanlığı	“4 Ekim 1958 Fransız Anayasası”, (Çevrimiçi), http://www.adalet.gov.tr/duyurular/2011/eylul/anayasalar/ulkeana/pdf/07-FRANSA%20169-208.pdf , 15 Eylül 2019.
Anadolu Ajansı	“Fransa'nın Afrika'daki askeri operasyonları”, (Çevrimiçi), https://www.aa.com.tr/tr/dunya/fransanin-afrikadaki-askeri-operasyonlari/514578 , 18 Ağustos 2019.
Anadolu Ajansı	“Fransa ile yeni sayfa”, (Çevrimiçi), https://www.aa.com.tr/tr/dunya/fransa-ile-yeni-sayfa-/360509 , 23 Haziran 2021.
Archives Ouvertes	“Les relations franco-turques à l’époque du Général De Gaulle (1958-1969).”, (Çevrimiçi), https://tel.archives-ouvertes.fr/tel-01535065/document , 20 Ağustos 2019.
Assemblée Nationale	“Audition de son Exc. M. Laurent Bili, ambassadeur de France en Turquie” (Çevrimiçi), https://www.assemblee-nationale.fr/14/cr-cafe/14-15/c1415010.asp , 7 Ağustos 2021.
Assemblée Nationale	“Constitution de la République française”, (Çevrimiçi), https://www.assemblee-nationale.fr/connaissance/constitution.asp , 5 Eylül 2019.
Avrupa Birliği Başkanlığı	“Avrupa Birliğinin Tarihçesi”, (Çevrimiçi), https://www.ab.gov.tr/avrupa-birliginin-tarihcesi_105.html , 1 Eylül 2019)
BBC	“Françafrique: la politique africaine de la France de Mitterrand à Macron”, (Çevrimiçi), https://www.bbc.com/afrique/region-42144947 , 17 Ağustos 2019
BBC	“İsrail-Filistin sorunu: Fransa'da barış konferansı” (Çevrimiçi), https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-38627858 , 18 Ağustos 2019.
Brookings Institute	“The 2012 French Presidential Elections: A Primer”, (Çevrimiçi), https://www.brookings.edu/opinions/the-2012-french-presidential-

	elections-a-primer/, 15 Ağustos 2019.
Center for Strategic Research of the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Turkey	“Why is President Sarkozy actually against Turkish Accession to the EU? Facts and Challenges?”, (Çevrimiçi), http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2012/01/Esra-Lagro.pdf , 04 Mayıs 2018.
CNNTürk	“Kouchner 5 Ekim'de Türkiye'ye geliyor” (Çevrimiçi), https://www.cnnturk.com/2007/dunya/09/28/kouchner.5.ekimde.turkiyeye.geliyor/394488.0/index.html , 1 Haziran 2021.
CNNTürk	“Kouchner Türk diplomasisine hayran...” (Çevrimiçi), https://www.cnnturk.com/2010/yazarlar/10/11/kouchner.turk.diplomasisine.hayran/592539.0/index.html , 1 Haziran 2021.
Commission européenne	“Historical Archives”, (Çevrimiçi), http://ec.europa.eu/historical_archives/index_en.htm , 01 Mayıs 2018.
Commission européenne	“L'association de la Turquie à la Communauté économique européenne” (Çevrimiçi), http://aei.pitt.edu/35794/1/A1864.pdf , 17 Nisan 2020.
CVCE	“Lettre et mémorandum du général de Gaulle au général Eisenhower (17 septembre 1958)”, (Çevrimiçi), https://www.cvce.eu/content/publication/1999/1/1/aebdd430-35cb-4bdd-9e56-87fce077ce70/publishable_fr.pdf
Dışışleri Bakanlığı	“No: 225, 8 Ekim 2010, Fransa Dışışleri Bakanı ve Avrupa İşleri Bakanı Bernard Kouchner'in Ülkemizi Ziyareti Hk.”, (Çevrimiçi), https://www.mfa.gov.tr/no_-225_-8-ekim-2010_-fransa-disisleri-bakani-ve-avrupa-isleri-bakani-bernard-kouchner_in-ulkemizi-ziyareti-hk_.tr.mfa , 1 Haziran 2021.
Dışışleri Bakanlığı	“Paris Anlaşması”, (Çevrimiçi), http://www.mfa.gov.tr/paris-anlasmasi.tr.mfa , 18 Ağustos 2019.

Dışışleri Bakanlığı	“Sn. Bakanımızın Le Monde Gazetesinde (Fransa) 21 Aralık 2011 Tarihinde Yayınlanan Mülakatı.”, (Çevrimiçi), https://www.mfa.gov.tr/sn_-bakanimizin-le-monde-gazetesinde-_fransa_.tr.mfa , 3 Haziran 2021.
Dışışleri Bakanlığı	“Helsinki Zirvesi”, (Çevrimiçi), https://www.mfa.gov.tr/helsinki-zirvesi-10-11-aralik-1999.tr.mfa , 4 Mayıs 2021.
Dışışleri Bakanlığı	Dışışleri Bakanlığı, “No: 176, 4 Temmuz 2012, Sayın Bakanımızın Fransa Ziyareti Hk. (Çevrimiçi), https://www.mfa.gov.tr/no_176_-4-temmuz-2012_-sayin-bakanimizin-fransa-ziyareti-hk_.tr.mfa , 23 Haziran 2021.
Dışışleri Bakanlığı	“Dışışleri Bakanı Sayın Ahmet Davutoğlu’nun Fransa Dışışleri Bakanı Sayın Laurent Fabius’la Ortak Basın Toplantısı, 17 Ağustos 2012, Ankara”. (Çevrimiçi), https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-ahmet-davutoglu_nun-fransa-disisleri-bakani-sayin-bakani-laurent-fabius_la-ortak-basin-toplantisi_-17-agu.tr.mfa , 23 Haziran 2021.
Dışışleri Bakanlığı	“Dışışleri Bakanı Davutoğlu “Fransa daha önce benimsediği tutumunu değiştirme kararı aldığını bize resmen bildirdi” (Çevrimiçi), https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-davutoglu%E2%80%94fransa-daha-once-benimsedigi-tutumunu-degistirme-karari-aldigini-bize-resmen-bildirdi-.tr.mfa , 2 Temmuz 2021.
Dışışleri Bakanlığı	“No: 55, 24 Şubat 2011, Fransa Cumhurbaşkanı’nın Ülkemize bir Çalışma Ziyaretinde Bulunması Hk.”, (Çevrimiçi), https://www.mfa.gov.tr/no_-55_-24-subat-2011_-fransa-cumhurbaskaninin-ulkemize-bir-calisma-ziyaretinde-bulunmasi-hk_.tr.mfa , 1 Haziran 2021.
Dışışleri Bakanlığı	“Dışışleri Bakanı Sayın Ahmet Davutoğlu’nun Fransa Dışışleri Bakanı Sayın Laurent Fabius’la Ortak Basın Toplantısı, 17 Ağustos 2012, Ankara”. (Çevrimiçi), https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-ahmet-

	davutoglu_nun-fransa-disisleri-bakani-sayin-bakani-laurent-fabius_la-ortak-basin-toplantisi_-17-ogu.tr.mfa, 23 Haziran 2021.
Dışışleri Bakanlığı	“Dışışleri Bakanı Davutoğlu “Fransa daha önce benimsediğı tutumunu değıştirme kararı aldığını bize resmen bildirdi” (Çevrimiçi), https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-davutoglu%E2%80%94fransa-daha-once-benimsedigi-tutumunu-degistirme-karari-aldigini-bize-resmen-bildirdi-.tr.mfa , 2 Temmuz 2021.
Dışışleri Bakanlığı	“Fransa Cumhurbaşkanı Hollande ÷lkemize bir devlet ziyareti gerçekleştiriyor” (Çevrimiçi), https://www.mfa.gov.tr/fransa-cumhurbaskani-hollande-ulkemize-bir-devlet-ziyareti-gerceklestiriyor.tr.mfa , 5 Ağustos 2021.
Dışışleri Bakanlığı	“Dışışleri Bakanı Sayın Mevlüt Çavuşoğlu’nun Fransa Dışışleri Bakanı Sayın Laurent Fabius İle Ortak Basın Toplantısında Yaptığı Konuşma, 10 Ekim 2014, Paris” (Çevrimiçi), https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-mevlut-cavusoglu_nun-fransa-disisleri-bakani-sayin-laurent-fabius-ile-ortak-basin-toplantisinde-yaptigi-k.tr.mfa , 7 Ağustos 2021.
Dışışleri Bakanlığı	“No: 132, 24 Nisan 2015, Fransa Cumhurbaşkanı Hollande’ın Erivan’daki Etkinlikte Yaptığı Konuşma ile Başbakan Valls’in Paris’teki Açıklamaları Hk.” (Çevrimiçi), https://www.mfa.gov.tr/no_-132_-24-nisan-2015_-fransa-cumhurbaskani-hollande_in-erivan_daki-etkinlikte-yaptigi-konusma-ile-basbakan-valls_in-paris_teki.tr.mfa , 17 Ağustos 2021.
Dışışleri Bakanlığı	“Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğı Arasında bir Ortaklık Yaratan Anlaşma (Ankara Anlaşması)-12 Eylül 1963”, (Çevrimiçi), https://www.mfa.gov.tr/turkiye-ile-avrupa-ekonomik-toplulugu-arasinda-bir-ortaklik-yaratan-anlasma-_ankara-anlasmasi_-12-eylul-1963-.tr.mfa , 21 Eylül 2021.
Dışışleri	“Katılım Müzakereleri Çerçevesinde 17 No’lu Ekonomik ve

Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı	Parasal Politika Faslını Müzakerelere Açılması” (evrimii), https://www.ab.gov.tr/_50137.html , 17 Ağustos 2021.
Diploweb	“La politique étrangère de la France entre modernité et traditions”, (evrimii), https://www.diploweb.com/La-politique-etrangere-de-la-France-entre-modernite-et-traditions.html , 15 Eyll 2019.
Dünya	“Fransa, küresel sorunlara ortak zmler bulmakta iddiali”, (evrimii), https://www.dunya.com/kose-yazisi/fransa-kuresel-sorunlara-ortak-cozumler-bulmakta-iddiali/8982 , 15 Ağustos 2019.
Elysée	“Georges Pompidou, 1969 – 1974”, (evrimii), https://www.elysee.fr/georges-pompidou , 11 Mayıs 2019.
Elysée	“Déclaration de M. Nicolas Sarkozy, Président de la République, sur les relations franco-bulgares et sur la présidence française de l'Union européenne, à Sofia le 4 octobre 2007.” (evrimii), https://www.elysee.fr/nicolas-sarkozy/2007/10/04/declaration-de-m-nicolas-sarkozy-president-de-la-republique-sur-les-relations-franco-bulgares-et-sur-la-presidence-francaise-de-lunion-europeenne-a-sofia-le-4-octobre-2007 , 21 Eyll 2021.
Elysée	“Conférence de presse conjointe de Mm. François Mitterrand, Président De La République, Et Turgut zal, Président de Turquie sur les relations Franco-Turques, l'élargissement de La CEE et le problème des minorités kurde, Macédonienne Et Chypriote, Istanbul Le 14 Avril 1992”, (evrimii), https://www.elysee.fr/front/pdf/elysee-module-7806-fr.pdf , 23 Ocak 2021.
Elysée	Elysée, “Déclaration de M. François Mitterrand, président de la République, sur la reconnaissance du rôle croissant de la Turquie dans la stabilité du Moyen-Orient et de sa position stratégique, Ankara le 13 avril 1992.”, (evrimii), https://www.elysee.fr/francois-mitterrand/1992/04/13/declaration-

	de-m-francois-mitterrand-president-de-la-republique-sur-la-reconnaissance-du-role-croissant-de-la-turquie-dans-la-stabilite-du-moyen-orient-et-de-sa-position-strategique-ankara-le-13-avril-1992e, 23 Ocak 2021.
Elysée	“Déclaration de M. Nicolas Sarkozy, Président de la République, notamment sur les relations franco-bulgares, la construction européenne, la Turquie et l'Europe et sur les relations internationales, à Sofia le 4 octobre 2007”, (Çevrimiçi), https://www.elysee.fr/nicolas-sarkozy/2007/10/04/declaration-de-m-nicolas-sarkozy-president-de-la-republique-notamment-sur-les-relations-franco-bulgares-la-construction-europeenne-la-turquie-et-leurope-et-sur-les-relations-internationales-a-sofia-le-4-octobre-2007 , 1 Haziran 2021.
Elysée	Elysée, “Allocution de M. François Mitterrand, Président de la République, à l'occasion du Noël des Arméniens dans la salle des fêtes de la mairie de Vienne, samedi 7 janvier 1984.”, (Çevrimiçi), https://www.elysee.fr/francois-mitterrand/1984/01/07/allocution-de-m-francois-mitterrand-president-de-la-republique-a-loccasion-du-noel-des-armeniens-dans-la-salle-des-fetes-de-la-mairie-de-vienne-samedi-7-janvier-1984 , 18 Ocak 2021.
Elysée	“Entretien de M. Jacques Chirac, Président de la République, avec TF1 le 15 décembre 2004, sur la perspective d'adhésion de la Turquie à l'Union européenne et le référendum pour la ratification de la Constitution européenne.”, (Çevrimiçi), https://www.elysee.fr/jacques-chirac/2004/12/15/entretien-de-m-jacques-chirac-president-de-la-republique-avec-tf1-le-15-decembre-2004-sur-la-perspective-dadhesion-de-la-turquie-a-lunion-europeenne-et-le-referendum-pour-la-ratification-de-la-constitution-europeenne , 6 Mayıs 2021.
Elysée	Elysée, “Interview de M. François Mitterrand, Président de la République, dans "Le Figaro" du 9 Septembre 1994, sur la

	politique étrangère de la France, notamment les compétences respectives du Président et du Premier Ministre, la construction de l'Europe et son élargissement.”, (Çevrimiçi), https://www.elysee.fr/francois-mitterrand/1994/09/09/interview-de-m-francois-mitterrand-president-de-la-republique-dans-le-figaro-du-9-septembre-1994-sur-la-politique-etrangere-de-la-france-notamment-les-competences-respectives-du-president-et-du-premier-ministre-la-construction-de-leurope-et-son , 20 Nisan 2021.
Elysée	“Déclaration de M. François Hollande, Président de la République, sur les relations Franco-Turques et sur la politique économique du Gouvernement, à Istanbul le 28 Janvier 2014.”, (Çevrimiçi), https://www.elysee.fr/francois-hollande/2014/01/28/declaration-de-m-francois-hollande-president-de-la-republique-sur-les-relations-franco-turques-et-sur-la-politique-economique-du-gouvernement-a-istanbul-le-28-janvier-2014 , 5 Ağustos 2021.
Elysée	“Déclaration de M. François Hollande, Président de la République, sur les relations Franco-Turques et sur la politique économique du Gouvernement, à Istanbul le 28 Janvier 2014.”, (Çevrimiçi), https://www.elysee.fr/francois-hollande/2014/01/28/declaration-de-m-francois-hollande-president-de-la-republique-sur-les-relations-franco-turques-et-sur-la-politique-economique-du-gouvernement-a-istanbul-le-28-janvier-2014 , 5 Ağustos 2021.
Elysée	“Déclaration de M. François Hollande, Président de la République, sur les relations Franco-Turques et sur la situation en Irak et en Syrie, À Paris le 31 octobre 2014..”, (Çevrimiçi), https://www.elysee.fr/francois-hollande/2014/10/31/declaration-de-m-francois-hollande-president-de-la-republique-sur-les-relations-franco-turques-et-sur-la-situation-en-irak-et-en-syrie-a

	paris-le-31-octobre-2014, 8 Ağustos 2021.
Elysée	“Déclaration de M. François Hollande, Président de la République, en hommage aux victimes du Génocide Arménien, à Erevan Le 24 Avril 2015.”, (Çevrimiçi), https://www.elysee.fr/francois-hollande/2015/04/24/declaration-de-m-francois-hollande-president-de-la-republique-en-hommage-aux-victimes-du-genocide-armenien-a-erevan-le-24-avril-2015 , 17 Ağustos 2021.
Elysée	“Interview de M. François Hollande, Président de la République, sur le Sommet entre l'Union européenne et la Turquie consacré aux réfugiés syriens, à Bruxelles, le 7 mars 2016.”, (Çevrimiçi), https://www.elysee.fr/francois-hollande/2016/03/07/interview-de-m-francois-hollande-president-de-la-republique-sur-le-sommet-entre-lunion-europeenne-et-la-turquie-consacre-aux-refugies-syriens-a-bruxelles-le-7-mars-2016 , 17 Ağustos 2021.
Elysée	“Déclaration conjointe d'Emmanuel Macron et de Recep Tayyip Erdoğan.”, (Çevrimiçi), https://www.elysee.fr/emmanuel-macron/2018/01/05/declaration-conjointe-demmanuel-macron-et-de-recep-tayyip-erdogan , 21 Eylül 2021.
Elysée	“Discours du Président de la République à la conférence des Ambassadeurs”, (Çevrimiçi), https://www.elysee.fr/emmanuel-macron/2018/08/27/discours-du-president-de-la-republique-a-la-conference-des-ambassadeurs , 21 Eylül 2021.
En Marche!	“Le programme d'Emmanuel Macron pour l'Europe.”, (Çevrimiçi), https://en-marche.fr/emmanuel-macron/le-programme/europe , 19 Eylül 2021.
Encyclopædia Universalis	“États-Unis - France. Nicolas Sarkozy reçu dans la résidence d'été des Bush”, (Çevrimiçi), http://www.universalis.fr/evenement/11-aout-2007-nicolas-sarkozy-recu-dans-la-residence-d-ete-des-bush/ , 17 Ağustos 2019.
Enseigner de	“L’absence du général de Gaulle à Yalta”, (Çevrimiçi),

Gaulle	https://enseigner.charles-de-gaulle.org/labsence-du-general-de-gaulle-a-yalta/ , 5 Eylül 2019.
EuropeEcologie	“UE - Turquie: C’est un excellent début”, (Çevrimiçi), https://europeecologie.eu/UE-Turquie-C-est-un-excellent-10332 , 2 Temmuz 2021.
Europe1	“La Turquie dans l'UE: qu'en pense Hollande?”, (Çevrimiçi), https://www.europe1.fr/politique/La-Turquie-dans-l-UE-qu-en-pense-Hollande-642236 , 5 Ağustos 2021.
Fournier, Antonin-Xavier:	“Analyse Critique de la Cohabitation Sous la Vème République: Bilan et Perspectives”, (Çevrimiçi), https://archipel.uqam.ca/4739/1/M9950.pdf , 8 Eylül 2019.
France Diplomatie	“Archives diplomatiques”, (Çevrimiçi), https://www.diplomatie.gouv.fr/fr/archives-diplomatiques/ , 01 Mayıs 2018.
Gouvernement Français	“Le traité de Paris crée la première communauté européenne, la CECA”, (Çevrimiçi), https://www.gouvernement.fr/partage/8728-18-avril-1951-le-traite-de-paris-cree-la-premiere-communaute-europeenne-la-ceca , 3 Eylül 2019.
Haber Türk	“Sizin ne derdiniz var Türkiye ile”, (Çevrimiçi), https://www.haberturk.com/dunya/haber/744125-sizin-ne-derdiniz-var-turkiye-ile , 23 Haziran 2021.
Hürriyet	“Baba’ya Chirac’tan jest”, (Çevrimiçi), https://www.hurriyet.com.tr/dunya/babaya-chiractan-jest-39006998 , 4 Mayıs 2021.
Hürriyet	“Ermeni yasa tasarısına onay”, (Çevrimiçi), https://bigpara.hurriyet.com.tr/haberler/genel-haberler/ermeni-yasa-tasarisina-onay_ID580179/ , 6 Mayıs 2021.
Hürriyet	“Baba’ya Chirac’tan jest”, (Çevrimiçi), https://www.hurriyet.com.tr/dunya/babaya-chiractan-jest-39006998 , 4 Mayıs 2021.
Hürriyet	“Chicago’da beyaz sayfa”, (Çevrimiçi),

	https://www.hurriyet.com.tr/gundem/chicago-da-beyaz-sayfa-20601961 , 23 Haziran 2021.
INA	“François Mitterrand face à la guerre du Golfe”, (Çevrimiçi), https://fresques.ina.fr/miterrand/fiche-media/Mitter00157/francois-mitterrand-face-a-la-guerre-du-golfe.html , 19 Mayıs 2019.
Imprescriptible	“Témoignage de trois Présidents de la République Française”, (Çevrimiçi) https://www.imprescriptible.fr/documents/vierbucher/presidents-francais , 30 Ağustos 2020
Institut Georges Pompidou	“Interview par l’Agence Anatolie, Mi-Juillet 1963”, (Çevrimiçi), http://www.georges-pompidou.fr/sites/default/files/1963_07_Turquie.pdf , 25 Nisan 2020.
Institut Georges Pompidou	“Toast prononcé à l’occasion du déjeuner offert en l’honneur de Nihat Erim, Premier ministre de Turquie le 20 janvier 1972”, (Çevrimiçi), https://www.georges-pompidou.org/georges-pompidou/portail-archives/toast-prononce-loccasion-du-dejeuner-offert-lhonneur-nihat-erim , 25 Nisan 2020.
Institut de Relations Internationales et Stratégique	“« La politique étrangère de la France » – 3 questions à Maxime Lefebvre, (Çevrimiçi), https://www.iris-france.org/141208-la-politique-etrangere-de-la-france-3-questions-a-maxime-lefebvre/ , 20 Nisan 2020.
İstanbul Bilgi Üniversitesi	“Hollande’s visit to Turkey”, (Çevrimiçi), https://eu.bilgi.edu.tr/media/files/French_Brief_-_1_2.pdf , 15 Nisan 2018.
İstanbul Bilgi Üniversitesi	“Valéry Giscard d’Estaing contre l’adhésion de la Turquie”, (Çevrimiçi), http://www1.rfi.fr/actufr/articles/035/article_18425.asp , 15 Nisan 2018.
La Croix	“Bilan de François Hollande : à l’international, l’audace à moitié

		récompensée”, (Çevrimiçi), https://www.la-croix.com/France/Politique/Bilan-Francois-Hollande-linternational-laudace-moitie-recompensee-2017-05-10-1200846030# , 19 Ağustos 2019.
L’Expansion		“Pourquoi Sarkozy n'est pas le bienvenu en Turquie”, (Çevrimiçi), https://lexpansion.lexpress.fr/actualite-economique/pourquoi-sarkozy-n-est-pas-le-bienvenu-en-turquie_1338018.html , 1 Haziran 2021.
L’Express		“Pierre Lellouche : "La Turquie avec l'Europe, mais pas dans l'Europe"”, (Çevrimiçi), https://www.lexpress.fr/actualite/politique/pierre-lellouche-la-turquie-avec-l-europe-mais-pas-dans-l-europe_775026.html , 2 Haziran 2021.
L’Express		“Chirac décore discrètement Poutine”, (Çevrimiçi), https://www.lexpress.fr/actualite/politique/chirac-decore-discretement-poutine_460933.html , 10 Ağustos 2019.
L’Obs		“Chirac : "communauté de destin" entre la France et la Turquie”, (Çevrimiçi), https://www.nouvelobs.com/monde/20100511.OBS3796/chirac-communaute-de-destin-entre-la-france-et-la-turquie.html , 16 Nisan 2021.
L’Orient Jour	Le	“Macron propose un "partenariat" de l'UE avec la Turquie plutôt qu'une adhésion impossible”, (Çevrimiçi), https://www.lorientlejour.com/article/1092794/macron-propose-un-partenariat-de-lue-avec-la-turquie-plutot-quune-adhesion-impossible.html , 21 Eylül 2021.
Le Nouvel Observateur		“Hollande: "pas d'adhésion de la Turquie à l'UE" dans "le prochain quinquennat"”, (Çevrimiçi), https://www.nouvelobs.com/politique/20120411.AFP3075/hollande-pas-d-adhesion-de-la-turquie-a-l-ue-dans-le-prochain-quinquennat.html , 23 Haziran 2021.
Le Nouvel		“La Turquie doit "reconnaître" le génocide arménien”,

Observateur	(Çevrimiçi), https://www.nouvelobs.com/politique/20060930.OBS4165/la-turquie-doit-reconnaitre-le-genocide-armenien.html , 6 Mayıs 2021.
Le Figaro	“Alain Juppé - Michel Rocard: l’UE face à la Turquie”, (Çevrimiçi), http://www.lefigaro.fr/debats/2009/06/03/01005-20090603ARTFIG00385-alain-juppe-michel-rocard-l-ue-face-a-la-turquie-.php , 05 Mayıs 2018.
Le Figaro	“Chirac pousse la Turquie à assumer son passé”, (Çevrimiçi), https://www.lefigaro.fr/international/2006/10/02/01003-20061002ARTFIG90043-chirac_pousse_la_turquie_a_assumer_son_passe.php , 6 Mayıs 2021.
Le Monde	“Le président de la République de Turquie invité officiel de la France du 27 au 30 juin”, (Çevrimiçi), https://www.lemonde.fr/archives/article/1967/04/29/le-president-de-la-republique-de-turquie-invite-officiel-de-la-france-du-27-au-30-juin_2625389_1819218.html , 25 Nisan 2020.
Le Monde	“Pour Jacques Chirac, la Turquie doit reconnaître le génocide arménien”, (Çevrimiçi), https://www.lemonde.fr/europe/article/2006/09/30/la-turquie-doit-reconnaitre-le-genocide-armenien-pour-entrer-dans-l-ue_818484_3214.html , 6 Mayıs 2021.
Le Monde	Le Monde, “La fin de la visite de M. Mitterrand en Turquie Les relations entre Paris et Ankara ont pris un nouveau départ”, (Çevrimiçi), https://www.lemonde.fr/archives/article/1992/04/16/la-fin-de-la-visite-de-m-mitterrand-en-turquie-les-relations-entre-paris-et-ankara-ont-pris-un-nouveau-depart_3909653_1819218.html , 23 Ocak 2021.
Le Monde	“Le communiqué final”, (Çevrimiçi),

	https://www.lemonde.fr/archives/article/1968/10/31/le-communique-final_2493222_1819218.html , 26 Nisan 2020.
Le Monde	Le Monde, “M. Manac'h, envoyé spécial du président Mitterrand, tente d'améliorer les relations de Paris avec Ankara”, (Çevrimiçi), https://www.lemonde.fr/archives/article/1984/07/12/m-manac-h-envoye-special-du-president-mitterrand-tente-d-ameliorer-les-relations-de-paris-avec-ankara_3026749_1819218.html , 19 Ocak 2021.
Le Monde	“Le président de la République de Turquie invité officiel de la France du 27 au 30 juin”, (Çevrimiçi), https://www.lemonde.fr/archives/article/1967/04/29/le-president-de-la-republique-de-turquie-invite-officiel-de-la-france-du-27-au-30-juin_2625389_1819218.html , 25 Nisan 2020
Le Monde	“M. De Lipkowski à Ankara”, (Çevrimiçi), https://www.lemonde.fr/archives/article/1971/09/17/m-de-lipkowski-a-ankara_2447061_1819218.html , 29 Ağustos 2020
Le Monde	“Le Voyage de M. Pompidou en Turquie”, (Çevrimiçi), https://www.lemonde.fr/archives/article/1963/07/15/le-voyage-de-m-pompidou-en-turquie_2207984_1819218.html , 22 Ağustos 2020
Le Monde	Le Monde, “Paris aurait assuré Ankara que des "termes blessants" ne figureraient pas sur le monument arménien de Marseille”, (Çevrimiçi) https://www.lemonde.fr/archives/article/1973/02/16/paris-aurait-assure-ankara-que-des-termes-blessants-ne-figureraient-pas-sur-le-monument-armenien-de-marseille_2570632_1819218.html , 29 Ağustos 2020
Le Monde	“M. Pompidou: nos deux pays doivent contribuer à stabiliser la région”, (Çevrimiçi), https://www.lemonde.fr/archives/article/1972/01/22/m-pompidou-nos-deux-pays-doivent-contribuer-a-stabiliser-la-

	region_2386709_1819218.html, 29 pğustos 2020
Le Monde	“Le communiqué fait état d'une "large concordance" des politiques des deux pays”, (Çevrimiçi) https://www.lemonde.fr/archives/article/1972/01/25/le-communique-fait-etat-d-une-large-concordance-des-politiques-des-deux-pays_2386203_1819218.html , 29 Ağustos 2020
Le Monde	“Jacques Chirac souhaite un "mariage" entre l'UE et la Turquie”, (Çevrimiçi), https://www.lemonde.fr/archives/article/2004/12/17/jacques-chirac-souhaite-un-mariage-entre-l-ue-et-la-turquie_391377_1819218.html?xtmc=bulgarie&xtcr=2459 , 8 Mayıs 2021.
Le Monde	“Le pari turc de Jacques Chirac, par Natalie Nougayrède”, (Çevrimiçi), https://www.lemonde.fr/idees/article/2006/11/14/le-pari-turc-de-jacques-chirac-par-natalie-nougayrede_834230_3232.html , 9 Mayıs 2021.
Le Monde	“Hollande en Turquie pour solder les différends des années Sarkozy”, (Çevrimiçi), https://www.lemonde.fr/international/article/2014/01/27/francois-hollande-se-rend-en-turquie-pour-sortir-de-l-impasse-diplomatique_4354886_3210.html , 5 Ağustos 2021.
Le Monde	“Hollande en Turquie pour solder les différends des années Sarkozy”, (Çevrimiçi), https://www.lemonde.fr/international/article/2014/01/27/francois-hollande-se-rend-en-turquie-pour-sortir-de-l-impasse-diplomatique_4354886_3210.html , 5 Ağustos 2021.
Le Monde Diplomatique	“Histoire: l'Europe et les réfugiés palestiniens”, (Çevrimiçi), https://blog.mondediplo.net/2007-04-22-Histoire-l-Europe-et-les-refugies-palestiniens , 11 Mayıs 2019
Le Parisien	“Le soutien de Chirac à la Turquie”, (Çevrimiçi), https://www.leparisien.fr/politique/le-soutien-de-chirac-a-la-

	turquie-21-07-2004-2005155633.php, 8 Mayıs 2021.
Le Point	“Coup de colère turc pour la visite de Sarkozy à Ankara”, (Çevrimiçi), https://www.lepoint.fr/societe/coup-de-colere-turc-pour-la-visite-de-sarkozy-a-ankara-25-02-2011-1299592_23.php , 1 Haziran 2021.
Le Point	“Macron ferme la porte à une adhésion de la Turquie dans l'UE”, (Çevrimiçi), https://www.lepoint.fr/monde/erdogan-a-paris-une-visite-sous-le-sceau-du-pragmatisme-05-01-2018-2184148_24.php , 21 Eylül 2021.
Le Temps	“Le sommet de Rambouillet, l’embryon du G20”, (Çevrimiçi), https://www.letemps.ch/monde/sommet-rambouillet-lembryon-g20 , 12 Mayıs 2019.
Le Temps	“Nicolas Sarkozy veut bientôt présenter aux Européens son Union méditerranéenne”, (Çevrimiçi), https://www.letemps.ch/monde/nicolas-sarkozy-veut-bientot-presenter-aux-europeens-union-mediterraneenne , 5 Haziran 2021.
Les Echos	“François Mitterrand prêt à renforcer l'ancrage européen de la Turquie”, (Çevrimiçi), https://www.lesechos.fr/1992/04/francois-mitterrand-pret-a-renforcer-lancrage-europeen-de-la-turquie-924486 , 23 Ocak 2021.
Libération	“L'interdiction faite au Premier ministre de s'exprimer sur la politique étrangère ne repose sur aucune base constitutionnelle. Domaine réservé et fait du prince.”, (Çevrimiçi), https://www.liberation.fr/tribune/2000/02/29/l-interdiction-faite-au-premier-ministre-de-s-exprimer-sur-la-politique-etrangere-ne-repose-sur-aucu_316976/ , 20 Nisan 2020.
Libération	“La visite éclair de Sarkozy irrite la Turquie”, (Çevrimiçi), https://www.liberation.fr/planete/2011/02/26/la-visite-eclair-de-sarkozy-irrite-la-turquie_717741/ , 1 Haziran 2021.
Libération	“Entre Paris et Ankara, il est temps de passer à une coopération visionnaire”, (Çevrimiçi),

	https://www.liberation.fr/planete/2012/07/08/entre-paris-et-ankara-il-est-temps-de-passer-a-une-cooperation-visionnaire_831924/ , 23 Haziran 2021.
L'Internaute	“L'intégralité du discours de politique étrangère de Nicolas Sarkozy”, (Çevrimiçi), http://www.linternaute.com/actualite/politique/document/discours-nicolas-sarkozy-politique-etrangere/discours-politique-etrangere.shtml , (17 Ağustos 2019)
L'Orient Le Jour	L'Orient Le Jour, “Demirel en visite officielle à Paris Chirac invite Ankara à participer à la conférence européenne”, (Çevrimiçi), https://www.lorientlejour.com/article/252418/Demirel_en_visite_officielle_a_Paris_Chirac_invite_Ankara_a_participer_a_la_conference_europeenne.html , 4 Mayıs 2021.
Lombardi, Roland	“Le piteux bilan diplomatique du quinquennat de François Hollande”, (Çevrimiçi), http://www.lefigaro.fr/vox/monde/2016/09/06/31002-20160906ARTFIG00124-le-piteux-bilan-diplomatique-du-quinquennat-de-francois-hollande.php , 18 Ağustos 2019.
Milliyet	“Fransa ile yeni sayfa, Yatırımlar kalkıyor”, (Çevrimiçi), https://www.milliyet.com.tr/dunya/fransa-ile-yeni-sayfayatirimlar-kalkiyor-1557024 , 23 Haziran 2021.
Opération Daguet	“Résolution 678 (19090) du 29 novembre 1990”, (Çevrimiçi), http://operation-daguet.fr/wp-content/uploads/2016/02/R%C3%A9solution-678.pdf , 19 Mayıs 2019.
Opinion Publique	“83% des Français sont opposés à l'adhésion de la Turquie à l'Union européenne”, (Çevrimiçi), https://opinionpublique.wordpress.com/2014/01/23/83-des-francais-sont-opposes-a-ladhesion-de-la-turquie-a-lunion-europeenne/#note , 7 Ağustos 2021.

Ouest France	“Valéry Giscard d’Estaing, les paradoxes d’un Européen”, (Çevrimiçi), https://www.ouest-france.fr/politique/valery-giscard-d-estaing/editorial-valery-giscard-d-estaing-les-paradoxes-d-un-europeen-7072689 , 29 Eylül 2021.
Sakarya Üniversitesi Türk Ermeni İlişkileri Araştırma Merkezi	“Ermenilerin Paris Suikasti”, (Çevrimiçi) https://satemer.sakarya.edu.tr/tr/icerik/19788/101537/ermenilerin-paris-suikasti , 30 Ağustos 2020
Sénat	“La Turquie: une relation complexe mais incontournable” (Çevrimiçi), https://www.senat.fr/rap/r15-736/r15-736_mono.html#toc29 , 7 Ağustos 2021.
Sénat	“La candidature de la Turquie à l'Union européenne” (Çevrimiçi), https://www.senat.fr/rap/r03-279/r03-2790.html#fn1 , 20 Nisan 2020.
Sénat	“Avis présenté au nom de la Commission des Affaires économiques et du Plan (1), sur le projet de loi, adopté par l’Assemblée Nationale autorisant la ratification de l'Accord créant une association entre la Communauté Économique Européenne et la Turquie” (Çevrimiçi), https://www.senat.fr/rap/1963-1964/i1963_1964_0074.pdf , 17 Nisan 2020.
SETAV	“2014’te Türkiye”, (Çevrimiçi), http://file.setav.org/Files/Pdf/20150226163935_2014te-turkiye-pdf.pdf , 7 Ağustos 2021. 164
TBMM	“Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri, Yarı-Başkanlık Sistemi, Fransa, Polonya ve Rusya Örnekleri”, (Çevrimiçi), https://www.tbmm.gov.tr/yayinlar/yari_baskanlik.pdf , 15 Eylül 2019.
TBMM	“Akdeniz İçin Birlik: Tarihi ve Kapsamı”, (Çevrimiçi), https://www.tbmm.gov.tr/ul_kom/aapa/docs/akdenizicin_tarihi_ve

	_kapsami.pdf, 5 Haziran 2021.
TBMM	“Türkiye ile AB arasında soğuk dönem”, (Çevrimiçi), https://www.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/MECLIS%20BULTENI/2469_1997_1998_0059_0000/0009.pdf , 18 Nisan 2021.
The New York Times	“47 Soviet Officials Expelled By Paris On Spying Charges”, (Çevrimiçi), https://www.nytimes.com/1983/04/06/world/47-soviet-officials-expelled-by-paris-on-spying-charges.html , 15 Mayıs 2019.
The Archive of European Integration	“L'association de la Turquie à la Communauté économique européenne” (Çevrimiçi), http://aei.pitt.edu/35794/1/A1864.pdf , 14 Nisan 2020.
The Archive of European Integration	“Mediterranean countries” (Çevrimiçi), http://aei.pitt.edu/64728/1/BUL232.pdf , 2 Ocak 2020.
Toute L'Europe	“L'Europe, domaine réservé du président en France”, (Çevrimiçi), https://www.touteleurope.eu/actualite/l-europe-domaine-reserve-du-president-en-france.html , 04 Mayıs 2018.
Turquie Européenne	“La marche turque de Jacques Chirac”, (Çevrimiçi), http://turquieeuropeenne.eu/la-marche-turque-de-jacques-chirac.html , 7 Mayıs 2021.
Vie Publique	“Le président de la République et les relations internationales”, (Çevrimiçi), http://www.vie-publique.fr/actualite/dossier/election-presidentielle-2012/rendez-vous-internationaux-pour-presidence-republique.html , 01 Mayıs 2018.
Vie Publique	“Déclaration de M. François Mitterrand, président de la République, sur la contribution de la Turquie à l'effort de consolidation de la démocratie et de la paix, sur son adhésion à l'Europe et sur la coopération bilatérale entre les deux pays, Palais de Cankaya le 13 avril 1992.”, (Çevrimiçi), http://discours.vie-publique.fr/notices/927005600.html , 05 Mayıs 2018.

Vie Publique	“Interview de M. François Mitterrand, président de la République, accordée à la télévision turque et au journal "Hurriyet" sur les relations entre la Turquie et l'Europe et sur les revendications indépendantistes des Kurdes du sud-est anatolien, le 12 avril 1992.” (Çevrimiçi), http://discours.vie-publique.fr/notices/927005200.html , 05 Mayıs 2018.
Vie Publique	“Entretien De M. Valéry Giscard d'Estaing, avec quatre journalistes sur la politique étrangère de la France, Palais de l'Elysée”, (Çevrimiçi), http://discours.vie-publique.fr/notices/787003200.html , 12 Mayıs 2019.
Vie Publique	“Allocution de M. François Mitterrand, Président de la République, à l'occasion de la présentation de ses vœux, Paris, dimanche 31 décembre 1989”, (Çevrimiçi), http://discours.vie-publique.fr/notices/907000700.html , 19 Mayıs 2019.
Vie Publique	“Interview de M. François Mitterrand, président de la République, accordée à la télévision turque et au journal "Hurriyet" sur les relations entre la Turquie et l'Europe et sur les revendications indépendantistes des Kurdes du sud-est anatolien, le 12 avril 1992”, (Çevrimiçi), https://www.vie-publique.fr/discours/127100-interview-de-m-francois-mitterrand-president-de-la-republique-accorde , 23 Ocak 2021.
Vie Publique	“Déclaration conjointe de MM. Nicolas Sarkozy, Président de la République, et Recep Tayyip Erdogan, Premier ministre de la République de Turquie, sur les relations franco-turques, à Ankara (Turquie) le 25 février 2011”, (Çevrimiçi), https://www.vie-publique.fr/discours/181378-declaration-conjointe-de-mm-nicolas-sarkozy-president-de-la-republique , 2 Haziran 2021.
Vie Publique	“Point de presse conjoint de MM. Nicolas Sarkozy, Président de la République, et Abdullah Gül, Président de la République de Turquie, sur les relations franco-turques, la situation politique dans les pays arabes et sur la position de la France face à

	l'adhésion éventuelle de la Turquie à l'Union européenne, à Ankara (Turquie) le 25 février 2011.”, (Çevrimiçi), https://www.vie-publique.fr/discours/181379-point-de-presse-conjoint-de-mm-nicolas-sarkozy-president-de-la-republi , 2 Haziran 2021.
Vie Publique	“La IVe République: un régime marqué par une forte instabilité”, (Çevrimiçi), https://www.vie-publique.fr/fiches/268979-la-ive-republique-1944-1958 , 7 Eylül 2019.
Vie Publique	“Conférence de presse conjointe de MM. Jacques Chirac, Président de la République, Lionel Jospin, Premier ministre et Hubert Védrine, ministre des affaires étrangères, sur le bilan du Conseil européen, l'élargissement de l'Union, la création du Conseil de l'Euro, le retard à l'adhésion de la Turquie et sur la position européenne sur le Proche-Orient, Luxembourg le 13 décembre 1997”, (Çevrimiçi), https://www.vie-publique.fr/discours/127258-conference-de-presse-conjointe-de-mm-jacques-chirac-president-de-la-re , 18 Nisan 2021.
Vie Publique	“Allocution de M. Jacques Chirac, Président de la République, sur les relations économiques et culturelles franco-turques, sur la vocation européenne de la Turquie et la proposition faite à la Turquie de participer à la conférence européenne des pays candidats à l'élargissement de l'Union européenne.”, (Çevrimiçi), https://www.vie-publique.fr/discours/132360-allocution-de-m-jacques-chirac-president-de-la-republique-sur-les-rel , 4 Mayıs 2021.
Vie Publique	“Conférence de presse conjointe de MM. Hubert Védrine, ministre des affaires étrangères, et Ismail Cem, ministre des affaires étrangères de Turquie, sur les relations franco-turques- l'affaire Öcalan et l'aide européenne à la Turquie touchée par le séisme, Paris le 31 août 1999”, (Çevrimiçi), https://www.vie-publique.fr/discours/128213-conference-de-presse-conjointe-de

	mm-hubert-vedrine-ministre-des-affai, 24.04.2021.
Vie Publique	“Déclaration de M. Laurent Fabius, ministre des affaires étrangères et du développement international, sur les relations franco-turques, la lutte contre le groupe terroriste Daech et sur la situation en Syrie, à Paris le 10 octobre 2014.”, (Çevrimiçi), https://www.vie-publique.fr/discours/192567-declaration-de-m-laurent-fabius-ministre-des-affaires-etrangeres-et-du , 7 Ağustos 2021.
Vie Publique	“Déclaration de M. François Hollande, Président de la République, sur le génocide arménien, à Paris le 24 avril 2014.”, (Çevrimiçi), https://www.vie-publique.fr/discours/191011-declaration-de-m-francois-hollande-president-de-la-republique-sur-le , 8 Ağustos 2021.
Voltairenet	“Discours de Nicolas Sarkozy à la XIXe conférence des Ambassadeurs de France”, (Çevrimiçi), https://www.voltairenet.org/article171298.html , 15 Ağustos 2019.
Virtual Centre for Knowledge on Europe	“The organisation of post-war defence in Europe (1948–1954)”, (Çevrimiçi), https://www.cvce.eu/en/education/unit-content/-/unit/803b2430-7d1c-4e7b-9101-47415702fc8e/d16547a7-de20-4a4f-9bfe-29dbfc79be69 , 3 Eylül 2019.
20Minutes	“Hollande en avocat ardent des relations d'affaires franco-turques”, (Çevrimiçi), https://www.20minutes.fr/politique/1283166-20140128-20140128-hollande-avocat-ardent-relations-affaires-franco-turques , 7 Ağustos 2021.

Diğer Kaynaklar:

Milliyet Gazete Arşivi	“Erkin Dışışleri Bakanı Oluyor”, <i>Milliyet</i> , 16.03.1962, Sayfa 1
Milliyet Gazete Arşivi	“Ortak Pazar Anlaşması İmzalandı”, <i>Milliyet</i> , 13.09.1963, Sayfa 7.
Milliyet Gazete Arşivi	“Bir Fransız dergisine göre De Gaulle’ün Atina’yı ziyareti Türkiye’yi incitti”, <i>Milliyet</i> , 19.05.1963, Sayfa 7.
Milliyet Gazete Arşivi	“Ortak Pazar Anlaşması İmzalandı”, <i>Milliyet</i> , 13.09.1963, Sayfa 1.
Milliyet Gazete Arşivi	Kamuran Gürün, “Ortak Pazarın Düşündürdükleri”, <i>Milliyet</i> , 13.09.1963, Sayfa 2.
Milliyet Gazete Arşivi	“Sunay, De Gaulle ile Görüştü”, <i>Milliyet</i> , 28.06.1967, Sayfa 7.
Milliyet Gazete Arşivi	“Türkiye ile Fransa ilişkileri artırmak istiyorum”, <i>Milliyet</i> , 29.05.1969, Sayfa 3.
Milliyet Gazete Arşivi	“Avrupa’nın Sorunlarını Türklerle Düşünmeliyiz”, <i>Milliyet</i> , 12.01.1972, Sayfa 9.
Milliyet Gazete Arşivi	“Avrupa’nın Sorunlarını”, <i>Milliyet</i> , 12.01.1972, Sayfa 9.
Milliyet Gazete Arşivi	“Yardım Değil, İşbirliği”, <i>Milliyet</i> , 21.01.1972, Sayfa 9.
Milliyet Gazete Arşivi	“Fransa’yı resmen protesto ettik”, <i>Milliyet</i> , 15.02.1973, Sayfa 11.
Milliyet Gazete Arşivi	“Devlet ziyareti olmasına rağmen, eşi gelmiyor. Mitterrand’dan tepki mi ?”, <i>Milliyet</i> , 08.04.1992, Sayfa 7.
Milliyet Gazete Arşivi	“Paris Büyükelçimiz Erez de öldürüldü”, <i>Milliyet</i> , 25.10.1975, Sayfa 6.
Milliyet Gazete Arşivi	“Fransız basını Erez’i övüyor, Ermenileri ve EOKA’yı sorumlu tutuyor”, <i>Milliyet</i> , 26.10.1975, Sayfa 7.
Milliyet Gazete Arşivi	“Türk-Fransız ilişkileri ve dünya sorunları”, <i>Milliyet</i> , 03.02.1975, Sayfa 9.
Milliyet Gazete Arşivi	“Güvenlik Konseyi: Barış görüşmeleri hemen başlasın”,

	<i>Milliyet</i> , 18.10.1974, Sayfa 4.
Milliyet Gazete Arşivi	“Türkiye AB’ye derhal tam üye olmalıdır”, <i>Milliyet</i> , 17.04.1996, Sayfa 22.
Milliyet Gazete Arşivi	“Chirac’ın Türkiye sevgisi”, <i>Milliyet</i> , 10.01.1997, Sayfa 16.
Milliyet Gazete Arşivi	“Fransa’dan destek, Yılmaz, Chirac’la yaptığı görüşmenin son derece olumlu geçtiğini açıkladı”, <i>Milliyet</i> , 18.10.1997, Sayfa 18.
Milliyet Gazete Arşivi	“Pangalos: Chirac Türkiye güzeli”, <i>Milliyet</i> , 18.10.1997, Sayfa 18.
Milliyet Gazete Arşivi	“Chirac’tan AB desteği”, <i>Milliyet</i> , 01.09.1999, Sayfa 18.
Milliyet Gazete Arşivi	“Chirac’tan diasporaya mektup”, <i>Milliyet</i> , 25.05.2005, Sayfa 14.
Milliyet Gazete Arşivi	“Soykırım kriteri”, <i>Milliyet</i> , 01.10.2006, Sayfa 12.
Milliyet Gazete Arşivi	“Chirac’tan ölçülü destek”, <i>Milliyet</i> , 30.04.2004, Sayfa 23.
Milliyet Gazete Arşivi	“Hepimiz Bizans’ın çocuklarıyız”, <i>Milliyet</i> , 16.11.2004, Sayfa 17.
Milliyet Gazete Arşivi	“Türkiye’nin üyeliği er geç olacak”, <i>Milliyet</i> , 28.08.2004, Sayfa 19.
Milliyet Gazete Arşivi	“Fransa, halkına soracak”, <i>Milliyet</i> , 02.10.2004, Sayfa 12
Milliyet Gazete Arşivi	“Fransa ile ilişkilerde süratli iyileşme: Chirac’tan Özal’a mesaj”, <i>Milliyet</i> , 12.01.1988, Sayfa 6.
Milliyet Gazete Arşivi	“Fransız Büyükelçisi Rouleau: 5 Asırlık dostluk sürecek”, <i>Milliyet</i> , 13.07.1989, Sayfa 16.
Milliyet Gazete Arşivi	“Fransa Dışişleri Bakanı Dumas’dan Türkiye’ye çağrı: Kıbrıs’ta arabulucu oluruz”, <i>Milliyet</i> , 23.11.1988, Sayfa 12.
Milliyet Gazete Arşivi	“Mitterrand, Manach’ın raporunu henüz okumadı”, <i>Milliyet</i> , 16.08.1984, Sayfa 10.
Milliyet Gazete Arşivi	“Fransa’nın Eski Cumhurbaşkanı’nın AT malzemesi:

	Türkiye'yi istemiyoruz", Milliyet, 16.06.1989, Sayfa 1.
Cumhuriyet Gazete Arşivi	"Fransa Cumhurbaşkanı François Mitterrand'ın Türk Fransız ilişkilerinde nabız yoklamakla görevlendirdiği eski Büyükelçilerinden Etienne Manach dün akşam İstanbul üzerinden Ankara'ya geldi", Cumhuriyet, 06.07.1984, Sayfa 12.

Ek 1: Türkiye’den Fransa’ya Gerçekleştirilen Resmi Ziyaretler

ZİYARETİ GERÇEKLEŞTİREN	UNVANI	TARİH
Volkan Bozkır	Avrupa Birliği Bakanı	3 Şubat 2016
Recep Tayyip Erdoğan	Cumhurbaşkanı	30 Kasım 2015
Recep Tayyip Erdoğan	Cumhurbaşkanı	31 Ekim 2014
Volkan Bozkır	Avrupa Birliği Bakanı ve Başmüzakereci	28 Ekim 2014
Mevlüt Çavuşoğlu	Dışışleri Bakanı	10 Ekim 2014
Recep Tayyip Erdoğan	Başbakan	20 - 21 Haziran 2014
Egemen Bağış	Avrupa Birliği Bakanı ve Başmüzakereci	20 Şubat 2013
Ahmet Davutoğlu	Dışışleri Bakanı	12 Şubat 2013
Alaattin Büyükkaya	AB Bakanı	5 Kasım 2012
Egemen Bağış	Avrupa İşlerinden Sorumlu Devlet Bakanı	6 - 7 Nisan 2011
Ahmet Davutoğlu	Dışışleri Bakanı	9 - 10 Kasım 2010
Feridun Sinirloğlu	Dışışleri Bakanlığı Müsteşarı	2 Kasım 2010
Recep Tayyip Erdoğan Ahmet Davutoğlu	Başbakan Dışışleri Bakanı	6 - 7 Nisan 2010
Egemen Bağış	Devlet Bakanı ve Başmüzakereci	5 Şubat 2010
Ahmet Davutoğlu	Dışışleri Bakanı	6 Kasım 2009
Ahmet Davutoğlu	Dışışleri Bakanı	21 Ekim 2009
Abdullah Gül	Cumhurbaşkanı	5 - 9 Ekim 2009

Egemen Bağış	Devlet Bakanı ve Başmüzakereci	18 - 19 Eylül 2009
Egemen Bağış	Devlet Bakanı ve Başmüzakereci	22 Nisan 2009
Köksal Toptan	TBMM Başkanı	26 Şubat 2009
Ali Babacan	Dışişleri Bakanı	12 Temmuz 2008
Abdullah Gül	Cumhurbaşkanı	3 Nisan 2008
Abdullah Gül	Dışişleri Bakanı	27 Kasım 2007
Abdullah Gül	Dışişleri Bakanı	13 - 14 Eylül 2006
Recep Tayyip Erdoğan	Başbakan	20 - 21 Ekim 2004
Recep Tayyip Erdoğan	Başbakan	19 - 21 Temmuz 2004
Recep Tayyip Erdoğan	Ak Parti Genel Başkanı	27 Kasım 2002
Şükrü Sina Gürel	Dışişleri Bakanı	26 Eylül 2002
Uğur Ziyal	Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı	29 Şubat 2002
İsmail Cem	Dışişleri Bakanı	5 Şubat 2000
İsmail Cem	Dışişleri Bakanı	30 - 31 Ağustos 1999
Süleyman Demir	Cumhurbaşkanı	3 - 4 Mayıs 1999
İsmail Cem	Dışişleri Bakanı	28 Mayıs 1998
İsmail Cem	Dışişleri Bakanı	5 Mayıs 1998
Süleyman Demir	Cumhurbaşkanı	19 - 20 Şubat 1998
İsmail Cem	Dışişleri Bakanı	16 Aralık 1997
Mesut Yılmaz	Başbakan	17 - 18 Ekim 1997
İsmail Cem	Dışişleri Bakanı	2 - 3 Eylül 1997
Mesut Yılmaz	Başbakan	12 - 15 Mart 1996
Deniz Baykal	Dışişleri Bakanı	19 Şubat 1996

Deniz Baykal	Dışışleri Bakanı	16 Kasım 1995
Tansu Çiller	Başbakan	19 - 20 Haziran 1995
Erdal İnönü	Dışışleri Bakanı	7 Nisan 1995
Özdem Sanberk	Dışışleri Bakanlığı Müsteşarı	19 Ocak 1995
Mümtaz Soysal	Dışışleri Bakanı	13 - 14 Ekim 1994
Tansu Çiller	Başbakan	21 - 23 Temmuz 1994
Tansu Çiller	Başbakan	6 Temmuz 1994
Hikmet Çetin	Dışışleri Bakanı	3 Haziran 1993
Tansu Çiller	Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanı	25 Mayıs 1993
Erdal İnönü	Başbakan Yardımcısı	2 - 3 Mart 1993
Mesut Yılmaz	Başbakan	11 - 13 Eylül 1991
Turgut Özal	Cumhurbaşkanı	4 - 6 Haziran 1991
Ahmet Kurtcebe Alptemoçin	Dışışleri Bakanı	1 Mart 1991
Ali Bozer	Dışışleri Bakanı	21 - 22 Mayıs 1990
Turgut Özal	Başbakan	13 Şubat 1990
Turgut Özal	Başbakan	28 - 30 Kasım 1988
Vahit Melih Halefoğlu	Dışışleri Bakanı	17 - 18 Şubat 1987
Turgut Özal	Başbakan	13 - 15 Kasım 1985
İlter Türkmen	Dışışleri Bakanı	9 - 10 Ocak 1981
Kenan Evren	Genelkurmay Başkanı	Haziran 1980
Nihat Erim	Başbakan	19 - 22 Ocak 1972
Haluk Bayülken	Dışışleri Bakanı	
Cevdet Sunay	Cumhurbaşkanı	Haziran 1967

Feridun Cemal Erkin	Dışışleri Bakanı	20 Mart 1962
---------------------	------------------	--------------

Ek 2: Fransa'dan Türkiye'ye Gerçekleştirilen Resmi Ziyaretler

ZİYARETİ GERÇEKLEŞTİREN	UNVANI	TARİH
Jean-Marc Ayrault	Dışışleri ve Uluslararası Kalkınma Bakanı	24 Ekim 2016
Harlem Desir	Avrupa Birliği İşleri'nden sorumlu Devlet Sekreteri	9 Nisan 2016
François Hollande	Cumhurbaşkanı	27 - 28 Ocak 2014
Thierry Repentin	Avrupa İşleri Delege Bakanı	12 Eylül 2013
Laurent Fabius	Dışışleri Bakanı	20 Nisan 2013
Pierre Sellal	Dışışleri Bakanlığı Genel Sekreteri	9 Ekim 2012
Laurent Fabius	Dışışleri Bakanı	17 Ağustos 2012
Alain Juppé	Devlet Bakanı, Dışışleri ve Avrupa işleri Bakanı	1 Nisan 2012
Alain Juppé	Devlet Bakanı, Dışışleri ve Avrupa işleri Bakanı	17 - 18 Kasım 2011
Jean Bizet	Senato Avrupa İşleri Komisyonu Başkanı	28 Mart - 1 Nisan 2011
Nicolas Sarkozy	Cumhurbaşkanı	25 Şubat 2011
Alain Juppé	Eski Bakan	19 - 21 Ekim 2010
Bernard Couchner	Dışışleri ve Avrupa İşleri Bakanı	11 - 12 Ekim 2010
Pierre Lellouche	Avrupa işlerinden sorumlu Devlet Sekreteri	10 - 12 Haziran 2010
Bernard Couchner	Dışışleri ve Avrupa İşleri Bakanı	22 Mayıs 2010
Jacques Chirac	Cumhurbaşkanı	
Pierre Lellouche	Avrupa işlerinden sorumlu Devlet Sekreteri	16 - 17 Ekim 2009
Gérard Larcher	Fransız Senatosu Başkanı	15 - 18 Eylül 2009

Jean-Pierre Jouyet	AB İşlerinden Sorumlu Devlet Bakanı	6 - 7 Mayıs 2008
Bernard Kouchner	Dışışleri Bakanı	5 Ekim 2007
Philippe Douste-Blazy	Dışışleri Bakanı	1 - 2 Şubat 2006
Claudie Haigneré	Avrupa İşlerinden Sorumlu Bakan	13 - 14 Şubat 2005
Jean-Louis Debré	Meclis Başkanı	3 - 5 Şubat 2005
Dominique de Villepin	Dışışleri Bakanı	22 Nisan 2003
Hubert Védrine	Dışışleri Bakanı	26 - 27 Temmuz 2001
Hubert Védrine	Dışışleri Bakanı	7 - 8 Ocak 1998
Michel Barnier	Avrupa İşlerinden Sorumlu Bakan	20 - 21 Ekim 1996
Alain Lamassoure	Avrupa İşlerinden Sorumlu Bakan	27 - 28 Ekim 1994
Alain Juppé	Dışışleri Bakanı	16 - 18 Mart 1994
François Mitterrand	Cumhurbaşkanı	23 - 28 Aralık 1992
François Mitterrand	Cumhurbaşkanı	13 - 14 Nisan 1992
Michel Vauzelle	Meclis Dış İlişkiler Komisyonu Başkanı	20 Eylül 1990
Danièle Mitterrand	Cumhurbaşkanı François Mitterrand Eşi	29 Nisan - 2 Mayıs 1989
Roland Dumas	Dışışleri Bakanı	6 Ekim 1988
Jean-Bernard Raimond	Dışışleri Bakanı	11 - 12 Ocak 1988
Etienne Manach	Emekli Büyükelçi	5 - 13 Temmuz 1984
Sauvagnargues	Dışışleri Bakanı	3 - 5 Kasım 1975
Jean de Lipkowski	Dışışleri Bakanlığı Nezdinde Devlet Bakanı	15 - 20 Eylül 1971
General De Gaulle	Cumhurbaşkanı	Ekim 1968
Georges Pompidou	Başbakan	14 - 21 Temmuz 1963
Couve de Murville	Dışışleri Bakanı	

ÖZGEÇMİŞ

Lisans eğitimimi Galatasaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi Bölümü'nde 2013 yılında tamamladım. Paris Siyasal Araştırmalar Enstitüsü'nde 2011 - 2012 akademik yılında uluslararası ilişkiler ve Avrupa Birliği eğitimi aldım. Jean Monnet Burs Programı bursiyeri olarak 2013 - 2014 akademik yılında Paris I Panthéon Sorbonne Üniversitesi'nde Avrupa Birliği yönetişimi alanında yüksek lisansımı tamamladım. 2014 yılında Brüksel'de kâin Avrupa Bölgeler Meclisi'nde Ekonomi ve Bölgesel Kalkınma Komitesi'nde görev gördüm.

2015 yılında İstanbul Üniversitesi Avrupa Birliği Anabilim Dalı'nda doktora eğitimime başladım.

2016 yılında intisap ettiğim Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı'nda diplomatik kariyer memuru olarak görev ifa etmekte olup, Fransızca, İngilizce ve İspanyolca bilmekteyim.

Tevfik YAVUZER